

P. J. Proudhon

AŞK VE EVLİLİK

ÖTEKİ

Öteki

FELSEFE - KÜLTÜR

Fransızcadan Çeviren

Buket Şahin

Yayına Hazırlayan

Alişan Şahin

Redaksiyon

Ezgi Şahin

Kapak ve Sayfa Düzenleme

Özgür Yurttaş

1. Baskı

Nisan 2017

© Öteki Yayınevi

Sertifika No: 34460

Baskı ve Cilt

Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık

ve Yay. San. Tic. Ltd. Şti.

İkitelli Org. San. Böl. Deposite İş Merk.

A 6 Blok Kat:3 No: 309 Başakşehir / İstanbul

Tel: (0212) 671 61 51

Yönetim Yeri

Eğitim Mah. Saygı Sok. Selimoğlu Sitesi

17 A Kadıköy / İstanbul

Tel: 0216 405 25 22

www.otekiyayinevi.com

kitap@otekiyayinevi.com

ISBN: 978-975-584-296-7

P. J. PROUDHON

AŞK VE EVLİLİK

Fransızcadan Çeviren

Buket Şahin

ÖTEKİ YAYINEVİ

Pierre-Joseph Proudhon, Fransız ekonomist ve düşünür. Kendini anarşist olarak adlandıran ilk kişidir ve ilk anarşist düşünür olarak nitelenir. Fransa’da bir köyde doğan ve çocukluğu çobanlıkla geçen Proudhon daha sonra kendini eğitime vermiştir. Anarşizmin en etkili yazarı olarak kabul edilir. 1848 olaylarından sonra kendini Federalist olarak tanımladı. En çok tanınan sözü “Mülkiyet Hırsızlıktır”dır. 1840’ta yayımlanan ve ilk büyük çalışması *Mülkiyet Nedir* adlı kitabıdır.

İÇİNDEKİLER

Birinci Kitap Hakkında	7
Aşk ve Evlilik	7
Çevirmenin Notları	9
BİRİNCİ KİTAP	
Aşk ve Evlilik	15
Önsöz.....	15
I. BÖLÜM	23
Karmaşık evlilik kavramı meselesi:	
Hazırlıkla ilintili tahlil ve çözümlemesi	23
II. BÖLÜM	37
Evlilikle İlgili Yüce Adalet'in İlk Bildirimleri ve Gösterimleri	37
BÖLÜM III	73
İdealizm Yüzünden Aşkın Ve Evliliğin Çürüyüp Bozulması.	
Cinsiyetlerin Anlaşılmaz Karışık Hali.....	73
IV. BÖLÜM	112
Evlilik kavramı hakkında Hristiyanlık ve Kilisenin Öğretisi	
- Aşkların birlikteliği, concubinat yani Roma vatandaşı	
olmayanlar ve alt sınıftan insanlar için izin verilen evlenme	
türü, boşanma, cinsiyetlerin karışması: Kadının olumsuz hali,	
yadsınması	112
BÖLÜM V	168
Hristiyanların yapısında evliliğin ve aşkın ahlaki olarak	
bozulup kokuşması. Çağdaş şehvetperestliğin karakter özelliği.	168
İkinci Kitap Hakkında.....	219
Aşk ve Evlilik	219
İKİNCİ KİTAP	
BÖLÜM I	223
Kadın Kavramı	223
Kadının Fiziksel Astlık Duygusu	225
Kadının düşünsel, entelektüel astlığı	231
Kadının Ahlaki Astlığı	247
BÖLÜM II	264
Gözlem ve İnceleme: Kadın unsurunun Fransız edebiyatı ve	
töreler üzerindeki etkisi	264

JEAN JACQUES ROUSSEAU	266
BERANGER	269
BAY DE LAMARTİNE	274
BAYAN ROLAND.....	290
BAYAN DE STAËL.....	297
BAYAN NECKER DE SAUSSURE	302
BAYAN GEORGE SAND	309
BÖLÜM III.....	330
Evliliğin Kuramı.....	330
1. Tartışmanın Genel sonucu.....	330
2. Bir Mekanizmayı, Bir Organı Yasal Olarak Meydana Getirmede Yüce Adalet'in Gerekliği	333
3. Yüce Adalet mekanizmasının hem erkek hem de dişiliğe özgü mekanizma parçalarından oluşması ya da evliliğe özgü bir karı koca kavramından oluşması	336
4. Kadının güzelliği.....	339
5. Kadının yaradılış nedeni	345
6. Evliliğe has anlaşmanın meydana gelerek teşekkülü: Yargılama yetisinin birinci seviyesi	353
7. Aile: Yargılama yetisinin ikinci seviyesi.....	358
8. Kent kavramı: Yargılama yetisinin üçüncü seviyesi	364
9. Aşk kavramının yöntemi ve disiplini	370
EVLİLİĞİN DİNE DAYANILARAK ÖĞRETİMİ	379

Birinci Kitap Hakkında

Aşk ve Evlilik

[Özet: Her şey evlilik kavramının içinde, yetkinleşebilirlik ve gelişebilirlik kuramına uygun olarak, aşk kavramını Yüce Adalet'in buyruğuna verip ona bağımlı hale getirme ve bu tutkudan, esas olarak her şeyden önce idealist olan bu tutkudan, gelişip İlerlemenin en güçlü, en enerji dolu aracını harekete geçirip, bilincin ve vicdanın en yetkin yardımcısını yaratmayı amaç olarak öngörür. Çeşitli mezhepleri de içine alan Din ve İnanç kavramı, evliliği kutlayıp kutsallaştırarak onun saygınlığını koruyup muhafaza etmesini bilememesi, bu noktada, kurumun ve oluşumun Hristiyanlık ve Kilise vicdanında olduğu kadar iç vicdan açısından da değerini yitirip gözden düşmesinin önünü alamaması nasıl oluyor? Hristiyanlığa özgü evlilik kavramının çok tanrılı pagan evlilik kavramından daha düşük olması, onun altında kalması, ayrıca, Hristiyanlık ve Kilisenin nikahsız karı koca hayatına özgü birliktelik ile yasalara uygun, kanuni ve meşru evliliği birbirine karıştırıp, birbirinden ayırt edilemez hale getirmesi nasıl oluyor? Nasıl oluyor da, tanrıbilimcilerin tasavvufi mistik gizemciliği, aşkı yüceltip göklere çıkarıp dururken, filozofların kurgu ve tasavvurları ile aynı şekilde aşkı, iğrenç, utanç verici, alçak bir bozulmaya, çürümeye doğru itiyor?]

Çevirmenin Notları

Çeviri yaparken yazarın bahsettiği yazarların ve ayrıca eserlerinin, ayrıca eserlerinde geçen kahramanların hayatlarını incelemem gerekti. Bir hikayenin içine girip dilimize aktarma mücadelesi verirken onunla birlikte sadece bir kitabı değil, kitapta yaşayan ya da efsane yaşamların da hayatlarını aktarmak için sadece Proudhon'un bu kitabıyla sınırlı kalmadım. Zaten o da bunu istiyordu zannediyorum, bunu hissediyordunuz. Sanki kitabının bir yanında sizinle konuşuyor, benim yazdıklarımla yetinmeyin diyordu. Öyle zekice yazılmış ki, bu kitapta anlatılanlar sizi başka kitapları ve orda anlatılan kişi ve hikayelerle bağlantılı başka hikaye ve kişileri okuyup anlamaya yönlendiriyor. Bu kitap iç içe geçmiş kitap ve hikayelerden oluşuyor, kimi yerlerde yetersiz kaldığımı hissettiğim oldu. Çünkü ben yalnızca çeviri yapmadım, onun hikayelerini hissettirmek için yol gösterdim. Öyle kelimeler kullanıyordu ki, bu kelimeler Fransızcada yok, eski Latince ya da başka bir dilde de yok, çaresiz kaldığım anlar oldu. Sadece anlatısını güçlendirmek için yalınlığı ve dilinin kuralsız temizliği ile Fransızcaya kattığı kelimeler ve bana öğretmiş olduklarına şükran duyarım diyebilirim... kibar dille. Anlatısı ve öğrettiklerinde, bazen kızdıran bazen coşturan, binlerce bilgi sistemi, yani güneş sistemi var. Bir kapsama sokarsak bunu, onlardan birinden fışkırmış aydınlık bir bilgidен süzülüp damlayan bir akıl ve duyunun ışığıdır bu. Yazarın kurmuş olduğu, anlatmak istediğini ifade ederken yaptığı olumsuzlukların, onun kendi anlatmak istediğini engellediği durumlarda anlatmak istediğini ifade etmesi

için ona destek olduğumu hissettiğim zamanlar oldu, bazı kelimeler onun anlatmak istediğine mani olmuştu sanki; çünkü daha çok şey anlatmak istediğini seziyordunuz, ne kadar korkusuz bir anarşist ve acımasız bir eleştirmen olduğunu düşünseniz de, hani dersiniz ya kelimeler kifayetsiz kalıyor diye, zaten kendisi de destek istediğini de metinde hissettiriyor ve bunu istiyordu.

Ayrıca bazı yerlerde kendimi kaptırıp, örneğin zamanımızda kullandığımız “domino etkisi yapar” şeklinde ve buna benzer deyimler kullanmayı düşündüğüm ama o dönemde kullanılmadığını düşündüğüm zamanımıza özgü deyimler kullanmak aklımdan geçti, ama kalemimden geçmedi, bu beni biraz eğlendirdi diyebilirim, kendime güldüm.

O zamanlar kullanılıp şimdi kullanılmayan kelimelere dair, ‘demek ki belki de dilin küçülmesi bu,’ diye düşündüğüm oldu. O zaman öyleyse dil de çıkarcıdır, insana benzer, bazı kelimeler kullanılmadığı takdirde çekip gidiyor. Evrende iletişim aracılığı ile başka kelime gelmezse o dilin mantığı küçülüyor, dolayısı ile evrensel mantık, iletişim küçülüyor. Ben de burada evrensel bir iletişim merkezi kurulmalı düşüncesi içinde kendimi buldum.

Çok ilginç bir şey de; bazı isimlerin tarihte de bulmanın imkansızlığı oldu. İsimlerin sadece baş harflerini vermiş, isimleri kendine saklamış, bilinmelerini istememiş, ama bunları tabi ki başpiskoposun bildiğini biliyor; nedenine gelince o da anlaşılıyor. Bu kişiler din adamları ve din kadınları, uygunsuz ve enstet ilişkileri yani “ıffetsizlikleri”nden bahsedildiği yerlerdedir bunlar.

Hani bir de şu antikiteden gelen efsane isimler; tarihten silinmiş gibilerdi ve onları bulmak da zor oldu, öyle samanlıkta iğne aramak gibiydi.

Bahsi geçen bu isimler ve bazı kavramların açıklamalarını dipnot olarak ben koydum. Okuyucu kitabı okurken özellikle buna dikkat ederse memnun olurum. Kitabın orijinalinde hiç bir

dipnot olmadığından çevirmenin notu ibaresini koymaya gerek duymayıp sadece burada açıklama yapmakla yetiniyorum.

Bununla birlikte filozofluğunun ötesinde bilge olduğunu da söyleyebileceğimiz Proudhon'un kendine özgü Fransızcasının bir diğer yanı da çok ilginçtir ki Latince ve Yunanca alıntıları kelime ve cümleleri kendine özgü bir dille kitabında kullanmasıdır. Burada onun dilinin saf ve arı zenginliğini, bilgi dağarcığının üstünlüğünü, hak ettiği kültürel ve dilsel liderliğini algılıyoruz. Latinceyi de Yunancayı da yerinde ve anlatısını güçlendirici, anlam katıcı, zenginleştirici bir üslupla kullanmıştır. Ama gelin görün ki onu ve yazdıklarını, anlatmak istediklerini çevirme şerefine nail olmakla beraber, benim yaşadığım güçlük ve onun felsefesinin üstünlüğü, onun dilinin sınırlara hapsedilmemiş üstün saflığı, mantıksal gücü karşısında ne kadar bilgisiz ve güçsüz olmam bir yana, çırpınmam da cabası, sözlüklerin içinde kaybolmamdı. Bir yanda Yunanca, bir yandan da Latince sözlüklere tırmandım, yuvarlandım, başımı kaldıramayıp, "ruhsal" yarananma geçirdiğimi hissettiğim, iç çektiğim anlar oldu. Bu da kattığı bir şey diyebilirim, acı çekmeden oluşulmuyor. Ne demekti bu, Latince ama Latince yok. Onu bile bazı yerlerde mistik anlam hissettiren ifadelerine uyarlamış dedim. Sonunda onun karşısında kendi kısıtlı edinilmiş bilgimle ve çabamla, kendi bildiğim kadar size ulaştırabildiğimi düşünüyorum.

Bu evrensel yazın duygusunun, hissiyatının perdesini aralar-
ken her kitap bir meşale olsun geleceğimizi ve dünyamızı aydın-
latsın diyorum,

Sevgi ve saygılarımla...

Buket Şahin

BİRİNCİ KİTAP

AŞK VE EVLİLİK

Önsöz

Çok saygıdeğer Piskopos,

Cinsel eğilimler bakımından kendini tutma sözü, bazı çevre ve düzenlerde ahitte bulunmuş kişilere çok pahalıya mal olduğu konusu ile ilgili bir mesele üzerindeyim, bu benim oldukça dikkatimi çekiyor. Din çevresinden olan birçok kadın ve erkek okurum adına da endişeliyim bu yüzden. Her türlü görünümünü, her türlü şeklini ele alarak size aşktan bahsedeceğim; evlilik ve eşlerle ilgili toplumlardan, aile oluşumlarından, birlikteliklerinden, en içten, en sıkı fıkı olanın içindekiler hakkında, acayip açıklamalar, tuhaf ifşalar yapmak zorunda kalacağım.

Peygamberin dilini, sözlerini arındırıp temizleyen Serafin (Tanrı'nın hükümdarlığında, İncil'de geçen, üç çift kanadı olan ilahi kanatlı yaratık), tenezzül etse de benimkilere de dokunsa keşke. Çünkü bu erotik, bu sevisel konu içinde, dile getireceğim konularla ilgili olarak dil dökme konusunda beni hazırlayıp alıştırmış olurdu, böylece, duyuları coşturup şiddetini artırarak ruhları baştan çıkarıp günaha iten hiçbir şey ağzımdan kaçmamış olurdu. Ayrıca, sözlerim, bir anatomistin neşteri, bir doktorun dikkati ile karşılaştırılacak olursa onlar gibi temiz ve iffetli olurdu.

I

Benim açımdan başlayabiliriz.

Benim biyografi yazarının hayatımın üzerine atmaya çalıştığı pislik bir yana, bana ait olanlara borçlu olduğum göstermem gereken saygı nedeniyle, tabiatın kendi sitemini, halkın, kesin olarak açıklamamı istemeleri konusunda hakları var: Buradaki her şey kişiliğimin bu rolünün ve müdahalesinin doğruluğunu ispatlayacak.

Sadece fakirliğin ve sefilliğin her tür mizacına sahip olan pisboğaz biri gibi beni tanıtmaya amacına göre tasavvur edilmiş, komik bir lahana çorbası ve patates hikayesinden sonra, Bay Mirecourt şu deyim ve ifadelerle şehvete ve nefsimi düşkünlüğüm ile ilgili yazısına devam ediyor.

“Bu dikkate almaya değer kanaatkarlık ve sadelikle, dünyadan el etek çekmişliğe özgü bir şekilde cinsel yönden kendini tutma karakterini kazanmış ya da ÖYLE GÖRÜNÜYOR. Neticeler, istekler, ne de saçma sapan sözler ve alaylar, sefihlik ve ahlaksızlık yönünden alaycıların üzerine yürümesi konusunda onu ikna etmiyor. Bu acayip adam, namus ve iffetlilik hakkında, Hristiyanlığın Aziz bir Pederi’nin kaleminden düşmüş gibi zannedilen satırlar yazmıştır.”(*Alıntılar devam ediyor.*)

“Erdemin oldukça saf ve temiz olduğunu açıkça ifade edip öğreten Pierre-Joseph’e danışalım da, erdemin öğütçüsü olup olmadığını soralım.

“Çağ çağ reformcu unvanını kendilerine mal eden mezhep şefleri ve öncüleri, kibirli kişiler, deha müsveddeleri, her zaman kendilerine namuslu, iffetli süsü verme peşindeler. Zavallı insanlığımızın zayıflıklarından ve tutkularından daha üstün görünen şeylerden ne kadar hoşlandığımızı biliyorlar. Oradaki sistemin ve hesabın, orda ne olup bittiğinin farkındayız, görüyoruz ama izi, gölgesi bile olmayan erdemi de.

“Meşru aşkların meleşinin her zaman, cinsel eğilimlerde ken-

dini tutmanın en ateşli havarilerinin başucunda olup her zaman onları gözetleyip dikkat etmediğine onu inandırmak için Sainte-Pélagie ile yapmış olduğunu bildiğimiz evliliğinin hangi koşullarda gerçekleştiğini Bay Proudhon'a hatırlatmak yeterli olsa gerek! Dar kafalı, yobaz yalancılar, gasp ettiğiniz Hristiyan ermişlerin başının üstünde bulunan tertemiz aylayı size bırakacağımıza inanıyor musunuz?"

Son bir fırça darbesi olarak rahip aracılığıyla evliliğimin kut-sallaştırıldığını ve bu evlilikten doğan çocuklarımın vaftiz usul-lerine uygun bir şekilde vaftiz kurnasında vaftiz edildiğini belir-tip ekliyorum.

Tamam, anladım da hangi yüce neden adına kime bu saldırı. Bununla birlikte inanmak istediğim şu ki; Bay de Mirecourt bu satırları yazdığı zaman Hristiyanlık uğruna çok çaba harcamış-tır canım. Etrafa şüphe yayıp, bir tek bana saldırıp, sadece beni eleştirmediğini unutmuş ki, ün peşinden koşan bir kişiye dönüştü ve felsefesi, evli bir kadının saygınlığının önüne sevgilinin fe-dakarlığını koyma derecesine dek, gerçekten canım hiç de oraya kadar varımadı. Bir erkek çocuğun hayatında değeri en yüksek olan nedir? İşte işini orda bulmuş oldu ve bir kadına hakaret edip sövme saygısızlığına, alçaklığına ulaştı.

Sıra bana gelmişken söylediklerimin yeterli olduğu kanısında-yım, bu utanç verici tartışma içinde asla yer almak istemezdim. Hapsedilmem 4 Haziran 1849 tarihinde oldu; ilk çıkışım aynı yı-lın 25 Aralığında oldu, *Halkın* meclisine katılmak içindi; ikinci çı-kışım ondan sekiz gün sonra oldu, evliliğimi kutlayıp düğünümü yapmak içindi ve ilk çocuğum 18 Ekim 1850'de dünyaya geldi. 12. ilçe bölgesi belediyesinin sicil kayıtlarında bu doğrulanmaktadır.

Kilise ile ilgili kutsama duası ve vaftiz olayına gelince, ona hiç karşı olmadım, istemezlik yapmadım, 1848'den önce bütün vatandaşları harekete geçiren ve din adamları sınıfınca benim-

senen, gerekli olan hoşgörü ruhunun bu töreni, bir filozof için olabilecek en anlamsız şey haline geldiği bir dönemde bile. 1848, 1849, 1850 ve 1851 tepki ve hareketinden sonra, beni kovup sürgüne yollayanlarla uzlaşıp anlaşmanın benim için doğru olmadığını anladım ve on yıl öncesinde ödevimi yerine getirip suçumu çekme konusunda alçakgönüllülüğümü takındım, dinle ilgili hiçbir şey yapmama konusunda karar verdim.

Evliliğim, Pek Saygıdeğer Piskopos, Hristiyanlık açısından, kilisede akdedilmemesine rağmen ve kesinlikle belirteyim ki, Hristiyanlık açısından kilisede akdedilmediği için hayatımın her türlü özeniş, heves, tutku ve de sıkıntı, rahatsızlık gerekçeleri bakımından en özgür, en düşünceli, en çıkar gözetmeyen, en yansız, en açık, en sıkıntısız hareketi oldu. Bir bakıma tasarlayıp düşündüğüm en saf en temiz hareketti. Bu nedenle en saygı değer, en övgüye layık olduğunu da söyleme cesaretini kendimde buluyorum. Hiciv bir bireyin çapkınlıklarını ihbar et-sin, hem de hiçbir özrün olmayacağı özel hayata müdahale etsin; kutsallaşmış evliliğe vardırıncaya kadar dokunduğu andan itibaren en güçlü bir şekilde bastırma ve cezalandırma hakkı verir. Benimkinden başka bir onur, şeref söz konusu olduğu için ve ilkelerimin içinde bulunan büyük örneklerle rağmen bir duygu adamı düşün gününe el atıyor. Bu nedenle savunmamı yapmak zorundayım, halka duyduğum saygıdan bu açıklamaları yapmak zorunda kaldım.

II

Şimdi ikimize gelince Saygıdeğer Piskopos,

Benim biyografimle ilgili olduğu görülen en gözde görüşünü-zü biliyorum, anlıyorum: İnanç bakımından boş, iyilikten, lütuf-tan uzak, alakasız, kirlilik çukuruna dönüşmüş bir dinsiz kalbine sahip ve bu kirlilik, bu bozulmuşluk özellikle edepsizlikle ken-

dini gösteriyor. Dinde kusurlu olanlar, Sara'nın ilk yedi kocasını boğup öldüren arzunun şeytanı Asmode'ye¹ teslim edilirler.

Cinsel arzu ve onun eserleri! Aynı zamanda kendilerini bekar olmaya adanmış rahiplerinizin kendi ahiret mutlulukları, ibadetleri adına ve özgür düşünürlerin lekelenmesi için inceden inceye irdemeyi sevdikleri bir konudur bu. O halde inceleyiniz, deşiniz, aziz bekar edalarıyla, Hristiyanlığın, bütün diğerlerinde olduğu gibi bu noktada ahlakın değerini düşürüp gerilemesine neden olduğu fark edilirse şunu söylemeye hakkım olacaktır: Suçlanmak istemiyorsanız suçlamayınız.

Evet, Saygıdeğer Din Adamı, eğilim açısından, mizaç uyumsuzluğu bakımından ve doğal olarak iffetliyim, rahatlıkla bunu söyleyebilirim; kadınlara duyduğum saygı nedeniyle özellikle böyleyim, onlara duyduğum saygı böyle olmamı gerektiriyor. İffetliliğin timsali bir kahraman gibi görülmeye özellikle hevesli olmadığım için, bendeki erdemin değerliliğini azaltması mümkün olan bütün nedenleri size tek tek söylemek isterim.

Bu her halükarda, her zaman mükemmel bir anlamda cinsel yönden kendimi tutmuş olduğumu söylemek anlamına gelmiyor. İffetlilik ve cinsel yönden kendini tutma; her zaman birbirlerine dayanmayan bu iki şey arasında büyük bir farkın olduğunu biliyorsunuz. Hatta şunu söyleme cesaretini kendimde buluyorum ki cinsel yönden kendini tutma, iffetli olmayan şeylerin erdemidir. Çünkü bir adam ne kadar iffetli, namuslu olursa cinsel yönden kendini tutma o kadar güç olur. Aşk duygusunun, cinsel arzu-yu gerçekleştirme ihtiyacı o kadar az olur. Epicure,² bu veriden hareketle, şehvetin ve iffetin birbirlerinin benzeri olduğunu ileri sürme derecesine kadar gitmiştir.

1 İncil'de geçen birçok adı olan bir şeytan

2 Yunanlı bir filozof; ruhun aynı türden olmayan maddelerin bileşiminde oluştuğunu, tinsel, manevi, spiritüel bir bütünlük olmadığını söyler; duygu, duyum her bilginin kaynağındadır, der.

Tabii ki! İşte bir özgür aşklar yüzyılında, doğal iffetliliğine rağmen, şüphesiz bir kereden çok daha fazla olarak, cinsel eğilimlerde kendini tutma erdemine karşı günah işlememe neden olup bunu başardıkları, tumturaklı güzel bir metin olmadı mı bu? Zaten böyle benzer bir mücadeleyi başka nerede gösterecektim? Maddeyi düzenleyip harekete geçiren ilkeler nerede? Örnekler nerede? Ya bütün ruhların içinde bir belirsizlik, bir kararsızlık olduğu zaman cinsel istekte kendini tutamayış, her yerde egemen olduğu zaman, kışladan başlayarak Hristiyanlığa, kiliseye kadar, bu alçaklığı canlandırmaya çalışmak adil midir, edebe uygun mudur? Bir yazarın az ya da çok gerçek olan bakireliği sosyal cumhuriyete neden bulaştırılır? Hristiyanlığın papaları, kardinalleri, kadın ve erkek keşişleri Kilise’de ne yaparlar? Düğünden önce karımı tanımış olmamdan bana sitem ve eleştiride bulunuyorsunuz: İsviçre ve diğer ülkelerde bu modadır. Tekrar ediyorum, bence, suç atmak, öç ve iftira içeriklidir; oysa prensiplerime karşı söylemediğim ama geleneklerime karşı söylediğim bu evrensel zina zamanında, diğerlerine olduğu gibi evlenmeden önce, *on üçüncüde*, 5. İlçede bulunmuş olduğumun gerçek olduğu ortaya çıktığında nasıl bir sonucuna varacaksınız o zaman? Evlilik için kilise onayı ve medeni hal belgesinden vazgeçmemin şeref konusu edildiğini, bu gibi şeyleri biliyorum; evlilik sözleşmesi, çıkar katılarak, değeri, şerefi lekelenmiş gibi aşkın yüceliğine zıt görünüyor ve evlilik açısından korkunç olduğu hissini uyandırıyor. Görüş açısından, en azından medeni hal bakımından aynı fikirde değilim, ama kişilerin saygınlığı söz konusu olunca bundan hiçbir sonuç çıkarmıyorum. Bence o insanlar nezaketlerinin kendi aşırılığıyla yanılıyorlar: İşte her şey bu. Böylesine bağışlanmaya, papazlara ve piskoposlara ihtiyacınız olduğu bugün neden öyle davranmıyorsunuz? Sizin nikahsız eşleriniz ve nikahsız doğan çocuklarınız olup olmadığını araştırıp öğrenmeyecek miyim? Namuslu, dürüst insanlar arasında ancak bu,

hak, ödev ve cinsiyetler meselesi üzerinde, hala toplumun içinde olduğu cahilliği suçlayan ve şeyleri derinliğine etkileyen bu sefiliklerle ilgili susulur. Kleopatra'ya kaba şakalarından dolayı sitem eden Marc-Antoine'ın meslektaş Octave'a ne cevap verdiğini hatırlayınız: Benim nazarımda sen niçin değiştin, seni değiştiren şey neydi? Ben bir kraliçenin sevgilisi miyim? Ama o benim karımdır, daha dün değil bu, ama ta ki 9 yıldan beridir böyle. Ya sen, sadece Drusilla ile mi yaşıyorsun, onunla mı berabersin? Bahse girerim ki sen bu mektubu okuduğun sırada, Tertulla'ya ya da Terentilla'ya ya da Rufilla'ya ya da Salvia Titisenia'ya belki de hepsine birden galip geleceksin. Gerçekte senin aşklarının ne yeri ne de konusu bakımından bunların ne önemi var? İşte Saygıdeğer Din Adamı, işitilmek istenildiği gibi eğer böyle olduysam, sizler arasında en önemli birine neyi söyleme hakkına sahip olduğum şeyi, aynı şekilde size söylemekte hiçbir sakınca görmüyorum.

O halde meseleye çok dikkat edip önem veriniz: Tek amacım, sadece en çabuk bir şekilde, iyi niyet ve gönül hoşluğu ile benim cezamı uygulayıp yerine getirme kararına varmanızdır.

Oysaki hepsinin içine düşmemesine rağmen, içine düşen en ihtiyatlı insanların, genel olarak, başarısızlıkları ve yenilgileri içinde olmalarına rağmen içine düşebildikleri cinsel eğilimlerde kendini tutma felsefesine karşı bir tümevarım yapmayı kesin olarak istediğiniz için mesele bundan kaynaklanıyor. Meseleyi söyleyeyim mi? Dinsel ruhtan ya da felsefi ruhtan ileri gelen, birçok papazla birlikte onlarla ortak olan ve onların başına kakılan, onların yüzüne vurulan bu böylesine cinsel yönden kendini tutamamazlık bilgisinden kaynaklanıyor. O halde, sonuç olarak Hristiyanlık, evliliği, evlilik dışında da cinsel yönden kendini tutmayı vaaz edip öğütlemesine rağmen her sitemden, ayıplamadan uzak, korunmuş olsa keşke; keşke, resmi ve dini özdeyişler medeniyetin saygınlığına uygun karşılığı verseler. Acaba, ona yolu

açmış olan paganizmle karşılaştırılmış olan Hristiyanlık, ilerledi ya da geride mi kaldı? Keşke aşk ilişkileri kuralına tamamen güven duyulabilse; ancak bu ahlak parçası içinde, paganizmin işaret edip gösterdiği, ama Hristiyanlığın anlamadığı, aile ve toplum bakımından sebep olduğu bozulma yüzünden, tersine kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olması nedeniyle inkar ettiği birkaç gelişmeyi gerçekleştirmekten başka bir şey kalmıyor mu geriye?

Hristiyanlık her zaman pek çok şeyde olduğu gibi eğitim hakkında, aşk ve evlilik hakkında eşsiz bir ahlak anlayışına sahip olmakla övünmüştür. Çoğunluk, uygulamada en korkunç hayal kırıklıklarıyla, korkunç hesap hatalarıyla karşılaşmak pahasına da olsa, görmeden, danışmadan buna inandı. Sözüm ona mükemmel bir yasanın etkisinde gelişmekte olan iffetsizliği görmekten şaşkın olan bana göre, yasanın kendisini ince elekten geçirir gibi sıkı bir incelemeden geçirmek isterdim. Hristiyanlığın, aşkları değiştirip iyileştirmek ve evliliği düzenlemek girişiminde bulunduğu zaman, ancak kurumun doğasını değiştirip saptırdığını, kalpleri yıkıp üzüntüye sevk ettiğini ve şehvetperestliği tutuşturup alevlendirmeyi başardığını iddia ediyorum. Hristiyanlık aile konusu ve ilkesi hakkında hiçbir şey, evliliğe dayanan kutsallaştırma hakkında hiçbir şey bilmiyor; yaratıcılarının ona intikal ettirdiği, vasiyet ettiği şeyi aynı şekilde zapt etmedi, tutup saklamadı. Of işte böyle! Siz, uçkuruna hakim olamamakla filozofları suçlayan siz ikiyüzlü Hristiyanlar, inanınız ki Hristiyan ermişlerin başının üstünde şu gasp edilmiş aylayı, dokunmadan, el sürmeden, tertemiz lekесiz size bırakacağımıza inanıyor musunuz?

O halde bu bilimsel özellikteki dinsel tartışma böyle sürüp gidecek:

Aile ve cinsiyetlerin ilişkileri ve bağlantıları bağlamında Hristiyanlık medeniyetin hangi durumunda bulundu, medeniyetin neresinde?

Görevi ne olmalıydı ve buna bağlı olarak insanlığın ahlaki mirasına ne kattı?

Devrimde ne yapması gerekiyor?

Bugün bu meseleleri ele alıp girişmekte haklı olduğumuzu düşünüyorsak ve ne, kim olursa olsun inkar etmiyor, meydan okuyorsak, pek az da olsa evlilik, Hristiyanlığın saflığı, temizliği, Hristiyanlığın gülleri¹ ile ilgili olarak bu konuda, şu saatte artık ne olup bitecek bilmiyorum.

I. BÖLÜM

Karmaşık evlilik kavramı meselesi:

Hazırlıkla ilintili tahlil ve çözümlemesi

III

Evlilik sorunu oldukça geniş, anlaşılması, içinden çıkılması güç, karışık, oldukça nazik ve tehlikelidir; bu mesele, birçok saçma sapan, ipe sapa gelmez zırvalara, antlaşmalara, kitaplara, romanlara, şiirlere, adetlere ve yasalara çanak tuttu, en çok onları okuduktan sonra idrak edebildim. Anladım ki onları apaçık görmenin en iyi yolu önce kitapları kapatmakmış ve bir dizi soru bakımından özünü, tözünü özetlemekmiş. Böylece onlar hakkında bir yargıya varmak, tartışma ve müzakereleri bir özekte toplamak kolaylaşacaktır.

1. Bütün yaşayan canlı ırklar gibi insan türü *nesil ve üreme* aracılığı ile kendini korur ve devamını sağlar.

Fizyoloji bu yasanın ilk nedenini, kuralını açıklamıştır. Vaki olduğu, ortaya çıktığı andan itibaren birey, yıpranmaya yaşlanmaya başlar; beslenme ve dinlenme onu tam anlamıyla onarmaya

1 Bu motif Meryem Ana'yı da temsil etmekle beraber, din adamlarını ve çabalarını da kapsar.

yetmez; Kendi hayatının doğal sonucu gereği yıpranıp bozulur ve bir süre sonra yerinin doldurulmasını ister. Yerinin doldurulması nesil ve üreme aracılığı ile meydana gelir: İşte böylece varoluşun ve varlıkların devinimi hakkında ilk adımımızın ne olacağını keşfedip görüyoruz.

Ama tamamen fizyolojik olan bu sebep tek başına mıydı? Üsteleyerek soruyorum ki en önemli şey bu mudur? Dirimsel, yaşamsal gelişimin, evrimin dışında, yaratılışın, yaratılmanın en üstün amacı olan toplum söz konusu. O halde nesil ve üreme aracılığıyla öznelerin yenilenmesi, gelişme ve özgürlük fikirlerimize karşı olan, iğrenen, ruhun ve aklın hakimiyetini madde kavramının hakimiyetine bağımlı hale getiren, ruhu ruhtan eden bu düzeni, mekanizma parçasının yazgısal ve kaçınılmaz gereklilikleri ile insanlığa zorla benimsetilmekte olan bir koşuldan başka bir şey olup olmadığını merak ediyorum.

Ya da toplumun üyeleri içinde bir hayvanın beslenme ile kendini yenilemesi gibi kendini öz gelişimi için sürekli genç kalmaya ihtiyacı olan toplum söz konusu iken ölüm böylece sosyal antlaşmadan kaynaklanan mekanizmanın parçasının, düzenin gerekliliğinden daha fazlası olup olmadığını soruyorum?

Ve böylece, bu evrenin kasırgası içindeki her şeyle ilgili amaç, araç ve ilke benzer özelliktedir. Mesele, hayat boyu başımızın üstünde dolanıp duran ölüm açısından, koşul ve durumlara göre ölüme sevinebilmek ya da ölüme üzülebilmekle alakalı olarak ve ölümü tanıyan tek başına tüm varlıkların, insanın kendi mutluluğu için ölümün mantığının olup olmadığını sormada son bir analiz olarak dönüp durup yinelenen mi?

Eğer bu hipotez gerçek olarak addediliyorsa, akabinde evliliğin ne kadar önemli olduğu şöyle böyle görülecektir. Böylece, peşinen hayat ve ölümlle bağlantılı olan Kurum, oluşum tanımlanabilecek.

2. Tabiat insanı biseksüel yarattı, onlar, *erkek ve kadın olarak yaratıldılar*; yani şöyle ki, yaratıcı işleyişe göre, farklı cinsiyette iki kişinin bir araya gelip birleşmesi gerekir. Neden tabiat daha çok insanı erdişi olarak yarattı? Neden yaratıcı mekanizmanın *kadın ve erkek cinsiyeti* olarak birbirini tamamlayan iki bireyin arasında bu bölünmeyi yapar? Fizyolojinin topluma zorla benimsettiği bir gereklilik ya da toplumun fizyolojiye zorla kabul ettirdiği bir koşul mudur o halde bu? Daha de basit olarak söylersek: Mekanizmanın parçası içinde ve toplum içinde her halükarda cinsiyetlerin ayrımının mantığı var mı? Bu mantık nedir? Hayvan çeşitleri içinde, aşağıda olan ast türler her iki cinsiyeti birleştirip bir araya getirirler; merdivenden yukarı çıktıkça, bölünme gittikçe şiddetlenir. Toplum içindeki kadının rolü ve evlilikle ilgili teori bize sadece medeniyetin bu yazgısı ya da tabiatın bu sonluluğu hakkında ne düşünmek zorunda olduğumuzu bize söyleyebilecektir.

3. Nesil ve üreme açısından cinsiyetlerin bir araya gelmesi, *aşk* denilen özle, bir duygunun etkisi altında gerçekleşir. Cinsiyetlerin ayrı olduğu her türün içinde erkek ve kadın cinsiyeti bir araya gelmeye ve ölümlü orgazm içinde hayatlarını iletmeye iten, bu kuvvetli çekim gücüdür. Diğer bir deyişle, bu çok bildik, çok derin bir kelime: *Aşk ölümden daha güçlüdür*; bu aşktan zevk alan varlığın artık ölümden hiçbir şekilde korkusunun olmadığını, çünkü aşkın, ölümün kendisi olduğunu, ölümün sevinç ve mutlulukla içi içe olduğunu, bir çeşit ötenazi olduğunu işaret eder.

İşte burada ölümün gizemi ortaya çıkıp kendini belli etmeye başlar.

Bu arada ölümü tatlılaştıran evliliğin saygınlığı kendini sezdirmeye başlar. Ama biz ahlaki düzen açısından ölümün nasıl olur da mutluluğun ve gelişmenin bir koşulu olduğunu bilmeyiz:

Bu bağlantı bakımından bu konu hakkında söylediklerimiz, bir diğer inceleme içinde tamamlanmayı bekliyor...

Eskiler, hayatlarını yeniden meydana getirip çoğaltarak iki cinsiyetin karşı konulmaz sevgi eğiliminden hareketle, bu eğilimi aşka tahsis ederek ilk evlatlarını ve tanrılarının en güçlüsünü yarattılar. Bu tabiatı devindirip canlandıran ve kaosu çözüp aydınlığa kavuşturan Aşk'tır... Kurtarıcı Hz. İsa, insanların selameti için hayatını feda ederek bir başka görüş açısı bakımından hala evrensel neslin ve üremenin, çoğalmanın sembolüdür; Dupuis¹, İnançların Kökeni adlı eserinde, Hz. İsa'nın yaşam öyküsü içinde, Adonis'in bir teksirini, bir öykünmesini görmüştür.

O halde aşk, hayatın istihlakı ve en yüksek doruk noktasıdır, düzenlenip çeki düzen verilmiş varlığın en yüce davasıdır, olayıdır; bütün bu ifadelerden yola çıkarak onu şöyle tanımlayabiliriz: *Evliliğin can damarı, maddesidir*. Ama keşke nesil içindeki aşkın rolü çok daha gözle görülür olsa, öz ilkesi Yüce Adalet olan, toplumda hangi amaçla verildiği, yerinin ne olduğu görülmüyor. Hatta bu mesele ile ilgili olarak teorinin açıklanması gerekir.

Burada sadece sırf insani kategorilerin kategorisi içine girmek için hayvani niteliklerin, hayvanlığın genel olgularını bir yana bırakıyoruz.

IV

4. Az önce bahsetmekte olduğumuz aşk, mekanizmanın parçası içinde temellenmiştir.

Alt seviyede, ast türler içinde çiftlerin aşk dolu bütün ispat ve gösterimlerine rağmen, kalıtsal hayvanlığın kendi cinsiyetiyle herhangi aşırı bir gönül akması ile karışıp birleştiği görülmüyor. Aşk, hayvanlarda *saf ve temizdir*, böylece şunu açıklayabilir,

1 Charles-François Dupuis, ilahiyat eğitimi almış, profesör, avukat ve yazar, 1742-1809.

şunu söyleyebilirim ki; aşk fizyolojiktir, her türlü ahlaki, entelektüel duygudan ayrı, azadedir.

Hür ve zeki olan insanın yapısında, şeyler aynı şekilde olup bitmez. Özgürlük teorisi sayesinde insanın, haysiyetinin karşı olduğu, her türlü yazgıcılıktan, özellikle organik yazgıcılıktan kurtulma eğiliminde olduğunu biliyoruz ve bu eğilim insanın aklının gelişimiyle orantılıdır. Ruhun tensel isteğe karşı duyduğu iğrenme burada, ikirciklik olmadan, anlaşılmaz olmayan bir şekilde ve şimdiden daha hassas bir şekilde, öncelikle *edep* içinde, yani tensel isteğin kölesinin ruha acı verip çektiren utanç içinde kendini gösterir. Sonrasında da doyurulup tatmin edilmiş özgürlüğün ve sakınılıp kaçılan utancın sonucu, içli dışlı tam bir şehvetin, cinsel zevkin karıştığı irade yokluğu ya da *iffetlilik* içinde kendini gösterir.

O halde neslin ve üremenin amaçlarının tersi anlamında olan insana özgü saygınlığın ve özgürlüğünün gelişmesi açısından korkmanın yeridir. Zilyetliği insana, kendi iffetiyle birlikte en yüksek seviyede mutluluk vadeden, *Güzellik* yani İdeal olan her türlü devinimsel güç sayesinde insan aşkla kavuşturulmasaydı, tabiatının kendi mükemmelliğiyle insan, nesliyle ilgili titizliği ve sorumluluğu tamamen kaybetmişti.

Böylece idealizm, kadın ve erkeği üremeye, neslini devam ettirmeye teşvik etmek ve bu çiftin evrenin en mutlu aşıkları haline getirmek için, estetik seyir ve düşünceler sayesinde gittikçe coşup taşan duyuların dayanılmaz arzusuna kavuşur.

İdeal aracılığıyla insan aşktaki saygınlığını ve hissiyatını korur: Üstelik insan ahitini yapıp tamamladığı zaman, tensel isteğin hayvanlığını ve duyuların yazgıcılığını alt edip yener; aykırı davranmadan, karşı gelmeden nesil ve üremeye uğraşabilir ve evliliği kabul edebilir.

Ayrıca ideal sayesinde, cinsiyetlerin ayrımının ilk mantığı açığa çıkar, keşfedilir. İnsanın nesneleri idealize etmede sahip

olduğu meleke kendi üzerinde etkisini göstermez; kendi kendisinin bir idolü, gözbebeği olamaz. Çünkü idealin etkisi insanlığın üreyip çoğalması için, insan neslinin devamı için gerekliydi; iki kelime ile *erkek* yani *adam* ve *kadın*, iki cinsiyet gereklidir.

5. Burada başka bir güçlkle karşılaşıyoruz.

Güzellik sayesinde ruhun tiksintilerinin, bıkkınlıklarının üstesinden gelirken, tensel arzununkilerden yüz kat daha fazla korkunç olan, idealizmin çekicilik ve ayartmalarına karşı karşıya bulunuyoruz. Türün korunması ve cinsiyetlerin mutluluğu ne yazık ki yeniden ve daha üzücü bir şekilde uzlaşıp bir araya gelecekler, eğer üçüncü bir unsur onlar müdahale etmezse. Bununla ilgili olarak yapılacak olan, bu inceleme ve akabindeki inceleminin devamının konusunu, özellikle rolünü tanımlamak olacak: Bu unsur *Yüce Adalettir*.

Günahın kökeni ve gelişim teorisi sayesinde, eğer ara vermeden, durmaksızın Hak'kın katılımıyla, katkısı aracılığı ile desteklenmezse, uyandırılmaz, temizlenmez, düzeltilmezse, idealin nasıl, toplum ve özgürlüğün yıkıntısı ve uçurumu içine sürüklenerek bozulma eğilimi gösterdiğini önceden görmüştük.

Felsefede ve fikirlerde olduğu gibi, güçte ve mülkiyette olduğu gibi aynı şekilde idealize edilmiş aşka bir denge yasası gerekli, bu denge yasası olmadan, aşk, yazgısal olarak, toplumsal hayatı devam ettirmek yerine, ahlaksızlık, sefihlik içinde yozlaşır, çığırından çıkar, medeniyeti kayboluşa sürükler.

Kadını ve erkeği şehvetperestlikten kurtarıp özgürlüğüne kavuşturan Yüce Adalet'in bu yeni uygulanaşı nasıl, ne şekilde olacak?

Oysaki bu sadece meselenin bir parçasıdır. Çünkü öncelikli olan her şey bakımından, nesil ve üreme, cinsiyetlerin ayrımı ve aşk, toplum içinde, toplumdan daha üstün, en üst bir amaca sahip olmak zorundalar; bu Yüce Adalet'tir. Açıktır ki Yüce Adalet

ideale tepki olarak sadece evliliğe el atıp müdahale etmez, üst mantık olarak evliliğin önceden düzenlenip tanzim edildiği ve önceden düşünülüp tahmin edildiği bir amaç olarak görülmek zorundadır. O halde mesele şu oluyor: Üretim, garanti ve Yüce Adalet'in gelişimi bakımından evlilikle ilgili kurum neye yarar, neye hizmet eder? Tek kelimeyle EVLİLİK nedir?

V

6. Yüce Adalet açısından aşka özgü bir değişikliğin az ya da çok belirsiz duygusu bütün insanların yapısında vardır. Çok sayıda gösterim ve belirtilere neden olan, aşkı ayrı tutmadan, istisna etmeden, tutku, içgüdü, meleke insan ruhunda yok. Evlilikle ilgili *gelenekler*, medeni durum, ikametgah, baba gücü, otoritesi, kadınların hakkı, vasilik, rüş olma, özgürleşme, boşanma, miras ve vasiyetle ilgili olarak hukukun, mevzuatın tümünü kapsar, kucaklar: Bu medeni hukukun en kayda değer, en hatırı sayılır parçasıdır. Oraya çok yakından bakacak olursak, incelersek, şunu düşünmekten de uzak duramayız; ortadan kaldırılıp yok edilen evlilik, gözle görülür biçimde yoğunluğunu ve şiddetini kaybeden vatandaşın ve insanın saygısı, yani sosyal sistem artık yoktur. Bu Eflatun'un vardığı sonuca benzedi, Yüce Adalet'in aşağıya indirgendiği yerde, disiplin ve polisle ilgili görev ve mesele yavaş yavaş sıfırlanır, anlamını yitirir, değersizleşir.

Ancak adı geçen evlilik ve *aile*, böylece bize Yüce Adalet'in yuvası, toplumun kök saldıği yer gibi görünüyor. Ayrıca, şunu söylemeyi kendime vazife biliyorum, insan türünün *gerçek inancısı, kutsal görevidir* bu.

Çok uzun süre, yüzyıllar boyunca ve çok şiddetli bir şekilde araştırılan din, ayrıca tam da insanlığın her yerde vazgeçip reddettiği zamanda evlilik içinde oluşur: Ne keşif ama!

Bu tahminin dayandığı gerekçeler şunlar:

7. Evliliğin törensel, gösterişli işlemleri ya da *düğünler* zevkli bir teşvik olarak ve eğlence olduğu açıkça belli bir amaç içinde bütün dünya tarafından kurumsallaşmıştır ama gerçek amacı çiftleri ölçüştürmektir. Hangi hukuki ve dini bir haysiyet duygusu, *insani bir hak ve yüce bir iletişim* ile ilgili olup gerçekleştiği hakkında bir fikrim yok. Ayrıca çiftlerin aileleri ve toplum tamamıyla bu harekete iştirak ederler;

8. *Evlenen kadına* sağlanmış geçici imtiyazlar ve sorumluluklar, bazen aşırı, ölçüsüz bir sertlikte olur, kadına zorla kabul ettirilirlir. Bu imtiyazlar ve sorumluluklar bakımından; bunların değişmez, sarsılmaz anlamı, resmi yöntemlerin keyfi yönetimi, tüm çeşitlilik ve farklılıklarına rağmen şudur; cinsiyeti ile ilgili astlığına karşın kadın toplumsal gövdenin bir parçası, bir üyesi olarak böylece ilan edilir;

9. Kişilerin evli kadın ve erkeklerin seçimi dahilinde, ırkların ve koşulların, *kişilerin ayrımı* ve evli çiftlerin eğitimi;

10. Nihayetinde, gittikçe belirerek ortaya çıkan çözülüp bozulmaz *monogami* ilkesi, medeniyet geliştikçe, evliliğin kutsallaştırılmış bir şartı olarak ortaya konulur.

Oysa aksiyomlarımız¹, hatalı olmadığı ve tanımlamalarımız yanlış olmadığı müddetçe, her şeyden önce kabul etmeli ki tüm kurumlar ve oluşumlar, ayinin ve bu törenlerin usulü gereğince alabildiğine sonsuz çeşitlilik ve değişiklik göstermektedir. Ayrıca bunlar, insan ve toplumun, sayesinde, Yüce Adalet karşısında aşkın ve üremenin gizli ilişkisini, kendiliğinden, içinden geldiği gibi müşahade etmeye eğilimli olduğu formlar, görünümlerdir. Böylece filozofun işi teoriyi formülleştirerek ve ondaki gizli gerekçeleri sırayla ve ayrıntılarıyla ortaya çıkartıp sonuçlandırarak, bu gösterimlerin anlamını kavrayıp bulmaya indirgenmektedir.

Farklı halkların kadınlara yapmış olduğu, ev, aile ve düğünle

1 Herkes tarafından tartışmasız kabul edilmiş mutlak gerçekler.

ilgili törenleri geçiyorum. Bu saf ve derin bilgi araştırması, bu konuda genel fikri ortaya koyarken az önce söylediklerime hiçbir şey katmayacak.

Bozulmaz, çözülmez monogaminin ve cinsiyetlerin birlikteliği ve de evlilikle ilgili kişilerin ayrımı ile birlikte hepsinin en ciddi olanları olan son iki mesele hakkında geriye söylenecek sadece birkaç kelime kalıyor, o kadar.

VI

Eskiden, çok eski zamanlarda, evlilik ve aşkla ilgili olarak tarihi bir anımsama yaparsak, ilk bir eleme gerçekleştirilmişti:

Babanın kızıyla, oğulun annesiyle, erkek kardeşin kız kardeşiyle evliliği yasaktır; aşk bunu iğrendirir: Canavarca addedilir. Bunu kabul etmemenin nedeni nedir, bu reddin sebebi nedir?

Çok daha fazla ilerlemiş toplumlarda ayrım çok daha ileri gider: Bu tüm sınıfları, milletleri ve ırkları içine alır. Her yerde soylu birinin halktan birisiyle, özgür insanın köleyle evliliği yasaklanmıştı, dengi dengine olmayan evlilik, bir yüz karası, bir utançmışçasına dikkate alınıp değerlendirildi. Hz. Musa'nın yasası İsraililere Kenan'ın kınanıp reddedilmiş ırkları arasındaki kadınlarla evlenmelerini yasakladı. Hz. Musa'nın yasasından daha güçlü olarak renk ve kanın kibri, günümüzde, evlilik sayesinde beyazlar ve siyahlar arasındaki ırk karışmasını engeller. Ancak birçok nesil ilerledikçe, bu sayede beyazlaşmış melezler hakları olduğunu düşündükleri bu evlilikleri yapmaya cesaret ediyorlar. Şüphesiz ki, böyle bir ayıplama usulsüzdür ve haddini aşar; ama nedeni var, az çok anlaşılan, az ya da çok pek yerinde olarak uygulanan bir nedene dayanır: Peki nedir bu neden?

Denilir ki, akrabalık, yakınlık seviyeleri bakımından, toplumun, barışın ve türün korunması, aynı şekilde bununla alakalıdır; ailelerin melezleşmesi bir hijyen yasası olarak düzenin ilkesidir.

Halk ve sağlıkla ilgili bu yararlı müşahedeleri kabul ederim. Ama daha çok bilince bağlı bir şey olan, her şeyden önce edebin ensesti mahkum ettiği, ilk, primitif toplumların hissiyatı ve duygusu içinde olanı gözlemleyeceğim: Araştırdığım bu nedeni, ahlaki olarak mı temellendireceğim ya da sadece içgüdüünün özencini ve kararsızlığını görme gerekliliğini üzerine mi temellendireceğim diye kendime soruyorum.

Eskiden Mısır kralları, özel imtiyazları sayesinde kendi kız kardeşleriyle evlenebiliyorlardı. Bizim yüzyılımızda artık olmayan, krallığın lehine gerçekleştirilen aykırılık bir yana, genel olarak, erkek ve kız kardeşin evliliğinin hayırlı olmadığı ve doğru geleneklere ters olduğu kabul edildi. Bu sadece hayvanlara ve tanrılara özgüydü, din ve inanç her vakit insanlığın görev ve sorumluluklarını yoluna koymuştur. Daha da güçlü bir mantıkla, babanın kızıyla düşüp kalkması, oğlun annesiyle düşüp kalkması, iğrenç ve tiksinti verici olarak kabul edildi; orda bir kamu felaketinin meydana geldiğini görmekten uzak değildik. Yeniden, neden? Bu tiksintinin nedeni nedir?

Yakın akrabalık nedeniyle evliliğin yasaklanması, eskilerin fikrinde cinsel isteğin, *cinsel birleşme*, uygarlıktan önceki durumuyla alakasız bir şey olarak, ne cinayet ne de suç anlamına gelmediği müddetçe inanılmaz ve şaşırtıcı görünüyor. Onlar, köleler, savaş mahkumları, barbarlar veya yabancılar dediğimiz bu toplumun dışında tüm hepsini, belirli bir toplumla alakalı olarak, uygarlıktan önceki durumuyla yaşıyan canlılar olarak müşahade ettiler. Kamu bilincinin dışına, yasanın dışına atılmış olarak bu kategorilere göre, ne ensest, ne eş aldaticılığı, ne şehvetperestlik, ne tecavüz, hiçbirisi yoktu; hoş olmayan, sevimsiz biraradalık böylece onların hakkı olduğunu söylemeye geliyor, onların lehine oluyor. Yasaklama yani suç, sadece birbirleri bakımından, yasal engellere saygı göstermeye benzeyen, özgür sınıftan kişilere özgü oluyordu.

O halde, söz konusu uygarlıktan önceki durumdan, medeni duruma geçerken, insanların pratik aklı, aşk açısından, hemen hemen etlerin farklılığının çeşitliliği ve değişkenliği görülen kişilere özgü bu ayrımlar, farklılıklar nasıl yaratıldı? Yasa koyucunun tanımına göre, uygarlıktan önceki durumun izin verdiği şey nasıl haksız ve suçlu oluyor?

Ön yargılı, batıl itikatlı medeni ahlakı incelemek amacıyla belli bir amaç gütmeden bu savunma metni ele alındı; her özgürlüğü aşka bırakan, tabiatın zaman aşımına uğramaz hakları olduğu ileri sürüldü ve talep edildi: Edep, aile ve evliliğe karşı birikmiş bir yığın safsata topluluğu buradan hareket edip çıkıyorlar.

Ama bir yerlerde önyargı varsa tabiata özgü ileri sürülmüş durumun taraftarından çıkıyordur, medeniyet yönünden değil; buna inanıp güvenmek için en vasat bir bakış açısı, şöyle orta halli bir dikkat yeterli olur. Emek, mülkiyet, para alışverişi, tüm toplumda olduğu gibi, gerçekten de aşktan kaynaklanır. İnsanlık, uygarlıktan önceki durumdan çıkarken, birçok insan kalabalığı hukuki düzene geçer ve şehirleşir. Bunu tam olarak ispatlayan şey; uygarlıktan önceki durum, insanlık için tabiata karşı bir durumdur: Jean-Jacques'ın bütün tımturaklı sözleri bu bakımdan saçmadır. Aynı şekilde insanlar uygarlıktan önceki hallerinden çıkarken ve toplumsal bir karaktere bürünürken, mülkiyet hırsızlıktan sıyrılır, trampa düzenlenir ve bir borsa oyunu olmaktan çıkar; emek, bölünme ve grup şeklinde organize olur. Mantıklı, faydalı, ahlaki temelleri olan, tamamen akla yatkın, makul olgular burada var olur, bunlara karşı gereksiz hiçbir ayrıntı üstün gelemez.

Ömekseme yaparak düşünce yürütürken aşkın kaynağını kendisinde bulmak zorunda olduğunu söylüyorum, uygarlıktan önceki durumda olanın aynısı, medeniyet haline geçildiğindeki duruma ait olamaz: Sonuç olarak, her iki durumda ayırt edici olan şeyin ne olduğunu, bu ayrımın nedenini soruyorum.

Zira evlilik, saygınlığını kaybetme zorunluluğundan bitaraf-tır, çünkü o tabiatın düzeltilmesidir, bütün medeni örneksemelere göre, meşruiyetini, sonuç olarak üstünlüğünü yaratan bu düzel-tici niteliğidir. Emek ve mülkiyet gibi aşk, Yüce Adalet'e itaat etmek zorundadır: Şüphesiz bu zor mevzuatı, düzenlemeyi de-neyen ilklerin fikir olarak neyi takip ettikleri ortada. Genel bir eğilimi reddetmeden önce, bilincin hiçbir şey olduğunu, Yüce Adalet'in hiçbir şey, şahsi saygınlığın hiçbir şey olduğunu ispat-lamak gerekecek; her şeyi yöneten hukuk, aşkın içinde, nesil ve üremede hiçbir şey görmek zorunda olmadığını kanıtlamak ge-rek: Bu embriyonunun, tohumunun içinde toplumun olumsuzlu-ğunu, aileyi ele geçiren şeydir.

Yüce Adalet keşke insanı, umut edip beklemek zorunda ol-duğumuz bizi şaşırtmaktan uzak, işlevinin hareketinin tüm gös-terimleri içinde olduğu gibi, aşklarının içinde yakalayıp kavrasa; bize yasayı keşfetmek ve ona boyun eğmekten başka bir şey kal-mıyor.

O halde ortaya konulmuş meseleyi yeniden ele alalım: Her şeyden önce bu kişilere özgü ayırım ne anlam geliyor; neyi işa-ret ediyor? Şöyle ki; önceden adaletin başlangıcında, birbirleri-ne karşı, fazlasıyla, oldukça sevgili ve aziz olmalarını sağlayan babadan kan bağı olduğunda öznelere arasındaki evlilik, neden yasaklanır? Zoroastre'in¹ müritlerinin kendileri dışında olanları, kız kardeşleri, kızları ve anneleri ile evlenmelerinden dolayı kı-nayıp eleştirdikleri ve yapmalarını istemedikleri şeydir.

VII

İşte burada daha az dikkate layık diyemeyeceğim şey söz ko-nusu.

Karşılıklı himaye etme yasası ile bir araya gelen erkekler,

1 İ.Ö. 11. ve 7. yüzyıllar arasında yaşamış bir peygamber.

ortak hukukun dışındaki mülkiyetler açısından olduğu gibi aralarına kadınları yerleştirme konusunda uyuşup anlaşmalar keşke. Keşke nikahsız karlılarıyla karşılıklı çekimserlikten hareketle medeni bir antlaşma yapsalar; hatta onlara ve çocuklarına ayrılık durumunda, bakım ve hizmetlerinin, iffetsizliğe sürükleyip harcadıkları gençliklerinin bir karşılığı olarak bir tazminat, nafaka verseler. Basit antlaşmalarla sınırlı kalması haricinde hiçbir şey görmüyorum: Hatta uzun süre birlikte kalmanın onlara uygun geldiği çiftlerin özgürlüğünü elinden alıp onları zincire bağlayan öngörülük, uyuşurluk anlaşması gibi; ancak burada evliliğin varlığı söz konusu değil.

Evlilikle ilgili bütün alışkanlık ve geleneklerin orda ortaya konulup çözümlendiği, çok daha başka türlü, çok daha ciddi bir anlaşmadan bahsetmek istiyorum, bu anlaşma üç terimden oluşuyor: *Bütünlük, dokunulmazlık, bozulmazlık*.

Gerçekte burada evlilik konusunu dışarıdan göreceğiz. Kendi medeniyetinden dolayı insanlığı, bu sert ve ciddi monogamiye iten nedir? Sürekli olarak, her tür boyunduruk altına girmeye son verdiğini, engellediğini düşündüğümüz özgürlük bunun üstüne nasıl gidiyor? Öyle genel olarak ve o kadar güçlü bir şekilde suçlu görülen bu eğilim, kesin olarak şeylerin ve kişilerin mantığına uygun mudur? Ünlü filozoflardan, örneğin Eflatun onu inkar eder ve olumsuz tavrı tam da medeniyetin en zirvede olduğu döneme ulaşır, medeniyet adına barbarların batıl itikatlarını ve önyargılarını, kölelik kalıntılarını protesto ettikleri bir dönemdi bu. Günümüzde, imparatorların ve Eflatun'un döneminde olduğu gibi çokları, evliliğe karşı çıkar, onun yerine *birliktelik* sayesinde çocukları ve kadınları garanti altına alan, her zaman en büyük özgürlük olarak dile getirdikleri özgür aşkı koyarlar. Bu fikirlere karşı olarak ne düşünülebilir, ne söylenebilir? Evlilik bağı canının istediği zaman, çok sıkamak ya da çok gevşetmek midir, salmak

mıdır? Antik zamandaki gibi yasa koyucuya mı bağlı, moderne çağın yasa koyucusuna mı bağlı? Olası bütün kısıtlama genişletip artırmalara elverişli, her an vazgeçilip cayılabilir bir sözleşmeyi, kendi evinde ya da kirada olarak erkek ve kadının, nihayetinde bir arada birlikte kalmasını engelleyen nedir, kimdir?

Evlilik birliğine, evliliğin dokunulmazlığına ve bozulmazlığına karşı koymalar, itirazlar her yerde sürüp gidiyor, devam ediyor. Bunlar, Saint-Simoncu ve Phalaristerienci¹ gibi komünist sistemlerin başlıca gerekçeleri arasında yer bulurlar; az önce ile getirdiğim. Her yerde artıp çoğalan nikahsız yaşam, önceden kamuoyunun uyguladığı tüm sıkıntı ve güçlüklerden kurtulmuş geçici aşk, ruhların içindeki bu konuda tamamen hakim olan kararsızlığın kanıtıdır. Diğer yandan, evliliğin özü, konusu hakkında ilahiyatçıların şüphelerini de burada (İnceleme VIII, Bölüm II) söylemeden edemedim ve aktardım; medeni yasa, pek de az oynak, kararsız görünmüyor. Devrimin akabinde, *boşanma* yasaların içine girer, sonra oradan silinir: Bu bir hayır mıdır, yoksa bir şer midir? Evlilikle ilgili özel koşul ve maddelere gelince, Yasa, *ortaklık rejimi* ve *çeyiz rejimi* olarak iki sistem tanıır: diyelim ki evlilik bir şeyse, evlilik konusuna en iyi ne ve ne şekilde cevap verilir? Cevap, lütfen cevap istiyorum.

Birbirlerine görünmez bağlarla bağlı olan bütün bu gizemlerin anahtarını bize bir kelime verecek sanırım. Ama bu kelime hiç de bizde mevcut değil; hiçbir insan ağzının hala onu bulup söyleyemediği, bilincin çok derin bir yerlerinde onu aramak lazım.

Benimle dağlara kaç, güzel Sulamite². Bununla birlikte dinle beni, nişanlın hakkında onunla ilgili gördüğün hayalleri, nişanlı-

1 Ortak amaç ve aktivitelere sahip bir arada yaşayan kişiler topluluğu, toplumsal endüstrinin son etabına ulaşmak için Fourier tarafından düşünülmüş üretim birliği.

2 Din kitabı Kantiklerin Kantiki'nde geçen bir kişi, Yahudi dilinde şalom yani baş kelimesinden geliyor.

nın senin hakkında hayal ettiklerini sana söyleyeceğim; ne duyularını cezbedip uyaran erdemsiz dost, ne gururunu okşayan kadın kılıklı kişinin asla emin olmadığı şeyleri sana söyleyeceğim.

II. BÖLÜM

Evlilikle İlgili Yüce Adalet'in İlk Bildirimleri ve Gösterimleri

VIII

Törebilimde bütün yapısını oluşturan kısımları açısından yazarlara hiç kuşkusuz en çok saçma sapan şeyler söylemelerine sebep olan kısım evlilik konusudur.

Her zaman çok eğitici ve öğretici olan, görgü, gelenek ve görenek çeşitliliği, hatta ruhları uyandırmak için mükemmel bir şekilde yapılmış karşı tavırları olan, problemin çözümünü kolaylaştırması gereken her şeyin, bilgiç ukalaların tam olarak aklını karıştıran şeydir. Diğer taraftan akılsızca bir şekilde, üstün ruhların birbirlerine verdikleri acıyı görmekten dolayı şaşkınlık içinde kalınır. Ernest Legouve ve Emile de Girardin Beyefendileri hakkında yürüttüğüm düşünce şudur: *Kadınların Ahlakı* adlı çok az bilinen bir *Hikaye Kitabı*'nın yazarı olan birincisi Akademi'ye girmeyi başardı; ikincisi, Evliliğin içinde özgürlük ya da *Annenin Gözünde Çocukların Bir ve Eşit Olduğu*, başlığı altında, iğreti bir yapısı olan saçma bir fikrin yaratıcısı ve babası; antikenin ve çağdaş dünyanın, medeniyetin ve yabanlığın birbirinden çok farklı, oldukça acayip bir şekilde sunduğu şeylerden ödünç alınmış, kanıtlayıcı parçalardan oluşmuş 400 sayfalık bir kitap.

Tüm bir olgu düzeneği içinden yasa çıkarmak mecburiyetinde olurken, diğer yandan anlamdan yoksun olguları açıklamakla işe

başlayan, sonra bir kalem hareketiyle hepsini silip yok eden ve muhteviyatta kadın severliklerinin boş imgelerini, şeylerin mantığının yerine koyan felsefecileri anlıyor musunuz acaba? İşte bununla birlikte, Sayın Beyefendiler Legouve ve Girardin'in, zayıf ve narin kadın cinsiyeti ile ilgili en büyük üstünlüğü ve faydayı elde etmek için, zafer uğruna yaptıkları bu. İsterdim ki okuyucularımdan her biri, her değer, evlilik teorisi uğruna dosyalanıp kullanılabilmesinden oluşan bu iki derlemeyi göz önüne alsın: Ele almak zorunda olacağım savların ve açıklamaların en iyi yorumlanması bu şekilde olacaktır.

Kadın düşkünlüğünün, çapkınlığın, yönteminin yerini aldığı yazarların, böylesine ciddi bir mesele üzerine hangi akılsızlığa ve saçmalığa ulaştıklarını görürken anladım ki, bizi tutup yöneten ilkeleri birkaç kelimeyle hatırlatmak, bununla ilgili uğraşmak yerinde olur.

Ahlak yasalarını sormaya karar verdiğimiz göre, tabii keyfe bağlı kurgularla ya da oldukça fazla kör duygusallıklarla değil, ama evrensel kendiliğindenlikle karşılaştırmalar yapılmış açıklamalı gösterimlerle kafamızda onu tasarlayıp canlandırmak zorundayız. Bu bildirimlerin, birtakım olguların dışavurumu olan yasalar açısından araştırdığımız aynı yasaların ürünü olduğunu öncelik olarak kafamızda canlandırıp tasarlıyoruz.

Bu incelemelerimizin başlangıcından itibaren şu aksiyomları (herkes tarafından kabul edilmiş mutlak gerçek) ortaya koyup da açık seçik bir şekilde beyan ettiğimiz şey şudur:

Biraz gerekli dediğimiz şeyler aslında gereksizdir

Hiçbir şey hiçbir şeyden kurtulamaz

Ne de hiçbir şey hiçbir şeye indirgenemez

Hiçbir şey hiçbir şeyin gereği olarak

Kendini belli edip göstermez

Hiçbir şey hiçbir şeye eğilip gitmez;

Hiçbir şey hiçbir şey tarafından dengelenemez

Ya da hiçbir şey hiçbir şey tarafından berkitilemez, vs.

Bu ilkeler üzerinde hareket ederek müşahade ettik ki; insanlık uzun ve acılı sinama ve denemeler sayesinde, başlıca bölümlerini hesaplayıp ortaya koymaya çalıştığımız genel kurulum ve oluşuma göre işlevine ve devinimine devam ediyordu.

Oysa bu gözlem metodu sayesinde toplumda bir mülkiyet oluşumu, bir emek oluşumu, bir Devlet oluşumu, kamu bilincinin oluşumu, vs. var olduğunu düşünüp, varsayıp ve sonra da ispatladığımız gibi, yine düşünüp tasarlıyoruz ve de ortaya koyuyoruz ki evlilik ve aile kurulumu ve oluşumu, derininde bir ilk heyecan ve patlama bakımından kendini belli edip göstermese de, öncelikle cinselliğin, cinsel yaşamın ilk verisi içinde kendini belli eden, sonrasında yavaş yavaş bütün halk topluluklarında uygulanan, kutsal olarak kabul edilen ya da hoş görülen evlilik ve aşk formları halinde ortaya çıkıp kendini gösterir.

Burada, *batıl düşünce ve önyargı* ile ilgili ne diyelim? Odukça enerjik bir şekilde, mülkiyeti, devleti, dini inkar etmişken, tüm önyargılar ve batıl inançlar bakımından daha az saygıdeğer olduğunu düşünsek de ve ayrıca ekliyorum ki modern demokrasi tarafından daha az korunsa da evliliğe olan saygıyı her zaman kesinlikle muhafaza ettim.

Ama bilim, fikirleri arındırıp temizleyerek ve yasaları gerçekleyip doğrulayarak önyargıyı pozitif mutlak gerçeklik haline dönüştüreceği güne dek insani kurumlarda her şeye ön yargıyla yaklaşılabacaktır yani gelip geçici bir yargıyla, *geçici yargıyla*. O halde inceleyip gözden geçirmeden oturup yerleşmiş bir önyargıyı izlemek söz konusu olur mu? Gerçekten hayır, böyle bir misal verdiğim için asla beni kınayıp, bana sitemde bulunmayın. Ama duyup anlamadan bir ön yargıyı tanımamak daha saçma önyargılardan biridir çünkü nedenlerin sebepsiz olduğunu, olguların

gerçekliğinin olmadığını, eğilimlerin amaçsız olduğunu, bir varlığın, varoşun mantığının olmadığını düşünüp tasarlamak, zeka ve anlayışın yasalarının kendi olumsuz yanıdır.

Ailenin önyargısı ve evliliğin önyargısı vardır: evrenseldir ve de yıkılıp bozulmaz olduğu görülür; öncelikle nesil ve üreme sayesinde cinsiyetlerin ayrımı, aşkı ve Yüce Adalet'in tüm örnekseme ve benzeşimleri gösterilir; toplumla birlikte dayanışmalı bir bütünlük oluşturulur. Böylece bu ön yargı altında bir şeyler oluşur. Evde sahip olduğumuz tüm felsefe, sadece, mümkün olan en kesin, en doğru olarak böyle bir şeyi belirtip ortaya koymayı sağlayabilir.

O halde daha fazla gecikmeden az ya da çok kesin ama belgelenmiş, evlilik oluşumu ve kurulumu hakkında evrensel düşünceden kaynaklı tanıklıklarımız ve olaylarımızın incelenmesine geçelim. İnsan varlığı ilk bakıştan, üreme sayesinde yenilenip tazelenmesi, cinsel yaşam, aşktaki coşkunluk ve ateşliliği, Yüce Adalet'in yeni bir müdahalesinin gerekliliği ile şu problemi ortaya koymamızı sağladı: Milletlerin uygulamada onu nasıl kavradığını görelim. Bir parçacık mutlak gerçeği keşfetmeyi başarır-sak kötünün iyisi olacak; elimizden geleni yapacağız.

IX

Öncelikle, evliliğin en azından görünüşte amacı nedir?

Ancak dışarıdan bir incelemede ve tüm dünyanın itirafına bakacak olursak evliliğin şu üç çıkarı sağlama amacı var: Aşk, kadın, çoluk çocuk. Yazarların ve ilgililerin oy birliği ile vardıkları kanı bu; tüm gelenekler, yasalar ondan doğup, ondan ileri geliyor; evliliğin kurucu ve öncülerinin kafalarında başka bir fikre sahip oldukları yönünde bir bulgu yok, hiç belli olmuyor. Bu yönden yolumuza devam edelim.

Aşk - Okuyucularıma bu konu hakkında çok şey öğrendiğimi ileri sürmüyorum: Bu makale hakkında babasından üstün ol-

makla, ona ders vermekle övünen hoş bir genç kız, bu konuda müptedi olduğuna inanan liseden yeni çıkmış yeniyetme değildir söz konusu olan. O halde tartışmanın zeka çizgisi açısından, öncelikle onu olduğu gibi ve onu, her şeyi, herkesi nasıl anlıyor, hissediyorsak öyle betimleyip tasvir etmekle yetinelim.

Aşk, organik ve iğrenç bir cinsel taşkınlığın içinde ilkesi olan, ama onsuz hayatın uzun süren bir ölümden daha fazla bir şeye benzemediği bir iyilik, hayatın tek iyi yanı, en büyük değer olarak kalpte ve imgelemde zorunlu olarak kendini benimseten, ruhun idealizmi sayesinde hemen olumlu yönde değişen, ruhun ve duyuların devinimidir.

Başka başka görünümelerde, ister yaratıcı gücün etkisi ile onu düşünüp inceleyelim, ister onu idealle bağdaştıralım, aşk tamamıyla onu çekip hisseden iradede saklıdır: Kendiliğinden, düşünüp taşınmadan, yazgısal olarak doğar, oluşur, gelişir. Bize rağmen haberimiz olmadan bizde var olur; her şey onun için araçtır, ya da eskilerin söylediği gibi ok gibi hızlıdır kalbe saplanır kalır: Bir yandan romanda olduğunda çok daha az gerçeklikte yer alan, bilmediğim bazı gizemli yakınlaşmalar ve gençlik, güzellik, cinsel yaklaşım, ses, tutum, hayranlık duygusu, kadın ve erkek arasında değişik türden bir duygu, üretme, akabinde aşkı ikinci kez olumlu yönde güzelleştirme etkisine sahip olmasını bir yana koyuyorum, bir yana da erdemi koyuyorum.

Böylece aşk, Yüce adalet ona yeni bir yön saptayınca deş amacı, sadece üreme ve üretmek olan, tabiat ve idealle düzenlenmiştir. Tabiatın gereği sadece bir kez oynanan bir dramdır; değişim, gelişim ve dönüşümü, biri tırmanıp yükselme ya da arzu, diğeri doyuma ulaşma ya da azalıp eksilme özelliğine sahip iki zıt dönem halinde bölünüp parçalanır.

Birinci dönem ya da periyot boyunca ruh, dile sığmayan, sözle anlatılamaz bir cinsel zevkle kendini sanrlara, halüsinasyonlara

teslim etmiş, yetkili hükümdarı olarak nitelendirdiği karakteri arzulayan, soluğu tıkanacak kadar istekli olan ruh, hoşlanılan ya da istenen nesnenin ya da konunun kişisi içine dalıp kendini kaptırır ve ona karışır; onun için kendini kurban etmeye hazırdır ruh, onun kölesi olur, onu tanrısı olarak addeder. Her sevgili bir puta tapardır ve kendi hakimiyetini kaybetmiştir. O zaman şöyle olur: İnsanlardan, şeylerden uzaklaşır, yalnızlık ve ıssızlık içine dalmış, kendini kaptırmış, ebedi, dokunulmaz, sürekli, candan, tam bir birlikteliğin düşünüyü kurar. Aşk, vaktinden önce gelen erken bir tecrübe ya da iğrenç hesaplar, onların ahlakını bozup saptırmadıkça, genç kızın ve genç erkeğin yaşayıp hissettikleridir. Şairler ve roman yazarları başlangıçta esrime, sarhoşluk, baş dönmeleri, düş kırıklıklarıyla dolu ama er ya da geç gençliğin ahlakının bozulup sapıklığa uğraması şeklinde, aşkı bu şekilde, tasvir edip dile getirirler.

Ama biz uzun süre bu yedinci gökte kalmadık, yani kendimizi aşırı bir şekilde göklerde uçacak kadar sevinçten kendimizden geçmiş bir şekilde olmadık. Sevgililer kendilerine hakim olurlar artık: Kalp mutluluğa erişmiştir, tensel istek tatmin edilmiş doyurulmuştur, ideal havalanıp uçup gitmiştir. Tamamen yazgısal olarak, kaçınılmaz olarak birincinin tam tersi bir devinim kendini gösterir; bir düşüş dönemi baş göstermiştir. Boşu boşuna imgelem ruhu heyecan ve coşku içinde tutmaya çabalar; mantık uyanır ve utanır; bilincin en derinliklerindeki özgürlük ironik gülümsemeyle kendini hissettirir; kalp bağını koparır, ilgisi azalır; gerçeklik ve arkasından gelenler, gebelik, doğum, emzirme ideali söndürür, soluğunu keser. Kendine hakim olma ihtiyacının nefrete, tiksinti ve bıkkınlığa varmadığı zamanki mutluluk olan ideali!

Cinsel ilişkide bulunup, sahip olmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak kadın üzüldür, sarhoşluğu geçip daha yavaş bir şekilde aklı başına gelir. Arkasından gelenler, ihanetin, aldatmanın varlığını ona hissettirerek onu acıtır, incitir, ruhunu ve vücudunu sevgili-

sine teslim eder; aynı zamanda erkek için, erkeği kuşkulu, zor inanan bir hale getiren, çapkınlık dönemi başlar. Her iki cinsiyet tarafından aşka kara çalınır, ama buna muktedir olunamaz. Bütün edebiyatların en geniş yer verdiği, aşktan inleyip sızlanmalar, kahramana adanmış içli nameler ve hüznülenmelerin bitmez tükenmez ebedi öznesidir, konusudur ve bu çok işlek temayı bırakıp terk etmek çok zaman alacak: Zira gerçek olan şu ki, mitoloji bilginlerinin bahsettiği terk edilmiş Ariane'dan¹ beri, kesinlikle yeni hiçbir şey söylenmedi.

Gerçekten de öldükten sonra bile kendi neslinde yaşama ayrıcalığına sahip olan insanın yapısında aşk, yeniden canlanıp hareketlenme, onarım seyrine, özelliğine sahiptir. Hayata yeniden gelen mutlu sevgili gibi, bu arada fırsat bu fırsat aşkla yeniden dirilip güç-kuvvet bulur.

Ama aşktaki bu yeniden canlanmalar, hareketlenmeler asla ilk patlamadaki güç ve nitelikle aynı şiddete olmaz; bunlardaki tutku ve ideal enerjisi her seferinde giderek azalır. İlk vecitte, başlangıçtaki coşkuda, bir şehvet ve telezzüz deneyimi etkili ve egemendir ve öncelikle duyuların dayanılmaz arzusu olduğundan başka türlü, daha farklı görünür; ama sonrasında değişerek zorba bir alışkanlığa dönüşür ve bozulmaya başlar. O vakit ideal hep bir düşüş yaşar, can verir, bir boşlukta kalınmış gibi belirsiz bir endişe kalbe hükmeder; o kadar çok sevdikten sonra ruh kendini boşlukta bulmuş gibi bir izlenim verir. Ve birden, önceden tasarlamadan, hiçbir art niyet taşımadan, bir kötülük tahayyül etmeden, sevgililerin en erdemlisi, sadakatsizlik cürümünü işlerken suçüstü yakalanarak şaşırtır: diğer bir yaratılmışta yeni bir ideal keşfetmiştir.

Aşktaki kararsızlık, değişkenlik şeylerin kendi düzeninden kaynaklanır ve istisnasız her insan bunu çeker. Yalnız bu değiş-

1 Zeus'un torunu, bir tanrıça gibi değil, ölümlü bir prenses gibi anlatılır, sevgilisi Thesus tarafından bir adada terk edilir, acı çeker. Sonra Dyonisos ile evlenir.

kenlik çok ya da daha az sürede kendini gösterir, ister sevilen kişinin üstün niteliğinin ya da yakınlaşmaların seyrekliğinin kişinin lehine ülküsellliği sürdürüp devam ettirmesi olsun, ister sevgiliyi ülküselleşip eşsizleşmesinin gücü, karakteri, meşguliyeti yeni bir özneye cinsel eğilime karşı güçlü duran, mukavemetçi biri yapsın. Fakat ilk sadakatsizlik suçu işlenir, cambazlık hüneri aşk için en gerekli çareye dönüşür; ideal aşk hep yenilenir; şehvetperestlik yoğunluk kazanır.

Örneğin, Don Juan ve Lovelace gibi idealin ve aşkın kahramanları, gündemin edebiyatı tarafından övülen bazı tiplerin değerine göre yargıya varılabilir. Ahlaki açıdan bakınca bunlar budalalığın kahramanları gibidirler. Aşk ve ideal konusunda, kudret, cambazlık hünerinin içinde değildir. Israrın, direnmenin ve nazlanıp kovmanın, kaçışın içindedir: Gerekçeleri tekrardan sıralamaya gerek duymuyorum.

Erkeğe göre aşkta daha az etkin olan ve harcamak yerine daha çok alıcı olan kadın, en zayıf varlığın en güçlü bir duyguyla, analık duygusunun failindeki anneye bağlanıp yapışmasına neden olan bu bambaşka sevgiyi düşünmeden, buna niyet etmeden, daha da fazla sebatlı ve cesur görünür, direngendir. Çok kocalılık durumu, çok karılılık durumundan çok çok daha fazla nadir görülen bir durumdur, ayrıca, ihanetten kaynaklanan bozulma, yıkım, kadında çok daha çabuk ve çok daha derin hissedilir.

İşte aşkın, şairlerin ve roman yazarlarının onu çeşni gibi koydukları sahne oyunlarından ve söylevlerinden çıkıp yayılmış, idealist coşkunluğun ve yaratıcı melekemin gelişmesi sayesinde bizde oluşması böyledir. Kalbimizdeki nefes alış, varlığı ve özlemi, çok az sayıda seçilmiş kişinin şüpheli tanıklığına keşke inanılsın ya da inanılmasın o mutluluğun kaynağıdır; sevenlerin çoğunun tecrübesini de göz önünde bulundurmak zorunluluğumuz olsun ya da olmasın o mutsuzluğun engin okyanusudur. Her

halükarda, tabiatın, bizde aklı karıştırıp bulandıran, bilinci üzüp kedere boğan ve cüzi iradeyi zincirleyen gizemi onun aracılığı ile bulduğu en güçlü bir yazgıdır o.

Diğer taraftan çok daha uzun bir süre boyunca size *Kadın*'dan bahsedeceğim; evliliğinin resmen amacının, ikinci sırada, toplum ve aile koşullarını düzenlemek olduğundan bahsedeceğim. Şu an itibarıyla bana, kadının zayıflığı sebebiyle, tüm yasaların ve mevzuatın kadını ast bir düzeye indirip ona aşağıda bir yer vermesine ve diğer yandan çeyizini erkeğe vermesi ve babasının ya da kocasının onu erkeğin sorumluluğuna vermesini söylemem yeterli olsa keşke.

Çocuklara gelince, kurum ve oluşumun lehine hukukçular tarafından belirtilip gösterilen son ve üçüncü gerekçe, bu zavallı küçüklere karşı bir imdat, bir çılgılık, bunu söylemeye cesaretim olsa keşke, yok. Bu bir sorumluluktan daha fazlasıdır; bu doğurup dünyaya getirme öncesi, esnasında ve sonrasında aşktaki bir güçlük gibi görülen sevgili masumlardan uzak olmanın acısı, ne kötüdür! Onlara sahip çıkın, onları sevin. Zira evlat için aşkta tam olarak iğrenç ve çekilmez denir: hayvanların ve insanların, şehvet düşkünlüğü onları engelleyemediğinden dolayı, onları başlarından savıp attıkları pek de nadir görülen bir şey değildir.

X

İster aşkın kadınının masraflı ve zahmetli zayıflığı, güçsüzlüğü ve çekiciliğinin, güzelliğinin dayanıksızlığı olsun, ister sonuçta çocukların daha da masraflı olan nafakası, bakımı olsun, sıkıntı, güçlük ve kaygı dolu bu karmakarışıklık karşısında aşkın güçten düşüp yok olması kaçınılmazdır. Bu kaçınılmaz bıkkınlık verici durum, bu aldatıcı hesap hatası, bu eli kulağında bozulma, kadını bekleyen bu çok güçlü zorba, despot, baskıcı tutum can sıkıcı evlatları da bağlayan bu tehlike önünde, her dönemde, insan kalbi-

nin ahitinin ve evliliğin gizemli oluşumunda meydana gelen şeyin ne olduğu, ne olması gerektiği önceden kestirilir, tahmin edilir.

Aşk: Karşılıklı sadakat, süreklilik, sebat; her zaman aynılık, her zaman bağlılık, her zaman idealin içinde olunması istenir.

Kadın: O ne güzel yaratıktır, çok pahalıya mal olmasaydı keşke, hiç olmazsa kendi kendine yetebilseydi ve işi ile masraflarını karşılayabilseydi!

Çocuklar: Onlarla teselli bulur, onlarla avunuruz, ama anne-yi bozup mahvetmeselerdi keşke, aşk ve zevkler onun yüzünden hiç niteliğini yitirmeseydi keşke, gelişleriyle ailelerine yaptıkları maliyeti daha sonra ödeyebilselerdi keşke.

Oysa evlilik, oluşumunun kendiliğindenliği içinde, kesinlikle şu üçlü ahiti gerçekleştirme amacındadır; ilk olarak, EVLİLİK-LE KUTSALLAŞTIRMA bakımından, bunun gereği, tabiatın yol açtığı değişken özellikteki aşk, sabit, eşit, sürekli, bozulmaz, zaman zaman tatlı duraksamalar olsa da, sürekli uyanık olması gereklidir. İkinci olarak, kadın, çok az çare ve olanakları olsa da faydalı bir yardımcı olacaktır. Üçüncü olarak, babalık, çok pahalıya mal olur, benin gelişip büyümesi, hayatın gururu, övüncü ve yaşlılığın tesellisi olacaktır.

Sonuçta, yasama gücünün bütünlüğü ve tüm insanlara seslenirliği, yani evrenselliğinin onu düzenleyip kurduğu gibi olan evlilik, aşk üstündeki egemenliğin eşlere verildiği, bir arada olmanın, birlik ve beraberliğin kalıbı, formülüdür. Bu korkutucu yazgı, idealden ve cinsel istekten doğmuştur; kadın ekonomik bir değer elde eder ve çocuklar bir zenginlik ve tanrının lütfü gibi sunulur.

Cidden böyle midir?

Aşkı güçsüzleşip yok olmasına karşı etkili olduğunu tasarlayarak evliliğin sunmaya can attığı güvence, onun yapısını değiştirip bozuyor ne yazık ki. Gerçekte bu güvencenin tasarladığı şu;

aşk amaç olarak, sadece, nesil ve üremede kullanılacak bir nesne değildir, ayrıca diğer bir amacı daha vardır, yani saf bir lezzet, şehvet; yani ahlak anlayışının tersine. Birbirine benzeyen bu iki şey aynı zamanda onu iğrendirir.

Kadına gelince, onun üretici yeteneği üzerine inşa edilmiş olan hesap, görüleceği gibi, fazlasıyla gerçekdışı ve yanıltıcı; or-talama olarak dile getirilip anlatılmadığından çok daha fazla pa-halıya mal olan kötü bir ortaklıktır ve onun varlığı sadece erkeğin sürekli özveri ve fedakarlığına dayanır.

Tanrının lütfuymuş, iyilikmiş, aşkın meyveleriymiş; konu-şup durmayın bunları: Sadece dölleyip dünyaya getirmelerine yön verip başkanlık etmek onun tabiatının doğal bir sonucudur, nankörlük, iyilikbilmezlik onların payına düşendir, ben hemen hemen hak ettikleri şeyi söyledim. *Aşk ile ilgili çok iyi bilinen, güzel bir özdeyiş vardır; yalnız ilk aşk gerçek aşktır ve aşk kapıyı iki kere çalmaz.*

Bununla birlikte hiçbir şeye önyargılı yaklaşmayınız, hatta önyargının kendisine bile. İnsanlığın mantığı, tümevarımlar ve kıyaslamalar sayesinde, filozofları gibi davranıp hareket et-mez; eylemlerle, bütünlük halinde ve birden, gürgenlerin ve ka-yın ağaçlarının kabuğu ve nehirlerin kumu üzerinde kendi motif-lerini işleme zahmeti duymadan, akıllara anlama ve doğrulama titizliğini bırakarak kendini gösterir ve belli eder. O halde onu izleyin ve bilmece gibi esrarlı gidişatı sizi şaşırtmasın, ürettikleri, oraya koydukları ölçüde açıklamalarına kulak verin.

XI

Evlilik, hangi güç adına, aşkı ehlileştireceğini; elde edip sahip olmanın verdiği sıkıntılardan, cinsel isteğin tatmin olmak için geçirdiği serüvenlerden ve idealin gerileyip çökmesinden erkeği kurtaracağını; sonra bakireliğini kaybetmiş kadını iffetsizlikten

kurtaracağını ve çocukların varlığını güvence altına alacağını hangi otorite namına iddia ediyor?

Yüce Adalet adına, eğer aşk, bir taraftan açıklamış olduğumuz gibi ölümden daha güçlü ise, sıra Yüce Adalet'e gelince, o da aşktan daha güçlüdür: Evliliğin verisi, belirleyicisi gibidir.

Bu vuku bulup kendisini göstermesiyle ilgili olup, konuştuğumuz gibi ya da bütün halkların yapısında ve karakterinde cereyan etme eğiliminde ve amacında oldukları gibi evlilikle ilgili ayin, tören, düğün ve formalitelere, koşullara bağlıdır. Bunun yani evliliğin tözü, aşağıda başlıklar halinde şu şekilde özetlenip sıralanabilir:

1. Evlilik, hiç de aşkın eğilimine teslim edilip olurluna bırakılmaz, bir kenara çekilip konu dışı bırakılmayan ancak sadece ikinci seviyede müşahede edilir;
2. Ailelerin rızası ve eşlerin rızası aynı zamanda sorulur;
3. Toplum tanık olarak kabul edilir, önce sözler verilir, sonra *nişanlanma formaliteleri*, arkasından da taahhüt ve anlaşma yapılır;
4. Bir düğün törenli yapılır, onun dinsel bir yanı da olur ve evlilik gerçekleştirilir; burada KUTSALLAŞTIRMA en önemlisidir;
5. Tabiatın gereği, bütün çok kadınlılık ve boşanma fikirleriyle bağdaşmayan bir yapıda olan bu kutsallaştırma sahnesi sayesinde, çiftler karşılıklı olarak dokunulmaz ve sürekli bir aşk için birbirlerine söz verip yemin ederler;
6. Erkek kadını koruyacağına ve ona sadakatle bağlı olacağına, fedakar olacağına söz verir, kadın da ona itaat edeceğine söz verir;
7. Böylece, katılanların ve ailenin koyduğu koşullar altında karı koca olurlar, eşler onlarla ve gelecekteki çocuklarıyla hem hukuki olarak hem de dayanışma içinde bir bütünlük,

- bir çekirdek görünümü verirler ve büyük toplumun ayrılmaz, toplumu bütünleyen parçası olurlar. Onların kaderi bu yönden aile ile şekillenir.

Gözlemler: Birlikte oturma evliliğin arkasından gelir; ama aynı şekilde birlikte oturmayı güzelleştiren, onu arzu edilir kılan aşktır. Ortak adap, beğeni ve uyuşumlarında, haneyi kullanma ya da kullanmama hakları olduğu gibi, bu ikinci planda kalan bir ayrıntıdır sadece.

Çıkarların söz konusu olduğu koşullara gelince, bunlar hakkında, bugün özellikle *evlilik sözleşmesi* şeklinde bir uygulama söz konusudur. Evlilik içinde ilke olarak bulunmasına rağmen ve dıştan bakılınca evliliğin içine açıkça konulmasına rağmen; üstelik evlilik belli bir servet, sorumluluklar, acılar ve sevinçlerin *konsorsiyumu*, bir arada ortaklığı olmadan var olamamasına karşın; nihayetinde, arkasından gelen sivil toplumlar sayesinde şekillendirilip oluşturulur; kadınlar ve erkekler arasında böyle toplumlar evlenmeden var olmaz, aile tipi bakımından bakarsak, aşk sebebiyle bir arada birlikte oturarak evlilik oluşturulmaz.

Evlilik tek kelimeyle *nevi şahsına münhasır* bir anlaşma, bir oluşumdur, aynı zamanda, bir yandan sözleşme sayesinde bir yandan vicdanın içinde, diğer taraftan kilise ile kutsanan, kutsallaştırılan ve bu unsurlarda birinin ya da diğerinin yokluğunda sönüp yok olup giden bir anlaşmadır.

Bu gizemli anlaşmanın içinde göze çarpan şey özellikle, bunu çok fazla, tekrar tekrar söylemeyeceğim, açıkça aşkı egemenliği altına alıp ona düzen koyduğunu, ona hakim olduğunu açıklayıp iddia etmedir. Roma yasasının dediğine göre, *aşk elde olandır*, yani evli çiftin otoritesi altında ve buyruğundadır. Bu da aşkı, tüm aşırı şehvetlilikten ve zayıflıktan temizleyen, onu kendisinde yukarı çıkartan ve ondan tabiatüstü bir duygu yaratan, dualarla yapılan bir tür ayin, bir tür dinsel tören sayesinde oluşur.

Her ülkede, her bölgede evlilik töreninden önce gelen, ona eşlik eden ve arkasından da devam eden bu ayin usullerinin detaylarını bir tarafa bırakıyorum: Burada dokunaklı, acayip, komik, müstehcen şeyler söz konusu. Aynı şekilde sessizce, evliliğin kutsallaştırılması ile ilgili olarak ister kocalık otoritesine göre, ister ailenin annesi vs. gibi özelliklerle şerefendirilmiş kadının imtiyazları açısından olsun, dile getirilen değişik türden yorumları geçiyorum. Gelenek ve göreneklerin sonsuz çeşitliliği içinde, bir şey sürekli ve aralıksız olarak kendini gösterir; kaçınılmaz bir sonuç olarak din sayesinde aşkın zapt edilip egemenlik altına alınması ve şunu kabul etmek gerekli ki, kocayı, gururlu, mutlak üstün gücüne rağmen karısına hep içten, saygılı kılan, kadını, onu bekleyen talihsizlik ve çirkinliklere rağmen kocasına hep sevgi dolu kılan düşünceden bahsediyorum.

O halde bu, yara almaz, silah işlemez ya da görünmez yapan tılsımlar, aşk şerbetleri ve coşkulardan daha çok filozofları meşgul etmeye layık olmayan ve neredeyse boş, batıl itikada atfedilen bir fikir midir?

Yeniden bir kez daha, bir ithamda bulunmak ya da hüküm giydirmek için acele etmeyelim. Din özü itibarıyla uzağı gören yetkinliktedir: adaletin mitolojisi, söylencesidir bu. Oysa evlilik, her şeyden önce dini bir olay, kutsallaştırmadır; aynı şekilde yorumsal olarak diyeceğim bundan başka bir şey değil. O halde en eski, en gerçekçi, en özel, en Yüce Adalet'in bütün gösterim ve bildirimlerinden kaynaklanan evliliği anlayıp keşfetmemi sağlayan durumu neden düşünmeyeyim? Hayat tecrübemiz oldukça uzun solukludur; ama kendimize ait olan bilgeliğimizin, bilgimizin, aşağı yukarı hükümsüz olduğunu, aslında hiçbir şey olduğunu çok az düşündük. Dün sosyal ekonomi, Devletin oluşum yasası, iş düzenlemesi, emeğin organizasyonu, zekanın geliştirilip eğitilmesi, özgürlük ve gelişme hakkında ne düşünüyorduk?

Yüce Adalet'in kendisi hakkında ne biliyoruz? Bütün bunlarla ilgili olarak ilk parıltılarımız, ilk kazanımlarımız Fransız Devrimi ile tarihlenir: evlilik hakkında çok daha iyi ve çok daha erken hangi imtiyaz ve ayrıcalık sayesinde aydınlandık?

O halde şunu söylüyorum, şüpheyi yer bırakmayan başlıca tespitim şöyledir; burada yeni bir türün yaratılışına, amacı olan bir yaratılışa, sadece idealin ve cinsel arzunun çifte yazgısından insanın saygınlığını kurtarmak değil, ama iç vicdanımızda olduğu gibi, kilise tarafından kutsanmışlıkla, Yüce Adalet'in sağlamlaştırılmasında bunların beraber kullanılması amacı olan yaratılışa sahibiz.

Şimdi daha fazla konu dışına çıkmadan araştırmalarımızın peşinden gidelim ve araştırmamızı sürdürelim.

XII

İlke dahilinde evliliğin kurucusunun, evlilik denilen kurumu var edenin özellikle düşündüğü kadındır. Kadına göre evlilik töreni ona azizelik niteliği veren, kadını takdis edip onu kutsallaştırır, *aziz eş*, der Virgile¹, kutsallığa saygısızlıktan azade, dokunulmaz, kocasından tamamen başkadır: Koca bakımından aynı karşılığı yoktur, en azından aynı seviyede: Bütün antikitede, eski zamanlara özgü tanınmış bir hak olarak köle kız çocuğunun sahibine, Hz. Musa tarafından sağlanmış olan kızı evlendirmeden önce onunla birlikte olma hakkı bakımından bunu gördük. Bir köleyle özgür koşullardaki bir kadının ticareti canavarca ve korkunç görüldüğünde ve ölüm cezası ile cezalandırıldığında, İncil'de Yüce Tanrı'nın gözdesi Meryem Ana "Çünkü o, kadın kölesinin zayıflığına göz dikti," derken erkek itibarını şereflendirme lütfuna erdiği kadın kölesine karşı bir çeşit imtiyaz sahibi olmanın tadını çıkarıyordur. Sanki evlilik erkekten çok daha

1 i.Ö. 70-19, şair, yazar.

farklı bir biçimde kadını bağlıyordu ve bununla birlikte zaten, mülkiyet hakkı erkek bakımından dengi dengiyle olmayan evlilik durumunun örtbas edilip erkeğe hak ve haklılık kazandırılmasıdır.

Bundan dolayı kadının erkeği başkasıyla aldatması ve onun açısından, baştan çıkarıcı cazibesi, her yerde aşırı bir baskı ve cezalandırma konusu olmuştur ve sürekli önü kesilmeye çalışılmıştır.

“Cazibe keşke özgür kadınla yakınlaşıp bağdaşmaktan sakın-
sa, korunsu. Saygıdeğer hanımefendide, sonra bakirede, sonra ailedeki oğulda kök salıp iz bırakan şerefsizlik, onursuzluk, sadece aile çatısı altında bir utanç değildir; rejim ve yaşam biçimi açısından da bir utanç ve bir zarar-ziyandır. Eğer koca ve babadan oluşan aile mahkemesi, bu hakaretin karşılığını verip öcünü almakta çok gecikirse, hemen belediye başkanlık divanı halkın önünde hanımefendiyi suçlayacaktır. Baştan çıkarıcı, ayartıcı erkek, kurul denetimcisi tarafından cezalandırılıp mahkum edilir. Para cezası, sürgün hatta ölüm cezası bile, ahlaksızlığın, fuhuşun cezaları olacaktır” (FRANZ DE CHAMPAGNY, *Sezarlar*, t. II. Sayfa 301).

Kocanın şikayeti üzerine ancak eş aldatmayla ilgili kovuşturmayı kabul eden yasalarımız, bu bağlamda, Romalılarınkinden daha aşağı değiller, değil mi?

Hem zaten okuyucu anlıyor ki; genel olarak yasaların ya da yasalar olmadığında geleneklerin erkeğe tanıdığı bir çeşit imtiyaz ya da hoşgörü, anlayış bakımından erkeğin çapkınlığına ben hiçbir ad veremiyorum, bunu anlamıyorum. Kolaylıkla şu durumu müşahade ediyorum ki kavrama gücü, kadının lehine ve kadın açısından bütün halkların fikir yapısında inşa edildiği bilgisinden hareketle, öncelikle birinci sırada ve düşünüldüğünden daha da yüksektir. Ayrıca aşkın ve ekonominin çifte ilişkisi için-

de erkek, bu mukavelede kazanamadığı gibi fazlasıyla kaybeden taraftır. Karısınına bilgi bakımından, sadakati bakımından, ona ceza olarak özgürlüğünün engellenmesi, kuşatıldığı kısıtlamalar, ona vergi olan köşeye çekilip baş eğme, bazen dayanılmaz olan acılar, sadakatsizliğinin cezalandırılması, gücün kötüye kullanılması, kocaya göre karısının nankörlüğünün intikamı ve kocanın fedakarlığının bir tazminatı gibi düşünülür, hatta bunun üzerinde daha az durulur.

Şüphesiz evlilik hayatının daha iyi anlaşılıp uygulanması, evli çiftin kaygı ve tasalarını giderecek ve evliliği dengeli bir hale getirecektir. Ama öncelikle bütün gözlerde parlayan ışığı reddedelim, bir yaratıcının zilyetliğinde olup, özgürlüğü, varlığı, zevkleri, emeği, şerefın tehlikede olması, güvenliği ve huzuru bakımından bir erkeğin yapmış olduğu büyük fedakarlığı inkar edelim; iki yıl önce belki de altı ay önce söz konusu saf aşk açısından bu şekilde düşünüp ifade ettiklerim yeterlidir.

O halde süper mutlak gücün zayıflığının kölesi olduğu bu anlaşmaya erkek nasıl götürülür; sahip olmayı ve faydalanmayı düşünüp, inandığı zaman, inandığı yerde, sömürülen dememek için diyorum, gerçekte sahip olunan o değil midir? Bu süper efendi, nasıl bir yasa koyucu ve nasıl bir pazarlığın teminatı ve kefilidir? Her cinayeti, her suçu, kadın için, evlilik için icat ederken, gücünden vazgeçip bırakmasından dolayı erkek hakkından söz yürütmeden önce en azından cinsiyetin eşitliğinin taraftarlarının bize öğretmek istediği şey işte bu.

XIII

Bütün eylemlerde ister özel hayatından, ister insanlarla içi içe yaşadığı hayatından kaynaklamış olsun erkek, saygınlığını koruyup sürdürmek, sonuç olarak içinde ve dışında Yüce Adalet'i gerçekleştirmek eğilimindedir.

Aşk ilişkilerinde, böylece her zaman, onur ve hak adına, aşkın kabul edilip benimsenmesinde, istenildiğinden daha da zayıf bir seviyede evliliğe eğilim söz konusu olacaktır; ayrıca sevgi duyulan kişi tarafından esinlenmiş idealde orantılı olan bu eğilim, zilyetliğin önüne geçen sürede maksimum yoğunluk kazanacaktır.

Burada erkeği evliliğe sürükleyen gizemli gerekçeyi şöyle böyle sezinlemeye başlıyoruz, bu gerekçe tam da şimdi bize iki şeyi açıklayacak: Birincisi; evliliğin neden kaynağında aristokratik bir karaktere büründüğü. Diğeri ise neden eskilere göre, onların zamanında nikahsız karı-koca hayatı yaşama ve fahişeliğe özgü aşkın bugünkünden daha az iğrenç ve daha az utanç verici olduğu.

Evlilik kurumsal özelliği ile aristokratiktir: Keşif esnasında cennetliklere özgü bir eşitlik içinde yaşayan Okyanus'un adalı halklarının yapısında bu yoktu. Sonrasında bu halklarda evlilik kurumu oluşturulup kurulur, ama kölelik ve çok karılılık hala vardır, devam etmektedir. Evli kadınla, nikahsız kadın arasında, özgür doğuma özgü öncelikle yani soylulukla, kölelere ya da halk tabakasından olma şartı arasında ayırım yapmak lazım. İşte bundan dolayı ayrıcalıkların temel farkı şudur: tek başına evli kadın için nişanlılık dönemleri, evlilik sözleşmesi, meşru düğün işlemleri, imtiyazlar, haklar, bunun yanında şehrine ve tüm çevrenin tüm saygısı söz konusudur. Nikahsız yaşama gelirsek, mülkiyet sahibinin zevklerine hizmet ettikten sonra, yeniden onun kölesi olur, oda hizmetçisi, fırıncı, lavantacı olarak erkeğe hizmet eder. İsrailileri tehdit ettiği kraliyet statüsü ile ilgili olarak Deuteronomy'de (Bir yandan Hz. Musa, diğer yandan da birçok yazar tarafından kaleme alındığı söylenen 34 bölümden oluşmuş Hz. Musa'nın son üç nutkunu içeren yasaların şifresidir; Allah ile İsrail arasındaki ittifakı anlatan dini kitap) böyle der. Dakalog'da¹, bir tek ve kutsal olan emrin kendisi tarafından, kişioglunun ne

1 Hz. Musa'ya Allah tarafından Sina dağında verildiği söylenen On Emir.

özgür kadınına ne de köle kadınına (cariye) göz dikmemesi savunuldu. Ama kadının özgür ya da köle, evli ya da gözde olmasına göre, yasaya aykırı davranışların sonuçları farklı olur. İlk durumda ölüm cezası, ikinci durumda ise sopa cezası uygulanır.

Oysaki hiçbir yerde bu aristokratik anlayış kendini, çiftlerin ait oldukları sınıflar açısından bakarsak, Romalılara özgü evliliğin tören ve merasimleri içinde olduğundan daha fazla güçlü bir şekilde kendini göstermez.

Öncelikle, eski Romalılarda olduğu gibi kocasının hakimiyetine girecek kadına, *confarreatio*, yani *merasimli bir törenle evlenme* ya da kutsal bir şölen ilk zamanlarda tanınan bir şey olarak gerçekleştiriliyordu. Bu gelenek, sonradan da soylular sınıfına özgü olarak korundu. Sonrasında, halk tabakasına özgü evliliklerin meşru olarak tanınması için, Servius Tullius¹ tarafından kurulup düzenlenmiş bir satış olan *coemptio*, yani nişanlıların bir pazarda kendilerini birbirlerine satmaları gelir. Sonuçta *usucapio*, yani zamanaşımı ile yıl ve güne özgü olarak, zilyetlik, gelir, mal, tarla ve köle de dahil mülkiyetin kazanılması ve ayrıca kadın yabancı olduğunda ve onu verecek ailesi olmadığında da yapılır. Aslında, evliliğe özgü bu üç formül, kadın ve çocuklar için kilisenin vicdanına göre aynı etkileri gösterir. Ama evlilikle ilgili birlikteliğin kutsallığının bilgisiyle evliliğin kutsallaştırılmasının en ince damarına dokunan bu durum bakımından, fikir dahilinde, aynı değere sahip olmaları daha çok elzemdir; diğer durumlar bakımından iç vicdan gerekli. Soylu saygıdeğer hanımefendi itibarı bir satışla evlenmiş halktan bir kimsenin yapısındaki dürüstlük ve incelik olduğunu çok zor kabullenir; onun zilyetliğini almış olanın, sahibinin hevesiyle önu alınmış biricik umudunu, bir yıllık zamanaşımını göz önünde bulundurma riskine girmiş denme-

1 Antik Roma'da, Romalı efsanevi altıncı kral, i.Ö. 575-535 tarihleri arasında yaşamış.

me halinde, zapt edilmiş yabancı kadının yapısında evleviyetle daha hoş görülür.

“Virginie¹ halktan biri, ayrıca devlet başkanlarından biri olan Volumnius ile evlenir, asil Pudeur (edep anlamına gelir, Romalı tanrıcadır, bu erdem kadının süsüne ve erkeğin cesaretine gönderme yapar) adına saygıdeğer hanımefendiler tarafından kendisine eziyet edilir. Öfkeden tutuşmuştur, nikahlandığı yerde halktan kişileri toplar. Kendine yapılan haksızlığı anlatıp hakaretlerde bulunduktan sonra ekler: Ben bu nikahı halka özgü Pudeur’e adıyorum, çünkü değer bakımından erkekler arasında Cumhuriyet içinde var olan olumlu rekabetin kendisi, temizlik ve saflık adına saygıdeğer kadınlar arasında da vardır. O halde gelecekte söylenecek olanı yapın, bu nikah diğerinden daha saygıdeğer ve daha iffetlidir” (TITE-LIVE, l.x.).

Evlenmiş olmak evliliğin gereklerini yerine getirmek, soylu, saygıdeğer kadınlara özgü saygınlık için yeterli olmamıştı, kutsallaşmış ayin usulüne göre dinin kendisi, çıkarların üzerine yükselmiş gibi, *paha ve denge* bakımından sivil anlaşma içinde üstün, doğrulayıp kanıtlayıcı özellikte olmalıydı. Fikir hoş görülür saygınlıktaydı, çünkü evliliğin saygınlığı ve kadının şerefının eşsiz hissiyatından ileri geliyordu; ağırbaşlı, akli başında soylular aslında haklıydılar: Sadece şekilde yanılıyorlardı. *Confarreatio*² ile istenen bu doğrulanıp gerçekleşme erdemi, sıkıntılara ve yalvarıp yakarmalara eşlik ederken iç vicdan bakımından bu meşruiyet, yasalılık hali, somut törenlere, birkaç şekilsel duaya mı bağlıydı o halde? Sağduyu böyle bir fetişizmden, Latin hukuk mevzuatında iğreniyor, fikir dahilinde ise olumlu olarak Volomnius’un karısına bu noktada hak vermek lazım. *Confarreatio*,

1 Romalı soylu Aulus’un kızıdır.

2 Eski Roma’da merasimli evlenmeyle kadının, kocasının yasal otoritesi altına girmesi.

görünüşte hiçbir olumlu mantık taşımıyordu, bu yüzden giderek yürürlükten düşüp geçerliliğini kaybetti: açıklanamayan, simgesel kalan her şeyin kaderi budur; *Coemptio*'ya gelince benzer bir sebepten dolayı yok oldu ve de *usucapio*, bir derece yükseldi, tarafların herkese açık olan rızası, nihayetinde evliliğin geçerliliği yeterlidir.

Bu aristokratik mantığa olan tiksintiden dolayıdır ki Eflatun, Cumhuriyeti döneminde evliliği yıktı ve kadınları kamuya ait olarak addetti. Onun fikrine göre, onların onurlarını, değerlerini düşürüp alçaltmadı; sadece cinsiyetlerin ayrılığı içinde hiçbir sosyal ve hukuki bir düşünce vurgulamamıştı. Çünkü kadını, kendi içinde sadece, zevke ve üremeye özgü bir araç olarak görmüştü. Sanayi ve mülkiyet açısından, ne daha az ne daha fazla, cumhuriyetin alanına girdiğini bu yüzden kamu malı olduğunu ifade ediyordu ve de nasıl ki erkeği asillere özgü saygınlıktan çıkartıp küçültüyorsa, kadını ona özgü olan soyluluktan, evlilikten çıkartıp azlediyordu. Böylece, antik kişiliğin baskılama ve bastırma niteliğinde olan bir ruhta kabul edilen, komünist cumhuriyetçi yapısının mantığı bunu istemişti, ölçüyü kaçırıp abartması Antik Yunanistan için bir tehlike oldu.

Fakat medeniyet eşitliğe yönelirse sahip olduğu güçleri kaybedip aşağıya düşmekten kaçınır. İmparatorların hukuk mevzuatı olsun ve daha sonra Hristiyanlık olsun evliliği korudular ve ona tek biçimli ayin niteliğinde tören yapısını kazandırdılar: En azından bu bağlamda herkes soylu düşündü ve herkes kendisinin aristokrat olduğunu farz etti.

XIV

Eğer evliliğin en etkileyici sebebini, şunu söylemek isterim, yani, üstün bir çıkar dahilindeki kadın ve erkeğin evliliklerini değiştirip dönüştürmek ve aşklarını kutlulaştırıp kutsallaştırmak için

kadın ve erkeğin arasına girme eğilimindeki hukuki unsur; yani dediğim şu ki bu unsur her şeyden önce erkeğin kalbinde, sonra da kocanın ve karısının ortak bilincinde kökünü, kaynağını bulursa ve eğer, gösterişli, tumturaklı, halka açık yapılan evliliğin ayinli töreni, gerçekliğiyle sadece ona yaşamı ve canlılığı vermekten başka bir amaçtan kaynaklanıyorsa, açıktır ki eylemin etkisiyle bu unsur denilen şey, yasayla kutsanıp onaylanmış olarak değil aşkın toplamında kendini bulmak zorundadır. Bunun içinde erkek ve kadın özgür olarak çekinmeden, kısa bir süre için kendilerini birbirlerine verebilirler. Venüs'ün, Uranüs(Afrodite)'in ışığı daima bataklıkta yaşayan Venüs'ün koyu karanlıklarında parıldar: Ne yaparsa yapsın ruhunu inkar etmek insana nasip edilmemiştir.

Hristiyanlığın bize artık yapmadığı insanlık bağlamında, antikte, evliliğe özgü saygınlığı tamamen yüceleştirip yukarıya çıkarırken, bu olgunun en derin duygusuna sahip olmuştu, hoşgörülü tavrıyla, gelenekleri ve kurumlarıyla özgür aşkın bayağılığını düzeltip ıslah etmeye çalışmıştı.

Gösterişli, tumturaklı ve aristokratik evliliğin dışında, Yunanlılar, evliliğin hangi bir gerçekleştirilip uygulanamaz bir mantıkla düşünülüp kabul edilmiş olduğu durumlarda kadının hiçbir yasal haklarının olmamasına ve çocuklarının yasal çocukların yerini tutmamasına rağmen, kendi içinde alçaltıcı, küçültücü olmaktan başka hiçbir şey olmayan nikahsız karı-koca yaşamını kabul etmişlerdi. Dost niteliğindeki kadın yani *hetaira*'dır¹. Lekeli, utanılacak biri değildir; evli kadının şeref ve saygınlığından yoksun olan dost kadın, sıklıkla sadakat, iffet ve fedakarlıkta ona üstün geliyordu.

Ünlü Briseis (Yunan mitolojisinde Troya'da Lymessos şehri-

1 Hetaira; kibar fahişelerin koruyucu tanrıçasıdır, anlam bakımından; fahişe olarak nitelendirilmesinden daha çok yüksek sınıftan insanlara hizmet eden kadın, metres anlamındadır.

nin kraliçesi, Troya savaşında Agamemnon tarafından kaçırıldı), Achille ve Agamemnon arasındaki savaşın masum, suçsuz kişisi olan, tutsak edilip *hetaira* olmuş olan Apollon'un büyük papazının kızı olan Chryseis gibi tutsak olmuştu. Kalbinin, kişiliğinin sahibi Achille'in elinden alınıp kaçırıldığını gördüğünde bu genç kızın gözyaşlarından daha incelikle, daha dokunaklı ne var? Hector'un yasal karısı Andromak'ın vedalarını onunkilerle karşılaştırınız ve iki kadının şartlarının farklılığını, şairin anlamıyla kattığı duygu ve renk perdesinin farkı içinde göreceksiniz, ama hiçbir şekilde en küçük bir küçültüp alçaltma, aşağılama fikrinin belirtisi olmadan - Alcibiade¹, Asya'ya iltica edip sığınmıştır ve sefih bir hayat içinde bir *hetaira*'nın kollarında yaşarken öldürülmüştür: dindarlara özgü bir titizlikle, saygıyla bu kadın, dostunun vücudunu koruyup onun için son görevlerini yerine nasıl getirdiğini biliyoruz - emekli olup da, ünlü on bin kişinin her birinin ayrıca dost niteliğinde kadını vardı. Bu kadınlar gittikleri her yerde, savaş alanlarında onları adım adım takip ederdi, yemeklerini hazırlar, yaralarını sarar, candan, yürekten bağlı, fedakar, sadık eşler gibi her türlü hizmetlerini yaparlardı. Din açısından gelince, inanıyor musunuz, acaba, Sayın Piskopos (monsenyör), bu kadınların kahramanlıklarıyla, Tanrı'nın niteliği olan İyiliğe, Merhamete, Tanrı Aşkına bağlı rahibelerimizle bağdaşmazlar mı, siz gibi saydığım bakanlık, hastanın nekahet dönemine son verir mi? İnanıyor musunuz askerin kalbi, bu dindar sevgili ve bu karşılıksız şefkat sayesinde kendini güçlü hissetmemiş midir? -Aspasie², kibar fahişe diye aşağılayarak nitelediğimiz, Pericles'in dostu, metresi niteliğinde kibar bir kadındı. Genellikle, filozoflar, Aristoteles, Eflatun'un da böyle taraklarda bezi vardı, benzer

1 İ.Ö. 450-404, Atinalı devlet adamı.

2 İ.Ö. 470-400, Milet'te doğmuş, yunanlı bir hetaira, Pericles'in dostu, metresidir, sonra ondan oğlu olmuştur, evlendiği de söylenir, bilgili kibar bir fahişeydi.

bağlarla sürüklenip bağlanmışlardı: bir Yunanlının düşüncesinde eleştiriyi ve kara çalmaya neden bulma, yol açma düşüncesi asla söz konusu değildir.

XV

Şiir felsefe ve tarih aracılığıyla açığa çıkan ve ünlenen he-taira'nın durumu açısından fikir şöyle; antik zamandaki evliliğe direnen Romalıları etkileyip saran bu kavramı, İmparator Aguste esinleyip *nikahsız karı-koca hayatına* yasal bir unvan tanımıştır. Romalı soylu yaşlıların ağırlıklarıyla her zaman baskı altına alıp engelledikleri ve cumhuriyetin geleneklerinin çöküşünün çoğalttığı bu özgür birliktelikleri, onun kamusal bir kurum seviyesine yükseltmesi, onun bilinen saygınlığıyla bağdaşmaz değildi. Bay Troplong (*Romalıların medeni hukuku üzerinde Hristiyanların etkisi hakkında*, s. 12), bu imparatoru gelenekleri bozup yok etmekle suçlarken, aynı şekilde insan kalbini ve tarihini tanımazlıktan gelmiştir.

Evlilik, sezinleyip kestirmenin kolay olduğu sebepler bakımından ve cumhuriyetin son zamanlarında oldukça geniş uygulanmış olup, boşanmanın sağladığı kolaylıklara rağmen her türlü görüş açısına göre zahmetli ve külfetli bir yapıdaydı; çoğu kimse aşkın, özgürlüğün ve ekonominin hesaplarına göre çok daha ekonomik buldukları böyle özgür birlikteliklere akın ediyorlardı. Auguste bu yeni gelenekleri meydana getirirken düzene soktu, yani şöyle ki, nikahsız karı-koca hayatının kamusal yönünü düzene soktu, bana göre ahlaka uygun bir şey yaptı. Böylece evlilik başka bir ad altında yeniden doğmuş oldu: Sadece her şey zamana bırakılmış oldu.

“*Kanuni evliliği nikahsız yaşamdan ayıran şey, yani evliliğe özgü adalet şudur; evlilik denilen kurum sayesinde erkek, yasal karısı (hukuki karısı) sıfatıyla ona sahip olmak için evlenirken bu-*

rada nikahsız yaşadığı metresi ve kadını sıfatıyla ona sahip olmak için alıyordu. Bu evlilikten doğan çocukların ailesel açıdan hakları yoktu, hukuken adalet anlamında tam özgür değillerdi; bununla birlikte piç de değillerdi. Onlara doğal çocuklar deniliyordu. Ayrıca, onlara, yasak birliktelikten, *evlilik dışı* doğmuş çocuklara, *piç ve gayrı meşru* deniliyordu (POTHIER, *Evlilik Sözleşmesi*).

Bununla birlikte, Roma İmparatoru Justinien'in hüküm sürdüğü dönemde nikahsız karı-koca yaşamı yürürlükten kaldırılmadı; nikahsız bir kadın eşe sahip olmaya müsaade ediliyordu" (MERLİN, *Hukuki İctihat Derlemesi*).

(Ayrıca V. *Yasalar Dergisi* (eski Roma'da), t.XXV, BAŞLIK, VII, *Nikahsız Kadın Eşler*; AULU-GELLE (İ.Ö. 130-175, Roma, Latin grameri, tarihçi, edebiyatçı, eleştirmen, derlemeci), *Attika Karanlıkları*, kitap IV, bölüm III)

Evli erkek nikahsız bir kadın eşe sahip olamazdı: O zaman kendisiyle ilgi kurduğu kadın METRES'ti.

Virgile¹, Didon'unda², *hetaira*'nın Homeros'a özgü geleneğine de anırtırma yapmış gibi geldi bana; ayrıca bu şair çok yanlış anlaşıldı bence. Kartaca kraliçesinin aşklarını günümüzdeki günahkar bir kadınlıkla karşılaştırsak çok yanlış olur. Bununla birlikte Auguste'ten daha ciddi ve katı olan Virgile, Didon ne kadar acıklı, duygusal ve dokunaklı olsa da, Lavine tarafından temsil edilen saygıdeğer hanımefendiliğe özgü ediplilik oranında itinalı davranıp, nikahsız karı-koca yaşamını yüceltip soylulaştırma konusuna da oldukça dikkat edip bundan sakınmıştır. Eneid, Roma hukukunun lirik destanıdır, sonuç olarak yüksek kamu ahlakına özgü bir eserdir. Kahramanlık niteliğindeki edep gerekleri, Virgile'e nikahsız karı-koca hayatını, ne evlilik seviyesine çekmeye ne de

1 İ.Ö. 70-19, şair, yazar.

2 Virgile, Eneide adlı eserinde, Galya, Tyr kralının kız kardeşi ve Belas'ın kızı, Yunan ve Roma mitolojisindeki Fenikeli prenses, Latince Dido.

kamunun kendi bilinci içinde özür bulamayan sevisel, kösnül bir tasvire kendini kaptırmasına müsaade ediyordu.

Öncelikle şunun farkına varınız ki; sarsılmaz ve yasalara uygun bir evlilik olarak değiştirmeyi niyet edip tasarladığı birlik-teliği olan Didon'un gizli töredışı birlikteliğine iffetli, ağırbaşlı tanrıça Junon yön verir:

Hukuksal olarak yasal bir evlilik olsun;

Evlilik törenleri, mitolojide geçen doğa periler tarafından dağın üzerinde gerçekleştirilir. Merkür¹, bu ahiti yapmalarını engelleyip bozmak için Enée'nin² yanına gönderilir. Onu *karı-koca halinde* aptallaşmış bir koca gibi bulur, mesajı verir (Olimpus tanrıları, kaderinde Troya kahramanlığı olduğunu verirler mesajda); Enée'nin kendisi bu mesaj öncesi, Didon'un yanında kalmaktan ve Troya'nın servetini Kartaca'nınkilere katmaktan daha çok bir şey istememiştir zaten. Diğer yandan Didon bu mesajdan sonra umutsuzluğa kapılmıştır; Didon bu tükenip bitişin içinde, çok acil bir teminat olarak evlilikle ilgili törensel işlemler yapılmasını istedi ve istemek zorundaydı; açıkça resmen şunu söyledi:

...Eskiden karşılıklı ilişkimizde birbirimize verdiğimiz yeminler seni tutup alıkoymuyorlar...

Evliliğimiz sayesinde, evliliğimizin başlarsa eğer...

Çünkü sadece bu isim kocasından (kocaya ait olan isim) ona kalır

Bu durumda Enée ne yapsın, ne cevap versin? Tanrıların emri olduğunu, milletin alın yazısı olarak yazılmış olduğunu, İtalya'nın kendisine söz verildiğini ileri sürer, bunları bahane eder; Didon'a kesinlikle evlilik sözü verdiğini reddeder ve iki milleti birleştirmek niyetiyle gelmiş olduğunu inkar eder:

...Bir renk perdesi gibi evliliğin meşaleleri artık kullanılıyor

1 Roma mitolojisinde yolcuların, hırsızların, ticaretin tanrısı.

2 Ölümlü Anchise ve tanrıça Afrodit'in oğlu, Troya savaşı kahramanlarından biri.

Ne de evlilik için bir anlaşmaya varılıyor.

Geleneklerimiz içinde, doğruluğa aykırı, kötü niyetli bir olay ve bir kadın için hakaretlerin en kötüsü olan bir yok sayma, bir inkar, eskiye özgü antik dürüstlüğe ve edebe aykırı olan hiçbir art niyet tanımıyor. Enée tarafından bakınca, kötü niyet, nankörlük bir yana, ondan daha fazla hakaret niteliği de söz konusu değil.

O halde hata nerede, suç kimde? Soruyoruz, çünkü Virgile bu noktada açık ve nettir:

Bunun evlilik olduğunu söylüyor, böylece günahına kılıf uyduruyor.

Suç tamamen Didon'a aittir: Onun dayandığı şudur, yasal birliktelikte birçok unvanlara sahip olacaktır, yani kraliçe ve prensin dul eşi olacaktır, *hetaira* 'nın sunduğu zevklerden faydalanmalarla evliliğe girişmek ve Bayan Maintenan gibi ya da bir Bayan Bérenice tarzında gizli bir beraberliği şekillendirip yasa-laştırması ona sağlanmamıştır. Kızgın bir arzunun, bir hevesin şiddetiyle dışa vurduğu sızlanıp durmalar, şikayetleri, kandırılmış bir kadının değil yok pahasına gözden çıkarılıp bir kenara atılmış bir kadın dostun yakarışlarıdır; bu bakımdan, geçici birlikteliğinden en azından bir çocuk sahibi olamadığından dolayı üzüntü duymaktadır, bizim bugün düşündüğümüz gibi hatasını tasarlayıp düşünmekten oldukça uzaktır:

...Keşke Enée'den bana kalan avluda oynayan küçük bir çocuk olsa;

Gerçekte bu laf, bakarsanız, hovarda bir kadından asla çıkmayacak niteliktedir.

Zaten, Eneide adlı bu yapıtın bu bölümünün sosyal ve politik mantığını başka şekilde tanıtmış oldum. Virgile, Homeros, Eflatun, Auguste'un kendisi ile aynı şekilde nikahsız karı-koca hayatı içinde kesinlikle şerefli, dürüst bir yeterlilik olduğunu kabul ederken özellikle Romalıların evliliğini övüp yüceltmek ve sonuç olarak, nikahsız sevgilisi Kleopatra nedeniyle haşmetli İmparator An-

tonius'un alçalıp küçülmesini reddetmek istedi. Unutmayalım ki, eski Roma'da birlikte yönetmek için işbaşında bulunan üç yüksek görevliden biri Mısır Kraliçesini almak için Oktavya'yı¹ boşadık-
tan sonra şu cevabı verir: "Ne kötülük yapıyorum ki?" "Kleopatra benim karımdır. Hakkında ne gibi bir şey söyleyebilirim ki?", "Tertulla², Terentilla (Kleopatra'nın kızkardeşi) gibi, her tür hak ve edebe aykırı olarak kur yapıp gönlünü çaldığın diğer birçokları gibi, onlar hakkında ne söyleye bilirsin?" Virgile'in Auguste ve Oktavya'nın huzurunda, Antonius'un yüzüstü bırakılmış karısı, Kartaca'nın kurucusunun ve Troyalı kahramanının trajedisini, Berenice³ ve Titus arasındaki ilişki ile ilgili işlemiş olduğu bu yazıdan ortalama 100 yıl sonra, nikahsız karı-koca birlikteliği, kuşkusuz elbette ki aşk değil, Romalı askeri çok yaralamıştı. Törenlerle yapılan evliliğin yürürlükten düşüp geçerliliğini yitirdiği bir dönemde nikahsız kadın eşin ya da hetaira'nın niteliği evliliğin saygınlığına doğru atılan bir adımdı: Medeniyetimizin reddettiği bu geçiş Roma cumhuriyetinin yıkılmasından sonra, cinsiyetlerin ilişkileri içindeki ahlaklılığın başlıca dayanağı gibi göründü bana.

XVI

Ama eğer evlilik, büyük oranda toplumdaki adap tavrılarından, ev yükümlülüklerinden, saygıdeğer hanımların kendini beğenmişliklerinden ve kasıntılarından dolayı korkmuş olsaydı, kim olursa olsun herhangi bir kimsenin isteğine, nikahsız bir kadın ya da bir hetaira'yı kendine almak gibi benzer sebepler nedeniyle kolay gerçekleşecek bir şey değildi. Ne yapmalı o zaman? Paganizm (çok tanrıcılık) bu soruyu karşımıza getirme cesaretini buldu: Hadi öyleyse cevabı görelim.

1 İ.Ö. 69-11, Birinci Roma İmparatoru Auguste'un kız kardeşi.

2 Kökeni bilinmiyor ama vali kızı.

3 İsrail'de bir prenses, İmparator Titus'un metresi.

Erkeğin, günahın içinde aşırı derecede kendini kutsayıp onurlandırma ihtiyacı vardır. Bunu hiç sevip istemesem de itiraf ediyorum, bilinçle uyumludur bu uzlaşmalar; ama burada birden fazla kez, antikitenin ahlaki hissiyatını tanıtmaktan kendimi alıkoymıyorum. O evliliğin saygınlığını üst seviyeye çıkarmıştı; nikahsız karı-koca hayatını şereflendirmiş, onurlandırmıştı. Çoğunun kadın dostu olamazken, herkese metreslik hizmeti yapmaya mahkum olmuş olan evrensel aşka adanmış kadın kavramının ortadan kalmasını sağlamamış mıydı?

O halde evli kadınlar ve nikahsız kadın eşler dışında, geçici aşka hizmet için ve Hristiyanlığın buyruklarına rağmen daha kültürlü kibar fahişeler, küçük bir fiyatla, aramızda oldukları gibi hala bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu farkla birlikte, eskilerde din, utanç ve iğrençliklerin arkasındaki geleneklerimizle eli ayağı bağlanmış bu kadınların lehine hareket etmişti. Venüs'ün korumasında, onun kanatları altındaydılar, onun tapınağında hizmet ediyorlardı; fahişe kadınlardan bahsederken bu sözü kullanmayı gerçekten yerinde buluyorum; saygınlıkları kutsak görev kisvesinde kurtarılmıştı. Doğunun bunu ifade edişi içinde, Yunanistan'da onlar hakkında kutsanmış kızlar diye bir ifade kullanılır, tam olarak Doğulu Yahudi din görevlilerine göre de azizeydiler.

Japonya'da, Yunanistan'daki gibi, bugünkü ve eski Hindistan'da olduğu gibi, meslek olarak hoppa dost kadınlar, her türlü toplumsal saygı açısından ve cinsiyetlerin imtiyazları ile ilgili haklarını korumalarını sağlayan şiirsel dinsel bir göreve sahipmişler gibi toplumsal örgütlenmenin eski temellerine bağlıydılar... Eğitimleri üzerinde çok durulan, devamlılık ve titizlik içeren hizmetler toplamında bir süreçtir ve çok önemli bir olaydır. Zekalarını, anlama ve kavrama yeteneklerini geliştirmek, doğal elverişliliklerini ve faydalarını daha da güçlendirip güzelleştirmeye katkıda bulunabilecek her şeyi onlara öğretilir... Hizmet yükümlülükleri sona erip ailelerine döndüklerinde, büyük ço-

ğunluğu koca bulmada başarılı olurlar ve kimse onlara geçmiş hayatlarını hatırlatmayı aklından geçirmez... Çay evlerinin sayısı (bu kadınların bulunduğu evler) bizim bütün Avrupai öngörülerimizden geçer not almıştır, hatta üstüne bile çıkmıştır.” (Renkli evren, başlık VII, sayfa 45 ve 46).

Böylece İnsanlığın içindeki içkin Yüce Adalet sayesinde gerçekleştirdiğimiz, halkça yaygın, herkesin bildiği Venüs’ün kutsiyet atfedilmiş derin iman tavrını görmüş olduk; çünkü unutmayalım ki her din kirli gibi görünse de Yüce Adalet’in bir yansımasıdır. Kuşkusuz Devrim, bir fahişeye saygınlık kazandırıp hakkını verip güçlendirmekle ilgili olarak ne yapılır ne edilir hiç anlamaz; yine de gerçek şu ki, Hristiyanlığa özgü ikiyüzlülüğümüzü ve eskiden kalan geleneklerimizi açıklayıp yargılama tavrı aptalca değil midir? Öyleyse Japonya’da, Hindistan’da, Babylonia’da,¹ Yunanistan’da, Afrodit’in koruması altına aldığı bu konuşunu evli kadın ya da sadece diyelim hetaira arasında saymayan kim? Hangi akıl adamı bunlardan birini ya da öbürünü elde etmeye muktedirken, onların yerine herkese ait olan sevgiliyi, her haltı eden kadını, kaba Latin kültürün dişi köpek diyip nitelediği kibar fahişeyi tercih edecek?

Burada görülmesi gereken, din sahnesinde, en az katı olan ahlak duygusunun, bayağılaşıp alçalmanın doruğu gibi, bozup berbat etmede kendine hakim olamadığı şeyi değiştirip düzelten kadının yüceliğinin bu saf ve derin duygusudur.

Eh işte böylece gördük! Korint’in² kibar fahişelerinin yurtseverliklerini kutlayıp yücelten Simonide,³ eserinin başında kalem aldığı yazısında şu satırları yazmıştır: Bunlar, onların aşkı uğruna Yunanistan’ı kurtaran Venüs’e yakarıp dua ettiler; bu kelimelerin içinde bize kalsa biz ancak korkunç bir şekilde vatanla

1 Babil; Mezopotmaya’da, Güneybatı Asya’da antik bir yer.

2 Eski Yunanistan’da bir şehir.

3 İ.Ö. 556-469, antik Yunanistan’da şair.

ilgili kutsal şeylerini küçümseyen bir hor görme tavrı ve evliliğe özgü aşka karşı bir sövgü algılayacağız hey hat! Nihayetinde, kurumların içinde ilkesi olmuş olan, kamudaki kabullenmenin bu tanıklığının, Yunan vatanının yazgıları içinde, kadınların da bir yeri olduğunu halka duyurarak bu kadınların yapısındaki ahlaki hissiyatı yükseltip yüceltme amacıyla olduğu çok daha iyi anlaşılmıyor mu? Günümüzde resmi bir hakaretin tapınakları, pislik ve çöplükler içinde onları baskı altına alıp, tutup engellemiştir: Onların arkasında kim bilir ne kadarı, fahişelik niteliğinden çok onurlu kadın arkadaşlar konumuna geçecek? Elbette ki, çok daha sonra, bizim dönemimizdeki yüzyılın başlarına doğru, çok tanrılı toplumda her şey bozulup yoldan çıkmıştı, fahişe ile eşit anlamda iyi olan kadın her seviyede küçülmüş görüldüğünde, gelenekleri yeniden şekillendirmeye bir mazeret bulundu, ilgilenmek zorunda oldukları bu deneyip sına, ahlaken bozulmuş ve kibirli saygıdeğer hanımefendilerle ilgili değildi bu. Bu daha çok, fuhuş, sefihliğin kendi aşırılığı, ölçsüzlüğü sayesinde sanki arınmış olarak kalbin, erdemin ve iffetli aşkın ilhamlarıyla yenden gözünü açtığı, üçüncü sınıf olan bu yaratılanlar hakkındadır. Hristiyanlığın tek bir sıçramayla fahişeliğin çamur ve çirkeflerinden tövbe edip pişman olan ve şehitlik mertebesine yükselen Madeleine'leri, Thais'leri, Affre'ları yok muydu? Ey edebine özgü olmayan siyaset, nikahsız karı-koca yaşamını biraz söküp atma zahmetinde bulunsa, siz var ya, dinden hiçbir şey anlamıyorsunuz; çünkü sizin ne insan yüreğinden haberiniz var, ne toplum ilişkisinden ne de tarihinizden.

XVII

Şimdi bu olayları özetleyelim, arkasındaki gelişmeyi ve sırayla arkasından gelenleri belirtip ortaya koyalım.

Aile ve evlilik kurumunun hareket noktası üretilir, nesildir.

İdealizm sayesinde değişime uğrayıp başka bir görünüme bürünmüş, yüceltilip göklere çıkarılmış olan bu güdü aşk olmuştur; ruhun devinimlerinin en güçlüsü, Yüce Adalet'e göre, biri organik, diğeri entelektüel iki kaderin uyuşup birleşmesiyle oluşmuştur.

Bu durumda, aşkın kendisi, başa geldiğinde dayanılmaz, kendinden geçiren, uçup gittiğinde yakalaması imkansız, özellikle, sırasıyla bir azalıp bir çoğalan, değişim dönüşümüyle fark edilen, yazgıların en zorbaca olanı, en tiranıdır.

Öyle olsa da, insanlığın lehine, neslini devam ettirme ve aşk sayesinde iki cinsiyet arasında oluşan bu anlaşmalı ilişki bitmez.

Erkek diğerrinin içinde kendi yüceliğini, saygınlığını hisseder. İşte bundan dolayı genel anlamda; Yüce Adalet'ini hisseder.

Bir cinsiyetten diğerrine, bu saygınlık, bu vakar, aşka, öncelikle şefkat ve serinkanlılığa özgü anlaşılmaz, ilginç bir karakter katan, tutkuyu yatıştırıp dindiren ve aşkı olduğu gibi, onu yaşayan herkesin, sevilen kişinin dış görünüşü ışığını kaybedip, değişip bozulmasına rağmen, hemfikir olarak herkesin kabul ettiği gibi, doğaya özgü olarak onu sürdürüp devam ettirebilme kararlılığında oldukları bir bağıllık yaratan, özel, içten bir durumla kendini gösterir.

Ayrıca erkek her seferinde duygularıyla, ruhuyla, bilinciyle sever: Laf olsun diye sevmek elinden gelmez, çünkü o insandır.

Sevgilinin Yüce Adalet'inin ve ülkölüleştirilmesinin gücüne ve sevilen kişinin niteliğine göre erkeğin ve kadının birlikteliği şu terimler üzerinde, birine ya da diğerrine yönelik olarak az ya da çok eğilim gösterir, yönelir: Duyular, ideal, bilinç. Bundan dolayı, aşkı gösterim ve bildiriminin başlıca üç derecesi şunlardır: Zina, nikahsız karı-koca yaşamı, evlilik.

Olması mümkündür ki; kişilerin iradesinin bağımsız koşulları ya da yanılgısının etkisiyle, yasal durumlarda olgu hatası olsun; bu evliler, berbat, iğrenç zinakarlara özgü, gerçek eşlere benze-

yen nikahsızlar gibi olsunlar, en azından bilinç bakımından kilise vicdanına göre... Bu çelişki ve uyumsuzluklar, az ya da çok derin bir saygıdeğerlik duygusunun, evliliğin başlıca ilkesi olan duygunun, her zaman aşk gösterimleri içinde hazır olmasını, bu kuralın doğruluğunu ortaya koyar, ancak sadece görünümlere yönelirler.

Bu ilke din sahnesinde nasıl ifade edilir?

Bütün incelemelerimiz buna açıklık getiriyor. Yüce Adalet'in ilk olarak ifade ettiği din kavramıdır; Eşlere, evliliğe özgü aşk, karşılıklı saygınlık üzerine, bunun yanında, bir de şunu söyleyebilirim sanırım, bilinç birliği üzerine temellenmiştir. Bununla birlikte azıcık da dinsel bir saygı ve sevgi havasındadır. Bütün sevgililer sofuluğa, tapınmaya eğilimlidirler; aile kavramı, aşk sayesinde, derin iman tavrının hanesi haline gelir: Orası inançların sürüp devam etmesinin gizemini barındırır.

Kadının, ev hayatında, yuvasındaki özel konumu ile ilgili dikkate değer bir şey olarak onun etki ve özgürlükle ilgili aldığı paya gelecek olursak; o her yerde ve şekilde erkekle bir araya getirilip birleştirilen bağın, şerefliğin ters tarafında kalır.

Hoppa, çapkın kadın, tüm bağımsızlığına sahiptir ve onun tadını çıkarır: Çok kısa bir süre haricinde, fahişelik yapıp etini satarken, erkeğe göre o hiçbir şey değildir, kendisi için de hiçbir şey değildir. Şunu diyebilmektedir: Hiçbir efendi tanımam; oysa küçülüp değersizleşmiştir.

Eşitlik, nikahsız karı-koca beraberliği içinde, en azında analık veya diğer talihsiz zorluklardan dolayı sevgilisinin kadına lütuf ve acıma duygusu hissetmemesi sebebiyle, aynı şekilde uzun süre devam eder. Ayrıca fikren beklenti içinde olabildiği her şey açısından açıp, yayıp sergilediği erdemleri göz önünde tutarsak, konumunun eğriliği-büğrülüğü nedeniyle nikahsız kadın eşin hiçbir kanuni hakkı yoktur.

Şeref ve bağımsızlık nikahlı eşe aittir.

“Kamusal anlamda, kadına özgü erdemin kabul edilmemesi ve yüceltilmemesi hiçbir yerde Roma’da ki kadar çok olmamıştır, hiçbir yerde kadın bu kadar aşağılanmamıştır. Hiçbir yerde kadın vatandaş değildi artık, tehlikelerde, zaferlerde, çıkarlarda yoktu, kamunun ortak mutluluğunun ve şöhretinin artık ortağı ve paylaşımcısı değildi... Şehirde ikinci sınıf bir konuma sahiptir. Her baba papazdır, savaşçıdır (*Romalı özel bir vatandaş statüsü*), patron, efendi (*adı ve unvanı kayıtlıdır*); babanın altında sıralanan kadın, sonra *saygıdeğer hanımefendi*; sonra da özgürler, çocuklar; köleler, *esir*; korunanlar, konuşma hakkı olmayanlar, *dilsizler*, yani siyaset yapma hakkına sahip olmayanlar”. (FRANZ DE CHAMPAGNY, *Sezarlar*).

Bununla birlikte şundan şaşmıyoruz, eğer şeref önemli ve değerli ise, aile babasına hiyerarşik olarak bağlılık sıkı ve kesindir. Romalı kadın ancak, sadece bir ev kadınından başka bir şey değildi: *Eviyle ilgilenirdi, yün işleriyle uğraşırdı*; evine hizmet ederdi, yün eğirirdi, diye onun hakkında bahsedilirdi ve en önemlisi, en ünlüleri bu alçak gönüllü vazifeyi yerine getirme şerefine bağlı olup değer verenlerdi. Lucrece, Clélie, Valerie, Virginie, Véturie, Cornélie, Sezar’ın annesi Aurelia; Auguste’ün annesi Atia, Livie’nin kendisi, Porcie, Arrie, Germanicus’un karısı Agrippina, bütün kadın kahramanları, onları hiçbir şeyle karşılaştırıp mukayese etmiyoruz. Her şeyden önce çalışanlardı, kutsal ev hanesinin papaz kadar kutsal kadınları, rahibeleriydiler. Eski Romalılar, Devlet’teki şeylere cinsiyetin burnunu sokup müdahale etmesini hiç sevmez, buna katlanamazlardı: şu biliniyor ki, ana babasını öldüren Neron, oğullarının acımasız celladı Brutus misali, sadece baba otoritesinin zorunlu bir davasını yapıp yerine getirmiş gibi annesini öldürüp, arkasından da, halkın gözleri önünde hemen kendini haklı gösterip temize çıkarmıştır.

Latin geleneklerinin bu sertliği ve ağırlığı bize aşırı ve ölçüsüzce görünüyor: Roma'nın ilk yedi yüzyılının hiçbir içten, ince ruhlu Romalı bize ulaşmadı. Nikahlı eşin görev ve sorumluluklarını, evlilik törenlerinin ayrıntılarını hukukçuların yazdıklarında okurken kendi kendimize soruyoruz, gerçekten Romalılar kadınları seviyor muydu, sevmiyor muydu diye.

Bu mesele yazarlık taslayan melekesiz, yeteneksiz kadın yazarlara ve kendini beğendirmeye çalışan cici kadınlara kalmış, onlara özgü bir meseledir. Confarreatio¹ ile yapılan Roma evliliği insan vicdanının şaheseridir: Bütün kadınların en sevilen, en sevgili olanlarının Romalı kadınlar olduğunu ispatlayıp ortaya koymak için daha fazla ne lazım? Altı yüzyıla yakın bir süre boyunca ne şehri günaha iten, ne kötü yola sokan, utandıran bir ayrılık olmamış, bir boşanma yok. Dahası ilk olarak örnek verebileceğim Sprurius Carvilius Ruga,² olayın tuhaflığı için tarihçiler tarafından alıntılanmıştır. Cumhuriyete çocuklarını vereceğini vaat ettirip söz verdiren eski Roma'nın töre, mülk, nüfus görevlilerinin emrine sadece itaat etmek için, çok sevdiği ama kısır olan karısından boşanmıştı. Devlerin oluşumu, sadece oluşum kendisi, ailelerin oluşumunun gelişip büyümesi anlamındaydı: Bununla ilgili değinilen şey, derhal diğerini de sarsıp sallar, etkiler. Bütün Roma devrimleri aile şerefine saldırıyı sebep koşar. Lucrece (İ. Ö. 98-55, Latin filozof, şair, materyalizmin kurucusu, tek kitabı; Şeylerin tabiatı hakkında)'ın ölümü, kralların düşürülmesi ve Cumhuriyetin tesisini de beraberinde getirdi. Virginie'ninki, eski Roma'da Onlar Meclisi'nin düşüşünü belirler; Papirius'un ki kat kat fazla halk özgürlüğünü

1 Eski Romalılarda, kocasının hakimiyetine girecek kadının, on tanığın ve yüksek papazın huzurunda bir pasta yedikleri ayin şeklinde evlilik töreni.

2 İ.Ö. 600-230 civarı, ya da Rufa diye bahsedilir, Roma'nın yarı efsanevi, karısını ilk boşayan kişisi, Plutark'a göre G harfini icat etti, ilk özel temel bilgi okulunu açtı.

doğurur; çok kısa bir süre sonrasında bir diğer Virginie'ye yapılan küfür, sövgü formüllerinin ifşasını sağlar. O zaman halktan kimselerin evliliği, *coemptio*,¹ *confarreatio*,² soylular sınıfından olanlara özgü evliliğin eşiti haline dönüşür. Bununla birlikte bu dönemde ev ve aile ile ilgili yasa ve kuralın değişip bozulmasını da belirler. Devletin oluşumu ailenin oluşumunu da beraberinde getirirken kamu hakkı ve hukuku değişir, *hukukla ilgili değişiklik* Tite-Live'in³ gözlemine göre ve babalara saygı, *saygın babalar*, git gide daha az destek görüp kaybolma eğilimindedir. (*Romalı Evliliğin Mükemmel Bir Monografisi Üzerine*, Bay PİCOT, İN-8°, 1849).

Mesele şimdi, erkeğin ve kadının birlikteliği dahilinde onu arındırıp temizlemek, onu yatıştırıp kaygı ve tasalarını gidermek, onu yoluna sokmak, ondan kutsal bir maneviyata haiz bir sevgili ve çok dayanıklı, çok sağlam, Kutsal Aşk'ın ve Kutsal Evliliğin sıkı fıkı ortaklığını gösteren şeyi ortaya çıkarmak için aşkla buluşan bilincin en önemli ilkesini bilmektir. Şöyle diyorum, eğer bu ilkenin gerçekten zorunlu, yasal bir gerçekliği varsa; hangi şart altında olursa olsun, bu verimli etki, kazanmaya muktedirdir; hangi yazgı olursa olsun, kadını kavrar ve önemi açısından bakacak olursak bu Yüce Adalet ve toplum için önemlidir.

Tarihi izleyelim.

1 Bir pazarda nişanlıların evlenmek için kendilerini birbirlerine satmaları şeklinde yapılan evlilik.

2 Kocanın hakimiyetine girme töreni.

3 İ.Ö. Romalı tarihçi.

BÖLÜM III

İdealizm Yüzünden Aşkın Ve Evliliğin Çürüyüp Bozulması. Cinsiyetlerin Anlaşılmaz Karışık Hali.

XVIII

Önceki bölümde, aşkın deneyiminin, imgelemin ve duyuların ona sağladığı evlilik fikrini ortaya çıkartıp ona nasıl yol açtığını ve zorunlu kıldığını görmüştük.

Bu fikirde yanılmak söz konusu değildir. Servette ortaklık, mal birliğinin sonuç ve teminat olduğu, bilinç birliğinin içinde kadın ve erkeği bir araya getirip birleştiren, bütünleyen ve tüm eylemleri içinde erkeğe eşlik eden bu saygınlık duygusunun aşırı miktardaki dozunda aşkı işletip kavratan, aşkın kendisinde yüksek seviyede, sağlam ve güçlü bir şekilde sürüp giden, aşkı sadık ve değişmez kılma, aşka egemen olup onu faydalı hale getirme tasarısından daha az önemli bir şey değildir. Evliliğin tanrıya vakfedilip kutsanması olayı, papazın başkanlığında, tanrıya sunu, koşullar koyma, tanrılara yakarma, ekmek ve şarapla kutsama ayini, sırlı sözler, hayır duası etme, şeytan ve cin kovmak için yapılan dualı ayinden oluşur, başkaca da bir anlamı yok. Halk tabakasına göre, bu, aşka tanrısal bir nitelik, iffetlilik ve bozulmazlık verip bahşeden, yapılması gereken gizemli, mistik bir aşk iksiri gibiydi. Filozofa göre ise, tabiatında iki kişi ile yazgılı aşkı reddeden ve imgesinde onu yoluna sokan Yüce Adalet'in bir aracı yapmaya eğilim gösteren bilincin dışavurumudur.

Oysaki hiçbir şey hiçbir şeyin gereğince oluşup gerçekleşmez, hiçbir şey hiçbir şeye durduk yere yönelip gitmez. Hiçbir şey hiçbir şeyin açıklaması olamaz: evlilik öyleyse bilincin boş ve anlamsız bir kavrama gücü özelliği değildir, bir gerçektir.

Bu bir şey değil, dahası, tensel isteğin iğrenip istemediği bu

soylu büyük arzu, güzelliğin kendisinin tatmin edip gidermediği ve bu ideal altında, süper bir ideal, idealin idealini arayan bir arzudur. Orda yüceliğiyle ruhu şaşkına çeviren, eşsiz incelik ve hoşluğuyla iradeyi kavrayıp ele geçiren, evrenselliğiyle doğruluğa ve gerçekliğe komuta edip yöneten, psikolojik, şaşırtıcı bir olay vardır. Başarısının kesinlikle hiç eksik olmadığı Tanrı'dan gelen ümit, eski Roma'nın evlilikteki sadakatin altı yüzyıl sürmesinin tanığıdır.

O halde şimdi milletlerin kaderleri ile ilişkileri içinde evliliği gözlemleyip inceleyelim. Aile ve toplum arasında sıkı fıkı bir dayanışmanın varlığını kabul etmek zorunda kalacağız; nesil ve üremenin organizma parçasının bir işlevi olduğundan evlilik için aşkın bir felaket olması dışında, cinsiyetlerin ayrımının artık anlamı olmaz, türün devamlılığı canlılar için gerçekten elzemdir, Yüce Adalet tabiatla saçma yaratılış planına karşıdır ve buna bağlı olarak evlilik insanlığın bir işlevidir.

Evlilik o halde sadece bir fikir değildir; sadece bir gerçek de değildir. Evlilik gereklidir, toplumsal gerekliliktir.

Bu şu demektir; aşkın arkasından ailenin, sırasıyla toplumun, türün oluştuğunu inceleyerek ispatlayıp göstereceğiz. O zaman, kadın ve erkek arasındaki ilişkinin evliliğin koruyucu ilkesiyle artık yönetilmediğini göreceğiz.

XIX

Diyoruz ki, her şey Yüce Adalet sayesinde İnsanlığın içinde saklıdır ve onun içinde gelişim gösterir; her şey ideal yüzünden dönüşür bozulur.

Aile kavramı, Devlet gibi, felsefe, edebiyat ve sanatlar gibi insanlığın içinde var olacaktır. Hak ve hukuk için kurulup hak ve hukuk üzerinde temellerini atmış olan aile, aşkın taparcasına aşırı sevgi yükü yüzünden telef olup gidecektir. Ayrıca her şey top-

lumun içinde mantıklı olarak sıralanıp birbirine bağlandığı için, kösnül idealizm sayesinde aile geleneklerinin gerileyip çöküşü, politik, metafizik ya da estetik idealizm sayesinde halka özgü geleneklerin bozulup çürümesi, *karşılıklı olarak*, kısasa kısas ilkesine göre çok daha hızlı gittiği oranda çabuk olacak.

Bu bozulup yıkılmanın lahzalarını bir çırpıda çarçabuk ana çizgileri ile belirtelim.

Dinsel kendiliğindenliği, içtenliğinin davası sayesinde evliliği ortaya koyduktan sonra, entelektüel gelişmenin yasasına itaat eden ruh, bu sembolü öğrenir, kavrar ve onun içindeki felsefeyi, mantığı araştırır. Problem zor, çözümü çok fazla bilgi gerektiriyor ve sonuç olarak bu hemen, derhal ona sağlanamaz. Ancak tamamen yapmacık bir tören, hurafe, batıl bir ayin tarzında bir tören, açıkça gerçekten uzak bir tören gibi bunu görüp hissettiğinde ruh evliliği reddeder; yani şöyle ki o ancak evlilikten, çocukların hak ve hukukuyla ilgili, taraf olmayanların karşısındaki tarafların durumuna uygun kamusal, saf, temiz tarafı kabul eder: İçinde aşkın yapacak hiçbir şeyi olmadığı, eşlerin bilincinin görececek hiçbir şeyi olmadığı bir anlaşmada evlilik erir gider.

Böylece Roma'da evliliğin dinsel formu olan *confarreatio* yani kocanın hakimiyeti altına girme töreni ile erkek eşin çocukları dünyaya getirmeden önce tinsel bakımdan karısıyla birlikte olduğu bu evlilik yürürlükten düşüp geçerliliğini yitirdi. *Coemptio*,¹ sonrasında *usucapio* (kazandırıcı zaman aşımı) gelirken, kilise vicdanına göre aynı etkiler ile ilgili Ulpian'ın² katkısı ile tamamlandı. Ona göre, sözleşme her şeydir, evlilik töreni anlamsız ve önemsizdir; evliliği meydana getiren şeyin birleşmek, bütünleşmek, *evlilikte karşılıklı yapılan anlaşmada, mal payları ve evlendikten sonra mal ortaklığına giren mallarla* ilgili belli bazı

1 Bir pazarda nişanlıların evlenmek için kendilerini birbirlerine satmaları.

2 İ.S. 170-223, III. yüzyıl başında Romalı politikacı ve hukukçu.

özel koşul ve durumlarda birlikteliğin oluşumuna dahil olduğunu belirtir.

Böylece aile şüpheli bir temel üzerine kurulur. Çünkü buna dinsel tarafı dahil değildi ve bu yanı anlamının eksikliği evliliği yardımsız bırakıyordu. Çocukların yasallığı şüpheli ve anlaşıl-maz olmuştu. Nikahsız karı-koca hayatından evliliği ayırt edip seçmenin nasıl imkansız olduğunu ve İmparator Auguste'ün ge-leneklerin ve nüfusun çıkarı dahilinde nikahsız karı-koca haya-tına yasal bir unvan tanımak için harekette bulunduğu anlaşılıyor ve kavranıyor. Şaşıyorum, öyle bir yazar ki, Bay Amédée Thierry,¹ başlık, I.), *confarreatio*'nun bırakılıp terk edilmesinin içinde bir gelişme olduğunu görebilmişti; böyle olmakla beraber, şeyler kendini burada olduğunda fazla belli ediyor.

Şimdi burada kuralı uygulamanın tam sırası: Form aslını be-raberinde taşır. Hor görülüp küçümsenen kutsallaştırma eylemi, dini nikah, evliliğin dinsel hissiyatı, bitip yok olmakta gecikmez; kurum yuvadan kaybolup yitip gider, ancak en fazla kamusal alan bakımından varlığını sürdürür. Bu andan sonra mizaçların, duyguların uyumsuzluğu ve ayrılığı gelişme gösterir, ağırlığını koyar; ayrılık, sonra rezalet ailenin içine girer; tutku artık sakin-leşip yatışmaz olur, baba otoritesi baskıcı ve zorba bir karakter kazanır, yasa koyucu artık onları gemlemenin ve bir fren yapma-nın gerekliliğine inanır. Kadın yakınları tarafından koruma altına alınır, gücünü sezer, haklarını gözünde büyütür ve küstahlaşır, eşitliğe can atar; çocuklar, daha henüz ergen olanlar özgürlükle-rini elde ederler; aile geçimsizliğin, anlaşmazlığın ana merkezi olur ve evlilik yemini boşanmayla cezalandırılır, zımni olarak verilmiş söz feshedilir.

O zaman, evliliği bir *insani ve tanrısal hukukun ortaklığı*

1 Goule'un Tarihi (Galya, Romalılar tarafından Belçika ve Alman nüfusların yaşa-dığı topraklara verilen ad.

olarak tanımlamaya devam etmiş olan hukukçuların gösterişli, tumturaklı cümlelerine rağmen herkes için ayan beyan ortadadır ki bu sözüm ona ortaklık, çocukların başlıca madde olarak belirlendikleri, fayda ve zarar ile ilgili mal birliği, mal ve kazançların ortaklığına indirgenir. Noter katipliği görevinin yeterli olduğu bu türden bir anlaşmada, bütün alanı kaplayan çıkar koşul ve maddelerin, kendi asıl tehlike ve risklerine terk edilmiş aşkın görgü kuralları gereği ve alışkanlıktan dolayı zapt edilen evliliğin, eşlerin birlik ve beraberliğinin, yatakta bir arada olmaya gelince, nikahsız beraberliklerinkinden bir farkı yok mudur? Ne diyebilirim ki? Basit zinalara göre, bu durumda evliliğin nikahsız beraberlik ve yasal fuhuş arasında temelden bir farklı olmuyordu.

Hiçbir şey mantık kadar acımasız, merhametsiz değildir. Evliliğin örtüsü, *evli gençlerin yelkeni*, yırtılmıştır; tanrısal, olağanüstü aşk, eşlere verilmiş sözler, kaçınılmaz olarak şehvet uyanıduran kösnül okşayıslara dönüşür; kocaya has sadakat rüzgarla uçup gider, kadına has edep *aşırı iffetliliğin* içinde can verir, evlilik oyuna gelmişlerin, enayilerin anlaştıkları bir pazarlık, bir anlaşma olmuştu, öyle görülmüştü.

XX

İki cinsiyetle ilgili olarak eksik bir şey bırakmayalım!

Eski Roma, boşanma olmaksızın beş yüz yirmi yılı geçkin, işte böyle bir mucize sunmuştu; eş aldaticıların, zinakarların dikkatlice, titizlikle saklanıp gizlendiğini, çok ender görüldüğünü, yüreklice akdederek söyleyebiliriz. Ne harikulade, ne saygıdeğer, ne erdemlidir aşk, tek başına cinsellikte kendini tutma gücü vardır. Bu olgu, Başbozuk Silahsız Sivillerin ve Saygıdeğer Hanımefendilerin yapısına atfedilir, bu resim halka özgü herkesçe bilinirlik ve tanınmış olduğu gibi bütün tarihçiler tarafından da anlatılır! Böyle bir millet dünyayı fethetmek için yaratılmıştır.

Yine de gelin görün ki evliliğe özgü inanç kavramı ile birlikte, edep uçup gitti; namuslulukları ve iffetleriyle dünyayı şaşırtan aynı erkekler, aynı kadınlar, şehvetperestlikleriyle dünyayı şaşırtacaklardır.

Genel bir yıkılıp çökme döneminde, şatafat, gösteriş ve zevklerle ateş alıp coşmuş, toplumsal birliktelik olmadan, kamu hayatından yoksun bir ortamda her şey, eşler için sonsuz antipatiler ve sevimsizlikler sundu, onların hepsi boşanma gerekçesi haline geldi, sonuç olarak her şey evliliğe karşı mücadele eden askerler gibi oldu.

Öncelikle, Romalı ruhun zayıf tarafı eli sıkılık: Ev harcamaları oldukça ağır, masraflıdır; çocukların bakımı ve eğitimi keza, kişisel rahatı ve huzuru kökünden kazıyıp ortadan kaldırır. *Herkes kendine, herkes kendisi için* özdeyişinin üstüne, zafer derken, *bu pazarlıktan* döneklığe gelindi ve Sezar'ın bahtını temin etti, talih ona güldü, önce bencilik kavramının acımasızlığı hükmetti ve ortalığı kırıp geçirdi. Her şey benim için! Bu baş eğmez, terbiye edilemez egoizmin önünde aşk ne hale gelir? Ancak en yüksek pahada elde edilmesi gereken, ekmek, şarap, küvet, manzara gibi bir tüketim malzemesi olur. Bu durumda sonuç olarak evliliğin durumu işte bu!

Emekten, çalışmadan bıkkınlık ve tiksinti: Soylu ve şövalye ikinci sınıf halk tabakası üzerinden ellerini çekerler, kölelere vergi olan emek onları hayatlarından bezdirir. Çalışmadan, ancak, gözetim, denetim ve yönetim ile ilgili uğraş söz konusudur, desteklenmesi mümkün olan kader noktası; bundan başka Yüce Adalet konusu. Tembel ve işsiz güçsüz zengin, kendini fakir görüyorsa, ana babadan kalan hiçbir şeyi olmayan vatandaş ne yapsın? Kimseye gelir getirmeyen, karın doyurmayan mal mülk çokluğu ne işe yarayacak? Evlenmek kendini çalışmaya mahkum etmektir, evlilik emek ister: O halde üzerinden duracağımız noktamız evlilik meselesidir.

Evlatların, çoluk çocuğun korkutuculuğu: kadın, güzelliğinin çıkarı için, güzelliği bozulacak diye fazla çocuk istemez; hayatını kaybolacak zenginliklere bırakan, hayatını ödünç yaşayan, Cumhuriyetin onu prensin adamı konumuna indirmediği erkek pek az kaygılıdır. Babalık, vatan, vatandaşlık, görev, masallar, mavallar gibidir: O halde üzerinde duracağımız noktamız evlilik meselesi.

Felsefe, edebiyat, sanatlar gibi her türlü form ve şekil altında toplumu kaplayıp kuşatan, idealizmin haddini aşan coşkunludur; imparator ve ayak takımları; batıl itikat ve onun yapmacıklıkları. Tek bir düşünce dünyayı yönetir, tüm öğretilerin temelinde o görünür, ruhun, aklın tüm eserlerinde o apaçık görünür, tüm eylemlerde hareket noktası olarak işlev görür, o ŞEHVET'tir. Nikahsız beraberlik çok kısa bir zaman sonra artık yetmez olur: Şüphesiz ki evliliğe tercih edilir. Tamam, daha ekonomiktir, rahat ve kolaydır erkek için, kadına daha fazla kuralsızlık, bağımsızlık ve eşitlik sağlar; yine de onun da monotonlukla soluğu tükenir: Çeşitlilik, sahne oyunları, numaralar, heyecanlandırıcı, eğlenceli bir tahrik, kıskırtma gereklidir. Aşka hoşluklarını katıp heyecan verici hale getirmek için bir çare daha sunulur, aşırılık, ahlaksızlık.

Buradan hareketle, saygınlığın tümü, Yüce Adalet'in hepsi uçup gider. Artık saygı yoktur, ne yaş için ne soy için ne kan bağı için, durum hepsi için aynıdır. Tüm duvarlardan aşılıp üzerlerinden geçilmiştir: Yasal olan nikahsız beraberlikten sonra, genelev anlayışına ya da yeniden kendilerine dönerler. Nikahsız beraberliğin sürüklendiği aşk cambazlığı, sanki doğrudan doğruya düzayak cinayet ve suç mahalline girer: Zina, ahlaksızlık, ensest, tecavüz. Bu tecrübe dizisinin sıklıkla, sırayı bozarak yerlerini, sıralarını değiştirmeleri mümkündür. Değer bakımından ciddi ve iyi yaratılmış ruhların tabiatında, *yıllar boyunca hazır olan suç ve cinayet beklemez, ortaya çıkar* der şair. Kamusal ahlakın or-

talaması hakkında düşünüp kafa yoruyorum; bu ortalama içinde ahlak bozukluğunun gidişatının, hat safhada gösterilip kanıtlanmış gelişmeyi takip etmemiş olmasını inkar edemeyeceğiz:

1. Arı ve yanlışsız medeni antlaşmada dinsel evliliğin azalması;
2. Nikahsız beraberliğe özgü aşkın, evliliğe özgü aşkla bir tutulması ve evliliğe özgü aşkın bunun içinde eriyip kaybolması;
3. Evliliğin yerini nikahsız beraberliğe bırakıp çekip gitmesi;
4. Nikahsız beraberliğe sıra gelince, onun da fahişelik lehine yerini ona bırakıp gitmesi;
5. Genel olarak yedi mahalle bir arada sevimsiz bir aradalıklar, ahlaksızlık, fuhuş ve suç.

Sona doğru mu gidiyoruz yoksa? Henüz değil: Mantık katı ve acımasızdır ve bize de sonucu görmek kalıyor.

Ters yönde geriye doğru giden bu devinimin içinde kadın kavramı ne anlama geliyor? Buna kadın ne tepki veriyor? Hangi fikre hizmet ediyor, ne anlatıyor? Toplumun ve tabiatın karşısında yazgısı, istikameti ne yönde?

Kadın, evli kadın, nikahsız eş ya da fahişe, bazılarına gelir aracı, büyük bir kitleye göre moda eşyası ya da ev eşyası, herkese göre tüketim nesnesi; kadının, evrensel şehvetperestliğin haricinde, varoluş mantığı yok, ne siyasi ne de ekonomiden yana, ne felsefi ya da estetik ne de ailesel bir yazgısı yoktur. Lohusaya has mantığı bile artık yok, çünkü evlilikten kaçmanın başlıca nedeni, nikahsız evlilik ve özgür aşkı aramasının nedeni, hamilelik korkusu, çocuk sahibi olmanın korkutuculuğudur.

O halde haydi sonuna kadar gidelim.

Ev ve aile mutluluğu ile bağdaşmaz olarak açıklanmış olan üreme ve nesil; bir yandan kadın, tabii güçsüzlüğü nedeniyle,

kar elde etmekten çok, yük altına giren, varoluş mantığı olmayan bir kavramın nesnesi haline gelir, cinselliği ön plandadır. Vakit-siz, yersiz doğurganlığı, verimliliği ile çok karşıt olan bu ikicilik neye yarar? Tabiat yanıldı. Aşkın zevk ve eğlencelerinden üreme çabasını ayırmak... türün korunması başka bir şekilde sağlanamaz mı? Kadın bu hipotezin içinde erkeğin eşiti olurken, cinsel haz için gerekli olan şeyin, hali hazırda kurumsal oluşumunu koruyamazken, kadın, sorumluluk almaksızın bağımsızlığını koruyabildi, politik ve ekonomi ile ilgili görevlerini getirebildi; ya da daha doğrusu, her türlü aileseel ayrımcılık, mülk ve cinsiyet ayrımcılığı ortadan kaldırılınca, insanlık, birçok tartışmanın konusu olan Yüce Adalet'in kendi eşitsizliğinin kendisi ile aynı şekilde bilinmez olduğu aşk ve mal birlikteliği içinde yaşadı.

Bir eşeylilik, aşkın alçalıp küçülüp değer yitirmesinin son kelimesi gibidir. Oysa olgu içinde gerçekleşmeye eğilimi olmayan anlayış nedeniyle hiçbir şey kavranamadığı için bir eşeylilik halkların çoğuna göre OĞLANCILIK olarak ifade edilir.

XXI

İsterdim ki, Latin dilinde olduğu gibi bizim dilimizde Boileau'nun dediği olsun:

Latin dili kelimeleri içinde namusluluğa ve erdeme meydan okur.

Muaşeret kurallarına saygı göstermektense bir tür suçun azalması düşmesini ortaya çıkarıp vurgulayan, tamamen doğrudan değil ama dolaylı olarak bunu ifade eden, en enerji dolu kelimelere haiz, ancak halktan biri gibi konuşarak, oldukça korku telkin eden şeylerden oluşmuş bir söz. Çünkü Juvenal'ı (İ.S. 50-128, Roma İmparatorluğu zamanı, şair, yazar, tek kitabı: Yergiler) taklit etmek bana yasak, bu yüzden bundan kendimi alıkoyuyorum, okuyucumdan rica ediyorum, görgünün beni kısıtladığı baskı ve

güçlüğü, sözlerimin alçakgönüllülüğü dahilinde elimden geleni yapmaya çalıştığımı göz önünde bulundurunuz.

Hristiyanlık, tanrıya karşı öç ve intikam duyguları besleyip buyruklarına karşı gelmeyi içeren davranışlar arasında oğlancılık günahını düzelterip yoluna koydu; örneğin Yahudilikte, *Göğe yükseliş*, XX, 13, ona ölüme layıktır hükmünü verdi, ölüm cezası verdi. Ölüme dek varmadan, bizim aramızda yayılıp çoğalmaya başlayan bu yüz karası iğrençliğe hoşgörü ve bağışlama ile bu şekilde davranılmış olsa üzüldüm. İsterdim ki, her halükarda tecavüzle bir tutulmuş olsun ve yirmi yıllık ağır hapis cezasıyla cezalandırılsın. Yine de en iyisi ona bir panzehir bulmak olacak ve belki de en kısa bir şekilde mümkün olduğunca özetleyecek olduğum sayfaları okuyacak olursak, bunlar, bu üzücü, can sıkıcı konu hakkında fayda olması namına ışık tutup aydınlatacaktır.

Eski Romalılar zamanında, Kuzeyin Barbarlarında, Galyalılarda, Almanlarda, İskandinavlılarda olduğu gibi, oğlancılık aşağı yukarı bilinmeyen bir şey olarak görülürdü: ancak ispatlamak için şunu söyleyebilirim ki, Hz. İsa'dan önce 326 yılında devrim Roma'ya erişmiş, arkasından Papirius'un suçu, cinayeti sökün etmiştir. Yunanlılara aittir bu; sanatların ve güzel tarzların üstatlarına aittir; Romalılar, cumhuriyetin son zamanlarında bu çeşit bir sevme yöntemini onların aşk eğilimleri nedeniyle ve aşırı incelikli, saf rekabet duygusu sayesinde ödünç alıp kullandılar. Bulgar ya da Bulgre'lara gelince orta çağda adı oğlancılığın eş anlamlısı gibi oldu, bulaşıcı hastalıklarının aynı kökenden geldiğini iddia ediyorum. Bugün böyle değildir, uygarlaşmış milletler yeni oluşmakta olan milletlere ahlaksızlıklarını ve frengilerini bulaştırıyorlar.

Fakat Yunanlıların kendileri kendi tabiatlarından dolayı mı erkekleri kendilerini birbirlerine veriyorlar ya da başka bir deyişle alışkanlıklarından dolayı mı kendilerini bundan alamıyorlar?

Bu son fikri daha çok yeğliyorum. Yunanlılar, keltler ya da kelt papazlar dediğimiz, savaşı seven, savaşçı ve namuslu, iffetli ırk gruplarına aittir. Onların ilk öncüleri Olen, Linus, efsane Orfe,¹ Thrace,² Frigyalılar, Asurlular ve diğerlerine özgü giz bilimcilerinden daha çok Ossian'ın³ kelt ozanlarına çok fazla benziyorlar. Saflik, kanaatkarlık, saygıdeğerlik bakımından eşi benzeri olmayan Yunanlıların estetik dehası bence hala onların doğal namusluluklarının delilidir.

İyonya⁴ taraflarında, doğu ülkelerine bitişik olan Yunanistan, bir mikroba bulaşmışçasına bu kötülüğe bulaşmıştır, aynı zamanda sayılamayacak kadar çok tanrıları ve gizemleriyle de hastalıklı bir haldedir. İyonya'da, bir eşeyli aşk, Fourier'nin adlandırdığı gibi, önce anlatılıp övüldü ve çok yüceltildi; ardından efsaneleştirildi, felsefesi de ardı sıra onu takip etti; şairlerin övüp kutladıkları bir şey haline geldi, arkasından yakın bir zamanda da onu özdeyişler haline getirme amacıyla olan düşünürler ortaya çıktı. Oysaki bizim kavrama anlayışımızın yakılıp dağlanması, aynı şekilde antik zaman bozukluğunun kavrama anlayışı için hakkında bir açıklamanın söz konusu olduğu, gerektiği, oğlancılık içeriğine sahip olan poetikadır⁵ bu.

Otuz yıl önce, bu aşırı taşkınlık niteliğinde düşünce tek başına midemi bulandırmıştı, tiksinti vermişti; bir dakika boyunca dahi dikkatimi bunda toplamak benim için imkansız olmuştu: En azından ne kadar zamandır bilmiyorum buna girişip girişmemeyi aklımdan geçirdim ve nihayetinde işte şimdi söyleme cesareti buluyorum; psikoloji! İşte bu! Fakat elli yaşındaki bir adamın

1 Annesi tanrıça Calliope.

2 Efsanevi kral, Orfe'nin babası.

3 III. yy, Gallerle ilgili şiirler yazmış, İrlandalı şiir yazarı.

4 Antik Yunanın tarihi ile ilişkili bir bölge, İzmir civarı, Foça ile Milet arasında.

5 Şiir sanatı.

edebi, yirmi yaşındaki bir adamın edebi ile aynı olamaz; aile babaları ve devrimin arkadaşları, hepimizin ilgisi var; bu konuda insan kalbinin tüm gizemleri sonuçta bir bir açıklanıp ortaya konulsun. Ne olursa olsun akıl ve mantık için çok acı olan, karşılaşılan ahlaksızlığın kaynakları, tabiatı itibarıyla çok tiksindirici verici olsa da, hiçbir incelemenin ve araştırmanın önünden geri çekilmeden yolumuza devam ediyoruz.

XXII

Oğlancılığın ya da diğer adı kulamparanın içinde, karşılaşılması önemli ve gerekli olan, ruhun ve vücudun tüm duygulanımlarının içinde olduğu gibi farklı derecelerden kötülük ve habisin var olduğunu görüyoruz.

Başlangıç olarak, duyuların cinsel olarak kendini tutamazlığına bağlı olarak devam eden yoksunluğun sonucu olabilir. Bu bağlamda, mastürbasyonla ikisinin arasında çok da bir fark varmış gibi gelmiyor bana, herkesin birbiriyle iç içe olduğu eğitim kurumlarında çok alışagelmış olan bir durum. Karşılıklı benzerliklerinin bir diğeri *hayvani kabalıktır*, ona, içinde cinsel ilişkiye doymayanlar için bir katkı, bir ek olduğunu da pek düşünmemek lazım. Bu koşullarda, oğlancılığın ya da kulamparanın varlığı hakkında ne denilebilir? Suçun tekerrürü olmadıkça ciddi sonuçlar doğurmayan bu bayağılık ve rezilliğin hapis cezasından daha çok sopa cezası ile cezalandırılması daha evladır.

Çok daha fazla sıklıkla, hiçbir şeyin doyurup gidermediği kudurma şiddetinde bir şehvetperestliğin sonucudur bu. O zaman sayın yargıç sert davransın: Oğlancılık davası tedavisi olmayan bir ahlak bozukluğunun işaretidir.

Sefiller, kadından yoksun olanlar, bunun gibi zevkleri olanları edinip onlardan faydalansınlar; diğerleri suçun kendilerince güzellikleri olduğunu düşünen daha çapkın olanları, bununla övü-

nüp dursunlar, böylece her şey şekillenip anlaşılıyor. Ama felsefe asla hırsızlığı, yalancılığı, cinayeti teorilerinin nesnesi yapmak için tutup ele almadı; şiir asla ezgilerinin nesnesi olarak böyle- si canavarlar edinmedi; hata aşk konusu olarak bile, eş aldatma, tecavüz, ensest şairi iğrendirip tiksindirmiştir. Oğlancılık, sevi- sel ahlak bozukluğunun son demi olarak eskiden nasıl istisnai, olağanüstü bir durumdu acaba? Büyük şairlerin dediklerine ba- kılacak olursa, tanrılarının ve kahramanlarının bu canavarca im- tiyazlarını, ateşli arzularını nasıl yüceltip övdüler? Tabiata karşı bu çiftleşmenin içinde, iki erkek cinsin, ya da iki kadın cinsin *birbirleriyle cinsel ilişkiye girmelerinin* içinde, şöyle ki, kana su- samış, acımasız yamyama bambaşka bir ziyafet olarak sunulan, tatsız tuzsuz insani tensel arzusuyla, bıkmış usanmış duyuları uyandıran, sert, acı bir zevk midir acaba? Oğlancılık ya da ku- lamparalık yamyamlığın bir ikamesi midir acaba?

Bu korkunçlukların üzerine artık hoş ve eğlenceli olan şeyleri de iştirmek gerekli; ama saklanıyorlar, onların görünüşü tiksinti verici, iğrenç: Bir açıklamaya dayanmak ve elde etmek imkansız. Sözlü tanıklar olmadığından yazılı tanıklıklara başvurup incele- dim; böylece, Sokrat'a özgü geleneklere alışık olan bir toplumla bağlantı kurup konuşarak, danışarak, pek de rahatsızlık verme- yen, daraltmayan bu eski Romalıları, Yunanlıları sorguladım. İşte varmış olduğum birkaç sonuç: Tamamıyla, aşkın, evliliğin ve onların alçalıp bayağılaşmaları hakkında en üst seviyede öne sürülen teoriyi doğruluyorlar.

Karşılaşılması insan ahlakı için avundurucu ve teselli edici olan şudur; tüm kötülüklerin, hatta en bulaşıcı olanlarının, ide- alin yansımasıyla meydana gelmiş yargının bir hatasını hareket noktası olarak almaları bakımından ve ayrıca iyiyi ve kötüyü ta- kip ederken ama bir yol hatasıyla kalbin kirlenip lekelenmesi ve bilincin sapkınlaşıp bozulması söz konusudur. Her türlü durum-

da ne olursa olsun bir tutkuyu an az hoş görülebilir kılmaksızın öncelikle söylemek istediğim şey: ilk olanların, şu ozanlar ve yırlayıcıların, övgücülerin içinde olduğu bu suçu en azından hafifletme üstünlüğüne sahip olacak, aynı zamanda bu, en azından tetikte olmamız açısından, çoktan on dokuzuncu yüzyılın medenileri olarak bizleri antik aşkın yıkılıp yok olduğu tarafa doğru sürükleyen, sürüklendiğimizden dolayı bizleri uyaracak olan şeydir aynı zamanda.

Düzmece, sahte tanrıların kutsiyetli iman tavrıyla bizi meşgul edip oyalayan ilginç bir hareket sağladığında her şeyi söylediğine inanan aziz Paul'un açıklamasının üzerinden geçiyorum:

Der ki "İnsanlara ve hayvanlara özgü hayal ve putlarla bozulmaz, yıkılmaz Tanrının zaferinin oturtulup yerleştirilmesi için Yaratıcının yerine yaratılana hizmet etmek için en sonunda kendi vücutlarına hakaret edip sövme haline büründüler ve ahlaksızlık, iğrençlik tutkularına esir oldular (*Roma*, bölüm I.)

Tamamen basit ve anlaşılır; eski dine ve onun tarafından kurulmuş topluma saldıran Hristiyanlık, dünyayı güya onlardan arındırıp temizlemeye geldiği çok tanrıcılığa, iğrençlikleri, tiksinti verici şeyleri atfetti, yükledi. Ama hesaba katılmayan şeydu, Hristiyanlık teşebbüsünde başarılı olamadı ve *ahlaksız, iğrenç tutkular*, Belial sinagogunda olduğu gibi, Hz. İsa'nın Kilisesinde, getirdiği dinde sürüp gitti, ayan beyan ortadadır ki Aziz Paul'un açıklaması hiçbir şey ifade etmiyor. Puta taparlık ve öğlancılık günahı arasında ne gibi bir bağlantı var acaba? Havarî'nin bana söylemediği ve benim bilmek istediğim şey bu.

XXIII

Cinsiyetlerin karşılıklı birbirini hor görüp küçümsemesi ve sebebe nail olan, öncelikle paganizmin (çok tanrıcılık) yaratmış olduğu ve kadının saygınlığı ve aynı zamanda çıkarı açısından

dehasının içinde yaratma niteliğini haiz olduğu, ilişkilerle ilgili aşırı, ölçüsüz bir rahatlıkla birlikte kendi içinde sonuç olup aşkın bozulup sapkınlaşması söz konusu.

Başka bir yerde dinsel ve metafizik idealizmden, edebi ve sanatsal idealizmden, siyasi idealizmden bahsetmiştim. Sevisel, erotik idealizm sıralamaya noktayı koyacaktır; bize bütün bu sosyal ters yöne giden geri devinimler ile ilgili son kelimeyi söyleme hakkını veriyor.

Her şeyden önce eskiler, insan aşksız yaşayamaz diye düşünürlendi; aşksız hayat, ölümün öne alınması, ölmeden ölmektir. Antikite bu fikirle dolu, bu fıkirden yanaydı; o aşkı dizelere dökmüş, övüp göklere çıkarmıştı; o alabildiğine, sonu gelmemecesine En Yüce İyiliği tartışır gibi kendi tabiatını tartışıp durmuştur, hem de birden çok daha fazla, onları birbirine karıştırıp allak bulak ettiği de olmuştur. Aynı güçle sanatçılar, insana özgü formu idealize ettiler, felsefecileri ve şairleri tabiatın ruhu, tanrıların ve insanların en egemeni gibi olan Üstün Aşkı ülkülüleştirdiler; farklı metotlarla birileri bilgi ve usa yatkınlıkla, diğerleri mutlulukla, aralarında mükemmel aşkı gerçekleştirip, keşfedip ortaya koymayı başarmak için çalışıp çabaladılar.

Salt mutlağın araştırılması, insan dehasının karakteridir; sapınçlarını, şaheserlerini borçlu oldukları düşünceye aitti bu.

Fakat aşkı, bu aşkın bu düşünceciliğini nerede bulacağız? Hangi ölçüde, nasıl ondan yararlanılır, onun tadı nasıl çıkartılır? Kalbimizin ve imgelemimizin ihtiyaçlarını bütünüyle karşılayıp doyuran şehrin bütün imtiyazları, dinin bütün şeref, erdem ve görevleriyle donatılmış, kuşatılmış bu birliktelik evlilik değil midir?

Evlilik aşkın mezarıdır, evlilik aşkı öldürür diye bir deyiş vardır; bizim için artık öyle olmadığı ölçüde olsa da yirmi dört yüzyıl önce Yunanlılar için gerçekten öyleydi. Hiç kuşku yok ki,

erdem kötülük gibi insanlıkla bir ve yaşıttır. Evliliğe özgü aşkın her zaman kadın ve erkek kahramanları olmuştur; ama yalnız çok sıklıkla, istisnai, olağanüstü durumlar ifade eden tipler hakkınca değilse de, ortalama durumlar üzerine kafa yorup düşünmek lazım. Oysa sert ve çetin olan, cinsel yönden kendini tutma taraflısı olan, uygarlıktan uzak olan ilk kabalığın, medeniyetin ilk zaferleri önünde yakın bir zamanda direnci kırılır, boyun eğer. Şartların eşitsizliği ortaya çıkıp yayılır; din, inanç yavaş yavaş hissedilir hale gelir. Bunlar olurken akabinde evlilik zaten zayıf olan itibarını da kaybetmiştir ve bilinç yüzünden kötü korunmuş olan kalp, kendini aşkın bütün heyecan, coşkunluk ve taşkınlıklarına kapılıp gitmiş olarak bulur. İlkesi ve şekli içinde aristokratik olan evli kadına özgü saygınlık, onu pek az sevimli kılan kendini beğenmiş iddia ve tutkulara haiz olup, antikite kadınıyla iyice karşılaştırılıp ölçü kılmak; iffetine gelirsek, Moliere'in *Ev Sahibi* adlı eserinde, Sosie ve karısı arasındaki maskaraca sahneyi yenden okurken ilgi çeken üzücü bir fikir olabilir.

Ne ki, iffetlik şöyle böyle eskilerce anlaşılmıştır. Bütün yeni evlileri öven düğün deyişleri, kantiklerin Kantiki'nden beri, kaba saba, açık saçık laubali şiir türlerine kadar hepsi içlerinde bunu taşırlar. O zamandan beri, aşk bakımından, benzer bir alışverişten ne bekleniyor? Fenelon, tecrübeyi tamamlayan, eksikliği gideren derin duygularla birkaç yerde şunu söyledi: Evliliğin içinde duyuların tatminini arayan, duygularının tatmin edilmesini bekleyen orda yanılmış, aldanmıştır ve bundan pişmanlık duyup üzülecektir. Evli kadın, kahramanlıkların söz konusu olduğu çağdan çıkınca, medeniyetin gerektirdiği gibidir, ona övünme duygusunu veren sadece, meşguliyetlerinin kabalığı, usandırıp bıktırıcı aşırı şehvetliliğidir. Kocanın yaptığı terslemeler, azarlamalar ve hamileliğin sıkıntıları, henüz yeni evlenmişken onu baskı altına alır, bezdirir. Aşk düğün sabahı uçup gider ve kalp kendini çölde

kalmış hisseder -“Zifaf odasında aşkın en ufak zerresi bile yok”- tur der enerji dolu bir şekilde Plutark ve Aristofanes’in *Lysistrata* adlı komedisi onunla aynı fikirdedir. Tensel arzunun eserleri içinde aşk hiç yoktur; işte Hristiyanlıktan önce birçok yüzyıl tamamen tinselci olan eskilerin ilmi ahlakı yani etiğinin onlar öğrettiği şey bu; dilin anlatımsal açıklık ve saçıklığı bakımından benim taklit etmemin yasak ve sakıncalı olduğu, Plutark’ın ve Lucien’in sırayla açıklayıp vurguladıkları şeydir bu.

Evlilik, çok önemli bir yargılayıcı ve denetçi olan Metellus Numidieus’un¹ Roma halkı önünde açık ve kesin olarak açıkladığı gibi, sadece özgür ırkı korumaya yarıyordu”.

“Kadınlar ve ana şehrin hukukundan faydalanan kişiler olmadan birbirimizle birlikte olabiliyorsak, bu rahatsız edici sakıncayı başımızdan def edip atalım; bununla birlikte, tabiata onsuz olamamamızı gerektirdiği için, bu bizim için bir anlık zevkten ziyade cumhuriyetin devamlılığına adanmış olup bizim vazifemizdir, görevimizdir”.

Bu dürüst, namuslu yüksek yargıcın evliliğin uygulanması ile ilgili halka tavsiye ettiği ifadeler bu şekildedir.

Eğer aşktan bahsederken karı-koca birlikteliğini bu şekilde idealden çıkarıp alırsak, bunu *hetaira*’dan ya da nikahsız beraberlikten mi isteyeceğiz? Artık böylece daha da aşağıya, kibar fahişeliğe kadar mı ineceğiz?

Çelişkiler: Dengi olmayanla aşk, aşkı kendisinin para karşılığı olması kaydıyla, evliliğin sorumlulukları ve görevleri dışında aranan, her şeyden önce özü bakımından egoist, geçici olan aşk, organizmanın bir parçasının salgısına, bir batakhaneye, duyuların ve kendini beğenmişliğin, kibrin doyurulup tatmin edilmesine indirgenir. -İçmek, yemek yemek, uyumak ve bunun gibi,

1 (...-İ.Ö. 91) Romalı siyaset adamı ve general.

Plutark'ın gözlemlediği aşk bunlardan mı ibaret? Aristippe¹ der ki – Ben Lais'le cinsel ilişkiye girerim, tüm benliğine kadar ona sahip olurum, ama o asla bana sahip değildir. Onu severim, siz ne dersiniz bilmem; evet, şarabı, balığı ve bana zevk veren her şeyi sevdiğim gibi severim. Kişiliğine gelince umurumda değil, benim için hiçbir anlamı yok.

Böylelikle *hetaira* ve kibar fahişelik, aşk duygularından büyük zevk alma açısından bakınca hiç de bir şey sunmazken, kadının meşru olarak hakkı ve doğru olarak gördüğü en az şeyi sunarken, insan ruhunun istediği şey gibi olan aşk, ülküselleşmiş aşk, yalnızca birlikteliklerinden başka bir amacı, farklı olarak başka ilkeleri olmasına rağmen iki cinsiyet arasında imkansızlaşır: O zaman ya aşktan vazgeçmeli ya da cinsellik duygusundan sıyrılıp kurtulmalı.

Ancak eskiler, bu çözümleme ve tahlilin ciddi bir şekilde arkasına düşüp ona göre hareket ettiler; son derece şaşılacak bir derecede güzelliğin, ahlak olarak olduğu gibi fiziki olarak da güzelliğin özdeksel olmadığını, ilham edip esinlediği aşkın tamamen ruhun içinde olduğunu, sonuç olarak sahiplenme sayesinde edinilen şehvetperestliğin tensel zevkten başka hiçbir şey olmadığını ve bir yandan duyup hissettiğimiz her zevkin, tutku ve yanılsama olduğunu oldukça harikulade bir şekilde anlamışlardı. Cinsel ilişkiye özgü eylem tanık olanlar için, müstehcen, utançtırıcı, komiktir; eylemi gerçekleştirene gelince, ona göre duyuyu ve özgürlüğü kaybettiren yorucu ve perişan edici bir şeydir. Ruh orada kendini utanç içinde hisseder. Euripide'in² eseri olan Hipolite'te Hipolit³ şöyle der, *karanlık şeylere ihtiyaç duyan bir tanrıçadan nefret ederim*. Hristiyanlık güçten düşmenin işaret-

1 İ. Ö. 435-356, Yunanlı filozof.

2 İ.Ö. 480-406, Yunanlı trajedi şairi.

3 İ.Ö. 428, Yunanlı şair Euripide'in bir trajedisi.

lerinden birini gerçekleştirdi ve kesin olan şu ki, edep kurallarını hiçe sayan hayasızlar onu yeniden saygınlığa kavuşturmayı başaramadılar. Tabiatın kendisi ilahiyatla uyumlu görünür: *Her hayvan cinsel ilişkiden sonra perişan ve kederli olur.*

Öyleyse Antikite insanının gördüğü, onsuz yaşayamadığım aşk ve ne karım ne metresim ne de kölemlerle yaşayamadığım aşk nerede? İnsanları sadece kandırıp yoldan çıkartmak için kendini gösteren, birden parlayan hafif bir aleve benzeyen bu aşk nerededir? *Ölümden daha acı verici olan kadını keşfettim*, diye haykırır Hz.Süleyman; burada açık bir şekilde kişiyi değil cinsiyeti işaret eder. Hiçlik her yerde, aşk hiçbir yerdedir: Egoizmin içinde uykuya dalıp gömülmek ve Allah'a hizmet etmenin dışında sofu kralın akdedip noktaladığı nedir ki?

XXIV

İşte şimdi burada tabiatı gereği aşka yabancıymış gibi görünen evliliği iğrendirip ittikten sonra Yüce Adalet'in yeterli zeka anlayışından eksik, sonu en iğrenç, en tiksiniç, halüsinasyona kadar varan bu idealist çekiciliğin, cazibenin gidişatının izini sürmek gerekli.

Plutark'ı izlersek iki çeşit aşk vardır: Az önce gördüğümüz gibi, aşkla ilgisi olmayan kaba, avam aşk ve hiçbir cinsiyeti olmayan, evrensel olan ilahi aşk; tarafsız bir tür gibi. Bir cinsiyetin diğerini itip sürüklediği bir içgüdü'nün içinde sadece aşk olduğunda ısrar edip, sadece buna dayanmak saçma olur: Varlıkları sürükleyip onları bir araya getiren, birleştiren her güç aşktır; kuvvet, güzellik, zeka ve erdem koşullarını en yüksek derecede bir araya getirip birleştiren her şey aşkı ilham etmeye özgü bir yapıdadır.

Abartılı bir tanımlama yapacak olursak onun bizi nereye götüreceğini Allah bilir.

Bu, Hz. İsa'nın da açıkladığı, tam olarak yaptığı şey, aşkın cinsiyetsiz olduğu fikri açısından, yeniden dirilmeye karşı çıkan, muhalif olan Saduceen'lere,¹ cennette mükemmel bir aşkın var olduğunu, karı-koca evliliğinin artık olmadığını, ne evlenme ne de evlendirilme diye bir şeyin olmadığı bilgisini verip öğrettiği şeydir.

Hakiki aşk, diye devam eder Plutark, onda kesinlikle hiçbir zevke düşkünlük, alçaklık, kadınsı bir gevşeklik yoktur. Duyular bakımından onda ve hiçbir maddesinde, zerresinde, hiçbir sapkınlık ve hiçbir eksiklik de yoktur. Yürekli bir ruhun içinde yanar tutuşur, kendi öz ateşiyle, gereğince git gide saflaşarak erir, çözülür erdemlerin içinde kendi öz erdemine ulaşır. Bunun yanında örnek olarak ünlü kibar fahişe Lais'i aktarır ondan bahsedeyim; aşık olmuş bir kadındır, hemen akabinde işini bırakır ve sevgililerini, servetini, şöhretini seçmiş olduğu erkeği için, onun yoluna feda eder. Lucien başka bir yerde çok daha değişik olguların bahsini yapar: Erkeklerin, şehvetle her türlü alışverişten kendilerine gına gelmiş olup, hakiki aşkın müptelası olan, hayatlarını tanrıçaların mabetlerinde geçirmiş olan erkeklerden; ateşte yanma pahasına muhafızları aşır, onların örtüsüz vücutlarını seyretme izni elde ederken, sanki hayattalmış gibi onlarla konuşurken, onları aşkla öptüklerini tasavvur ederken, böylece öyle büyük bir hidayet kazanmış, sanki var olan en güzel kadınlara sahip olup onları elde etmiş olduklarını düşünmüş olanlardan bahseder.

Böylece eskiler en sonunda, çok tatlı, çok hoş bir titizlikle, aynı zamanda güzellik, dürüstlük ve namuslulukta aşırı titiz bir şekilde ileri giderek kadınla ilgili tüm fiziki bağlarla birlikte evliliğe özgü aşkı önemsemeyip küçümseyecek noktaya kadar gel-

¹ Sadukiler; Musevilerde ünlü bir mezhep ve onun müritleri, sadece yazılı yasa-yı riayet ederler.

diler. Petrark,¹ Laure'un (İ.S. 1310-1348, ev hanımı, Petrark'ın ilham perisi, aşkı) idealist sevgilisidir, bütün hayatı boyunca bunun dışında başka ne yaptı, hayatının tüm anlamı Laure'den başka neydi? Ya Trakya'nın kadınlarının Orfe'den² şikayet etmek zorunda olduklarını düşündükleri kadar Petrark'ın yüzyılının kadınlarının da ondan şikayet etmelerinin haklılık payı yok mu? O zamanda gerçekten, Yunan ahlak anlayışının sönüp telef olma tehlikesi buradaydı. İdeale özgü mantık yüzünden birbirinden uzaklaştırılmış cinsiyetlerin beraberliğinde, aşkın fazla bir temeli yoktur; bir çelişkiye ve bir tutarsızlığa varıyoruz: Felaket kendini çok fazla özletmeyecektir.

XXV

Aşk, bugünkü filozofların incelikle söyledikleri gibi, ancak bir ikicilik, bir kutupsallık koşulu içinde varlığını gösterir. Peki, bu gerekli olan şart nasıl yerine getirilir? Kuşkusuz kösnül bir birlikteliğin hiçbir fikri yoktur. Bununla birlikte aynı cinsiyetten iki kişiyi alalım, birbirine aşık bir çift halinde bir araya getirip birleştirelim. Fikirlerin ve terimlerin sıralanıp zincirlenmesi orda da sürüp gider. Aşk, der ki Plutark, o bir erdemdir ve erdem Latince de olduğu gibi Yunancada da erkeklik kavramını çağrıştıran, yani, faziletkarlık, fazilet adlarıyla adlandırılır.

Böyle fikirler dizisi sayesinde Yunanlılar, aşk üzerine kuramlar ürete ürete, tensel ve cinsel arzunun bayağılıklarını, tiksindirici yanlarını aşktan çıkarıp ayırarak ölçüsüzlüğün, aşırılığın son haddine ulaşmayı başardılar. Bu şaşılacak derecede oldukça olağanüstü görünebilir, oysa şu var ki; tüm tarih buna tanıktır. Ev-

1 İ.S. 1304-1374, İtalyan şair, insancılık yanlısı.

2 Yunanlı mitolojik bir kahraman, orfizm denilen dinsel bir hareket ondan esinlenerek doğmuştur; liriyle vahşi hayvanları büyüleyip cansız varlıkları canlandırıp hareketlendirdiği söylenir.

rensel aşkın içinde arayıp durdukları şey, ilke olarak tutmadı, çok iyi biliyoruz ki, korkunç bir zevk bu: Mutlak aşkın taraftarları bakımından, Plutark ve Lucien'i karşılıklı birbirleriyle konuştu-rup karşılaştırılırsa görülür ki, onlara isnat edilen küçük düşü-rücü söze karşı kızgınlık ve öfkeyle karşı çıkıp protesto ederler; kendilerini birbirlerine verenler ancak şunu temin ederler: aşkı kirletirler ve aşkın şerefini iki paralık ederler, kibar fahişelerinin müşterilerinden birazıyla da olsa birlikte olmaktadırlar.

Anacréon,¹ arkasından Elien,² Samos'un tiranı Polycrate'³ in³ mahkemesinde Smerdias adında genç bir delikanlı için çok canlı cıvıl cıvıl bir duygulanım, bir sevgi hissetmişti. Onu yürekten çok sevmişti. Bir tarihçi şöyle der; vücuduyla değil tüm ruhuy-la sevmişti. Onun açısından, bu delikanlıda şaire göre onun için saygı dolu bir sevgi beslemişti.

Bununla birlikte Plutark, erkeğin kadın için hissettiği aşk gibi olan, onunla benzer yön ve açılardan söz konusu bu aşkla ilgili olarak göz önünde tutup itina etmiştir; tat ve zevk aşkın mezarıdır. Vücutların yakınlaşıp kirlenmesi söz konusu olur olmaz aşk sönüp gider. Yazgısal olarak bu sonuç kaçınılmaz görünür ve böylece kutsallığı kabul edilmeyen, beğenilmeyen, saygısızlık edilen bir aşkla harap olan kişi söz konusudur, arkasından hemen kişinin saflığını, temizliğini kötüye kullanıp faydalanan bir canavar için duyup hissettiği dayanılmaz hoşnutsuzluğun örnekleri, varlığı söz konusudur ve gösterilmektedir.

Çok iyi bilinip anlamak lazımdır ki bu müthiş teori, geleceklerin içine bir dereceye kadar, bir nebze girmiş olduğunda, o zaman açıkça beğenilip söylenen az sayıda muhtemel olan kişileri ve antikitenin en erdemli erkekleri ortaya çıkar. Eflatun

1 İ.Ö. 550-464, Yunanlı şair.

2 İ.S. 165 (ya da 175)-235, yazar, tarihçi, hatip, hayvanbilimci.

3 İ.Ö. 538'den 522'ye kadar Samos adasının zorba kralı.

aşka kendi ismini vermeden önce mükemmel aşka ismini veren Sokrat, Alcibiade'e¹ olan aşkını herkesin gözü önünde açıkça yaşamıştı. Aşka felsefe katmıştır, kibrinden dolayı ona sitem etmiştir ve ayrıca aşktaki kibri de reddetmiştir, kibar fahişelerin cazibelerinden, kandırmacalarından aşkı çekip çıkarıp kurtarmıştır, onu cinsel yönden kendini tutma duygusuna yaklaştırarak değer katmıştır. Kendini ve söylemlerini örnek gösterip baz alarak Atinalılara gençliğin tazeliğini ve dinçliğini sevmeyi ve ona saygı duymayı öğretmiştir. Théétete adını verdiği bir kişi hakkında Eflatun'un konuşmasında alınan çok güzel bir ders vardır. Théétete sevimsiz, incelik ve kibarlıktan yoksun, Sokrat'ın gerçekten tıpkısı ve Atinalı bir yurttaş sayesinde felsefeye tavsiye edilip sokulmuş bir gençtir. Arkadaşları bu çirkin çocukla cinsel ilişkide bulunmak hususunda, onu işaret ederek onunla dalga geçerler.

Sokrat, Théétete'i inceler, sorgular ve anlamaya çalışır, kavram ve zeka anlayışını göstermesi açısından onu sorularıyla sıkıştırır ve zorlar. Onun doğal iyimser yanını ortaya çıkartır ve en sonunda ona herkesin önünde şöyle der: Yolun açık olsun güzel insan Théétete; çünkü sen bir bedenden çok daha fazla, binlerce kez daha değerli olan bir ruh güzelliğine sahipsin. İncil'in saygıya değer sözü, Atinalıları canlı bir şekilde en derinden etkilemesi bakımından ve de Eflatun'un lekeleyip zarar vermekten, karşı gelmekten sakınmadan söylediği saygınlık dolu bir sözdür bu.

Cornélius Népos,² Epaminondas'ın³ hayatı ile ilgili olarak şunu anlatır; onu satın almak niyetinde olan bir Pers kralı Diomédion de Cysique, simsarlık, komisyonculukla uğraşmaktadır; hisse senetlerinin içine Micythus adında çok genç bir erkeği

1 İ.Ö. 450-404, Atinalı general, hatip.

2 İ.Ö. 100-27, Eski Yunanistan'da bir şehir olan Thébe'den Romalı tarihçi, yazar, yaşam öyküsü yazarı.

3 İ.Ö. 413-362, Yunan devlet adamı, general.

koymakla işe başlar; Epaminondas onu tüm kalbiyle sevmektedir, “*Her şeyden çok seviyordum.*” Thebe’li kahramanımız ne yapsın şimdi? Büyük kralın muhabbet tellalını sert ve ciddi bir şekilde azarladıktan sonra, bu çok genç erkek arkadaşına şöyle der: Mcythus, sana diyorum, çabuk onun parasını geri ver, yoksa seni yargıca ihbar ederim! Oğlancılardan, homoseksüellikle iştigal eden genç erkeklerine, sözle, örnekle, alçakgönüllülük, inceleyip araştırma, çıkar gözetmeme, namusluluk, yani her türlü erdemi öğretilip salık vermeye dayalı, kesinlikle uzak durup sakınmaları için ceza ile bile onları tehdit etmeye varan tuhaf bir meşguliyettir bu!

Chalcislilerin¹ komşularına karşı sürdürdükleri bir savaşla, daha önce sadece *erkek arkadaşının* bir öpücüğünü almak ve onun gözleri önünde ölmek şartını koşan Arnold de Winkelried² gibi kendini feda etmiş olan, Chalcislilerden biri olan Cléomaque’ın (bir asker) sağlamış olduğu zaferi yaşamışlardır. Bu olayı anlatan Plutark’tır. Şövalyeliğin bu şekil davranmadan daha fazla güzel ve daha fazla iffetli bir şeye yol açıp açmadığını bilmek isterdim doğrusu?

Herkes bilir ki Chaeronea³ savaşında tamamen bitip telef olan Thébe’nin kutsal taburu üç yüz genç erkek, 150 çift vatanseverlik duygusu ile olduğu kadar aşk duygusunu, disiplini, düzeni şekillendirmişti. İtiraf ediyorum ki, bu kahramanlara has gençliğin içinde, Pelopidas ve Epaminondas ekoluyla şekillenmiş Sodom’un kutsiyetli iman tavrına uyan berbat müptediler görmenin bana bıkkınlık verdiğini, beni gıcık ettiğini itiraf ediyorum.

Solon,⁴ kölelere, kadınların ticaretini yapmaları hakkını ver-

1 Eski Yunanistan’da bir kent.

2 İsviçre tarihinde efsane olmuş bir kahraman.

3 İ.Ö. 338, Eski Yunanistan’da bir kent.

4 İ.Ö. 640-558, Atinalı devlet adamı, şair, yasa koyucu.

miş, bunu yapmalarına müsaade etmiştir; bu yasa ayrıca genç erkeklerle aşk yapmalarını onlara yasaklıyordu. Yasa koyucunun bu yasaklaması ne anlam geliyordu? Öyleyse şu; köle emin ve sağlam biri değildir, çünkü saf ve temiz değildir: Ben burada başka bir şey görmüyorum.

Zaten kesin ve net bir tanık ifadesine sahibiz. Virgile, Romalı Mesihçiliği ve evrensel dirilmeyi şakıyıp durmaktaydı; Virgile, Eflatun'un öğrencisidir, oğlancılığa has aşkın bu arıtıp iyileştiren yanını unutmaz. Bir koşuğunun oluntusu olan Nisus ve Euryale, Yunan dostluğunun bir taklidi, bir benzeri gibidir. Aşk ile ve savaşçı bir şiddeti ateş ve canlılıkla birleşmişlerdir.

Aynı aşk onları birleştirdi ve savaş meydanlarında kendilerini birbirlerinin üzerine atıyor, birbirlerinin üzerine kapanıyorlardı, der genç kahramanlarla ilgili olarak: Euryale, erdemli bir iyilikle dolu, göz kamaştırıcı gençliğin bir örneğidir, bütün ordu ona hayran olduğu kadar onu sever de,

Euryale güzelliği ile taptaze bir çiçek gibi olan gençliğiyle fark edilir, gençliğin en muhteşem görüntüsüdür o, gençliğin ta kendisidir...

Şirinlik ve güzellik böyle muhteşem bir vücutta buluşup bir araya gelmiştir;

Nisus, dindar, sevgi dolu, saf, tertemiz bir sevgilidir, *Nisus, çocuksu, saf, tertemiz bir sevgiden oluşmuştur.* Eneide'in 5 inci ve 9 uncu kitap bölümlerine bir bakınız; bu aşkın hikayesi dokunaklı ve etkileyicidir: Thébe'nin kutsal savaşının bir bölümünden bahsedilmiştir. Onların ölümlerini anlattıktan sonra şair şöyle haykırır: Ne mutlu çiftler onlar! Eğer mısralarımın gücü olsaydı, bu hatıranız Roma'nın, dünyanın imparatorluğunu eline alacağı zaman dilimi kadar, Capitole¹ kadar yaşayıp sürecektir.

1 Antik Roma'nın tarihi kalbi, kutsal tepesi, birçok hikayenin geçtiği bir yer.

XXVI

Her şeyden önce aynı tabiat içinde kökleri olan duygusal bir gönül bağı niçin bizi bu kadar şaşırtıyor? Genç bir delikanlı ve bir adam arasında, etki ve sonuçları çok basit bir dostluktan daha öteye giden ve binlerce farklı duygudan oluşmuş böyle karşılıklı duygusal bir yaklaşımın oluşmasını neden anlamıyoruz? Telemaque'ını¹ yarattığı zaman, İncil'in yeniden dirilme diye adlandırmış olduğu bir şekilde, şekillendirip oluşturduğu dehasının, kalbinin çocuğu Bourgonya dükü için Fenelon'un duygulu sevgisi nasıl bir şeydi, neydi bu? Yunanlıların ona hissettirmiş olduğu en yüce, en saf, bu en temiz duygunun içinde aşktan bahsediyorum. Fenelon, Bourgonya dükünü bilgilendirip yetiştirirken, Mcythus'u azarlayan Epaminondas'tır, Théétete'in güzelliğini dinleyicilerine tanrısal bir övgüyle açıklayan Sokrat'tır. Fene- lon'un hissetmiş olduğu; yüreğinin derinliklerindeki fırlayıp gelen bu duygu; Fenelon onun uğruna ölmek istemiştir!

Daha uzaklara gideceğim: Hz. İsa'nın havarilerinin en genç olanı için çok çarpıcı olarak onu yeğleyip, onu tercih etmesi nasıl izah edilir? (JEAN, XIII, 23; XIX, 26, 27; XXI, 20)? Bilmem ama kuşkulu bir şeyler dönüyor, Hz. İsa'nın yaşama taşıdığı örf ve ahlaklılık üzerinde tiksinti verici bir şüphe atılıp kendini hissettirmesine fırsat verilmiştir; bence, orda gördüğüm kadarıyla, Nisus ve Euryale ile ilgili bölümde olduğu gibi, yunanvari bir aşkın Hristiyanvari bir taklidi, benzetmesi gibidir bu. Benim görüşümce en küçük bir ispat olarak sadece bunu yeterli görmüyorum; 4 üncü İncil'in yazarı, bu incelik ve güzelliklerden yana beceriksiz Kudüslü bir İbrani değildi. Ama Sokrat'ın tarzına uygun bir şekilde bir sevgiliyle birlikte olmak yerine, ondan daha iyi yapayım derken, H. İsa'nın azizliğini övmek konusunda da

1 Mitolojik bir kahraman, Fenelon (İ.S. 1651-1715, Fransız ilahiyatçı, yazar, Telemaque'in Maceraları eserinin kahramanı).

elinden hiçbir şey gelmeyen, bulamayan, halkını tanıyan İskenderiyeli bir Yunanlıdır. Eskiler kara çalıp iftira atmış olduk belki de, bununla birlikte onların doğru değerlendirilmesi açısından, doğruları içerisinde oluşmuş fikirleri, insan kalbinin içinden doğar, fışkırır ve onlar dinimizin içinde bir nehir gibi yol alırlar.

Aşkların ayrımı ve yapılarının farklılığı Yunanlılarda çok daha iyi bir şekilde sağlam oturmuştu, onlarla bir arada iken bunu müşahade ediyoruz; ne birbirleriyle kavga ederler, ne de birbirlerini utandırırılar: Sizi temin ederim ki oğlancılar falan söz konusu değil, yok öyle bir şey. Achille'in¹ bir yandan yatak arkadaşı, güzel bir tutsak olan *hetaira'sı* Briseis'i² vardır; diğer yandan, yürekten sevdiği *hetairo'su* Patrocle³ vardır. Ayrıca gelin de onlar vergi olan bu acıların, üzüntülerin içindeki farkı görün! Briseis için ağlar, gözyaşı döker, Thessalie'ya⁴ geri dönmeyeceğine, artık bir daha savaşmayacağına yemin eder; Patrocle içinse, yeminini bozar, Hector'u öldürür, esirlerini katleder ve Troya'ya almaya karar verir.

Tüm Yunanlı şairler aşkı çift yönlü kutsal cevherinin altında dillendirip dizelere dökerler ve Homeros'un verdiği örneğin arkasından giderler. İsterdim ki Anacreon'un⁵ Bathhülle⁶ karanlık, güven vermeyen biridir; Şairin erkek arkadaşı ile ilgili çizip ortaya koyduğu portre içinde patavatsız söz ve davranışları, aslının saf ve temizliği üzerine karanlık, edebe aykırı bir gölge düşürüyor. Ama öyle bir duygusallıktır ki, Bathhülle'in ona ilham ettiği

1 Ölümlü bir baba olan Peleus ve su tanrıçası Thetis'in oğlu, efsanevi Yunanlı kahraman.

2 Bir Yunan efsanesi, Troya savaşında üç erkek kardeşi ve kocası Agamemnon tarafından öldürülmüş esir olmuş Lyrnessos kraliçesi.

3 Troya savaşında Yunan savaşçılardan biri.

4 Eski Yunanistan'da tarihi bir bölge.

5 İ. Ö. 550-464, Yunanlı lirik şair.

6 Anacreon'un genç, yakışıklı öğrencisi ve arkadaşı.

bu duygu, sevgililere özgü tüm düşlemleri ve fantezileri yenip bastırmıştır, hepsine üstün gelmiştir! Posta güvercininin şarkısından çok daha fazla hayranlık verici bir şey bu! Şarkının şu iki kıtasında ne düşler kurulur. Öyle ki çevirmenler sanki bu iki kıta nasıl ki iki kıta olmuşsa, onları aynı şekilde ayrı ayrı itina ederek ele alırlar:

“Hey kadınlar kurumuş boğazımı tatlı şarapla serinletiniz; alev alev yanan başımı taptaze güllerle rahatlatınız. Ya peki kalbimi, aşkın dertlerinden harap olmuş kalbimi kim rahatlatacak”

“Sağlam vücudu ile yemyeşil yapraklı taptaze bir fidana benzeyen Bathylle’ın gölgesinde tutunuyorum hayata; inanışların sanki çeşme olup akıp durduğu, mırıldandığı yer onun yanı başıdır, işte orasıdır; yorgun düşen yolcu da benim, yenilenme gücümü aldığım yer orasıdır...”

Ne dememiz gerekiyor, oldukça berrak, anlaşılır ve yeterince şefkat dolu bu mısralara ne anlam vermeli. Orada aşırı derecede korkunç bir sürü eğretilemelerle olduğunu düşünüp, anlamaya, kavramaya çabaladığım bu mısralara ne demeli? Bathylle’ın yemyeşil ve taptaze bir ağaçla karşılaştırılıp ona benzetilmesi, doğulu ülkelere özgü, onların iyi bildiği bir ifadedir. Anacreon’un mısraları mezamir’den (kutsal dua) 1 incisi, bakınız, 3-4, kelimesi kelimesine çevrilip açıklanmış gibi görünüyor: “Erdemli insandan yola çıkılacak, yani erdemli bir insan oluşturulacak der Davut Peygamber, tıpkı akıp duran bir nehir kenarına dikilmiş bir ağaç gibi ve o mevsimi gelince meyvesini verecektir. Onu donatan yapraklar kurumayacaktır; onu donatan bu ürün, kendine kattığı her şey hem kendine hem çevresine mutluluk ve aydınlık verecektir.

Sapho’dan¹ bize kalan her şey olsa olsa iki tane od’dur(güfte). Birincisinde, *Venüs*’e hitap edilir; Sapho, tanrıçadan kendisiyle

1 İ.Ö. 630-580. Yunanlı kadın şair.

birlikte savaşmasını ve uçarı, ayran gönüllü sevgilisini ayaklarına getirmesini rica eder. Belki bu od bize, duyguda *son raddeye gelinmiş* gibi görünmektedir, tabi tesadüfen arkasından geleni fark etmeseydik, eğer sonraki kısım bizden saklanmış olsaydı, *Bir kadına...* Onu çevirmek için çabalamayacağım; zannediyorum ki bu İnsan Ruhunun Ürünü Şiir Sanatı kendisini ihlal edip aslında kendine saldırıyor. Yok, aslında inkar ediyorum öyle değil, Sapho'da Anacreon gibi bence. Bu mısralar, ortak fikrin yer edip de yansıttığı anlam bakımından aynılar. Diyeceğim, bütün bu sokratik, eflatunvari, anacreontik ya da saphik şiirin içinde çağrıştırmak istenen şey bakımından benim ilgimi cezbeden şey diliyle birlikte aynı eşit derecede iyi olan olağanüstü iffetliliği; ancak aynı derecede tutkunun ateşli yakıcılığına da sahip bir iffetlilik. İnançsız, tanrıtanımaz bir aşkın hipotezi içinde, en coşku dolu şefkatin, en ciddi ve katı düşüncenin, en yüce şiir tavrının, duyuların coşup taşan kudurganlığının en gaddarca olarak yaptırıp uydurdukları her şeyle birlikte, sözle anlatılamaz uyumla, sevimli inceliklerle dolu imgelemelerle insanın içine nüfuz eden davranışlar sunabildiği bu anlaşılıp kavranmaz karışımı muktedir olan kimse, kim yapabilecekse bana açıklasın. Kanımca, cennetin ve cehennemin benzer bir şekilde aynı kap içinde bağdaşıp birleşmesi bana kabul edilemez gibi görünüyor, ayrıca, hadi kanmış olsam da, kim bilir aşağıda ne korkunçluklar var, tabii bu korkunç şeylerin hepsi de bizim.

XXVII

Bununla birlikte itiraf ediyorum ki, tabii bu konu hakkında ancak kendi fikrime göre hareket edebilirim, yine itiraf etmeliyim ki, *erkek homoseksüelliğine* özgü bu sevisellik, cinsellik ilke olarak nasıl bir tinsel canlılık içinde olursa olsun, cinsiyetlerin karşılıklı hukuku karşısında çok küçük bir suçmuş gibi görün-

mez. Ayrıca, yazgısında ve amacında yalan ve aldatmanın olduğu bu homoseksüel sevisellik çok güzel başlangıçlardan kaynaklanmış olsa da sonrasında korkunç bir sonla sonlanmaya layık olur.

Androjini¹ ya da biseksüelliği² savunan Plutark'ın muhataplarından biri, sorumlu tutuldukları suçlamalara karşı *mükemmel aşkın* müritleri adına muhalefet edip karşı çıkan rakibine karşı müteakiben şu şekilde itiraz etmiştir: İnanınız ki aşkınız, vücudun bütün yakınlaşmaları bakımından saf ve temizdir ve de birliktelik ancak ve ancak ruhlar arasında var olur; ama kavuşmanın ve sahip olma duygusunun olmadığı bir yerde nasıl aşka sahip olunabilir ki? Sanki tanrıların şerefine şarap dökerken kendinizin coşup sarhoş olmanızdan bahsediyorsunuz ya da tanrılara sunulan kurbanların kokusuyla sizin açlığınızın yatıştırılıp teskin edildiğinden bahsediyorsunuz.

Bunu düşünüp kafa yorarak mütalaa edip durduk ama baktık, cevap bulamadık. Ruhların ve vücutların ayrımı ve farklılığı ile ilgili birkaç fikir elde edilse de, ne var ki, her zaman bu farklılıklar ve onlarla ilgili fikirler sadece şuradan yakınlaşma sayesinde bir araya gelip birleşirler: Şu andan yani namusluluğun, iffetin tehlikede olduğu anda.

Her aşk konusu olduğu ideal ne olursa olsun, Hz. İsa'ya inanan dindarların aşkı, ya da Meryem Ana'ya inanan keşişlerin aşkı, haydi haydi evveliyatla elle tutulur somut ve canlı bir varlıkla ilişkilendirilen aşk, mekanizmanın parçası içinde mutlak ve kaçınılmaz olarak kendini gür bir sesle hissettirir, bunun yanında da cinsellik duygusunu sarsıp bozar. Kumrusunu okşayan genç bakire kızın yapısında aşk dolu büyük bir tat ve zevk duygusu barınmaktadır ve bu nasıl bir kendinden geçip coşmadır çok iyi bilinir; gizemli, körü körüne inanışlar, gizemli şeylerin imgelen-

1 Erkek ya da kadın olduğu belli olmayan, karmaşık cinsel kimliğe sahip olmak.

2 Aynı anda hem erkeğe hem kadına cinsel eğilim.

mesi, bitmiş tükenmiş, yanıp yok olmuş duyguların içinde yanar tutuşur! Olağanüstü ilahi aşk, düş ve düşüncelerle seyre dalıp gitme duygusunun musallat olduğu böyle maddesel bir güzellik yüzünden cezp edilmiş *ilahi aşk*, göklerin zirvesine, tanrıların barındığı göğün en yüksek katına ulaşmış olur ve dipsiz karanlık bir uçuruma doğru inişe geçer: Kendini kaybetmek için, Satan (şeytan)'ın aşkı olan, bu güzel baş melek Eloa'ya¹ bir kez bakmak yeterlidir.

Her tutkuda olduğu gibi aşkın tabi olup bağlandığı çatışkı, karşıtlık böyledir: Nasıl ki idealsiz yapılamıyor, ondan vazgeçilemiyorsa, mülkiyetten de vazgeçmek mümkün olmuyor. Birincisi alt edilemez, karşı gelinemez bir şekilde aşkı ikinciye doğu hareketlendirip iter; ayrıca bu şekilde elde edilmiş olan olguya bakacak olursak, üstün iyilik duygusu aşkı canlandırmadıkça ve onu dengelemedikçe, ideal lekelenip kirlenir ve aşk da ölüp son nefesini verir.

Böylecedir eskilerde, antikitede kadın yavaş yavaş saf, temiz aşktan çıkar uzaklaşır ve kurum olarak şeref ve erdemlerine rağmen evlilik, açıkça söylenmeden, zımnın rezil ve tiksiniç görünür. İmgelem ve duyular sayesinde yaratılmış olan aşk, güçlü, kuvvetli bir bilinçle desteklenmez, takviye edilmezse gökyüzünden düşen bir meteor gibi evliliğin ölü denizinde sönüp yok olur.

Düğünlerin ertesinde itibarını ve büyüsunü kaybetmiştir; zıfaf yatağı bir gece içinde kız oğlan kızlığını, bakireliğini silip ortadan kaldırmıştır. Ruhun hiçbir şiirselliği, kalbin hiçbir şefkatliliği, duygusallığı, aşkının, cinselliğinin açlığı giderilmiş doyurulmuş kocanın karşısında, öz annesi tarafından kösnüllük ve şehvetperestlik duygusu için eğitilmiş, yetiştirilmiş bu bahtsız kadını teskin edip eski haline getirmeye muktedir değildir. Çaresiz onarılamayacak bir şekilde yıkılıp harap olmuş düşler, boş

1 Hz. İsa'nın gözyaşlarından doğmuş kadın melek.

da olsa hayaller ve arkasından karşı konulamaz biçimde ortaya çıkan bıkkınlık ve tiksinti duygusu. Sapho'da iki mısradan oluşmuş bir bütünlük yani beyitinin içinde bu düşüncenin varlığı derin bir melankoli ile kendini hissettirir: "*Bakirelik, Ah, Bakirelik! Bir anda beni yüzüstü bırakıp nereye gidiyorsun?*" Buna karşılık olarak Bakirelik olgusu dile gelip cevap verir: "*Bir daha asla sana dönmeyeceğim, bir daha asla hiç geri gelmeyeceğim*".

Hey gidi ey Fransa! Bir zamanlar Yüce Adalet'e sahipken, milletlerin bekaretine sahipken sen de bakireydin. Ya şimdi, çiçeklerin dökülüp kayb oldu çiçeksiz kaldın, artık hak ve hukuktan da uzaksın, yetkin değilsin, iffetli olmayı da bıraktın gitti. Kendi çocukların bile sana fahişe diyor. Bakireliğini sana kim geri iade edecek şimdi, of of, bu mutluluk dolu bakireliği kim verecek sana?

Sonrasında aşk, özveri ve fedakarlıklarla yaşar ve sürdürülür: Kamu vazifelerinin yerine getirilmesi sayesinde vatan için yapılan özveri ve fedakarlık; emek harcanarak aileye yapılan fedakarlık; cinsel yönden kendini tutarak kadın için yapılan fedakarlık. Anacreon bir od'un¹ içinde kendini bu şekilde gösterir, bu duyguyu hissederek şu şekilde ifade eder: Kutsal Aşk, bunu deneyip hissederken ona kendisini takip etmesini emreder; onu ormanlarda, sellerde, dağlarda koşturur ve sonra tanrı onu bitip tükenmiş ve soluk soluğa nefesi tıkanmış olarak görünce kınadını uzatır elinden tutar, onu şu sitemle veda edip bırakır: Sen sevemezsin!

Sevmenin üstesinden gelip ona katlanamayan, gerçekten sevmesini bilmeyendir: Görüyoruz ki şairin beyninin duvarlarını kat eden düşünce böyledir. Her tür özgürlüğün yozlaşmış tiranlığa dönüştüğü, emeğin korkunç ve tiksiniç bir hale geldiği, şehvetperestliğin çok daha az bir şey için kendini feda ettiği, köleliğe

1 Lirik deyiş.

dayalı bu toplumda, özveri ve sadakat nasıl varlığını sürdürebilecektir ki?

Bir diğer fikir Anacreon'un gözlerinde bir ışık gibi parlar, düşüncelerini aydınlatır. O zaman kurşundan çizmeleriyle Kutsal Aşk onun peşi sıra gidip her üç adımda bir onu durdururken gökte iki kanadı üzerinde hızla uçup gidiyordu. Bu düşlem ne demek istiyor? Genç kızlar ondan kaçıyorlar, kadınlar onun kel kafasıyla alay ediyorlar, genç erkekler içki içmesini pek fazla bilmemekle onu itham edip eleştiriyorlar, ona sitemde bulunuyorlar: Onun aşktaki çabası, aşk kariyeri acaba gerçekten sağlam, sürekli bir aşkla mı son bulmuştu acaba? Ama bu sadece bir hayal fıkirdir. Mitolojide ejderhanın kafaları gibi, aşkın onun için çabucak ve çok sayıda üreyip çoğaldığı kişi nasıl istikrarlı kalacak ki?

İffetlilik duygusu olmadan, özveri olmadan, sağlam ve sürekli olunmadan, kadın ve erkek arasına hiçbir aşk girip varlığını sürdüremez. Hyménée (evlilik tanrısı), *bu hayatın koruyucusu, bekçisi* ızdırap verici bir tanrıdan daha fazla bir şey değildir, acının erkek kardeşidir ve aşktan nefret eder.

O zaman kalp giderek boşluğa düşüp kalır, tabiatın onun için reddetmiş olduğu hayali zevklerin, heveslerin peşine düşer. Bundan dolayıdır ki *ilahi aşk*, eski, antikitedeki filozoflardan esinlenip ortaya çıkmıştır. Ama bütün her şeyde olduğu gibi aşk bakımından, idealizm mutlak bir şeydir ve mutlağın sınırı, limiti yoktur. İmgelem, söz konusu asıl idealizmden sevisel, cinselliğe dayalı panteizme¹ doğru yol alır, bununla birlikte Fourier², kendi karışım tarzının dahilinde, buna *omnigami*³ adını vermiştir. Herkes, Anacreon'un sevgilisine söylediği çok defa taklit edilip alıntılanmış şu coşku dolu lirik şiiri bilir.

1 Her şeyin Allahın parçası olduğu inancı.

2 François Marie Charles Fourier, 1772-1837, Fransız toplumcu, filozof, ekonomist, ütöpic sosyalist de denir.

3 Kim olursa olsun herkesle evlilik.

“Keşke senin aynan olsam ne olurdu! O zaman seni her gün görürdüm. Keşke senin manton olsam ne olurdu! Her zaman beni giyindirirdin. Keşke senin kemerin olsam ne olurdu! Her gün her zaman beline dolanırdım, beni kuşanırdın...”

Bu parçanın içinde sadece çapkın bir hayali davranım görüldüğü konusunda Anacreon yanlış anlaşılmıştır. Bunu esinleyen panerotizm,¹ kaosu, karmaşayı çözüp aydınlatır, düzene koyar. Tüm varlıkları canlandıran bu olağanüstü en büyük aşkın eğlenmek ve zevklenmek için insani bir forma, şekle bürünmesine ihtiyacı yoktur. Ona göre, hükümdarlar, cinsler, türler, ırklar, cinsiyetler, hepsi de karmakarışık olup birbirinden ayırt edilemez durumdadır. Leda² kuğusu, Europe’un³ boğası, Daphne’nin⁴ defnesi, Syrinx’in⁵ saz dalları, Clytre’in⁶ ayçiçeği, Adonis’in⁷ gülüdür bu. Cenis⁸ genç bir kızdan bir oğlan çocuğuna dönüşmüştür; hermafrodit, hem erkek hem de kadın; Protée’nin⁹ kendini dönüştürme yeteneği vardır, binlerce değişik, binlerce farklı halleri

-
- 1 İnsanın tüm faaliyet ve davranışlarında cinsel dürtünün rol aldığı düşüncesinin taraftarı.
 - 2 Yunan mitolojisinde Sparta kralı Tyndare’nin eşi. Zeus bir kuğu kılığında onu baştan çıkarır.
 - 3 Fenikeli bir prenses, Zeus ona aşık olup boğa kılığına girer.
 - 4 Peri kızı, Apollo Eros’la alay edince eros onu bir okla vurur, o da Daphne’ye aşık olur, onun peşinden koşar, bir nehirde tam onu yakalayacakken Daphne Zeus’a yalvarır, Zeus da onu defne ağacına dönüştürür.
 - 5 Peri kızı, tanrı Pan yani tabiatın ve çobanların tanrısının dikkatini çekince nehirde saz dallarına dönüşür, Pan da ondan birkaç dal koparır bir çalgı yapar.
 - 6 Okyanus’un kızı, bir peri kızıdır, güneş tanrısı Helios’a aşık olur, cezalandırılır, ayçiçeğine dönüştürülür.
 - 7 Kıbrıs kralı Cinyras ve onun kızı mersin ağacına dönüşmüş Myrrha’nın oğludur, Afrodit’in aşkıdır, avlanırken bir yaban domuzunun dişi ile yaralanır ölür, ondan damlayan kan ve Afrodit’in gözyaşı birleşerek anemon lalesi olur.
 - 8 Eski Yunanistan’da bir kahraman, önce kadın olarak doğmuştur, Poseidon tecavüz edince bir daha böyle acılar çekmemek için ondan kendisini erkek yapmasını ister ve erkek olur.
 - 9 Poseidon’un balıklarının koruyucusu, deniz tanrısı.

vardır. Oymalarla işlenmiş gümüşten bir tepsi üzerinde, Anacreon, Venüs'ü denizin üzerinde yüzerken temsil edip gösterir; tanrıçanın vücudunu gagalayıp öpmeye gelen aşk dolu balıklar, onun etrafında dönmektedirler ve tanrıçayı güldürmek için onu gıdıklayıp dururlar. Théocrite,¹ çok çok uzaktan gelir: Adonis'in ölümü üzerine acıklı bir ezginin içinde şöyle bahsedilir; sivri dişinin darbesiyle onun ölümüne sebep olan yaban domuzu sadece dikkatsizlikle, sakarlıkla suçlanmıştır. Bu zavallı hayvancık, tutkusunun coşkusu içinde ona sadece bir öpücük vermek istemişti, ancak onu yaralamıştı!

Daha ne olsun! Plutark'ın söz konusu oğlancılığı, Sokrat'ın Yunanistan'ı üzmeden çok uzun zaman önceki panteist ve idealist bir aşkın özel bir durumu olan, açık bir mezara benzetilen, çirkin, iğrenç oğlancılıktan daha korkunçtur. Suriyeliler, Babilonyalılar² ve diğer Doğu Ülkelerinden olanların yapısında suçun mantığı, idealin bir baskısıyla, bir sıçramayla akıl almaz cinayetlerin en büyüklerinin işlenmesini sağlamak için felsefi bir tündengelim ihtiyacı duymamıştır. Erkenci din inancı, teorisinin bittiği yerden başlarken kendi gizemlerinden biri olan oğlancılık kavramına sahipti. O kadar gerçektir ki, öylesine doğrudur ki, mutlak, bütün görünüşleri bakımından esinlediği putperestlik kavramı yüzünden her ikiyüzlülüğün, her çözülüp bozulmanın, her çöküşün sebebidir. O halde her gün çok az da olsa, ciddi ve sert bir polisin mahkemelere başvurup götürdüğü rezillikler, toplumun hangi seviyelerinden kaynaklanıp çıkıyor? Köylülerden mi, işçilerden mi, iş ve emek insanlarından mı kaynaklanıyor bunlar? Hayır, o insanlar idealin kutsiyetli derin iman tavrı içinde yeterince ileri gitmiş değiller. Bunlar çok ince kişiler, sanatçılar, edebiyat adamları ve rahiplerdir... Hey gidi hey siz hepiniz, genç

1 İ.Ö. 315-250, Yunanlı bukolik yani pastoral şair.

2 Bağdat'ın güneyinde antik Babil şehrinden olanlar.

erkekler ve genç kızlar, mükemmel bir aşkın hayalini kuranlar, şunu anlayınız ki sizin Platonizm'iniz Sodome şehri'ne¹ doğru giden bir yol üzerinde ilerlemektedir, haberiniz olsun.

XXVIII

Yunanlıları mahveden sofizmin² yanıltıcı safsataların örtüsü-nü araladım. Şimdi de dev, dillere destan safahatları ile Romalı-lara sıra geldi ve bunun yanında bir toplum nasıl yok olacak görelim.

Kılıcı kadar keskin ve acımasız, ciddi ve olumlu bir ruh yapısına sahip olan Romalı, kendini tanımak, kendini bilmek gibi bir yaklaşımdan yoksundur. Virgile'in *Alexis*'i,³ Théocrite'in⁴ bir benzeri, taklidi-dir, Roma modasının eğlencesi için Yunan şairin bir uğraşısı, bir çabasıdır. Bu çoban değişimin bütün çizgisi, yaklaşımları ortak yerden çıkar, oluşur, şekillenir: Bir genç kız isminin yerine konulmuş bir oğlan ismi söz konusudur. Virgile modaya uymuştur, işte hepsi bu. Horace'in⁵ Ligurinus'u⁶ çok kötüdür, çirkindir; Bathylle'in maymununa benzetilmektedir. Ciceron (İ.Ö. 106-43, Romalı, rahip, vali, meclis idare amiri, belediye yüksek görevlisi), bazı yerlerde bu çirkin, utangaç kişi hakkında, şeyler ve olaylar hakkında hiçbir bilgi ve yönlendir-menin olmadığını tam olarak ifade edip ispatlayan şaka yollu bir tavırla onunla alay etmekte sakınca görmez. Başkaca alıntılarla

1 Homoseksüelliğin arttığı, bu yüzden Allah'ın gazabına uğrayıp yok edilen ölü denizin güneyinde bir şehir.

2 Mantıklı görünüp gerçekte olmayan.

3 Çoban Corydon yakışıklı, güzel Alexis için umutsuz bir şekilde yanıp tutuşmaktadır.

4 İ.Ö. 315-250, yunanlı pastoral şiir yazarı, dostu Doktor Nicias ile bir adada yaşar.

5 İ.Ö. 65-27, Romalı şair.

6 Horace'in odlarında geçen çok genç bir erkek.

uğraşmayalım. Antinoüs'un¹ yüceltilmesini, kutsallaştırılmasını gerçekleştiren Trajan'ın² Sokrat ve Epaminondas'ın hoşluk ve inceliklerini sonuna kadar itip itmediğini söyleyemem: Onun zaferi için şunu isterdim; kesin olan şudur ki, Sezarlar belki de aptal Claude'un³ haricinde hepsi de Suetone'a⁴ göre rezil, utanılacak kimselerdir.

İmparatorlar, senatörler, şövalyeler, halktan kişilerle ilgili olarak hepsi de arkadan cinsel ilişki kurdular. Zira bu, Roma imparatorluğu zamanında, zengin ya da fakir herkes, Sezar' a öykünürdü, bunun için onun gibi zevklenip eğlenmeleri gerekiyordu. Öncesinden de biliyoruz ki, ihtiyaçları giderme, banyo, gösteride, öncelikle gerekliliği söz konusu olan kadın, hemen hemen yok pahasına kendini teslim ediyordu. Oysa kadın bakımından bu yeterli değildi, kadın yetmiyordu. Çok büyük miktarda erkek ticareti, kusturucunun ve kişi başı yüz bin franklık akşam yemekleri söz konusuydu. Séneque'in⁵ az ya da çok sızlanıp yakındığı gerçek bir askerlik yoklaması gibi halk-kral eğlenceleri için, her imparatorluk tarafından yapılıyordu. *Hatta zavallı genç bir boğa ile birlikte, tanımlanan renklerin ve ulusların sıraları arasında tutunurlar ve sonra, hakaretemizlikten istisna olarak başka bir odada girişimde bulunup kendini göstermek isteyenlerin performansına ve gücüne bakılır.* Bunu alnı üzerinde yazılı olarak taşıyan ikiyüzlü birinin çehresi altında yani Babil'i işaret ettiğinde, Apocalypse'in (Havari 86-96) bildirip haber verdiği gibi bu insanlığa karşı bir cinayettir: “Dün-

1 İ.S. II. yy, Bizanslı, Romalı imparator Hadrien'in sevgilisi, onun tarafından övülüp yüceltilmiştir, antikite eserlerinde yüzü kullanılmıştır.

2 İ.S. 53-117, Roma imparatoru, Hadrien onun evlatlığı ve varisi.

3 İ.Ö. 10- İ.S. 54, Romalı imparator.

4 İ.S. 70-122, Roma, biyografi yazarı, eseri; on iki Sezarın hayatı.

5 İ.Ö. 4, İ.S. 65, Roma stoizmi, yani gerçek mutluluk erdemdir, acılara sabırla katlanılmalıdır diyen ekol. Filozof, devlet adamı, tiyatro yazarı.

yanın bütün zinalarının ve iğrençliklerinin anası” der. Bunun yanında aynı zamanda Juénal’in¹ gerçek olduğuna tanık olduğu gibi onun ıstırabıdır bu:

...Yırtıcı, acımasız silahlar,

Ayağa düşen şehvetperestlik dünyayı kuşatıp intikam alıyor.

Böylece bu tümevarım tecrübeyle doğrulanıyor: Evliliğin olumsuz tarafı, cinsiyetlerin karışmasına mahal vermektedir, bu oğlancılığın ortaya çıkması demektir.

Ayrıca, evliliğin geçersizleştirilip yürürlükten kaldırılmasının şu şekilde sebep ve sonuçları söz konusudur: Birincisi sevisel ve cinsel idealizmin kutsallaştırılması sembolik bir halde kalmıştır. İkincisi cinsel ve sevisel idealizmin aşırı bir şekilde kışkırtılıp coşturulması, edebiyatların ve sanatların geliştirilmesi ile desteklenip kayırılmıştır. Üçüncüsü şatafatlı, ekonomi ve parayla ilgili pazar ve alışverişlerde ahlakdışı davranışlara kendini kaptırıp teslim etmiş bir toplumda, yapılabirlikleri içindeki denge, akıl ve mantıktaki içtenlik, samimiyet bakımından ekonomisi içindeki dengeden yoksun varlığın ve varoluşun sıkıntı ve güçlükleri sonuçta Yüce Adalet’e göre ve farklı görüş açıları bakımından, her millette eşcinselliğe has kangreni ve erkek çocuklara düşkün, eşcinselliğe özgü din adamları topluluğunu ortadan kaldırmadığından güçten düşen bir millet olmuştur.

Komünizmin, eşitsizliğin bu sözde panzehiri, Eflatun’un, cumhuriyetin hakiki şekli olarak kabul edilmesine, baskı ve zorbalığına karşı çıkar; komünizmi, kara çalan, iftira atan bir şey gibi görünme korkusu olmadan, öyle tanınacağım diye düşünmeden şimdi bunu söyleyebilirim; komünizm ilkesi içinde aynı iğrençlikleri, aynı ahlaksızlıkları taşır. Kişiselliği, mülkiyeti, aileyi inkarcılığı ile kilise hissiyatı ve anlayışı, Yüce Adalet’i hor görüp küçümsemesiyle, cinsiyetlerin birbirine karışıp bozulmasına yol

1 İ.S. 50-128, Roma, Latin satirik şair, yazar.

açar; tersi istikametleri bakımından aşka özgü ilişkiler ve bağlar açısından yazgısal olarak oğlancılık oluşur.

Olaylar ve olgular bu iddiaların hakikat olduğunu, mutlak gerçekliliğini ispatlıyor. Romalıların, Yunanlıların, Eski Doğu Ülkelerinin hazin sonu yeterince bunu ifade ediyor; hayali düş ülkülere, ütopyalara özgü gerçekleştircilere gelince, eflatuncu izdihamı, karışık insan topluluğunu, Fourier'nin omnigamisini,¹ St. Simoncuların² din görevlilerine özgü hem erkeklik hem de kadınlık özellikleri, her vakit hapishaneleri, zindanları, kışlaları, dinsel toplulukları süsleyip püsleyip ünlendiren gizil, sırlı fuhuş ve aşırılıkların daha fazla yoruma ihtiyacı yok.

Tüm Hristiyanlık ruhunu yıldırım çarparcasına etkileyip, suratına bir tokat gibi çarpan bir alıntıyla bitiriyorum. Allahın yarattığı insanlar aforoz edilmekten ve vicdani mahkumiyetten kaçıp kurtulamadı; Hz. Musa'dan bu yana bütün peygamberler onu suçlayıp dururlar. Zamanında Sodom ve Gomorra,³ iğrençlik ve tiksiniçliklere yol açan kötülüklere kendini kaptırmıştır, Salomon⁴ zamanından bu yana evlilikten çok daha güçlü, yüksek bir duygunun asla olmadığını hesaba katmadan görülen şudur: Thammuz⁵ ya da Adonis'in gizemlerine, sırlarına yönelme, tefecilik ve toprak köleliği yüzünden halk sınıfının sömürülmesi, incelikli ve estetiksel idealizm tarafından yerleştirilmiş ahlak an-

1 Kim olursa olsun herkesle evlilik.

2 Tam adı Henri de Saint-Simon'un takipçileri. Saint-Simon 1760-1825 yılları arasında yaşamıştır. Hristiyan sosyalizminin kurucularından biridir. Toplumsal örgütlenmenin bilim ışığında gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuş ve toplumsal mühendislik anlayışına öncülük etmiştir. Pozitivizmin ve sosyolojinin asıl kurucularından olduğu telekki edilir. Auguste Comte da etkilemiştir.

3 Sodom ve Gomorra, homoseksüelliğin artması nedeniyle Allah'ın gazabına uğrayıp yıkılan şehirler

4 Hz. Süleyman.

5 Mitolojide baharla gelen bitkilerin tanrısı, bir yaban domuzu tarafından öldürülür.

layışı (putperestlik); hükümete göre, krallığın ve papalığın kah anlaştığı kah anlaşılamayıp birbirine girdiği tanrısal hukukun çifte formdaki görünümü ve idealin çifte gösterimi...

İdeal sayesinde başlangıç yaptıktan sonra idealle devam eden her şey idealle ölüp gidecek. Orası toplumlara göre kesinlikle nefret edilecek bir kelime olan oğlancılık yüzünden, aşk, evlilik ve aile için yazgısal olarak anlatılıp açıklanan her çöküşün ilkesi buradadır. Hey Hz. İsa'nın Hristiyanlığı ve Kilisesi kendine dik-kat et! Sinagog olarak başlamıştın yoluna, Sinagog inancı üze-rinde devam ediyorsun.

IV. BÖLÜM

Evlilik kavramı hakkında Hristiyanlık ve Kilisenin Öğretisi - Aşkların birlikteliği, concubinat yani Roma vatandaşı olmayanlar ve alt sınıftan insanlar için izin verilen evlenme türü, boşanma, cinsiyetlerin karışması: Kadının olumsuz hali, yadsınması

XXIX

Hristiyanlık dünyaya adım atıp varlığını gösterdiği zaman, biri yıkılınca diğeri de onunla birlikte yıkılan aşk ve evlilik, im-paratorluğun her tarafında can çekişiyordu. Belirti ve semptom-ların anlayış ve kavrayışına sahip olan Reformcular tarafından ilaçla tedavi önerilip tavsiye edilmişti.

Öncelikli sırada olarak, bir yandan fedakarlık ve ölüm demek olan aşkın gerçek anlamını düzenleyip ortaya koymak gereki-ly-di; hem iç vicdanda hem de kilise vicdanında evliliğin özünü ta-nımlayıp çizgilerini ortaya koymak gerekiydi; toplum ve ailede-ki kadının ahlaki rolünü belirtip tanımlamak gerekiydi; sonunda

da oluşan yeni idealin üstünlüğü aracılığı ile iki cinsiyetin birlik-teliğini tatsız, karanlık bir ticarete dönüştüren, onları karşılıklı olumsuz bir hale ve tabiata muhalif hale getiren bu doymak bilmez, yürek paralayan şehvetperestlik duygusunun nefesini kesip yok etmek gerekliydi.

Tüm bu koşullar, bu kişisel ahlaki tavırların hepsi, ayrıca, ekonomik ilişkilerin reforme edilip yeniden oluşturulmasını var-sayıyor ve gerektiriyordu: büyük arazi mülkiyetinin paylaştırıl-ıp bölüştürülmesi, *asillere ait köle emeğine dayalı büyük tarım arazisi*; köleliğin kaldırılması, politik ve kamusal özgürlüklerin iyileştirilip düzeltilmesi. Özgürlük ve eşitlik olmadığı zaman kendini savunup sürdüren, kendine yeten ne bir evlilikten ne de bir aileden söz edebiliriz: Bu mutlak gerçek her yüzyılda böyle-dir. Uygulamaya gelince kesinlikle hiç çaba gösterilmedi. Zama-nında emekçi ve vatandaş konumunda olan erkek, çocukların ilk eğitimcisi, yetiştiricisi ve ev hanımı olan kadın, kaygı ve tasaları giderip yatıştıran aşk, korkunç bir hale bürünen evlilik söz ko-nusu oldu, fahişelik baş gösterdi, nikahsız beraberlik yüceltilip soylulaştırıldı, geriye kalansa kamusal yılgınlık ve korku oldu.

Oysa cennetin ve tanrının adına gerçekleştirilmiş olan bir devrim ancak ve bizzat İncil'in vaizlerinin onu beklediğinden daha az da olsa, bu bilgelikle hareket etmişti. Hristiyanlık, im-paratorluğun mutlakiyetçi hakimiyetine ve mülkiyetin ölçüsüz, yasadız aşırılığına karşı hareket ettiği tavırla aynı şekilde, çok tanrılı, pagan geleneklerin bozulması için harekete geçmişti: De-ğiştirdi, aforozun büyük desteğiyle, mesele ile ilişkili elemanları değiştirdi; ama hiç de meseleyi ortadan kaldırmadı. Roma teori-siyle karşılaştırdınca, evliliğin Hristiyanlık ayağında olan teorinin kendisi daha geri viteste bir adım dahi atmaktan öte gitmedi.

Neyse ki kurucuların meseleyi göz önüne getirip düşünmeye başladıkları acayip tavırları inceleyip görmek gerek.

XXX

Daha henüz yakın bir zamanda, Kudüs'te eziyet edilip canlarına kıyılan havariler, Hristiyan olmayan ve çok tanrılı olan insanların topraklarına ayak basmışlardı, katılımlarını sağlayıp yönlendirmek için, çok tanrılı pagan varlığın, varoluşun tüm huy ve alışkanlıklarına bağlı, bu cidden hassas ahlaki sorunu çözmek zorundaydılar:

Aşka vakfedilmiş, aşka adanmış kutsal yerlere sık sık gitmeleri için Hristiyanlara izin verildiği oldu mu?

Havarilerin Belgelerinde bölüm XV, bununla ilgili istişarenin ayrıntısı bulunmaktadır.

Böylece gördüğümüz teorem, Aşk Tanrıçası Venüs'ün rahibeleri ya da kızlarıyla sınırlı kalıyor; hetaira'ları ya da nikahsızların hiç de yüzüne bakmıyor, onları içermiyor, dinsiz ya da çok tanrılı Pagan Toplulukları kara listeye alıp onları sürgüne göndermeye yönelik olup, Yahudi toplumlara has kafa yapısı içine girmeye muktedir olunamamıştır. Bu teorem evliliğin tecrit edilmesine yol açmıştır.

Bu teorem büyük bir ciddiyetle tartışılıp görüşüldü, ayrıca 29 yılındaki Lactance¹ ve Gibbon'u da buna bağlıyorum, aynı zamanda bu sünnet işlemi meselesi, Kudüslü din bilginleri kurulunda, Hz. İsa'nın ölümünden 28 yıl sonra Aziz Paul'un² Hristiyanlık dinini kabul edip bu dine girmesinden kırk yıl sonra 56 yılına doğru, öyle görüldüğü havariler tarafından kabul edildi.

Aynı şekilde yüce meclis sünnetin gereksiz olduğunu açıkladı ve kendilerini Afrodite'ye adayıp vakfetmiş kadınlarla ilişki

1 Hristiyanlığın savunucusu, yazar, hangi tarihte doğduğu bilinmese de ölümü 323.

2 Hz. İsa'nın havarisi olarak kendini tanıtsa da on iki havari arasında adı geçmez, Hz. İsa ile karşılaşmamış olsa da Havarilerin Mektubu'nda kendisine görüldüğünü söyler.

kurmayı yasakladığını bildirdi; ama bunu hangi gerekçelere dayandırdı?

“Adı geçen mezkur aşk yerleri; Hz. Musa ve diğer peygamberlerden sonra, pagan tanrıculığın yakarışının hükmettiği yerlerde bulunup yerleştiği için, tanrıçaların şerefine kurbanlar kesildiği, uğruna yere şarap, yağ ve süt döküldüğü, ayrıca kadınlarla ticaretin, *putlara* sunulan yemeklerin yenmesi olayından ayrılmaz kabul edildiği mezkur yerlerde meydana geldiği için: Bütün bunlardan dolayı bir bütün olarak hepsi, her şey, Kutsal Kitaplara ve İncil’e göre şuna yol açar: zina...”

Kutsal Belgelerde açıkça söylenmeden üstü kapalı olarak sezinletilen gerekçe böyledir, ama kanun buyruğunun anlamının doğal olarak saptayıp gerektirdiği gibidir. Havarilere özgü topluluğun, kurulun dinini, inancını sarsıp şaşırtan şey hem ahlaki anlamda zayıflık, hem de örf ve gelenek bakımından sakınlı, ihtiyatlı olmak namına olsa da bu nedir? Kadının alçaltılıp küçültülmesi mi? Hayır; halka özgü olarak, herkesçe bilinen Venüs’ün hoş görülen kural dışılıkları mı? Yok, onu düşünmüyorlardır; suçların en çoğu onlara göre puta taparlığa iştirak olmadır. Dekalog’a¹ göre ve peygamberlerin geleneğine göre Hz. İsa ile peygamberlerin sırası tamamlanıp kapanmıştır. Puta taparlığın yasaklanması da mutlak olmuş, kesinleşmiştir; sokak kızlarından vazgeçilmesini de beraberinde getirmiştir. Kanun buyruğu sayesinde din bilginleri kurulunun açıklaması şöyledir:

“Rahmet Bize ve Kutsal Ruhun üzerine yağdı, memnun edildik, *Bize ve Kutsal Ruh’a iyilik ve lütuf verildi*, putlara kurban edilen etlerden, domuz etinden, yahnilerden (Hz. Musa’nın yasası, kanları içinde pişmiş ya da kanları içinde buğulanıp haşlanmış hayvanların etinin ve kanın yenilmesini yasaklamıştı) ve zinadan sakınınz, uzak durunuz: *Putlar için kurban edilen şeylerden uzak*

1 Sina dağında Allah’ın Hz. Musa’ya söylediği On Emir.

duracaksınız, kandan, boğazlanmış hayvandan, zina ve fuhuştan uzak duracak, sakınacaksınız. Bunun yanında, bunu yaparken si-temkar olmayacaksınız, yakınmayacaksınız. Allaha emanet olun. Bunu çok iyi bir şekilde başaracaksınız. Hoşça kalınız.”

Önyargının şaşırtıcı tekil etkisi: İsrail’e özgü inancın etkisiyle sünnet derilerini kesip atmaya cesaret eden bu insanlar, çoktan-ricılığa özgü gereksiz bir törenden kaçınır, korkarlar. Onların dar beyinlerinde, dua edilip kutsanmış domuz etinin mahkum edilip cezalandırılması zinayı da beraberinde getirmesi olgusundan doğmuştur. Puta taparlar ağızlarına tek bir lokma koymadan, aç-ken aşk yapmazlarmış; Venüs’ün tapınağı restoran gibi de hizmet ediyordu: Bununla ilgili olarak şu da var ki; insanlar özgür aşk yaşamak için oraya akın edip yemek de yerler. İsrail’in kuze-yindeki Nasıra’nın peygamberi ne oldu da bu duruma gelmişti? Böyle kuruntu ve vesveselerle ciddi bir şekilde meşgul olmuş olan papalığın elçi ve valileri, Pierre, Paul, Jacques, Jean ve tüm Hristiyanlık ve Kilise’yi göz önüne alacak olursak, o yüksek kav-rayışıyla ne düşünüp, ne anlatmak istemişti?

XXXI

En azından kilise yasalarına uygun olan bu karar gereğince kadının bir kademe çıkacağını bir düşünün derim: Bir sürü ki-bar fahişe, bir sürü para karşılığı kendini satanlar, bu kadınların birçoğu, etlerini herkese vermiş olsalar da, kalplerini kimseye vermezlerdi; böylece bundan sonra kadın evli olacaktır ya da hiç olmazsa hayat arkadaşı olacaktır.

Yavaş ve sakın olun lütfen; tarihten daha hızlı gitmeye çalış-mayın. Zinanın yasaklanması, müminlerin çoğunluğu açısından nikahsız beraberliğin ekonomik güçlüğü ortadan kaldırmamış-tı. Hatta bunun yanında vazifenin aldığı hesapta olmayan umul-madık gidişat hoşunuza gidecek. Çünkü şöyle düşünüldü ki, zina

adı altında tüm din bilginleri kurulunun ulaşmak istediği tanrıların tüm kutsiyetli derin iman tavrı öncesinde oluştuğu için, günahı durduracaktı, eğer Hristiyanlar paganizmin (çok tanrıcılık) *azizlerine* koşmak yerine *kız kardeşlerine*, yani kendi mezhep ve felsefelerinden olan kadınlarına yönelmiş olsalardı. -“Hepimiz Kutsal-Ruh’un parçalarından biriyiz, onun taraftarlarıyız, diye anlaşılmaz dar çerçeveli jargonlarından bunu çıkartıp söylüyorlardı; şeytanın taraftarlarıyla, Venüs’ün kızlarıyla bir araya gelemiyoruz. Ama kız kardeşlerimiz bizim gibi Kutsal-Ruh’u kabullendiler: Onlarla bizi bir araya getiren Yüce Ruhunu nasıl kaybederiz, nasıl ona itaat etmeyiz?”

Erkek kardeşler ve *kız kardeşler* arasındaki özgür aşkların menşei böyle, yani Hristiyan erkekler ve Hristiyan kadınlar arasında, örf ve geleneklere göre dördüncü yüzyıla kadar geçip sürdüğü ve rakip kiliselerin birbirlerine taşıyıp götürdüğü ve çok defa imparatorluğun mahkemeleri önüne götürüp dillendirip ortalığı çınlattıkları, Rahip Nicolaus’un sözünün geçtiği ve hükmettiği, hoş olmayan yedi mahalle bir arada sevimsiz bir aradalıkların suçlanıp kınanmasını hareketlendiren aşkların durumu, menşei böyleydi. Bergama kilisesi; 96 yılında daha henüz kurulmamışken Thyatre yani Akhisar kilisesi; din bilginleri kurulu tarafından konulan sınırlamayı aşip ilerisine gitmek anlamında, *erkek kardeşlere*, sadece *kız kardeşlerle* zevklenmeye ve eğlenmeye değil ama *putlara sunulanları yeme ve zina*, kibar fahişelerin şöenlerine katılma ve Venüs’ün korularına sık sık gitmeye de izin verildi, bu kiliseler Apokalipso’da,¹ bunu açıklayıp bildirdiler. Bir yandan *Sayılar Kitabına* göre onlara karşı, Tanrıları Yehova’yı kızdırıp öfkelenlendirmeyi ve Belphegar’a özgü kutsiyetli iman tavrına alıştırıp bunu onlara öğretmek için Yahudi erkeklerine kızlar göndermeyi Moab kralı (Şimdiki Ürdün’de)

1 Vahiy kitabı, İncilin son bölümü.

Balac'a önermiş olan Balaam (İncil'de geçer): bu olayla ilgili olarak bunlarla karşılaştırılırlar. Aynı şekilde öyle görünüyor ki Nicolaitler¹ bir anlamda mistik bir serbestlik içinde bulunuyorlardı, *kibir, rahatlık ve gizem içindeydiler*. Bu birinci yüzyılın en büyük kötücül eğilimiydi.

Mesihe has diğer mezheplerden Nicolaüs'ün öğretilileri ve yandaşlarını ayrı kılan zina, püritanlerin (sert protestanların) payına, çok azıcık da olsa hakikaten, dinsel ve mezhepsel sapkınlığın bir şeklini ortaya koyar: Hatta Apokalipso, İncil'le de ilintili has gayret ve çabası içinde rüşvet yiyicileri ölümle tehdit etmesine rağmen, bunda bir görüş ayrılığı, *anlaşmazlık içeren bir mesele* havasında, arayışında değildir. Bu ancak sonradan olmuştu; kamuya ait kadınların başına gelen, suratlarına bir tokat gibi çarpan yasaklama, akrabalık bağlarına ilişkin, bu hiç de hoş olmayan sevimsiz biraradalığa doğru uzanıp yayılmıştı. Bunun yanında durum, aynı zamanda çok tanrılı paganlara özgü fuhuş ve ahlaksızlıktan daha beter bir hal almıştı. Aziz Pierre² ve diğerleri, Roma Hristiyanlığınca doğru ve gerçek havariler arasında yerlerini aldılar; komünist hukuk ve adalette çok ciddi olmayan küçücük bir aykırı davranıştan dolayı Ananias ve Saphira'yı³ ölüme mahkum etmiş olan Aziz Pierre bu konuda ilkler arasında yerini almıştı, ona ait olan yazmış olduğu iki mektup gerçekliği ortaya koyuyor. Özgür aşk meselesine geri dönme konusunda da gerçek ortaya konuluyor: O herkesin bir eşinin olmasına karar verdi ve bizzat kendisi nikahsız beraberliğin örneğini verdi. Ama topluluğun taraftarları iyi tutunup çok uğraştılar. On beşinci pis-

1 Efes ve Bergama'da yoldan çıkmış, aykırı düşünceleri olan Hristiyanlar.

2 İ.S. 64-70 arası Roma'da öldü, doğumu bilinmiyor, önceki adı Simon'du.

3 Havarilerin Belgelerinde geçen halktan kişiler, Kudüs inananları iken havarilerin anlattığı İncil'den etkilenir Hristiyan olurlar, topraklarını satıp kilise ile kendileri arasında paylaşırlar. Aziz Pierre onların paranın bir kısmını sakladıklarını, neden yalan söylediklerini anlatır. Yaptıkları bu hatadan üzüлüp ölürlər.

kopos Aziz Jude'nin¹ Kudüs'e ilişkin mektubu, 117 ve 138 yılları arasında yayınlandı. Hristiyanlık ve Kilise, din bilginleri kurulu kararı içinde havariden kaynaklı olarak, şiddet ve öfkeyle onların geçersizliğini ilan etti. Hristiyanlık onları şöyle adlandırdı; *tensel arzunun ve bedeninin baştan çıkarıcıları, hiyerarşiyi küçümseyip hor görenler, mutlak hakimiyete aykırı davranan kafirler*, der ve onları Sodome ve Gomorra'nın akıbetine uğramakla tehdit eder. Herkesi kendilerine eşitleri gibi gören ve aşkların birlikteliğinden, ortaklığından erdem ve iyilik yasası oluşturan insanlara göre gerçekten ne kadar zavallıca bahaneler bunlar değil mi? Ayrıca Hristiyanlık dünyasının en ateşli, en tutkulu tarafı Hz. İsa'nın inancını alıp kucaklayan, imparatorun yuvasını temizlemeye gelineye kadar özgür aşkların uygulanıp tatbik edilmesi için ısrar etti. 258'de boynu vurulup, kellesi uçurulan Kartacalı Piskopos Aziz Cyrien² mektuplarında, şehitlerin zindanlarına *kız kardeşlerin* ziyaretini kabul ettiklerini ve çektikleri işkence ve acılardan kaynaklı kanlar içinde olduklarını, Hz. İsa ve Cupidon'un³ bilgisi, iffetli, lekesiz piskoposun büyük dinsel inanç olayı dahilinde bu şehitleri kucakladıkları anlatılır.

İyi biliniyor ki söz konusu Ortodoks Hristiyanlığı ve Kilisesi, bu yanlış ve sapkınlıkların sorumluluğunu reddediyor, bunu *mezhep sapkınlığının* üzerine yüklüyor. Ama Sayın Çok Değerli Piskopos, şunu itiraf edeceksiniz; Hristiyanlığın temel birinci düşüncesi komünistti, ideali komünist, idaresi komünist, hatta

1 On iki havariden biri.

2 İ.S. 258'de öldü, doğumu bilinmiyor, yazar, din adamı, filozof. Kartaca, Tunus'ta bir Fenike kolonisi, yeni şehir anlamına geliyor.

3 Aziz Valentin de denir, aşk tanrısı olarak simgeleşmiştir, 7 yaşında bir erkek çocuk formunda gösterilir, elinde bir ok ve yay vardır, kırmızı, beyaz renkler, kalpler ve çiçekler onunla özdeşleşmiştir, eski Roma'da 15 Şubat'ta kutlanan sevgililer günü menşeyini buradan almıştır, çok tanrılı paganlardan kalsa da kilise onayı almış, ortaçağ'da, kışın bitip baharın geldiğini, kuşların cıvıldaşmasını anlatır, XVII yüzyılda popüler oldu.

yemekleri bile komünistti; bunun yanında şunu da ekliyorum, aşk da komünistti, ancak yetki ve yemekler bölünmez ortak mülkiyetten çıkarılınca aşk var olmayı bıraktı. Durmadan ilk dönem boyunca mezhebi yöneten ilkenin sonucunu çıkarmak için, uygulama ve tatbik edilmesinin uzun süren sürecinden itibaren ilk ve başlangıçla alakalı evrenselliğin suçlanmasını hatırlatmakla uğraşıp duruyorum, çabalıyorum.

Sonunda bu Hristiyanlık önceden özgür aşkı mahkum ettiği kadar utanç verici değildir: Aziz Jude'nin havari mektubu, Apokalypso ve ilk din bilginleri kurulu kararı bunu ispatlıyor; bu bir tek hükümete saygı, kiliseye has yönetim ve mülkiyetle bağdaşmaz özelliktedir. Havarilerle ilintili din bilginleri kurulu, tanrıçaya sunulmuş etler nedeniyle Venüs'ün kızlarıyla ticaret yapıp ilişkiye girilmesini yasaklamıştı; şimdi havariliğin başındaki başkan, imparatorluğun gelenekleri ne diye saygı göstereyim diye aşkların birliğini ve ortaklığını yasaklıyor. Bu kısıtlamaların, bu sınırlamaların içinde kalınca görülüyor ki ilke değişmiyor: Hristiyanlığın yegane gerçek inancı aşkın da emek ve mülkiyet gibi kamuya ait, ortak, somut hale gelmek zorunda olmasıdır. Eğer Aziz Pierre ve ardından gelen halefleri buna aykırı davranıp karşı gelecek olurlarsa, Hristiyanlığın, Kilisenin temayül ve gidişatında ve İncil'in ruhunda hiçbir değişiklik yapmamakla birlikte, dogmanın yani dindeki düşünce ve inançlar bütünü'nün özünü hiçbir şekilde etkilemeyen koşul ve şartlara özgü bu durum, polisi alakadar edecek vazifedir.

XXXII

Aziz Pierre ve kendi ardından gelen papaz adaylarıyla birlikte, işte bu şekilde bizi nikahsız beraberliğe taşımış oldular. Hz. İsa'nın havarileri, ahlakla vazifeli ileri gelen üstatlar, Auguste'ün düşüncesini hemen birden tamamlamak zorunda olduklarına mı

inanmışlardı? Başlangıçtan beri, ona göre ne soylu sınıfına özgü bir saygınlık, ne de özgür aşkın açık yürekliliğine sahip olmayan nikahsız beraberlik ortamında bulunmaktansa, sadece evliliğin doğru olduğunu söylememişler miydi? Bu ölçülü, ılımlı yaklaşım onlara nerden geldi de böyle oldular? *Adil evlilik ve düğünler*, evrenin ve Roma'nın harabeleri, yıkıntıları üzerinde, Kuzu'nun,¹ evliliklerin ayinler şeklinde yapılmasını gerektiren, Mesih'le ilgili umudun sermayesini ve esasını oluşturmuş olan bu korkunç gün niçin uygun görülüp yazılmıştı?

Bunun, Hristiyanlığın ve Kilisenin modern tarihçilerinin muktedir olabildikleri kadar saklayıp gizledikleri ama metinlerin dikkatli bir şekilde okunmasıyla gün yüzüne, aydınlığa çıkan, ileri bir döneme kadar, nikahsız karı koca hayatı yaşamaya sadece izin verilmekle kalmayıp bununla birlikte Hristiyanlık içinde yaygın kullanım ve uygulamasının olduğu da vakidir. DE POTTER,² *Feseşe Tarihi, Hristiyanlığın Politikası ve Eleştirisi*'nde Aziz Auguste'den alıntılarla şöyle aktarır: "Nikahsızlar evli kadınlar değildirler, nikah duasının onlarda eksik olmasından kaynaklanan bir şey değildir bu ama drahoma'yı (çeyiz) meydana getiren medeni belge niteliğine sahip olmadığı için evli değildirler." Aynı yazar, Toleda din bilginleri kurulu kararında evliliğe bir ek olarak nikahsız beraberliğe de izin verildiğini burada söylemeden edemez. Dahası da bu fikrin göz önünde tutulup lehine olarak 12 inci yüzyılın ünlü kilise hukuku uzmanı Gratien'in derleme kitabından aktarılır. Bunun yanı sıra erken dönemde, cariyeliğin, nikahsız beraberliğin piskoposlara yasaklandığı görülür, onların kadınlarının yasalara uygun kanuni eşler olmaları zorunluydu. Evlilik ruhani liderlere özgüdür, cariyelik, nikahsız beraberlikler müminlerin birlikteliklerine özgüdür: Bu

1 Hristiyanlıkta Hz. İsa günahları silen bir kuzu ile sembolize edilir.

2 Louis de Potter, 1786-1859, Belçika, siyaset adamı, filozof, gazeteci, yazar.

böylece tam olarak *confarreatio*,¹ *coemption*,² *usucapion*³ gibi şekillerde evliliğin ayrımının yapılması eski Roma'nın başlattığı gibi olmuştur. Kiliseye has bekarlığın oluşup kurulması esnasında Aziz Siege'in saptadığı, karşılaştığı mukavemetleri biliyoruz. Halk, din adamlarıyla, papazlarla işbirliği yapmıştır; halka özgü bir evlilik olan nikahsız beraberlik, Katolik papazları ve papaz yardımcıları, vali gibi kişilere, içinde sert yasaklamalar getirilen demokrasiye bir sövgü, bir haksızlık olmuştur.

Dönemin fikirlerine katılan ya da katılıyormuş gibi görünen Papa VII. Grégoire tam aksine, muhalefeti alt edip galip gelmek için papazların bekarlığını savunmuştur, desteklemiştir. Onların bekarlığının, kilise ile ilintili mülkler ve görevlerin, bölge papazları ve aileleri tarafından bir yoluna uydurulup kendine mal etmeyi kesinlikle imkansız hale getirirken, feodalite tarafından Hristiyanlığın ve Kilisenin istila edilmesini engelleme amacını taşıdığını söylemiştir. Her zaman ilklerin yerine politika, ahlak yerine düzen ve yöntem: sanki evlilik hukuku devletin mantığına göre değişkenlik gösteren bir şeydir, sanki ailenin tüm ahlakı içine alıp tamamen ahlaka dayanan bir temeli yokmuş gibi.

O halde evlilik hakkındaki Hristiyanlığın ve Kilisenin düşüncesi, gerçek düşüncesi nihayetinde hangisiydi? Günümüzdeki yeri neresidir?

Dikkate alınmıyorum gibime geliyor ama bununla birlikte çok tanrılı din yani paganizm, evliliği nikahsız beraberlikten hiç de ayırt etmemiştir, bu bakımdan, tüm düşünce ve yöntemiyle Hristiyanlığı ve Kiliseyi ele alacak olursak, Hristiyanlık tarihinin parıldayıp gürlemesinin yanında, şaşırtıcı olan şey bu konuda Hristiyanlığın ondan daha az ilerlemiş olmasıdır. Hristiyanlığa göre her

1 Kadın kocasının hukuki yetkisi altına girdiği evlilik.

2 Kadın ve erkeğin bir pazarda birbirlerini satın aldıkları evlilik.

3 Zamanaşımı ile mülkiyetin iktisap edilmesi.

şey birdir. Çiftlere dua eder, kutsar, nikahsızlar dua eder, kutsar; sanki ne bulursa, bütün her şeye ne varsa dua eder, kutsar; evli olanların kendileriyle birlikte Hristiyanlığa ve Kiliseye getirdikleri, evlilik yatağının perdelerini hemen öncesinde kutsayıp dua ederler; eskiden özgür aşkı kutsayıp ona dua etmişti; bunu yapmaya gerçekten cesaret etmişti, hala da kutsayıp dua eder. Her tür ilgi, ya da adap, huy ve mizaç farklılıkları olsa da, evlenseler keşke, birlikte uyumaktan memnun olsunlar, Kilise ne dermiş diye hiç bakmasınlar; sadece Kilise'den hayır duası istesinler ve işte o zaman her şey daha iyi olacak, en iyisi bu olacak. Hristiyanlık ve Kilise, evlilik meselesi üzerinde, saf natüralizmin içinde kalmıştır ve sözcüğü sözcüğüne tam anlamıyla dini yoktur.

Hadi ya! Ne demek diyeceksiniz şimdi! Hristiyanlığın dinsel *kutsallaştırma eylemlerinin* arasında evliliğin hesaba katılması gerçekçi değil mi? - Bir dakika, Sayın Piskopos, Çok Saygıdeğer Din Adamı, Sözcükler sözcüklerdir, şeyler de şeylerdir, sözcükler göründükleri gibi tek başlarına gerçekleri ifade etmez, sözcükler ve şeyler birbirinden farklıdır. Tam anlamıyla çok güzel kelimeleriniz vardır sizin tabii ve ben, Aziz Paul'un erkeğin ve kadının birlikteliği hakkında söylemiş olduğu şu muhteşem cümleyi okuduğumuzu inkar etmiyorum; *bu çok mükemmel sırlarla dolu bir şeydir*, bu büyük bir kutsallaştırma işlemidir, ya da daha doğru söyleyecek olursa çok gizemli sırlarla dolu bir şeydir. Her zaman evrensel bilincin baskısı altında evliliğin en dinsel sahnesi görünümünü taşıyan, paganizm tarafından geçilip geride bırakılmış olan Hristiyanlık anlamak zorundaydı ki, tam olarak insanlık içindeki gerçekten ayrıca en kutsallaştırıcı tören niteliğinin bu olduğunu bilir. Bu olayı medeni yasanın tanımlarına bırakamazdı. Ayrıca Kilise bu halde kutsal tören niteliğine haiz, tarihsel olarak son sırada olan evliliğin kutsallaştırılmasını, yani dini ni-

kahı elinde tutmuştu, bunun hakkında, Bergier'nin¹ anlattıklarına göre, Aziz Bonaventure² ve Aziz Scot, bu kutsallaştırma ve dini nikahla ilgili olarak kararsızlık içinde olduklarını ortaya atmıştı. Daha sonra Hristiyanlıkta Reformasyonu (dini reform) ileri sürdü. Kilise, Romulus³ ve Numa Pompilius'un⁴ ayin usulleri ile ilgili tamamen karşılığı olan nikah duası şeklindeki formülünü, düşün ve evlenmeyle ve de nişanla ilintili Katolik ayinini elinde tutuyordu. Ama benden çok daha iyi biliyorsunuz ki belge ölüdür, ruh diridir, canlıdır, yazı yok olsa da ruh yaşamaya devam eder; bununla birlikte size sormak istiyorum: Böylesine önemli olan bu kutsallaştırma, bu dinsel nikahın ruhu ne anlam geliyor, nerden geliyor? Aşktan çok farklı olan, yapısında taşıdığı bu gizemli karakterin tanımlanamaz bir his uyandırmasının çıkış noktası genç kızlık özelliğinden kaynaklanıyor: Bilincimiz bu bakımdan tanrı bilim uzmanına ve kendimize ne diyor? Evlilik kavramı sonuçta ne demektir? Kafamızı karıştırıp güç bir duruma düşürüyor? : “Bu kutsallaştırmanın şeklinin nasıl olduğu hakkında, bu dinsel nikahın konusu, özelliği hakkında bilmek istediklerimizi öğrenmek amacıyla, bu konuda Bergier'nin söyledikleri tartışılır; “Bu konuda görevli rahip, din adamı ya da ancak bu konu ile ilgili tanık olsa keşke”. *Asıl temeli, şekli*, konusu, bakanı, ilgilisi, bunların hiçbirisi hakkında bilgimiz yok. O halde ne düşündüğümüz hakkında kendinize soru sormayı bana bırakın bakalım, bu işi ben yaparım; böylece Devrim'in düşünüp devinip ortaya koyduklarına göre bakıp sizi bilgilendireceğim.

1 1718-1790, Fransız ilahiyat profesörü, papaz, Nicolas-Sylvestre bergier; ifadesine göre, Aziz Thomas, Galiléeli bir Yahudi iken Hz. İsa'nın on iki havarisinden biri olmuştur. Hz. İsa'nın tekrar dirileceğinden şüphe ettiğinden dinsel şüphesizliğin sembolü olmuştur.

2 1221-1274, İtalyan din düşünürü.

3 İ.Ö. 771-716 Roma'nın kurucusu, Latin kral.

4 İ.Ö. 673'te öldü, doğumu bilinmiyor, roma monarşisinin yedi kralından ikincisi.

XXXIII

İlk Hristiyanların, yaşamış oldukları aşklarıyla ilintili birlik-teliklerine, aşk ortaklıklarına göre hareket ediyoruz; Kudüs'ün ilk din bilginleri kurulu Venüs'e adanmış kadınları ilgilendiren kanun değerindeki karar sayesinde; havarilerin başı olan Aziz Pierre, nikahsız beraberlik lehine böyle bir açıklamada bulunmuştu. Tüm Hristiyanlık ve Kilise, tek kelimeyle inancı ve bunun gereğince uygulanması bakımından, evliliğin gerileyip saygınlığını ve gücünü yitirmeye eğilimli olduğunu söylemişti. Ancak bu eğilimi dinsel bir öğreti, bir doktrin haline getirmekten yana geri kalınmıştı: Saül ya da Saul' adı, Hristiyanlığı yaymada görevli olan Paul'ün ismi altında ünlü olmuştur.

Bu kişiyle tanışalım.

Saul, Benjamin'in (Filistinli bir Yahudi, Yakup peygamberin oğlu, İsrail'in on iki kabilesinden biri) kabilesinden ve Farizi mezhebinden Kilikya'da,² Tarsus'ta dünyaya gelmiş, Gamaliel³ Öğretisi, öğrencisidir. İbrani bir eğitim almasına rağmen Helenizme (yunan uygarlığına) eğilimi vardır. Hristiyanlara karşı zulüm ve kıyım destek ve yardımda bulunduktan sonra, diğer birçokları gibi Aziz Simon⁴ ve Menandre⁵ örneklerde de olduğu gibi, sonunda Museviliğin ne olduğunu ve yüzyılın sosyal ve dini açıdan yeniden canlanıp dirilmeye doğru bir adım attığını, ne inanç ne de din olsun hiçbir ayırım yapılmaksızın tüm halkların, tüm insanların sürüklenip gittiğini anlamayı başardılar. He-

1 Havari Paul'e verilmiş bir isim, bu Yahudi ismiyle doğum bakımından Romalı vatandaş statüsü alır, imparatorluktaki misyonerliği nedeniyle verilir.

2 Çukurovada, kuzeyi Kapadokya, güneyi Akdeniz, Adana.

3 Farizi bir Yahudi, yasa doktoru, Aziz Paul'ün hocası.

4 Bir büyücüyken Aziz Pierre 'in etkisiyle Hristiyanlığa geçer.

5 Ustası Simon gibi Büyücüdür, Simon ve Menandre sahte Mesihler arasında sayıldılar.

rodienler¹ yok olup gittiler. Saddukiler (Otantik Yahudi düşüncesine sahip olan muhafazakarlar, Mesih düşüncesine karşılar, kaderin var olmadığına, kişinin hür iradesine göre yaşamasına inanırlar), Ferisiler² halk tarafından tutulmadılar, sevilmediler. Papazlar sınıfı onlara dış biler, hiç hoşlanmazlar. Theudas,³ Judas de Galilée⁴ ve benzerleri, müdahaleleri ve girişimlerinin gülünçlüğü ile Mesihçiliğin itibarını gözden düşürdüler. Jesus de Nazareth⁵ gelinceye kadar ve herkes onu anlayıncaya dek en azından böyleydi.

Buna karşılık, bu sonuncunun lehine bir tepki olarak, ortak bir anlaşmadan yana tavır alınmış, konsül yetkisine sahip vali ve yüksek papalık tarafından protesto edilmesine ve ona karşı çıkılmasına rağmen kendisini gerçekleştirip oluşturmuştur: Pontius Pilatus'un⁶ talihsiz bir şekilde gözden düşmesi, Hirodes⁷ ve Herodias'ın sürgünü, Caligula'nın⁸ hazin, trajik sonu, bunlar tan-

1 Herode, İ.Ö. 73-İ.S. 4, Kudüs'te Yahudi kralından yana olanlar, Hz. İsa'ya karşıdır.

2 Kuralcı Yahudiler, Yahudi dogmalarını benimserler, dünyadaki davranışların öbür dünyada mükafat ve ceza göreceğini, dinin kurallarının eksiksiz yerine getirilmesini savunurlar, meleklerle, cinlere ve yeniden doğuşa inanırlar, Yahudi imparatorluğunun kurulacağına inanırlar.

3 Ölüm İ.S. 44-46, kendisinin Mesih olduğunu iddia eden bir kahin.

4 Galilée, İsrail'in kuzeyinde geniş bir bölgede olan Judas, Saduki ve Farizilerden farklı bir akımın öncüsüdür, Dördüncü Felsefe de denir, Kudüs Tapınağının yıkımından, isyanından sorumludur.

5 Hz. İsa, Nasralı İsa denir.

6 İ.Ö. 1.yüzyıl, İ.S. 26-36, Roma vatandaşı, atlılar sınıfının üyesi, Tibere'nin hükümdarlığı sırasında, İsrail ile Filistin arasında bir bölge olan Judée (Yahudiye) valisidir, Hz. İsa'nın halkı isyana teşvik etmekten yargılanması sırasında karısı Procule'nin desteğiyle bu yargılamaya karşı çıkar ama reddedilir. İncil'de bundan bahsedilir.

7 İ.Ö. 20-?, Roma İmparatorluğu, dörde bölünmüş krallıkta kendine düşeni yönetmekte sorumlu, daha önce kardeşi ile evli olan Herodias ile evlenir, komplo suçlamasıyla sürgüne gönderilir, Herodias da onunla beraber gider.

8 İ.S. 12-41, Üçüncü Roma imparatoru.

rısal intikamın işaretleri gibi olup Hristiyanlar tarafından açıkça örnek olarak gösterilirler. Kudüs'ün ilk piskoposu olan Aziz Jacques'ın¹ şehit olmasından çok kısa bir süre sonra, 43 yılını geçince meydana gelen, Agrippa² apansız ölümü, dini açıdan tanrıdan gelen öfkenin göklerden gelen yeni bir işareti olarak görülen ölümü, ruhları şaşırtmaya yetti, milleti yılgınlık ve bezginlik içine soktu. Bu prensin izni sayesinde ki, Devletler, Yahudiye diyince, Samarya³ ve Suriye'nin bir parçasını içine aldılar, Yahudi milletinin hoşuna gitme arzusunu duydu. Bu şekilde düşünceleri itibariyle Kudüs'ün yüksek papalığı Saul'ün kendisinin bir görev elde etmesine karşı çıkararak, Nasralıları⁴ Şam'a kadar takip etti. Agrippa ölür, Yahudiye, Romalı bir eyalet durumuna indirgenir, milliyetçi fikirleri terk eder, halk her yerde olduğu gibi Asya'da aristokrasiye kızıp tiksinti duygusu hissettiğinden dolayı milliyetçi fikirleri terk edince geriye ne kaldı, celladın da aynı şekilde şehitle aynı role sahip olduğu gibi, dogmatik, yerinde duramayan bir deha için ne denir? Nihayetinde Saul'ün olduğu gibi, dediği gibi mi olur? Hristiyan olunmak: Bir yer ya da mevki alınsın ya da alınmasın Hristiyan olunur, Hristiyan olmak için yer önemli değil, her yerde Hristiyan olunabilir.

Ansızın kaybolup gitti; gönül gözüyle gördüğü görüşleri vardı, üç yıl boyunca Arabistan'a çekildi, uzaklaştı, İsa'nın yanındaki varlığı 40 gün sürmüştü; sonrasında erkek din kardeşleri, büyük bir şaşkınlık duyarak öğrendiler ki, son derece aşırı bir tutkuyla eskiden Hristiyanları ezip hırpalayan bu kişi şimdi Hz. İsa'nın inancını yayıp onun öğretisini kabul ettiriyor. Bütün kan ve can bağlarını çiğneyip ayaklar altına alan, *ne kan ne de can*

1 Hz. İsa'nın on iki havarisinde biri.

2 İ.Ö. 10-İ.S. 44, Marcus Juius Agrippa Yahudi kralı.

3 Kutsal Kitap Tevratta İsrail'in başkenti.

4 Arap ülkelerindeki Hristiyanları niteler, öncesinde Hz. İsa'nın ünvanıdır, Nasralı İsa.

bağı diye bir şey yok diyen, mucize kabilinden değiştirilip güzelleştirilmiş bir insana verilen tabiatüstü bir görevi reddetme aracı; üçüncü göğ, cennete kadar çıkıp yükselen çare, olağanüstü şeylerin kendisinden kaynaklandığı çare nedir? Bunu yanında Aziz Paul, durmaksızın, onu asla görmemiş olmasına rağmen, bizzat Hz. İsa tarafından eğitildiğini hatırlatır durur; havarilere gelince, onlara hiçbir borcu, eyvallahı yoktur. Kudüs'te olduğu iki haftalık ikameti esnasında Aziz Pierre ile görüşüp gerçekten akıl danışıp fikir alışverişinde bulunmuştur; bir kere de Aziz Jazques ile karşılaşmıştır: Bu neyi ispatlar? Çok daha sonra Titus¹ ve Aziz Barnabas² ile birlikte din bilginleri kuruluna katılıp itaat etmek zorunluluğuna inandı. Bununla birlikte, *vahiyin açığa vurulmasının akabinde* ve vahiye göre bunu yaptı. Tanımadığı, bilmediği bir güç ve nüfuz altına girmek, bununla birlikte itaat etmek için değil, İncilleri karşılaştırmak için bunu yaptı. Herkes onun gibi kendi görevini anladığı gibi sürüp devam etse keşke: Başkalarının kiliselerine burnunu sokmaz ve kendininkilerine burnunu sokmasından dolayı çekinmez, yüksünmez. Özellikle, kendine aitmiş gibi milletlerin havariliğini hak olarak ister ve bu konuda tersinin söylenmesine asla müsaade etmez. Aziz Pierre'in Kudüs din bilginleri kurulunda bu istifçiliğe karşı çıkıp protesto etmesi, Kornelyus'un³ yüz kişilik ordusunu yoluna sokup imana getirdiği Cesare⁴ ile ilgili görevini hatırlatması boşunadır. Saul, daha kendisi bile vaftiz edilmemişken Roma'ya gitmeye kalkışmıştır: Bu eski Farizi, laftan sözden anlamaz haledir. Sünnet işlemi ile ilgili olarak Aziz Pierre'e "Bana göre, der, sünnet derisinin alın-

1 İ.S. 39-81, Roma imparatoru.

2 Hristiyan aziz, havari Petrus'un akrabası.

3 Doğumu, ölümü bilinmiyor, havarilerin belgelerine göre, ölümünde sonra Hz. İsa'nın öğrencisi olan ilk soylu olarak vaftiz olur, Roma ordusunda yüz kişilik ordunun başıdır.

4 Kayseriya, İsrail'de antik bir liman kenti.

ması, İncil’de geçer ve bu Tanrının buyruğu,” der. Sünnet derisinin alınmasının arkasından önünden bakarsak, yani söz konusu olan tüm imparatorluk, 120 milyon ruh; sünnet, Yahudiye, Samarya, dahası, dünyaya yayılmış sinagoglar, üç milyon ruhtur söz konusu olan, belki de, ayrıca bu harekete çok fazla karşı gelenlerin olması da muhtemeldir.

Onu suçladıkları, kafasına kaktıkları şey şu; Hz. İsa’nın getirdiği mucizelerle ilgili olarak üzerine bir sorumluluk almaması, kendine bir görev addetmemesidir.

“Bu insanlar, diye bir karşılık vererek itirazda bulunur; Aziz Pierre, Aziz Jacques ve Aziz Jean ile ilgili konuşurken. Onlar Hristiyan değiller, çünkü onlar sünnet konusunda gevşek davranıp ödün verdiler. Ama bense, sınırlama koymadan İsrail’i tanımıyorum, benimsemiyorum, ben Hz. İsa’nın gerçek temsilcisiyim; ben onun çarmihına çivilendim, kendimi onun yoluna, Hristiyanlığa adadım; hatta ben artık canlı bile değilim. Ben, ben değilim, ben içimde yaşayan ve dudaklarımla sizinle konuşan Hz. İsa’nın kendisiyim: *Ben, ben gibi değilim, ben olarak yaşamıyorum, ama benim içimde yaşayan Hz. İsa’dır.*”

Bu manyağın havarice mektubunun içten bir şekilde sergileyişi ve karşı duruşu, havarilikle ilintili zamanların en ilginç hikayesi olacaktır ve o dinsel fanatizmin mucizesi sayesinde, karakterlerin en tiksinti vereni, en saçma sapan ve sahte ruh yapısıyla tanrı bilimin sözü geçen bilgisi ve Hristiyanlığın, Kilise’nin medarı iftihar, yüz akı oluyor.

Önceden kölelikten bahsederken dikkatinizi çekmiş, belirtmiştim. Büyük Havari Paul’ün saplantılarının neler olduğundan bahsetmiştim. İsteddiği şey, kurumları, oluşumları ve gelenekleri baştanbaşa yeniden elden geçirip tekrar yapmak değildi: Gözündeki şey için amacı uğrunda çabalayıp zahmet etmeye değmiyordu; bütün her şeye son vermek zorunda olan, sadıkları, Yahu-

dileri ve yabancı olanları, Hristiyan ya da Yahudi olmayanları, Hz. İsa'nın yakın gelecekteki dönüşüne hazırlamaktı. Bunun yanında, ahlaki problemleri düşünüp göz önünde bulundurmaktan aile ve kamu düzeni bakımından eğilimi, niteliği ve konumu, Mesih'le ilgili beklentisinin prizması içinde, karmaşanın ortasında kalmıştır. (İnceleme V) Köleliğin tarafını tutarak bunu nasıl teşvik ettiği görüldü; aynı ruh hali içinde bir de evlilikle ilgilenir. Akıllı küçük öğrenciler diye düşünür, bunlar bu detayı göz önünde bulundurup düşünürler, sanki yüzyıllara bakarak, ona göre karar vermek, kurallara göre davranmak söz konusu imiş gibi! “Hz. İsa geliyor, diye haykırır: Oruç tutunuz, dua ediniz, kendinizi köreltiniz, küçültünüz; tövbenizi yaparak onun yeni hükümdarlığına katılmaya layık olunuz.”

Paul, öncelikle en üstün derecede binlerce yıllık fikrin, Yüce Adalet'in üzerindeki inancın üstünlüğünün, büyüklüğünün, iyilik ve hidayetin, bir şelale gibi yağan rahmetin en büyük dehasıdır. Bütün bu noktalardan hareketle, her bakımdan onu *anlaşılması çok zor* biri gibi bulan, verdikleri taviz ve ödünlerle, çok sevgili, çok aziz erkek kardeşleri Paul ile birlikteliklerini, bütünlüklerini korumak için ellerinden geleni yapan, çok kısa bir zaman dilimini müteakiben ölümden sonra dirilmeye ilişkin öngörülerini ortaya koymayan, havariliklerine özgü görevleriyle sorumluluklarının gereklerini ellerinden gelen en iyi şekilde uyarlayıp bağdaştıran meslektaşlarından ayrılır.

Paul'ün evlenmiş olup olmadığı bilgisine dair bu noktada bölünüp ayrıldılar: onun mektuplarıyla ilgili belgelediğim metin parçalarına göre, ayrıca özellikle kadınlar hakkındaki düşünce tarzına göre, mesele bana kuşku ve şüphe uyandırıcı gelmiyor; kendisi hayatı boyunca bekardı. Gayretle didinmesinin iç evreninde kendi nezdinde ne bir *kız kardeş*, ne nikahsız bir eşten yana bir sıkıntısı, derdi olmadı, acı çekmedi; çok güçlü bir mantıktan hareketle, ye-

rinde bir kararla bir eşe katlanacak değildi. Kendisi, yemek yemeyi bile unutturken bu boyunduruğun üstesinden nasıl gelecekti?

“Şöyle haykırmıştır, benim diğer havariler gibi yemek yemek, bir şeyler içmek, orucu bozmak hakkım yok mu? Aziz Pierre’in, Hz. İsa’nın erkek kardeşlerinin yaptığı gibi bir kız kardeşi, bir erkek kardeşi kendimle birlikte her yere sürüklenme hakkım yok mu? O halde neden bundan faydalanmayayım? Şu var ki tamamıyla vaize uygun bir yapıda olgunlaştım. Bununla ilgili bir nişanım yok olsa da ben kendim vaiz adamıyım, vaazdan oluşmuşum. Bence bu gerekli olan bir ek nitelik; özellikle benim üzerime vergi bir gereklilik. Ben tutku doluyum, hak dinini yayıp öğretsem de öğretmesem de: *Ben de tutku var; İncil’i yaymak için uğraşsam da uğraşmasam da.*”

Kendini övmektedir, kendini beğenmiş kibirli havari. Diğer bir mektupta aşırı bir istek ve şehvet dolu serüvenleriyle ilgili itirafta bulunur: *Beni yumruklayıp, sarsan cinsel arzuyla ilintili bir iblis bana musallat oldu*, der kendine has sözcüklerle. Onu bitirip tüketen aşktan, bir tazelenip canlanma, yenilenip dirilme talep eden Anacreon’u daha çok seviyorum: *Taptaze çiçeklerle beni örtünüz, bürüyünüz, başıma taç olunuz ey kadınlar, yanıp tutuşan başıma!* Evet, yıkılmasına, çökmesine rağmen, gemi bat-sa da, yolculuklarına, aldığı darbelere, yaptığı perhizlere, çektiği uykusuzluklara rağmen ardı arkası kesilmeyen vaazına rağmen; Paul, ırkına özgü atalarından gelen, aşırı şehvetlilik hakkında yalan söyleyemez. Ayak direten inatçı yapıdaki cinsel yönden kendini tutma eylemi onu, zavallı, çabuk öfkelenen, dış dünyayla devinim yapma gücünü, iradesini yitirmiş bir hale getirir; ona aşırı bir kızgınlık, doymazlık verir, onda halüsinasyonlara, sanrılara sebep olur. Kendi özdeyişini neden uygulamaya koyup gerçekleştiriyor? *Evlenmek yanıp tutuşmaktan daha yeğdir!* Ne diye süslü püslü, gösterişli bir kadın istemiyorsa, bir kız kardeş,

bir nikahsız eş almıyor? Ne diye, densiz, patavatsız ayrıca bir yandan bu komik dertli kurban, kendi akli allak bullak olmuş bir şekilde özgürlüğüne zarar veriyor ve neden erdeminin bozulmasına sebep oluyor?

Paul'un evlilik üzerine teorisi belki de bizim bu gizemin içine girmemizi sağlayacak. Bu Hristiyanlık ve Kilise içinde yasa olmasından bir o kadar ve daha fazla bizi ilgilendiriyor.

XXXIV

Kibar fahişelerinin yetenekleri, hünerleri ve güzellikleriyle ilgili olarak, çok eski zamanların en ünlü bir şehri olan Korint'li-lere dair,¹ Don Calmet,² içten ve yapmacıksız olarak şöyle der: Burası cinsel yönden kendini tutmaya çalışmanın başka yerde olduğundan çok daha fazla zor olan bir şehirdir. Korintliler, zina hakkında ya da daha iyisini söylemek gerekirse özgür aşk ile ilgili din değiştirenleri, yeni dine girenleri çok daha derinden ilgilendiren konu hakkında ona yazıp sormuşlardır. Olayların, şeylerin, Korint'in erkek kardeşleri arasında sonu kötüye gitmiş başlarına iş açmıştı, çünkü karmakarışıklık, darmadağınıklık içinde oğul babanın metresini almıştı (*I. Corinthe*, V).

Ayrıca Yunan filozoflarını ve şairlerini incelemiş olan Farizilere özgü gelenek ve görenekler içinde yüksek düzeyde bilgili, bilgin, mizahçı özelliğe sahip olan havari, korkunç vaiz ne cevap verecek?

Okuyucularımdan havari Paul'ü hiç okumamış olanlar kuşkusuz ondan bir şey beklemiyorlar. Evlilik hakkında Paul'un tam olarak, onları dinin yoluna soktuğu ile ilgili ileri sürdüğü düşünce çok tanrılı paganların düşüncesiyle aynıdır. Metellus Numini-

1 Korint, Yunanistan'da bir şehir.

2 1672-1757, Fransız tarihçi, tanrıbilim uzmanı.

dus'un¹ açıkladığı düşüncesine göre kadın elzem bir gerekliliktir; Menandre² şu iki mısrasında aynı şeyi söyler.

Bu edebi sonsuz gerçeğe dua edelim,

Cinsel yönden tüm sinirleri uyarılmış bir adam duygusal sıkıntılar içindedir

Homeros'un şu mısrasında, bütün dünya için geçerli olacak kısa ve öz bir şekilde dile getirilmiş bir söz olarak ele alınacak, çok açık olarak ortaya konulmuş tavsiyesi şöyledir:

Kadın olmadan dünya dönmez, çocuklar olmadan inanç sürdürülmez!

Kadınsız yaşamayın ve çocuksuz ölmeyin!

İşte Aziz Paul'un Korintlilere kendi önceliği içinde şişinip, uzatıp durduğu temel konu işte bu, bölüm VII.

“Der ki, ilke olarak kadınla görüşmemek, kadınla ilişki ve temas kurmamak erkek için iyi olur.”

İşte bu harika, ne ala, ne ala, olağanüstü Aziz Paul! Oysa sadıkların çoğunluğu, nihayetinde, Cybele³ ile ilintili din adamları ve sizin karakterinize özgü İncil yazarlarının yapısında şaşkınlıkla ve hayranlıkla seyretmeye razı olunan, kabul edilen bu yüksek nitelikli erdemle yetinip fit olmuyorlar, ona razı olmuyorlar; akabinde, insanlara ahlak dersinin verildiği kaprislerle bir yere varılmaz. Bu şartlarda Hristiyanlık imkansız olur, hazmedilemez. Paul bunu iyi hissetmektedir, bunun farkındadır: bunun üzerine başka bir atlama yapmadan, törenlerle kutlanan tumturaklı ev-

1 İ.Ö. 160-İ.Ö. 91, General, Romalı siyaset adamı.

2 İ.Ö. 343-292, Yunan Drama ve Komedi oyun yazarı, ayrıca antikite eleştirmenleri onu Attika'ya özgü Yeni Komedi'nin en büyük şairlerinden biri olarak görürler.

3 Sibelet ya da Kibelet, Antikite ve Yakın Doğuda en büyük tanrıçalardan biridir, Büyük Tanrıça, Ana Tanrıça, Tanrıların Annesi diye tanınır, Eski Yunancada bilgilerin koruyucusu demektir. Yunanistan'da özellikle Roma'da önem verilen bir inanç biçimidir.

lilik olsun ya da *Julia Pooea*¹ yasası sayesinde meşrulaştırılıp, yasalaştırılan nikahsız beraberlik olsun her halükarda tek eşliliği önerir; buna çok önem vermez, fazla takmaz, bu konuda hiçbir ayırım yapmaz.

“Ama zinalar yüzünden, her erkeğin karısı ve her kadının bir kocası oldu.”

La Vulgate,² *fahişelik yüzünden* der; Yunanca olarak da çoğul yapılarak *fahişelikler sebebiyle* denilir. *Bu zinalar* sebebiyle, Büyük Havarî Aziz Paul, öncelikle, havarilikle ilgili buyruk niteliğindeki karara uygun olarak, paganlara özgü kibar fahişelerle düşüp kalkma olayını algılar. Arkasından, Hristiyan erkekler ve Hristiyan kadınlar arasındaki aşklara özgü birliktelikler, Mesih ile alakalı ilk öncü Hristiyanlar tarafından emrolunduğu üzere, Aziz Paul ve Aziz Cephas³ buna karşı tepki gösterirler. Nihayetinde, ayrıca hususiyetle, Aziz Paul’un bizzat kendisinin belgelenmiş olduğu üzere, iki cinsiyet bakımından ticaretini yaptıkları oğlancılığa, kulamparaya özgü aşklara karşıydılar (*Roma*, I, 26 ve 27).

Ona göre İncil’de evliliğin ilişkili olduğu mantık şöyledir: Yeniden *olağan, tabii görgü ve geleneğe* dönüş, paganların yapısındaki geçerliliğini yitirmiş, yürürlükten kalkmış olan tüm fahişeliklerle ilgili hareketlerden vazgeçme. İncil’in ilk kitabı olan insanlığın tevekkününü yani oluşumunu anlatan Oluşum Kitabı⁴ sınırsız ve sonsuz bir yücelik duygusu ile dolu olarak şöyle demişti: *İnsanın kendini yalnız hissetmesi iyi ve doğru değildir: Kendi türünüzden bir eş edinin.* Aziz Paul’un felsefesi farklı-

1 Auguste’ün kanunu.

2 İncil’in Latinceye tercümesi, İ.S. 390-404 arasında Aziz Jerome de Stridon tarafından çevrilmiştir.

3 Kephas, İncil’de Aziz Pierre de denir.

4 Önce Allah gökleri ve yeri yarattı diye başlar. Sonrasında Allah, ol deyince her şeyin teker teker oluşmaya başlamasından bahseder.

dır; ona göre evlilik sadece cinsel yönden kendini tutamamak durumunda bir çare, bir devadır. Don Calmet, Aziz Jean Chrysostome'un¹ izinde gider, İncil'le ilintili Oluşum Kitabı'nın amacından daha üstün seviyede olan havariliğe özgü amacı budur; Tanrının lütfkar yüceliğine, saygınlığına sığınıp af diliyoruz: O bütün örneklerinde olduğu gibi bekardı.

Kadın eş edinmekten ve evliliğin saygınlığını artırmaktan uzak duran Aziz Paul, bu durumda, birinciye kibar fahişeliğin yerine koyarken, ikinciye zinanın eki olarak ele alır. Günümüzde Malthus² sayesinde çok doğru ve net bir şekilde gün ışığına çıkartılıp, açıklığa kavuşturulan ekonomik güçlüğü gelince; Aziz Paul bu konuda hiçbir endişeye kapılmaz. Öyle görünüyor ki, tersine bu durumdan hoşnut olduğuna tanık oluyoruz. Cinsel arzuya ödün olarak verilmiş, üzüntü ve ezaya sebep olan bir taviz demektir evlilik. Bir sürü üzüntü ve sıkıntı dolu serüvenleriyle ona ödünler vererek gerçekleştirilemez ki, bir sürü dikenlerle dolu, bunlarla çevrelenmiş olarak yaşanmaz ki. Bunun yanında, Hz. Muhammed'in öncü saygınlığına atfedilerek, onun şanına layık olarak gözlemlenen evliliğin adet ve geleneklerini de derinden bir düşünelim:

“Kocanın karısına sorumluluk ve ödevleri vardır, aynı şekilde kadının da kocasına karşı sorumluluk ve ödevleri vardır.”

“Zira kadın bedeninin mülkiyetine sahip değildir, bunun yanında tabii ki kocasının bedeninin mülkiyetine sahiptir; aynı şekilde koca da kendi bedeninin mülkiyetine sahip değildir, ama karısının bedeninin mülkiyetine sahiptir.”

Daha önce, evliliğin zinayı engellemek için yapılmış bir kurum olduğunu söylemiştik; ama Aziz Paul'un ve ondan sonra tüm Hristiyanların ve Kilise'nin anlamış olduğu üzere, bu karı

1 İ.S. 344,349-İ.S.407, Roma İmparatorluğu, Katolik Kilisesi yüksek bilgini, rahip.

2 Thomas Malthus, 1766-1834, İngiliz ekonomist, Protestan.

kocalığa özgü ticaret saf bir zina değil midir? Burada karı koca arasında kişilik ve saygınlık kavramı mı zuhur ediyor?

Sorumluluk ve ödeve tabi kılınmış, boyun eğdirilmiş nikahlı kadın, özgürlüğünü muhafaza ederken, saklı tutulup gizlenen, bunun yanında olabildiğince saygı ve sevgi dolu sevgilisinden en azından daha az önem taşımaktadır. Kocaya sıra gelince, o da, özgür sevgiliden daha az önem taşır, hetera'sı ona adına yaraşır olduğu üzere kesinlikle hiç usanç, bıkkınlık ve cinsel yönden yetersizlikle yaklaşmaz.

Böylesine güzel bir dinsel buyruğa göre, zamanı ve miktarı düzenlemekten de geri kalınmıyor. Kuran'ın yasası altında, müezzinler yani yüksek minarelerden nida edip seslenenler, tembel uyusuk kocalara görevlerini yapmalarını hatırlatır, vazifelerine çağırırlar. Aziz Paul, karşılıklı ilişkilerde ve ibadette imanlı ve iyi niyetli olmayı salık verip tavsiyede bulunmakla yetinir, miktarın gizini *kişinin iradesine* bırakır.

“Birbirinizi birbirinizden yoksun bırakmayınız, *birbirinize dolap çevirmeyiniz, hile yapmayınız* ya da Don Calmet'ye baksak; ancak dua, oruç ve perhizle uğraşmak için ortak bir anlaşma yoksa yükümlülüğünüzü yerine getirmezlik yapmayınız, hileli bir şekilde sanki iflas etmiş gibi davranmayınız, kötü niyetli borçlular gibi davranmayınız”

La Vulgate, Yunancada bulunan anlamının emrettiği *perhiz ya da oruç* kelimesini yürürlükten kaldırır. Sağlığın korunması ölçüsünde, Büyük Havari Aziz Paul hipokratik aforizma yani Hipokrat'ın öğretisiyle ilişkili tartışma götürür şu özlü söz bakımından, oruçlu ve perhizli oldukları zaman, görev ve sorumlulukta çiftleri itaat etmekten başışık tutar: *Bacchus¹ ve Ceres² olmadan Venüs yani güzellik ve aşk tanrıçası Afrodit üşür tir tir titrer.*

1 Romalı şarap tanrısı.

2 Romalı, çiftçiliğin ve tarımın tanrıçası.

“Perhiz ve oruç tutmayı, namaz ve duayı bitirdiğiniz zaman, öncelikle yerinize ve görevinize dönünüz, *yeniden birlikteliğine geri dönünüz*, korkarım ki, sizin cinsel yönden kendinizi tutamamanız şeytanın iştahını kabartır ve bu yüzden sizi dener”.

Cinsel isteğin ateşi sizi bir yandan zinaya sürüklerken, bir yandan da sizi tapmayı andıran çıldırasıya aşırı bir sevginin içine düşürmesinden korkarım demek istiyorum.

Havari Aziz Pierre, bölüm III, bakınız 7, ilk mektubunda ve aynı nedene istinaden kocalara aynı şeyi tavsiye eder ama bu özellikle tabiatları gereği, iyiliğin, lütfün kalıtımsal ortağı erkeklere oranla daha zayıf olan kadınlar için hissedilen erdem ve iyilik sayesinde neler olduğunu anlamaya çalışır. *Diliyoruz ki sizin kalıtım ortağı olarak tanıdığınız, denizin üzerindeki bir gemi kadar zayıf ve güçsüz olan kadına saygı gösteriniz. Kadın* kelimesi, La Vulgate’in içinde sıfat olarak kullanılır, cümleyi kafa karıştırır bir hale getirir, Yunancada *kadın* kelimesi isim olarak kullanılır, dişi organ kavramıyla ilintilidir, nazik bir sözcüktür; kadını oluşturan tabii parçalarına işaret etmektedir. Zavallı biçare kadınlar! Onları görev ve sorumluluğa tabi kılıp onlara boyun eğdirmek yeterli gelmiyor, işte gelin görün ki mizaçları da suçlanıyor. Aşk olsun, böyle aşk nasıl olur?

“Anlaşıldı diye devam etti Aziz Paul, söyledikleri saf, hoş görüden, iyi niyetten oluşur, *hoşgörü bakımından*; emretmiyorum, efendiymişim gibi davranmıyorum, yasa koymuyorum.”

Yasa onun açısından, mutlak ve kesin olarak tarafsız olup, yan tutmayacaktır.

“Fakat herkes ulaşip yararlandığım, faydalandığım (cinsel yönden kendini tutma olayından bahsediyor) aynı lütfü ve iyiliği Yüce Tanrıdan almadı, bekarlara ve dul kadınlara yeniden tekrarlıyorum, benim yaptığım gibi böylece kalmaya, kendilerini tutmaya muktedir değillerse, o halde evlensinler: Evlenmek, cinsel arzuyla yanıp tutuşmaktan daha yeğdir.”

Ne dersiniz, Çok Saygıdeğer Baş Piskopos, İncil'e ilişkin edep ve hayayı öylesine çok öven siz, bu materyalizm, bu maddecilik hakkında ne diyorsunuz? Bununla birlikte tüm erdemimiz orda saklı: Yontulmamış kaba erdem, onu görünür hale getiren yüzyılın saygınlığına yaraşır bir erdem. Yunan titizliği, inceliği, Romalı ciddiyeti ve ağırbaşlılığı, Almanlara özgü edep, itiraz etmeksizin, karşı çıkmaksızın, çileciliğin ve cinsel zevklenmenin aşırılığına ve ölçüsüzlüğüne karşı olan iki toplumun düzelticisi, iyileştiricisi Aziz Paul ve Hz. Muhammed'in el ele verdikleri, içinde ortak olarak buluştukları, Fenikeli-Arap ırkların aşırı şehvetliliklerinden esinlenmiş, bu küçültücü, aşağılayıcı öğretiyi nasıl kabul edebildiler?

Romanların yapısında, namuslu ve temiz bir kadının genel geçer iddia olarak bir kereden fazla evlenememesi, hukuki, adli bir ilke, kural olmasa bile ahlaki bir ilke olarak görülürdü. Sonuçta herhangi bir şekilde kocasını kaybetmiş olduğunda, muaşeret kuralları, adap onu anısını korumaya mecbur ediyordu; övünülecek yüz akı, bir hamdı, mutluluğu bakımından, *sadece bir kere evlenen kadın, sadece bir kocaya sahip kadın* unvanını alıyordu. Aziz Paul, evlilikle ilgili bu muaşeret kuralına, bu adaba özgü dereceye, unvana dokunmaz, el sürmez, karalamaz. Bununla birlikte, dul kadınların yeniden evlenmelerine izin verir, ama ondan çok daha sonra Latin Hristiyanlığı ve Kilisesi ikinci evlilikleri kınar, mahkum eder, bu kelimeyle, boşanmanın akabinde sözleşmeyle bağlanmış, akdedilmiş evlilik anlaşıldığını iyi biliyoruz, kendine has geleneği içinde boşanmanın arkasından yeniden evlilik kesinlikle hiç kabul edilmez. Vefatın arkasından yeniden evlilik söz konusu olursa, o zaman Hristiyanlık, ikincilere hatta dördüncüye kadar evliliklere müsaade eder ve onları kınayıp ayıplayanlara sapkın, dini ilkelere aykırı açıklamalarda bulunur: Cinsel yondan yanıp tutuşmaktansa evlenmek daha iyidir! Hey gidi Azizler,

Corneli, Porcie, Agrippine! Ne mutlu ki, Hristiyanlığa has iffet ve dürüstlüğün uzlaş ve düzenlenmesine sığınıp güvenerek, puta taparcasına büyük aşırı bir sevgiyle doğmuş olmaları onlar için ne büyük mutluluk!

XXXV

Buna göre Aziz Paul'un şöyle söylemiş olma ihtimali var: Bu Hristiyanlığa özgü dinsel anlamda evliliğin olabildiğince kutsallaştırılıp yüceltilmesidir ya da anlaşılması zor, yüce, esrarlı bir gizemdir, çünkü eski Baba Tanrıların yapısında bir kutsallaştırma eylemi, gizem kavramını da içinde taşımaktadır, gerçek ortada. Büyük Havari Aziz Paul'un gizemli evliliği niteleyip anlamlandırdığı zaman söylemek istediği şeyi kendisinin açıklamaya ihtimam gösterdiğinden bir o kadar daha az olarak evlilik hakkında Hristiyanlık din ve inancını inşa edip kuracak şey yoktur.

“Kadınlar, Yüce Soylu Tanrı adına olduğu gibi kocalarınıza itaatkar olunuz, boyun eğiniz: Çünkü nasıl ki Hz. İsa'nın esasını ve varlığını koruyup kurtardığı Hristiyanlığın şefi, başı olduğu gibi, koca da kadının şefi ve başıdır ve nasıl ki Hristiyanlık Hz. İsa'ya itaatkar ise, bununla birlikte kadınlar da her türlü koşulda kocalarına itaatkar olmak zorundadırlar.”

“Kocalar size gelince, eşlerinizi seviniz. Nasıl ki Hz. İsa Hristiyanlığını sevdiği gibi, hayat sözü ile Hristiyanlığı arılaştırmak, temizlemek, onu kutsallaştırmak için ve hiçbir bozukluğu olmayan, saf, tertemiz ve lekesiz, pırıl pırıl, tanrısal bir görkemle bezemiş bir Hristiyanlık yapmak için kendini adayıp teslim ettiği gibi, böylece aynı şekilde kocalar da kendi öz benlik ve bedenlerini sevdiği gibi eşlerini sevmek zorundadırlar.”

“Bu anlaşılmaz büyük esrarlı, muhteşem bir gizemdir: size söylediğim şey Hz. İsa ve Hristiyanlık hakkındadır” (Bkz. Efes'te oturan Efesli Hristiyanlara yazılmış mektup)

Herkes kadınların boyunduruk altına alınması, itaat etmeleri, duygularını ve kocalarına gönülden bağlılıkları hakkında bu bayağılıkların, bu saçmalıkların nasıl Hz. İsa ve Hristiyanlıkla ilgili olarak içinde bir gizem barındırdığını düşünmez. Bu yüzden Aziz Paul'un içini yazıp doldurduğu Kutsal Kitap ya da İncil de dediğimiz Havari Mektuplarına¹ başvurduğumuzda, eski yasanın altında Sinagoga (Musevilik) yapılan Yehova (Musevilik ve Hristiyanlıkta tek olan, eşi, benzeri ve ortağı olmayan Allah) antlaşması, evliliğin istiareli tanıtımına istinaden gösterilmiştir; bilahare şu bölümlere bakınız, XVI ve XXIII, Hezekiel'de,² Yehova ile ilgili olarak zavallı biçare aşkların hikayesi anlatılır; tutkulu iki genç kız olarak resmedilen, İsrail ve Samarya'yı çamurdan, düşmüş oldukları kötü durumdan, yüz karası iğrenç bir durumdan onları Yehova'nın çıkardığı ve onları eşler yaptığı ve sonra yaptığı bu özveri ve fedakarlığın çok iğrenç bir vefasızlıkla ödendiği anlatılır. Bununla birlikte Hz. İsa şunu yaptı: Zavallı ve köle olan Hristiyanlığı sevdi; kendini ona adadı; kanıyla onu arındırdı, temizledi; onu kutsallaştırdı, besledi, ona yenilik ve can verdi (*besler ve yürekten sever*), ayrıca bağlılığımızı, sadakamizi karşılık olarak bekler: İşte bu anlaşılmaz bir gizem gibidir.

Çok açık bir şeydir ki, iki kişilik Kutsal Antlaşmayla kurulan yakınlık, evliliğin bir istiareli gösterimidir. Büyük Havari Aziz Paul'e göre, ilk olarak Sinagog yani Yahudilik için, ikincisi Hristiyanlık ve Kilise için Yehova ve oğlu Hz. İsa'nın birbirlerine yaptıkları gibi, kadınla yakınlaşan erkeğin, mecbur ve sorumlu olduğu, iyilikle, erdemle hareket ederek kadınla birleşip bir araya gelerek arındırdığı ve güzelleştirdiği kadın erdemsiz, aşağı seviyede bir varlıktır.

1 Allah Hz. İsa'nın gelişini hazırlamak adına halk olarak İsrail'i seçti diye başlar. On emir içinde ahlaki tanımlar verilir.

2 Büyük peygamberden biridir, Hezekiel kitabının yazarı, İ.Ö. VI. Yüzyılda, Kuran'da Zülkifl adıyla geçer.

Bu düşünceyle ilgili uzun ve tutturaklı yazısının akabinde Aziz Paul, Efeslilere adlı mektuptan, Tevekkün yani Oluşum adlı metin parçasından bir alıntı yapar: Adem, babasını ve annesini terk edecek ve karısına yapışıp bağlanacak ve tek bir bedende iki can olacaklar.

Bu metni daha iyi anlamak, seviye ve sonuç bakımından konuyu da daha fazla abartmamak için yaradılışın hikayesini anlatmamız kaçınılmaz oluyor.

Hayvanların yaratılmaları ile ilgili olarak, Tevekkün kitabı, Allah'ın her şeyi kendine has bir tipte ve şekilde yarattığını, türlerin başka bir türe ve şekle çevrilip değiştirilemediğini, farklı olmanın yanında asıl olduklarını işaret ederek bu şekilde yarattığını söyler. İnsana sıra geldiği zaman, Tanrı bundan çok farklı bir şekilde bahseder: Allah insanı, kendine has özelliği, tipi olan hayvan dizisinin yeni bir şeklini yarattığı gibi insanı yaratmadı, tanrısal anlayışın en büyük kıvancına, yaraşırılığına göre tasarladı; onu kendi imgesinden yarattı, onu yaratıcı kıldı. La Vulgate¹ bu çelişkiyi kabul etmedi; Jean Baptiste Glaire² ve Marc S. Franck³ yapmış oldukları Tevekkün'ün edebi çevirileri çok daha az anlaşıldı ve tanıdığım hiçbir yorumcu onu kavramadı. Şimdi söz konusu olan kadın; kimin imgelemiyse oluşacak? – “Ebedi Tanrı der ki, *erkeğin yalnız olması, bu iyi değildir: onu kendisine benzer bir yardımla oluşturduk, destekledik.*”

Doğuş ve oluş ile ilgili fikrin gidişatı şöyledir: İlk etapta hepsi tanrısal ruhun, özel, kendine has anlayış ve zeka güçlerine göre yaratılmış hayvanlar, dört ayaklılar, kuşlar, balıklar, sürüngenler, böcekler; arkasından erkek gelir, istisnai ve olağanüstü olarak

1 Vulgata da denir, tanrısal, mukaddes konuşma demektir, Kutsal Kitabın dördüncü yüzyıl sonunda Hieronymus tarafından yapılan Latince tercümesidir.

2 1798-1879, Fransız, Katolik başpapa.

3 Fransız yazar, 19.yüzyıl.

Allah'ın imgelemi şeklinde topraktan yaratılmıştır; nihayetinde kadın erkeğin imgelemi şeklinde, erkeğin kaburga kemiklerinden biriyle yaratılmıştır. Bütün bunların içinde Allah tarafından insan ve dünyanın yaratılışı hakkında Tevekkün'ün sahibi ne demek istiyordu? Kadının astlığı ve bağımlılığı işaret ediliyor: Kadın, erkek için bir yardımcı olmalıdır; bu nedenledir ki erkeğin imgelemi şeklinde yaratılmış ve onun tözünden oluşturulmuştur. Büyük Havarî Aziz Paul diğer yandan şaşırtıcı sözcük ve terimler kullanarak bunu hatırlatır:

Keşke insan, süssüz püssüz, yalın, araya hiçbir engel ve örtü koymadan, kiliseye, Hristiyanlığa bağlanıp tutunsa, çünkü insan Allah'ın imgeleminin, övüncünün, görkeminin yansımasıdır; bununla birlikte kadın, örtünüp kapanıp gizlense, çünkü o erkeğin övüncü, görkeminin yansımasıdır: Aksi takdirde görkemi yerle bir olur.

Bunun yanında erkek, kadın gibi değildir ama kadın, erkek gibidir; ayrıca erkek kesinlikle hiç de kadın için yaratılmamıştır, ama kadın erkek için yaratılmıştır (*Korintlilerde Öncelikli Olan*, bölüm XI.)

Bu birbirine benzeyen ama birbirlerine eşit olmayan iki varlık arasında ne gibi bir bağ oluşacak, ne olacak? Tevekkün Kitabının şimdi, Aziz Paul ve arkasından gelecek olana cevap vereceği mesele böyle. Tanrının bu sonradan yaratmış olduğu kadına hiç de sonradan yaratılmış muamelesi yapmadı. Yıldızları, bitkileri ve hayvanları yaratması ile ilgili olarak yapmış olduğu gibi, kendi övüncünü ve gücünü vurgulayarak şunu belirtir; bu gerçekten iyi oldu! Hz. Adem'e onların isimlerini koymasına için hayvanları tanıtır ve en son olarak kadını gösterir, öncelikle cereyan eden bu olay rahatlık ve huzur içinde sürüp gider; sonra birden kadın görüş açısına girdiğinde, Hz. Adem kendi dışında kendine hakim olamayıp haykırır: İşte o! Tenimden oluşan ten, kemiklerimden

oluşan kemik, yaşamımın diğer yarısı! Erkek babasını ve annesini terk eder vs.

Kutsal Kitap İncil ilk sevgiliyi konuşturarak Eflatun'un androjinini¹ hatırlatır, onun birbirinden ayrılmış iki yarı parçası arzu ateşiyle birbirlerine kavuşma eğilimindedirler. Tevekkün kitabında, İşa yani kadın ve İş yani adam'ın oluşumu üzerinde durulur, arzu ve maksat şu şekilde gösterilir *İş baba ve anneyi terk edecek ve İşaya sınıksız bağlanacak*. Son sözcükler şu şekilde resmedilir: *Tek bir bedende iki can olacaklar*. Hz. Adem yargıç gibi görülürken Hz. Havva'nın yaradılışı fiziksel ve tutkusal anlamda belki de çok daha güzel şekilde başarı kazanmıştır. Bu aşkın doğuşunun hikayesidir; evlilik kurumuna has olarak ele alınıp, belgelencek bir kelime söz konusu değil. Aşk, işte Tevekkün Kitabına göre ele alınıp gösterilen aşk, kadının kaçınılmaz yazgısıdır: O, aşkı sayesinde ki erkeğe yardım etmek zorunda olur; ve daha sonrasında aşkı bastırır, aradığını bulamazsa, iffetsizlik içine düşerse ve sadakatsizlik gösterirse, eğer esinleyip uyandırdığı aşk toplum açısından bir felaket oluştursa, yanlış, Havva'yı cezbeden bir yılan haline gelir ve hayatın bu kaynağı (*Havva*, Yunancada *Zoe*, hayat), ölümün enstrümanı, aracı haline dönüşür. Bu şartlarda, bir kadını sahiplenene erkek her şeyden önce, Hz. İsa'nın Hristiyanlığa göre günahattan kurtarıcı olarak görüldüğü gibi bir kurtarıcı olduğunu hatırlamak zorundadır.

Farz edelim ki Tevekkün Kitabı, kadının erkeğin üzerinde bıraktığı büyü çikiciliğini resmedip dile getirecek yerde Adem ve Havva'nın ilk karşılaşmaları ile ilgili olarak evlilik fikrinin tam ve derin olarak temelini atıp yerleştirmek istemiş olsun. Tabiatın mutlak gerçekliği içinde yer etmiş olarak, sözcük ve terimleri değiştirip alt üst ederek şöyle diyecektir; *kadın babasını ve*

1 Hem erkeklik hem dişilik organı olan erkişi.

annesini terk edecek ve kocasına derin bir tutkuyla bağlanacak ve böylece iki bedende bir can olacaklar.

Bedensen ikicilik içinde tam bir birlik, erkeğin erksel üstünlüğü ve egemenliği altında: Bu böylece evlilik oluyordu.

Erkek ve kadın birlikte coşkuyla sürüklenip giderken, bağlanıp birleşmiş bedenlerin, ikili olarak birbirine bağlanmış birlik halinde, bütünlük içindeki iradenin ikiciliği: İşte size nikahsız karı kocalık.

İfade açık ve ortada ve yazarın niyeti şüphe götürür değil: Evliliğin kendine has olan yanını, özünü, ruhların bir ve bütün oluşunu olmasa da aşka özgü ikiciliklerini tanıtmak istemiştir; Aziz Paul de aynı şekilde evliliğin gerçek kavramını ve anlamını ifade etmedi.

Bununla birlikte Büyük Havari Aziz Paul'un Korintlilere yazmış olduğu ikinci mektubunda, bunu sonuca bağladığı zaman; yeni dine girenleri, fahişelerle sık sık düşüp kalkmaktan vazgeçirmek için onlar şöyle der:

“Bilinçli olunuz, kendinizi biliniz, bir fahişe ile ilişkiye giren onunla bir bütün olur mu? Çünkü der ve şöyle devam eder: “Çünkü onlar tek bir bedende iki tane olacaklardır.”

O zaman öyleyse Büyük Havari Aziz Paul, kocanın karısına erdemli ve iyi yürekli, sevgi dolu bir şekilde davranmak zorunda olduğunu onlara hatırlatmak için; kimi kez de Korintlilere kötü yerlere gitme alışkanlıklarından onları alıkoymak için Tevekkün Kitabının aynı metin parçasından hareket eder, ondan faydalınır, kimi kez Efeslilere hitap eder. Açık olarak ona göre müsaade edilmiş, onay almış aşk, aslında özü itibariyle yasak aşktan farklı değildir, evlilik ya da nikahsız evlilik de zinadan farklı değildir. Onun bakış açısından bakacak olursak birbirinden farklı bu durumlar, sadece dış durum ve koşullar aracılığı ile ilişkilerde devamlılık, ikamet ve barınmada biraradalık, birliktelik ve mümkün

olduğu kadar aynı inançta buluşup bir arada olma gibi ilişkilerle kendilerini gösterirler. Bu koşullar dahilinde sadece zinaya deva olarak öngörülüp sunulan evliliğe özgü aşk yer değiştirilebilir bir hizmetle bir tutulan bedensel çalışma gibidir. *Karşılık olarak hile yapmama, dolap çevirmeme, bilinç, ruh, kalp birlikteliği* olarak sunulan evliliğe özgü aşk gerçekte ihmal edilmiş görünmektedir: Evlilik *katlanırlık anlayışına* indirgenir. Kelime yüz kızartıcıdır, utandırır ama Aziz Paul'den alınmıştır ve Hristiyanlık düşüncesini açıklamak için başka bir kelime de yok.

XXXVI

Bütün Hristiyan papazlar evlilik bakımından Büyük Havari Aziz Paul'ün duygularından esinlendiler. Onun için, kadının kocasından durmadan aman ve lütuf dilediği evlilik gecesi yatağının örtüsü üzerinde bu silinmez lekesiyle birlikte ortaya çıkmış olan, ruhun selameti, barış ve huzuru açısından çok korkunç gibi görünen bu ikiciliği açıklayıp duyurdular. İşte bunun için kadına karşı yapılan saldırıları, aforoz etmeleri ve eleştiriler çok az anlaşılmıştır. Hz. İsa'nın kanına istinaden, kocasına kanı ile iştirak eden, katılan kadına yönelik değildir bu eleştiriler, ama birçok cinayet, birçok acıya neden olan, güçlü, kuvvetli cazibeleri ile donanmış böyle bir cinsel kimliğe bürünmüş olanlardır bu eleştiriler, saldırılar.

Kadının üzerinde bu nasıl çekilmez ne illet bir egemenliktir, vay kadının haline! diye haykırır Jean Chrysostome¹; şeytanın keskin iğneli, sivri dilli mızrağı! Kadın sayesinde şeytan Adem'i alt etti ve onun Cenneti kaybetmesine neden oldu.

Lanetli olan yasak meyve ile istiare edilerek yapılan gösterim, cinsiyetin üzerine uğursuzluk ve felaketler getirmiş, başına iş açmıştır.

1 Aziz Jean, İ.S. 344 ya da 349-İ.S. 407, Katolik Kilisesi yüksek din bilgini.

Kadın, diye söze başlar Aziz Augustin, *o ne bilgi verebilir, ne şahitlik edebilir, ne uzlaşmaya varabilir, ne de bir kararla ilgili yargıya varabilir, ne yargılayabilir, ne de çok güçlü bir mantıkla komuta edebilir.*

Aziz Jean de Damas¹: *Kadın, aptal, şeytani, kötücül, erkeğin kalbini kuşatıp orada yer etmiş korkunç, iğrenç, asalak bir tenyadır; Adem'in Cennet'ten kovulmasına neden olan, Cehennem'e kadar götüren, Cehennem bekçisi, hile, yalan ve aldatmadan doğmuş ve oluşmuş bir kız çocuğudur; evcilleştirilip terbiye edilemez, eğilip bükülemez. Bellone,² barışın yeminli düşmanı, barış karşıtıdır.*

Aziz Jean Chrysologue³: *Kadın sefilliklerimizin kaçınılmaz yazgısı ve laneti, Cehennem'in kapısı, insanı yerin dibine batıran, mezara götüren en önemli unsur, günahın başı, kötülüğün nedenidir.*

Aziz Antonin⁴: *Kadın, cinayetin elebaşısı, başkışisidir, şeytanın silahıdır. Bir kadını gördüğünüz zaman inanınız ki, bu karşınızda gördüğünüz insani bir varlık değildir, hatta ne de vahşi bir hayvandır. O ancak insan kılığına girmiş bir şeytandır. Sesi yılanın ısılığına benzer.*

Aziz Cyprien⁵: *Bir kadının nağmelerinden daha çok bir ker-tenkelenin ısılığını dinlemeyi daha çok tercih eder, daha çok severdi.*

1 İ.S. 676-İ.S.749, Tanrıbilim uzmanı, Aziz.

2 Yunan savaş tanrıçası, Roma mitolojisi, Mars'ın bazen kız kardeşi, bazen de eşi olarak ele alınır.

3 Aziz Pierre Chrysologue da denir, İ.S. 380-İ.S. 450 ya da 541, tanrıbilimci, Papa I. Leon'un danışmanı.

4 453-506, Fransa, Pamiers, Katolik kilisesi papazı.

5 Doğum 200'lere doğru-ölüm 258, Roma imparatorluğunda yazar, papaz, filozof.

Aziz Bonaventure,¹ kadını bir akreple karşılaştırır, *her zaman sokmaya hazır bir akreptir, der, şeytanın mızrağı diye adlandırır. Ensebe de Cesarée² da aynı fikirdedir, ona göre de kadın şeytanın okudur.*

Aziz Gregoire le Grand³: *Kadın iyilik namına hiçbir şey taşımaz.*

Aziz Jerome⁴: *Kadın kendine bağlı, kendine aittir; tüm sırları kendine saklar ve çok geçmeden alçaklık ve iffetsizlik içine düşer. Üstelik dahası da vardır; sitemsiz, ayıpsız bir kadın bulmak bir Anka kuşunu bulmaktan daha zordur. Şeytanın kapısı, günaha ve ahlak bozukluğuna açılan bir yol, akrebin keskin mızrağı, top-
lamda diyebiliriz ki tehlikeli bir türdür.*

Kadınısı bir tavırla davranan yazarlarımız, bu ilenç ve küfür-
lerle dolu konuşmaya büyük bir öfke duyarlar; oysa burada ka-
dının gücüne ve hakimiyetine kapılmış umutsuz bir saygı ifadesi
görmek daha anlamlı olacaktır kanısındayım.

Hem zaten İncil ile alakalı dogmanın yani düşünce ve inanç-
lar bütününün derin düşünsel yapısı ve İncil'in okunmasında, çile
çeken ruhlara, evliliğe ve kadına saygıyı esinlemek bakımından
pek az değinilmiştir. Çok tanrılı pagan dini, medeniyetin başında
doğmuş, umut, zevk ve sevinç dolu olmasıyla birlikte, kadını,
mitolojik peri kızları, ilham perileri, tanrıçaları içinde idealize
etmiş, ülküleştirilmişlerdi; evlilik kavramını kutlulaştırıp kutsal-
laştırmıştı, aileyi, krallık ve papazlık seviyesine, makamına yük-
seltmişti.

Hristiyanlık, örnek vermek söz konusu olmaksızın bir bozul-
muşluk, ahlaki bir kokuşmuşluk yüzünden uyandırılmış, ortaya

1 1217-1274, İtalyan din düşünürü, kardinal, piskopos, kilise yüksek din bilgini.

2 265-340, Roma imparatorluğu, yazar, tanrı bilimci, Hristiyanlık savunucusu, piskopos, Kilise papazı.

3 540-604, Roma, papa, Katolik kilisesi yüksek din bilgini, Aziz.

4 Ya da Hieronymus, 347-420, İtalya, papaz, tanrıbilimci, Kilise yüksek din bilgi-
ni, günah çıkarıcı, tarihçi, İncil'i çevirdi.

çıkılmış olup, nesil ve üreme dahilinde bütün kirlerimizin enstrümanını, sebebini ve ilkesini kadın kavramının içinde yaşatmıştır. Şüphesiz İncil'in daha önceden vaaz edilip haber verilmesinden önce olduğu gibi dava, kendi olağan yolunda yeniden meydana gelip oluşarak yayılmaya devam etti. Eskiden olduğu gibi aşklar yaşandı, evlilikler oldu; kadın erkeğin nezdinde hoş bir varlık olmaya, hayat vermeye son vermedi; onun yaşamdaki yeri ve yaklaşımı, gerekleri, karakteri kendine ait olanı elde eder. Tanrıbilimsel olarak evlilik, erdemini ve saygınlığını yitirdi, kadın saygınlığını ve itibarını kaybetti. Doğumdan sonra hemen akabinde yerine getirilen vaftiz olayı, cinsel kirlilik ve iffetsizliği yıkayıp temizlemek amacından daha başka bir amaca hizmet etmiyor. Kadınla ilgili olarak harem örf ve geleneklerini esinleyen İncil'in etkisi yıkıcı ve üzücü oldu.

İncil'in kadınları, ama ne hoş, ne muhteşem kadınlardır onlar! Havva Ana, her türlü yetenekle, melekelerle bezenmiş ilk kadın, yani o bir Pandora'dır, onun inanılmaz merakı dünyaya ölüm ve günah getirir; melekeleri cezp edip kendine hayran bırakan, baştan çıkaran, kocaman develer doğuran çok eski, tufandan önceki kadındır o; Sara, Hz. İbrahim'in karısı, can sıkıcı, somurtkan, kuşkucu, imansız, kıskanç ve kincidir; Agar¹ eşsiz, gözde kadın; Hz. Lüt'ün karısı Adu ya da Edit, sel sırasında taraf değiştirir, kızları babalarına aşk ve sevgi doludur; Rebecca Hz. İshak'ın karısı, Hz. Yakup'un annesidir, ismi, Hilekar, Edepsiz, Dalave-reci anlamına işaret eder, babasını ve erkek kardeşini kandırıp aldatmıştır; Lia,² cennetlik, şaşkın, budala bir kadındır; Rachel³ babasının heykelciklerini çalar; Dina (Hz. Yakup'un kızıdır),

1 Hagar ya da Hacer, Hz. İbrahim'in karısı Hz. İsmail'in annesi.

2 İncil'in ilk kitabı Tevekkün kitabında geçen bir kişidir, Hz. Yakup'un kuzeni ve ilk karısıdır.

3 Hz. Yusuf'un annesi.

yüzsüz, küstah biridir; Bayan Putiphar (Potifar, Hz. Yusuf'u satın alan, Firavunun hizmetinde muhafız birliğinde görevli bir devlet adamının karısı, Züleyha da denir) adı atasözü olarak geçer; Mari, Hz. Musa'nın kız kardeşi, ona karşı, fesatlık, dalavere yapmakla uğraşır; Job,¹ iğrenç ve pis bir durumda olmasından dolayı ona hakaret eder. Abigail,² Michol,³ Bethsabe,⁴ Saba kraliçesi, bir Jahel,⁵ bir Rahab,⁶ bir Dalila,⁷ bir Esther,⁸ bir Judith⁹ hakkında, bu kadınlar hakkında ne demeli?

Kilise din büyüklerine, Papazlara bakacak olursak, kazüvistler¹⁰ Büyük Türk büyüklerinde evlilikle ilgili konu üzerinde tartıştılar; iffetli ve dürüst insanların arasında onların isimlerinin lekeli ve utanç verici, sönük bir şekilde kaldığı sonucuna vardılar. İffetli ve dürüst insanların haksız bir yanları var: Utanç verici, gizli hastalıkların tedavisini yapmaya kendini adayan doktorun verdiği ilaçların bunları artırıp ağırlaştıran bir etkisi olduğu takdirde onu suçlamaz mıyız? Bütün bunlardan dolayı, bir Sanchez¹¹ ve bir Aziz Liguori'nin¹² bilimsel inceleme ve yazıları dinlerine, ayrıca yüzyıllarına ancak utanç getirdi; *Matrimo-*

1 Hz. Eyyüb'ün karısı.

2 Hz. Davut'un eşi.

3 Hz. Davut'un ilk eşi.

4 Hz. Davut'un eşi.

5 İncil'de geçen bir kadın kahraman.

6 İncil'de Josue, Yuşa, Kuran'da İbn Nun ya da Alayhi Salam olarak adı geçen peygamberin iki casusunu saklayıp koruyan bir fahişe.

7 İncil'de geçen Hz. Yakup'un on iki oğlundan biri olan Dan'ın soyundan gelen, onu çok seven Samson'un gizini öğrenmesiyle tutulan bir kadındır.

8 İncil'de geçen Pers kraliçesi.

9 Eski ahitte geçer, tanrıya bağlı bir kadındır, İsrail halkını kurtarır.

10 Vicdanı inceleyen tanrıbilim uzmanları.

11 Bir tanrıbilimci.

12 1696-1787, Katolik kilisesi din bilimcisi, Napoli krallığı, Aziz.

nia ve *Aloysia* adlı kitaplar birbirinin çağdaşıdır. Bu birbirine benzer kitaplar, Hristiyanlık ve Kilise yüzünden, on altıncı yüzyıla kadar Hristiyanların evliliği dahilinde namusluluğun ve erdemliliğin, hiçbir yerde var olmadığı hakkında bir o kadar tanık ifadeleri ile doludur.

XXXVII

Bununla birlikte gerçek şu ki, uzun süren ve faydasız bir bekleyiştikten sonra, çok eski, neredeyse bin yıllık zorlu bir fıkirden vazgeçip onu bırakma taraflısı olan Hristiyanlık ve Kilise, evlilik teorisini değiştirmeye yanaşmıştır. Dünya sona yaklaşırken, ancak bu durumda orada, Aziz Paul, cinsel arzunun gıdıklamalarında, sinirleri dinginleştirici, sakinleştirici bir ilaç olduğunu gördü. Hristiyanlık insan türünün korunma yasasını keşfetti ve bu ona göre en çok önemli olan şeydi ve aslen kendisinin çoğalıp, büyüyüp yayılmasının aracıydı. Bu nedenle, önceki, ilk örf ve geleneklerle ilgili inanca dayanarak, daima, *İnsanoğlu* Hz. İsa'nın gelişine güvenip bel bağlayarak ve çocuk yapmak hakkında gereksiz değerlendirme ve yargılarda bulunarak, aynı zamanda evliliği, nesli ve üremeyi reddedip, eleştiren din sapkınları, aykırı düşüncelileri kınayıp mahkum etti. Ayrıca dinsel nikahın kutsallaştırma ile ilintili çok eski, antik ve pagan saygınlığı içinde evlilik birliğini yeniden iyileştirip düzeltti.

Ama bu yeniden canlandırıp onarma, ancak, en azından din adamları bakımından, şeklen meydana geldi. Başlangıçtaki ilkel inanç yüzünden geçerliliğini kaybetmiş olan evliliğin dinsel yönü, yavaş yavaş insanların bilinci içinde kendini değiştirip düzeltti; bekar olmaya kendilerini adanmış olan din adamları sınıfındaki aşk, yanlış anlaşılmış olan cinsel yönden kendilerini tutmaları onlar için, çok güç gelmiş olmasının yanında bundan çok daha fazla karışık ve şüpheliydi. Din adamları sınıfı, evlili-

ği, olağan bir kirlenme ve bozulma hali olarak görmeye devam etti. Bunun yanında, oysaki takvim ve zaman çizelgesi bir Azize Therese d'Avila,¹ bir Azize Marie Alacoque² gibi cansız, ölgün bir hayat boyunca Asmodée³ tokatlarına, darbelerine maruz kalıp tahammül etmiş olarak (bu da ancak olsa olsa ev hanımlarında görülen bir şeydir) ermişler arasına girmiş olan sözüm ona baki-relerle dolup taşar.

On altıncı yüzyılda Reform yani dinde yenilik ve düzeltim hareketleri görülür. İnanınız ki Hristiyanlık, evlilik kavramını güçlendirip ona yeniden saygınlığını kazandıracak! Allah evliliği Reform'dan korusun! Bu noktada diğerleri hakkında olduğu gibi Din reformu batıl itikada dayanan ve ilkel inanca göre davranan Roma Hristiyanlığını suçlar, evlilik kavramındaki sıfat ve niteliği çıkartmaya başlar. Oysaki Roma, evliliğe kutsallık kazandırmayı başarmıştı.

Eh oldu işte! Ne söyleyeceksiniz, ne yapacaksınız. Protestanların kutsallığa hakaret edip günah işlemesinden dolayı Ortodoksları mı suçlayacaksınız?

Benim düşüncem böyle değil. Reform, Hristiyanlık ve Kiliseyi evliliğe ilişkin olarak, inancın içinde değişken olmaktan, İncil'e ve havariliğe özgü geleneğe katılmakla suçlamıştı: İddia edip ileri sürdüğüm şudur ki Hristiyanlık ancak kelimelerin içinde, o da belki hiç ama hiçbir şeyi değiştirmede. Trento Konseyi⁴ öncesi gibi olması bakımından, reformlarla olduğu gibi, ilk başlangıçtaki Hristiyanlarla anlaşmış olan Roma Hristiyanlığı ve

1 İ.S. 1515-İ.S. 1582,İspanyol, Kilise yüksek din bilgini, toplum ve din düzelticisi.

2 1647-1690, Roma Katolik kilisesine bağlı, Fransa krallığı, Hz. İsa'ya yürekten bağlı bir sof, Hristiyanlık yayıcısı.

3 İncil'de geçen bir şeytan, İbranicede tüketip telef eden öfkenin şeytanını işaret eder.

4 1545-1563, Hristiyanlığın bütün kiliselerini birleştirmeyi hedefleyen papa başkanlığındaki piskoposlar meclisi, Katolik Kilisesi, Bolonya.

Kilisesi evliliği inkar eder, onu nikahsız beraberlikle karıştırıp allak bullak eder.

Çağdaş tanrı bilim uzmanlarımız diyorlar ki evlilik kurumu üç şekilde var olabilir, üç tür sözleşme halinde meydana gelebilir: *Tabii, doğal* sözleşme, *medeni* sözleşme, *dinsel* sözleşme.

Doğal sözleşme, medeni düzen kurulması öncesinde ya da bunun dışında, bir adam ve bir kadın tarafından kendiliğinden oluşan evlilik birliğidir. Daha doğrusunu söylemek gerekirse bu da nikahsız beraberliğe girer.

Medeni sözleşme, önceki örnekte olduğu gibi ona benzer, ama toplum tarafından garanti altına alınmış, açıkça ya da üstü kapalı olarak, sezinletilerek dile getirilmiş, karşılıklı imtiyazlar ve ayrıcalıklar, bunun yanında bazı yükümlülükler ve sorumluluklar eşlere verilmiştir. Ödevler, yükümlülükler ve imtiyazlar bakımından bu evlilik, nikahsız beraberliğin adı üstüne söylemek zorundayız ki, ihtiva etmediği faydalar, varlıklar, kazançlar gibi şeylerle ilintili olarak bütün bunları içine alarak medeni bir kurum oluşturur.

Dinsel sözleşme, ister sadece tabii, doğal olsun, ister ayrıca toplum huzurunda olsun, evlenmek için bir araya gelmiş iki kişiye, din adamı tarafından sağlanan hayır duası ve nikah duasına dayanır. Hristiyanlık, o muydu, bu muydu, şu muydu diye uğraşıp kafa yorunaz.

Hristiyanlık ve Kilise'nin kendisi evliliği kamuya bildirip ilan eder. Medeni sözleşme ile ilgili olarak pek fazla endişe duymaz, onu tanımaz. Bu sözleşme olmadan evlendirebilme gücünde olduğunu ilan eder; yapmış olduğu evliliği kutsama duasının erdemi sayesinde, toplumun müdahalesini ve medeni evliliği reddedip kabul etmeyen nikahsızları karı koca yaptığını iddia eder. *Coemptio*¹

1 Bir pazarda halktan kişilerin kendilerini birbirlerine satarak evlenmeleri.

ve *Usucapio*¹ ile gerçekleştirilen Romalı evliliği, en azından, kendi ilanı sayesinde, kilise vicdanına göre olacak, bu onu ilgilendirecek. Ama günahın bağışlanıp silinmesinden başka bir amacı olmaksızın ve toplumsal sigortanın dışında, Hristiyanlık ve Kilise tarafından gerçekleştirilmiş evlilik, ne içerisini ne de dışarısını bağlar, bir şey sağlaması bakımından bir geçerliliği yoktur, değil mi?

İki kelimeyle: Hristiyanlığın ruhuna göre evlilik, ne olursa olsun hiç de kutsanmış bir şey değildir. Bu esas itibarıyla iffetsizlik ve bozulmayı içinde taşıyan bir anlayıştır: din adamının yapmış olduğu evliliği kutsallaştırma duasının, aşka sağlanmış vaftiz etme türünden bir özellik, bir amaç taşıması bakımından bunu yaparak onu temizler ve arındırır.

Trento Konseyine kadar Hristiyanlık, hiçbir aile ya da üçüncü kişiler kaygısı olmadan, önceden koşul olarak yapılması gereken bir ilan olmaksızın, şahitler olmadan, evliliğin kutsanması duasını talep eden bütün herkese bunu sağlama alışkanlığı içindeydi. Ayrıca bununla birlikte Frank Katolik mezhebiyle ilintili ülkelerin içinde hala kullanım halindedir. Valparaiso'da² arkadaşlarımdan biri bu şekilde orada evlenip yerleşmiştir. Paris'ten nişanlısını getirir, gemiden inince, iskelede karısı olur, kilise ayini ile ne ilan, ne davetiye, ne tanık, hiçbirisi olmadan. Evliliğin kutsanması duası, gerçekten Allah'ın bir armağanı olarak verilmiştir, insanların yardımını, desteğini istemez, gerektirmez. Amerikan Protestanları aynı şekilde bunu kullanır, uygularlar. Roma geleneğinde bu noktaya sadık kalırlar. İşte bundan dolayı, gizli ve töre dışı evliliklerin bu can sıkıcı durumunda Trento Konseyi hükümdarların, egemenlerin açık ve kesin talepleri üzerine, gelecekte her evliliğin, geçersizlik, hükümsüzlük kaygısıyla, iki ya da üç kişinin tanıklığı eşliğinde,

1 Kazandırıcı zaman aşımı.

2 Şili'de bir şehir.

yetkili olarak seçilmiş bir temsilci tarafından veya tarafların Katolik papazı tarafından kutsanıp kutsallaştırılmak zorunda olması zorunluluğunu getirerek bu şekilde karar verdi. Bu şekilde bir deva sağlamak mecburiyetindeydi.

Böylece bu ayrım, bugün olduğu gibi evlilik ve nikahsız beraberlik arasındaki, onları birbirinden ayrı, farklı ya da üstün yapan bu ayrım henüz tamamlanmamış olmasıyla beraber Hristiyanlıktan kaynaklanmaktadır. Bu yapılan ayırıcı farklılık, on altıncı yüzyılda Hristiyanlık ve Kiliseye evlenme ilanlarının yayınlanmasını, alışıldığı üzere tanıkların, bakanın ya da yetkili ve kilin yardım, destek ve iştirakini zorunlu hale getirip benimseten kamu otorite ve yetkisi ile ilgilidir ve ona özgüdür.

Devrim fazlasını yaptı: Hristiyanlık ve Kilise tarafından yeterince korunup kollanmış kamu düzenini ve ailelerin güvenliği için yargılamada bulunup bir karara varmayan Devrim, kökünden bir çözümle, hem de şekil olarak medeni evliliği ve kiliseye özgü dinsel yapıda törensel evliliği kökten ve kesin olarak birbirinden ayırdı. Ama Hristiyanlık ve Kilise, fikirlerinden taviz vermeden hakaret edici nitelikteki bu ayrım karşı çıkar ve itiraz eder; bu ayrım için sadece evlendirme güç ve yetkisini hak olarak ister, din bilginlerinin mektubu ve ruhu içinde varlığını sürdürmek için nikahsızları kutsayıp kutsallaştırma imtiyazını ve ayrıcalığını istemek zorundadır. Bunu yazdığım sırada, konseye ve konkordatoya yani papalığın başka hükümetlerle anlaşmasına rağmen karşıtlık ve fesatlığa özgü çaba ve gayretle öne çıkıp hareketlenen, nikahsızları üstü kapalı evlendirmek için müdahale eden din adamları mevcuttur. Medeni akdi beklemeden, sözde evliliğin dinsel eylemle kutsallaştırılmasını yapıp, yönetip yerine getiren diğerlerine bakacak olursak, onlar farkına varıp anlamazlar ki bu evliliğin dini duayla kutsallaştırılması, top-

lumun dışında sağlanmıştı, nikahsız evliliğin takdis edilip kutsanması aslında kutsallığa saygısızlıktır.

XXXVIII

Bu konu hakkında son zamanlarda halkın dikkatini çok daha derinden meşgul eden bir mesele için birkaç kelime söylemeden geçemeyeceğim; Bayan Anne Catherine Weber¹ ve Jean Pierre Pescatoire'un² mirasçıları arasında geçen dava hakkında konuşmak istiyorum.

İşte mesele şu:

Fransa'da Devrimden bu yana, medeni evlilik daima dinsel evlilikten önce gerçekleştirilmek zorundadır.

İspanya'da medeni evlilik yoktur: Dini evlilik, Trento Konseyinin düzen ve disiplinine uygun olarak her şeyin yerine geçer, esastır.

Nikahsız erkek bir Fransız, nikahsız olduğu kadınına hoş görünmek için dini nikahla evlenmeyi arzu etse de medeni olarak istemez; Bay Dufaure'un³ dalga geçerek ironik bir şekilde söylediği gibi bu bir *vicdan evliliğidir*. Ama törenle yapılan toplumun da katıldığı bir evlilik değildir; özellikle davetiye ve ilandan kaçınılır. Bu amaçla, Fransa'daki gibi ne davetiye ne de reklam gibi diğer başka usul ve gerekleri ve formaliteler olmaksızın hemen dinsel ayinli bir evlilik törenine geçen İspanyol Katolik papazı nezdinde Fransız bir piskoposun öğüt ve taahhüdü sağlanır. Medeni hukukun 170 numaralı maddesine göre, böylece yabancı bir ülkede yapılan dinsel evlilik Fransa'daki gibi medeni evlilik vasfını kazanır. Ayrıca acaba bu Hristiyanlık ve Kilise tarafından

1 1804-1856, Jean Pierre Pescatoire ile 1839'dan itibaren birlikte yaşar, 1851'de İspanya'da kardinal Donnet tarafından dini nikahla evlendirilir.

2 1793-1855 Fransız insan ve iyiliksever bir iş adamıdır.

3 Jules Armand Dufaure, Fransız siyasetçi, 1798-1881.

eli yüzü silinen, temizlenip arındırılan, yıkanan nikahsız kadın, nikahlı eş gibi olabiliyor mu ve maddi varlıklar açısından ortak olabiliyor mu?

Bu konuda beş danışman avukat, jüri danışmanı, Bay Odilon Barrot,¹ Eugene Bethmont,² Marie de Saint Georges,³ Jean Jopseph Bugnet,⁴ Charles Demolombe,⁵ Reims, Bordo, Paris ve Versay pikoposları ile hemfikir olarak açıklamada bulunurlar: Evet - Mahkeme, Bay Dufaure'un mirasçılarının savunma avukatı ve kamu bakanlığı ile hemfikir olarak der ki: Hayır.

Hukuk kapsamında kim hakikatin içinde, kim doğru? Ben de ekleyip diyorum ki: Kim, bu Baylar, Barrot, Bethmont, Marie, Buignet, Demolombe ya da mahkeme olsun, Devrim'in ruhunu en iyi kim yakaladı, kim anladı, kim kavradı?

Okunup ortaya konulduktan sonra bakacak olursak cevap şüphe götürülebilir.

İlke olarak, Hristiyanlıkla ilintili ilahiyat, kiliseye özgü uygulama ve gelenekler açısından ilgili terim ve ifadelerde dinsel evlilik bir EVLİLİK değildir: Allahın huzurunda ama toplumun huzurunda değil, istesek de istemeksek de edinilmiş *tabii* bir birlikteliktir; din adamının kutsayıp kutsallaştırması ve dualı ayiniyle inançlı mümin için kutlulaştırılıp kutsallaştırılmış bir birlikteliktir, ama kendisiyle birlikte hiçbir medeni etki ve fayda getirmez; tek kelimeyle bu bir nikahsız beraberlik antlaşmasıdır.

Pek hoş giden bir kelime değil, ama bu benim hatam değil. İsterdim ki Roma imparatoru Auguste gibi, Havariler gibi, tüm Hristiyanlık ve Kilise gibi, doğru, iffetli kılınabilsin; bundan

1 1791-1873, Fransız avukat, siyaset adamı.

2 1804-1860, siyasetçi, avukat.

3 1795-1870, politikacı.

4 1794-1866, hukukçu, öğretmen.

5 1804-1887, Fransız avukat, jüri üyesi.

dolayı, iyi yönden yaklaşp duayla dinsel kutsallaştırmayı kabul edeceğim. Ama şu var ki ha Bay Pescatore gibi Hz. İsa'nın önünde ya da ha Marat¹ gibi Güneş'in önünde evlenin, bunun simgesel ve sembolik olmasından başka ne önemi var? Ülkenizden uzaklaştığınız andan itibaren ülkenizde bir şey beklemeyiniz: Vicdanınızın ve niyetinizin ustaca sıyrılıp kurtulduğu medeni sözleşmenin *muafiyetlerini*, aynı zamanda bir arada bulamazsınız, bir araya getiremezsiniz. Belki Protestanı inandırabilirsiniz, hala din adamlarının egemenliği altında olan İspanya bu şekilde evlenmenin mümkün olduğu tek ülkedir; ama Fransa'da olduğunuzda orda birlikteliğinizin ayarlanıp düzenlenmesi diyelim ki sizin için kötü olacak; o zaman İspanya'da mı evliğinizi gerçekleştireceksiniz?

XXXIX

Boşanma kelimesini telaffuz etmiştim. Hristiyanlık açısından, boşanma kavramına yaklaşımı, onu ele alması, sırasıyla boşanmayı kabul edip ya da onu reddederken, evliliğin ve nikahsız beraberliğin kimlik kavramı üzerindeki gizli düşünceyi çok defalar göstermiş olduğu yaklaşıma göre - hiçbir ayırım yapmaksızın, Yunan kilisesi, Latin kilisesinin de içinde olduğu birçok kiliseyi - ele alıyorum.

İlk üç İncil'i kaleme alan yazarlar tarafından izlenen geleneğe göre, Aziz Efendimiz Hz İsa, boşanma hakkında hiçbir yorumcunun anlaşılmaz bularak gölgelendiremeyeceği şekilde açık ve kesin terimlerle, anlaşılır bir biçimde şöyle bir açıklama yapmıştı:

“Biliyorsunuz ki eskilerde şöyle denirdi: Her kim karısını kovup atmak isteyecek olursa onunla boşanma anlaşması imzalayacaktır”

“Bana gelince size söylüyorum ki eş aldatma durumu ve fahi-

1 Jean Paul Marat, 1743-1793, Fransız bilim adamı.

şelik yapma haricinde karısından boşanan ve boşanmış bir kadınla evlenen erkeğin kendisi eş aldatıcıdır.”

Kurucunun ne düşündüğünü anlamak için çok fazla bir kavrama zekasına mı ihtiyaç var? Yasanın erkeğe ve kocanın yontulmamışlıklarına, kabalıklarına sağladığı sınırsız boşanma imtiyazı sayesinde eli kolu bağlanmış kadınların savunulmasını ele alır ve evlilik kurumunu yedi mahalle bir arada sevimsiz biraradalıklar haline getirip yozlaştıran bu hoyratça kötüye kullanmaya bir sınır getirir. Tek kelimeyle “eş aldatma durumunda,” diyerek boşanmanın sınırlarını daraltır: Böylece bu dolaysız olarak, doğrudan doğruya Hz. İsa’yı görüp, işitip, anlayan havarilerin onu anladığı şekilde ifade edilir. Ayrıca Hristiyanlık ve Kilise, bu geleneğin gerçekliğini doğrulayıp bildirmek için burada değişmez bir bütünlük içindedir.

Ama bunun yanında Aziz Efendimiz Hz. İsa Hazretlerinin şu çok tanındık, çok bildik sözleri vardır: “*Benim krallığım bu dünya ile sınırlı değildir*”. Bu cümleye rağmen hukuk mahkemelerinden uzak durup onları hiç kullanmama ve sivil toplumla bütün ilişkileri kesip atma örneğinde olduğu gibi, Aziz Pierre’in kutsal kitabı içinde bulunmayan birçok şey Aziz Paul’un *kutsal kitabında* bulunur. Hz İsa, kurulu hükümete düzenine itaat ettiğini açıkça söyler ve bununla övünür; Aziz Paul topluluktan ayrılıp çıkmayı, bir başkaldırışı tavsiye eder. Hz İsa, günahkarlar için kendini, hoş görüp bağışlayan biri gibi gösterir; Aziz Paul, kendisine bağnaz bir hava verir. Tüm noktalara bakacak olursak ahlak kavramı içinde, sezgi ve tefekkür dolu, ilmi irfan içindeki Hz İsa’yı geçip ondan daha iyi olmaya can atar, yürekten ister, ona, geriye sadece Mesihliği bırakır. Onun öğretisi ile ilgili, ona karşı koyup itirazlarda bulunanlara, bazı tarafların Galileon içinde, yani Hz İsa’nın Hristiyanlığı içinde bulunmayan bazı taraflara sert ve acı bir şekilde karşılık verir.

“Allah, Aziz Efendimiz Hz. İsa Hazretlerini yaratıp ortaya çıkardı, bu konuda anlaşıp uyuşuyorum; ama benim için de yaptığı

bir şey var, erdemi ile de beni yaratıp ortaya çıkaracak". *Allah Hz İsa'yı yarattı, güç ve kudret verdi ve erdemiyle de bizi yükseltti.* - Bana her şey için müsaade verildi, ama her şey bana göre değil, ayrıca ben hiçbir güç yetkesini, egemenliği kabul etmiyorum.

"Evet, sizler Hz. İsa'nın parçaları, ona inananlar (onun çocukları) olarak yaratıldınız; oysa ne fayda! Hz. İsa'nın size bırakmış olduğu noktadan sizi tekrar alarak sizi soysuzlaştıracak mıyım sanıyorsunuz? *Sonra Hz. İsa'nın parçalarını, inananlarını alıp onları soysuz fahişe parçaları mı yapacağım?*

Aziz Paul'un Roma'da olduğu gibi aynı şekilde Korint'te iken havariler tarafından öne sürülmüş olduğu gösterilen metin parçası böyledir.

Mukavemetçi Korint'lilere hitaben yapılmış, bu sert ve açık azarla karşı tutumunu sürdürüp devam eder. O zaman nasıl ki Hz. İsa, Hz. Musa'yı aşip daha ileri gitmiştir, onun gibi, o da Hz İsa'dan çok daha ileri gittiğini, onu aşip geçtiğini düşünerek ve onun tarzında onu taklit ederek şu tanrısal vahiyi telaffuz eder:

"Biliyorsunuz ki Aziz Efendimiz Hz. İsa eş aldatma durumunda boşanmayı savundu"

"Ama ben size şunu söylüyorum: Eğer sadık Hristiyan bir erkek kardeşimizin sadakatsiz bir karısı olursa ve de bu kadın onunla birlikte bir arada oturmayı kabul ederse, erkek onu korumak zorundadır ve karşılıklı olarak aynı şekilde eğer sadakatli bir kadın sadakatsiz bir kocaya sahipse, onu terk etmeyecektir."

Bu metin hakkında açıklayıcı iki kelimedir. Eski yasaya göre, Hz İsa'nın gönderme yaptığı sadece kocanın boşanmayı tebliğ edip açıklama yetkisi vardı; ancak hırpalanan, kötü muamele gören kadın çekip gidebilirdi, ailesinin yanına geri dönebilirdi.

Öte yandan, *sadakatsizlik* kelimesi aracılığıyla her halükarda şunu anlamak gerekli: 1°Putataparlık, Pentateuk'a¹ göre suçla-

1 Kutsal Kitap İncil'in ilk beş kitabı, Yahudilere göre bu Tevrat'tır, Torah derler, yani yasa ve öğretisel bilgi anlamına gelir.

rın en büyüğü ve Yahudiler ve yasaklı ırklar arasındaki evlilik açısından mutlak ve kesin bir engel vardır; 2°Zina ve evlilikte sürekli bir sadakatsizlik, böylece bu şekilde bunu yüksek sesle açıklayıp bildirdim.

Aziz Paul, kendi tanımlaması içinde, kadının ailesi içinde barınmasını ve kocanın boşanmasını kabul edip benimserken, eş aldatma durumundaki en güçlü sebeple, aynı puta taparlık durumu için de olduğu gibi her ikisini de yasaklar, der ki “Sadakatli mümin, aynı zamanda sadakatsiz müminle birlikte kalmak zorunda olacak”. Ayrıca, Ulu Büyük Havari Aziz Paul’ün bahanesi, kanıtı nedir?

“Bu, şu demektir, sadık kocanın saygınlığı, sadakatsiz olanın zinasını örtbas eder ve buradan hareketle, böylece, piç olacak çocuklar yasal ve meşru kabul edilmiş oldular.” *Sadakatsiz koca, sadakatli karısı tarafından kurtarılır ve saygınlığı korunur. Çocuklarınız uygunsuz iken böylece değer kazandılar ve aziz niteliğini kazanmış oldular.*

Peygamberlerin tarzı ve üslubu bakımından, Aziz Paul kendini adanmış gibi, hizmet ediyormuş gibi görüyor, öyle davranıyor. Şu çok açık ki *sadakatli* ve *sadakatsiz* sözcükleri, kutsiyetli deren iman tavrı ve evlilik dediğimiz iki fikir düzeniyle bağlantılı ve ilişkilidir: Hz İsa’nın bilgisel öğretisi ile kendininkisi arasında kurmuş olduğu paralel yakınlık ve benzerlik zaten bunu ispatlıyor.

İşte bu, kocası ya da karısı tarafından aldatılıp boynuzlananın lehine güzel bir bahane değil mi? Nasıl olur! Piçliği geçersiz hale getirmek içindir ki boşanmayı beğenmeyip ret mi ediyorsunuz ve eş aldatmanın üzerine bir sünger çekip olmamış gibi mi davranıyorsunuz?

Ne saçma sapan zırvalıklardır bunlar! Aziz Paul’ün dediğine göre, dolambaçsız bir şekilde ve açıkça söylediği gibi, *zina ola-*

yını iyileştirip ona derman bulmak için mi evlilik kurulmuştur? Gerçek bir Hristiyan, cesur ruhlu, ciddi, esaslı bir adam, karısının aşkının kaygısını duyar mı? Gerçekte, çocukların hangi babadan çıktığının, kimin çocuğunun olduğunun ne önemi var, yeter ki vaftiz edilip kutsallaştırılsınlar! İster koca, boşanmayı istesin, ister kadın ayrılıp gitsin, haydi geçin bunu, her ikisi de *borcun reddini* ileri sürmüştü: Böylece o zaman kırılıp bozulmaya yol açıp meydan verildi. Evliliğin ihsan edip bahsettiği yardım ve hizmet yerine getirilmemiş oldu; ama koca sadakatsiz olsa da, kadın sadakatsiz olsa da *birlikte yaşama rıza gösterir*, sızlanıp şikayet edilecek çok küçük bir konu bu: Bahaneyle ve tatlılıkla sadakatsizliği taşıyıp götürmek sadakatli eşe kalıyor.

Korint'lilere yazılmış Havarî mektubundan mantıklı bir sonuç olarak çıkartılmış bu çözüme göre Latin Hristiyanlığı ve Kilisesi, eş aldatma olayı söz konusu olduğunda boşanmayı reddedip kabul etmese bile, cinsel yetersizlik söz konusu olduğunda evliliğin iptal edilmesine izin verir: *Erk sahibi, güçlü olmazsa*. Burada herkes, ister bir koca *tabiata uygun olarak yaratılmış* olsun ya da ister *tabiata uygun yaratılmamış* olsun güçsüzlük durumlarının müşahade edilmesi bakımından, bu vicdan durumlarını inceleyen Ortodokslukla ilintili tanrıbilimin etkisi altında tasavvur edilip düşünülmüş, kongrenin bilgi verici, aydınlatıcı usul gereklerini yani formalitelerini hatırlatır; ancak XIV. Louis'nin hükümdarlığı altında yürürlükten kaldırılmış olan formalitedir bu.

Bakar mısınız, yargılanıp karara varılmış, evlilikteki güçsüzlük, yetersizlik, puta taparıktan daha az hoş görülür, bağışlanabilir ve eş aldatmadan da aynı şekilde daha az hoş görülebilir daha az bağışlanabilir! Nasıl buluyorsunuz Sayın Başpiskopos, bu meydana gelişe göre Aziz Paul, kanuni, meşru bir onur ve övünçle şunu haykırma hakkına sahip oluyor:

Gerçekten de inanıyorum ki bende de Tanrı'nın ruhu ve esini var; *düşünüyorum ki, Tanrı'nın ruhuna ve esinine ben de sahip olabilir miyim?*

XL

Hristiyanlıkla ilintili tanrıbilimi, evliliği, Hristiyanlık tarihinin ve Havari mektuplarının, tanımlamalarının, uygulamasının ve tüm yetki ve etkilerinin son derece apaçık ve kuşkuya yer bırakmaz bir şekilde kesin olarak ispatlayıp ortaya koydukları bir olgu olması bakımından, çok tanrılı dine dayanan düşünce ve esinin onu koymuş olduğu soylu yerden aşağı indirmiştir ne yazık ki.

Türün ilkel kabalığını, bayağılığını ve de Hristiyan misyonerlerinin doğuya özgü ruhunu ve anlayışını yeterince açıklayıp ortaya koymadığını, öte yandan ters yönden geriye doğru bu gerici hareketin en büyük sebebinin hala ne olduğunu bilmek isterdik. Nedeni saptayıp gösterdiğimiz zaman bu benim eleştirimi de tamamlamama yardımcı olacak.

Çok tanrıçılık, biri diğerinin nedeni olan birbirinden sebezlenen, birbirine bağlı, evli erkek ve kadın tanrılarıyla bir şekilde aileyi ve evliliği ülküleştiren ve idealleştirmişti; bu idealden tüm insan ırklarının, tüm toplumsal şart ve koşullarının uygun olup yakıştığı şeref, erdem ve Yüce Adalet'e ilişkin zirveyi oluşturdu. Ölümünden sonra cennete kabul edilmiş ve Hebe'nin¹ kocası olan Herkül, aşkın şiddet ve kabalıklarını, evliliğin aziz kutsallığına yükselten kabalık ve yabanlığın amblemi, simgesi oldu. Bir süre sonra görüldü ki dinsel duygunun alçalıp bayağılaşmasıyla koşullara ve durumlara özgü bir aradalıklar ve rastlaşmalarla pagan aile bu ideali kaybedip aşağıya düşer, alçalır; nasıl olursa

1 Zeus ile Hera'nın kızı, gençlik tanrıçası, Herkül'ün karısı.

olur, nihayetinde, cinsel yönünün ve cinsel düşkünlüğünün aşırı incelikleriyle, titizlikleriyle Latin ve Yunan toplumu, her iki cinsle de birlikte olan üniseksüel yani homoseksüel şehvete kendini kaptırıp bunun içinde yok olup gider.

Bu durumda Hristiyanlığın yapacağı ne olabilir ki?

Her devrimin aynı zamanda hem inkar ettiği, hem de önceki, geçmiş durumu yürürlükten kaldırıp ancak bununla birlikte sürdürüp devam ettirdiği, fikirlerin evrimleşen devinimi içinde ilkesi olan tarihin bir yasası hakkında diyeceğimiz şudur. Sırasıyla Hristiyanlığı yönetip düzenleyen yasaların art arda gelişi içinde emek ve çaba ile ilgili olarak bir örnek verdik: *Egoizm yasası, aşk yasası, Yüce Adalet Yasası*.

Böylece Hristiyanlık, bütün tanrıbilimi için yapmış olduğu, kölelik için yapmış olduğu şeyi evlilik için yapmak, çok tanrıcılığın terk edip bırakmak zorunda olduğu noktadaki şeyleri yeniden ele almak zorunda kaldı. Gerçekte olup biten her şey buydu.

Oğlancı, kulampara aşkın korkunçluk ve iğrençliklerinin, fahişeliğin sefilliklerinin, ailenin geçimsizliklerinin, evliliğin ikiyüzlülüğünün, aldatıcı yanının, ev aileye özgü örf, adet ve geleneklerin alçalıp bozulmasının tanığı... az da olsa belli olan, ortada olan, oldukça hoş ve basit, oldukça halka özgü, herkesin bildiği, popüler olan nikahsız beraberliğin mantığı ile aynı zamanda birlikte şaşırıp kalmış, hakiki aşkın bu dünyadan olmadığına, hele hele ölümlü türlere hiç de ait olmadığına, korkunç, canavarımsı, dehşet verici sonuçlarıyla olduğu kadar, Eflatuncu düşünce ilkelerinin düzeni ve kuramıyla ikna olmuş Hristiyanlık, cinsel arzuyu mahkum etti, dinsel açıdan cinsel yaşamı ve cinselliği inkar etti, yadsıdı; dünya hayatı bakımından ilke olarak kadınların birlikte hareket edip ortak olmalarını, bir araya gelmelerini açıklayıp bildirdi, ama uygulamaya gelince, hoş-

görü, anlayış ve şekilsel tavır bakımından nikahsız beraberlikle yetinmek zorunda kaldı.

Hristiyanlık tek kelimeyle, Sokrat ve Epaminondas ekolünün filozoflarının takılıp karar kıldıkları, önem verdikleri şu terimi, kelimeyi, tinsel ve ruhsal üniseksüelliği yani homoseksüelliği hareket noktası olarak el aldı.

Aslında evlilik kurumunu oluşturup kuran çoktanrıcılık, büyük bir adım atarak aşkın yardımına, imdadına Yüce Adalet'i çağırmakla yetinirken, bunun hiyerarşisini ve alta sıralamasını da ilan etti: Böylece bununla gelişmeye hizmet edip yardım etti ve evlilik kurumunun en üst şeklini hazırladı. Şekil ve yapı içinde, havari mektubuna göre Hristiyanlık, aşkı ast ve aşağı bir duruma koymaktan daha fazlasını yaptı, onu günaha yaklaştırdı ve onu mahkum etti: Onun bütün disiplinini, fikri sistem ve düzensesini bu mahkum etmeden esinleyip almıştı.

Hz. İsa'nın bir sözünü daha önce alıntılarımıştım, bir kadının artarda sırayla yedi kocaya ait olması hakkında, öldükten sonra yeniden dirilmeye göre elinde ne kalacak diye ona sorulduğunda: *Cennette, diye cevap vermişti, artık ne koca ne de karısı diye bir şey yoktur; herkes Allah'ın huzurunda melekler gibidir.* Aziz Paul, Galates, III, 28'de¹ yani fikri sistem ve düşüncesini, doktorinini söyler ve öğretir; *Hız, İsa açısından ondan hareketle ne Yahudi ne Yunan, ne köle ne özgür, ne erkek ne kadın diye bir şey yoktur.* Daha fazlasını da söyleyebilirdi: Ne erkek ne kız kardeş diye bir şey yok, Chateaubriand,² René'sinde oldukça açık ve net bir şekilde göstermiş olduğu gibi: *Sizi Hz. İsa ile nişanladım, der bir yandan, lekesiz, iffetli ve el sürülmemiş bir bakire gibi...* Dinsel bakireliğin tüm kuramı ve teorisi, cinsiyetin artık

1 Yeni Ahitte, Hz İsa'nın hayatıyla ilgili yazılar bütünü'nün bir kitabı.

2 François René de Chateaubriand 1768-1848, yazar, çevirmen, romantizm akımının öncülerinden.

hiçbir şey olmadığı, tinsel evliliğin, düğünün bu ilkesi üzerine kuruludur.

Bilinç üstü, insanı aşan makama özgü mantığın arzu ettiği cennetten reddedilip kovulmuş cinsellik ve cinsel duygu, böylece dünyada mahkum edilmiştir; daha doğrusu kadın, Hristiyanların gözünde tinsel gerçeklik babında varlığı olmayan biridir. Tabiatın bir hatası, tabiatın kazaen oluşmuş bir hali, erkek için bir işkence, sıkıntı, aşkın hatalı imgelemi gibi, böyle bir kişilik olarak görülen kadın, sadece cinsiyetinden soyunup, ondan vazgeçerek değer kazanır. Şu çözüm yollu formülü izleyerek Hristiyanlıkla ilintili bireylik özelliğinin örtüsüne bürünür: *Ne erkekler ne kadınlar, hepsi de Mutlak Hakim olan Allah'ın huzurunda melektir.*

İşte bu nedenle evliliği yok edip ortadan kaldıran sonuç; kadının ve erkeğin birlikteliğinin, evliliğinin sadece çocukların dünyaya gelmesi için, en çok da zinadan korunmak için önemli olduğu, bunun dışında bir değerinin ve öneminin olmadığı, karı koca halindeki kişilerin, akıl ve vicdan bakımından birbirinden bağımsız oldukları ancak Hristiyanlığa ve Kiliseye bağlı oldukları yani inançları bakımından bağlı olduklarıdır.

Sakinmanız gereken nikahsız beraberlik, aşkların birlikteliği olmayınca yetkili dinsel gücün iki cinsiyetten ögelere sağlayabildiği evlilik birliğinin tek şekilsel halidir, tabii Hz. İsa'nın bir başka Hristiyanlığı ve Kilisesi bu yasaya karşı gelmedikçe. Evliliğin içinde tüm Hristiyanlık için korkunç olan bu olgu bulunmaktadır, doğru ve adil çiftlerin arasında dışarıda söz konusu egemenlik ve üstünlükle bağdaşmayan ortak bir bilinç ve vicdan, aileye özgü bir inanç, ev aileye özgü adalet oluşur, teşekkül eder.

Kişileri yakınlaştıran ama onların kimliğini tanımayan nikahsız beraberlik; kalplere özgü cüzi iradeyi bir yana bırakarak

vücutları birleştirir; nikahsız beraberlik, kendi Yüce Adalet'i olmadan ve ahlaki bir ideal taşımadan, yani din inancının katlanabildiği her şey oldu.

Buradan böylece, onun doğal nikahsız beraberliğini yılmadan büyük bir güçle gösterip ifade eden üçüncü bir etkilenimle Hristiyan aile ve ev hayatına giriş yapıyoruz.

Eskiden antikitede hiç kimse aile içine nüfuz edip etkileyemezdi: eski Roma ve Bizans'ta harem odası gözden ırak tutulur, gizlenir, saklanırdı; ne din adamının ne yargıcın ona müdahale hakkı yoktu.

Hristiyanlığın içinde tamamen başka bir şey vardır: Din adamı kadının günahını çıkartır; onun tinsel kocasıdır; ruhen, vicdanen, kalben ona aittir; vücuduysa *doğurucu* olan kocaya aittir. TAM ANLAŞMA HALİNDE değildirler, yani iki ayrı vücut içinde bir ruh yaratıp oluşturmazlar; Tevekkün Kitabının dediği gibi *tek bir canın içinde* tersine onlar iki tanedirler.

Böylece Hristiyanlık, Venüs'ün kutsiyetli iman tavrını anlamaksızın, aşkı gölgeleyip bozduktan ve şerefini iki paralık ettikten sonra Allah'ın emrine ve düzenine rağmen kocayı karısından ayırır. Roma'ya özgü evliliğin ve tabiatın istediği gibi, koca, baba ve erkek kardeş tarafından Yüce Adalet'i kadına alıştırıp öğretmek yerine, yönetici olarak onu kendisi yetiştirip eğitir. Fourierist¹ yani insanın tabii eğilimleri üzerindeki tut-

1 François Marie Charles Fourier 1772-1837, Fransız filozof, toplum ve birey arasında, cinsiyetler arasındaki ilişkiler, emeğin organizasyonu üzerine düşünceyle feminizm kelimesinin ve toplumcu ekolün kurucusu. Ona göre tutkuların giderilmesiyle insanlığın güçlerinin mükemmel uyumu ve bütünlüğü sağlanır ki bu tutkular 12 duyuya indirgenir, güdüsel hevesler; koklama, tatma, dokunma, görme işitme gibi beş duyuyla birlikte, insanları birleştirici sevgisel tutkular; dostluk, ihtiras, aşk, aileyi üstün tutma duygusu, ayrıca üç tane bölüştürücü tutku; düzen ve enrika eğilimi, sıkıntıların üstesinden gelmek için insan faaliyetlerinin çeşitliliği, kelebek gibi daldan dala konması ve birçok zevkin bir araya getirilip birleştirilmesinden kaynaklanan duyuların ve bilincin sürüklenişi.

kunun coşkuyla sürüklenişi demek olan tutkusal çekim gücüne özgü aile ve ev hayatı içinde olduğu gibi, şehvete düşkün sevgili, koca, ruhu dolduracaktır. Öyle ki Hristiyanlıkla ilintili evlilik, gizemsel olarak eş tarafından aldatılıp boynuzlanmayı kendisi tanımlayıp tasvir edebilmişti: *Bu oldukça büyük bir gizem, bir sırdır!*

Katoliklik mezhebinin gücünü muhafaza edip koruduğu her yerde, din adamı, ailenin, evin efendisi, yöneticisidir. Bu ne biçim tinsel bir mahrem zinasıdır? Bir eş aldatmadır bu! Karılarını bir başkasına devretme deliliğidir bu, nasıl bir akıl buhranına sahip umutsuz kocalardır bunlar böyle!

Ayrıca her din aynı şekilde yapacaktır, bunda Eflatun'u ve Baba Enfantin'i¹ tanık olarak gösteriyor, onları doğruluyorum. Toplumun, Yüce Adalet'e doğrudan bağlanıp dayanmak yerine, bir inanç, bir dogma, yani bir düşünce ve inançlar bütünü üstünde, deneyüstü ve deney öncesi verilere, duyuların izlenimindeki en yüksek verilere dayanan, salt ve yanılsız olarak mantığı olan bir saygı üzerinde temelini ve ana koşulunu alır almaz, erkek ve kadın arasında evliliğe özgü yemini bozması gereklidir, ya da her şey berbat olur, boşa gider. Nasıl ki yurttaşlık nitelikleri bakımından halka özgü yetkeyi, kamu gücünü yükseltip yukarı kaldırıyorlarsa, eşlere özgü kalite olarak da onu yükseltip yukarı kaldırmak zorundadırlar. Paraguay Cizvitleri,² yeni dine katılanlara bu şekilde davranırlardı. Ya da, ilk Hristiyanların ve Eflatun'un istedikleri gibi, aşkların bir araya gelip bir ve ortak olmaları; ya da din adamına göre evliliğin hiyerarşisi, yani nikahsız beraberlik. Bunun dışındaki mesele, Hristiyanlık ile ilgili husus, din ve inanç meselesidir.

1 Barthélemy Prosper Enfantin, 1796-1864, Fransız yazar, filozof, ekonomist, girişimci, Saint-Simoncu akımın başlıca öncülerinden.

2 Hristiyanlıkta misyonerlik yapan, Hz İsa'nın Askerleri adıyla bilinen bir tarikat.

BÖLÜM V

Hristiyanların yapısında evliliğin ve aşkın ahlaki olarak bozulup kokuşması. Çağdaş şehvetperestliğin karakter özelliği.

XLI

Görüş açısının çeşitliliği ve farklılığı bakımından, Epikürcü¹ ile ilintili duyumcu ekolün ve Sokrat ile ilintili tinsel ekolün, bir-biri ardınca düşleyip durdukları, aşkla ilgili idealin yerine, niha-yetinde, Hristiyanlık sadece kendine has görüş açısına göre, bir başka ideal olan mistik gizemci aşkı koyar. Aklı başında, düşünen reformcular bir şey yapmak zorunda olduklarını düşünmüşlerdir, bu, kutsayıcı, kutsallaştırıcı simgeyi düşünüp yorumlayarak, evliliğin hukuki ve adli anlamını kurup yerleştirmekti. İnsanlığa ve tabiata olan tiksinti ve düşmanlıklarına sadık ve bağlı olan Hz İsa'nın misyonerleri, pagan felsefenin bütün aşırı titizlik ve inceliklerinin sınırını aşip daha da ileri giderler. Eski antik aileyi mahvedip bozup yitiren aynı durum yeni aileyi de bozup yitirmek durumunda kaldı: Öyle ki böyle birkaç şekilde, toz halinde, likit halinde ya da buhar halinde zehiri içinize çekip duruyorsunuz, sizi öldürüyor bu.

Öncelikle nedir bu mistik sofu gizemciliğe has aşk?

Eflatuncu platonik aşkın çeşitliliği olan mistik aşk, tabiatın erkek ile kadın arasında kurduğu, patavatsız, boşboğaz Yunanlıların, saltanat, yetke, tür ne de cinsiyet ayrımı yapmaksızın tüm

1 Epiküros, İ.Ö. 342 ya da 341-İ.Ö.270 Yunanlı materyalizmin öncüsü, filozof, felsefe ekolünün en önemlilerinden biri olan epikürizmin kurucusu, yani amacı sarsılmaz, değişmez mutluluk haline ulaşmak, ruhun dinginliğine, sağduyuluğun, bilginin ve mutluluğun araştırılmasına dayanan atomist, materyalist bir bilimsel bilgi öğretisi, onun mirasını materyalizm kendi üzerine alır.

tabiata yaymış oldukları duyguyu yaratıcı sevgi, ebedi güzelliğin sahibi Allah'a atfedip ona katmaktan ibarettir. Hem bununla birlikte, Eflatuncu, düşte kalan platonik aşkta olduğu gibi ve ondan çok daha fazla, gizemci mistik aşk, zihinsel iğdişe, kesin ve mutlak olarak cinsel yönden kendini tutmaya meyillidir: Bu her zaman cinsiyetin, cinsellik duygusunun olumsuzluğunu ve inkarını ve sonuç olarak da aşkın kendi inkarını kendisiyle taşır, götürür.

Bu gizemciliğin, mistisizmin kaynağı, kökeni, dinlerin kökeniyle karışır, örtüşür. Oraya sürüp götüren, şehvet uyandırıcı gizemlerden bahsetmeden biliyoruz ki her kent kendini, onu koruması altına alan ve özel, kutsiyetli bir iman tavrıyla kendini feda ettiği bir Tanrıya, bir karı koca, bir evlilik bağına özgü bir birliktelik kurmuş gibi görüyordu. Peygamberler şu fikirle doluydular: Yehova,¹ İsrail şehrini çıplak ve sürgün edilmiş buldu, onu elinde tutup kaldırdı, koruyup kolladı, evlendirdi, süslerle, altınlarla onu donatıp giydirdi; *Kutsal Yasa*, yeni evlileri bir düğün dolayısıyla öven sürname şeklinde, sevgi dolu bir şiir olan, ünlü benzersiz *Kantik*² ilahisi, onun evlilik sözleşmesidir.

"Hindistan'ın gizemli şiiri, yaratıcısı için ruhu vecd edip kendinden geçiren ve tutkulu aşkın alışlagelmiş metin özelliğindedir. Bu aşk, insanın hissedebildiği, *Kantiklerin Kantiği* yani en yüce tanrısal ilahinin nefissel imgelerle ama Yahudi dilinin kendisinin erişip yakalayamadığı anlatımsal ifadeye özgü yürek temizliği ile kendi düşünce ve duygularını açıklayıp dile getirdiği en aziz, en temiz, en esirimsi bir duygudur. Onda, bir başka Eden'nin³ gölgesi olmadan ve lekesiz bir temizlik, saflık içinde erkeğin ve kadının masum, süssüz püssüz yalınlığı hissedilir."

1 İbranice, var olan, var eden anlamına gelen Allah'ın ismi.

2 İlahi, İncil'in bir kitabının başlığı.

3 Adn, Adem ve Havva'nın yaşadığı cennet bahçesi.

(Edebiyat İle İlintili Aile Dersleri, M. DE LAMARTINE tarafından, Baron Ekstein¹).

Yaratıcıya tamamen duygusal olarak bağlı, tensel arzuya mahkum eden Hristiyanlık, mistik, sufi aşkı en yüksek seviyeye taşımak, onu geliştirmek, onu her türlü form ve şekil altında eğitmek, ondan dinsel temel bir davranış ilkesi ve selamete has bir koşul yapmak zorundaydı.

“Sizi tek bir kocayla nişanladım, demiştir Aziz Paul Korint’li- lere hitaben, *iffetli, tertemiz bir bakire olan Hz. İsa ile*. Yeni Ahit,² Hristiyanlığın Aziz Babaları, gizemli sofuca inanışlar, herkese öğüt veren öğütçüler, sadece Hz. İsa’nın ve onun Hristiyanlığı ile dүğünsel yaşamından, ruhun yaratıcı ile dүğünsel uyuşumundan, bakirelerin aziz tanrısal kocaları Hz. İsa ile evliliksel birlikteliğinden bahsederler. Nasıl ki çok tanrılı pagan dini Hristiyanlığın tamamıyla aşkı tek bir fikir içine götürüp dönüştürüyorsa o şekilde söylenebilir.

Anlaşıyor ki bu sistemin içinde evlilik, iyi olan her şeyin, güzel olan her şeyin, her aşk ve sevginin yaratıcısı Allah’ın kışkandığı, sadece bir merhamet, bir mağfiret fazlası olarak müsaade ettiği sadakatsizlik türü gibi bir şey olarak görülür.

Kadını olmayan, diye başlar söze Büyük Havarî Aziz Paul, evli erkek daha karısını hoşnut ve memnun etmek zorunda olduğu sırada, onun akli fikri sadece Allah’ın hoşuna gitmektir. Aynı şekilde vücudunu ve kalbinin temizliğini muhafaza edip koruyan, evli bir kadın gibi dünyayla meşgul olup kocasının hoşuna gitmek yerine bakire kadının akli fikri Büyük Güç Sahibi Allah’ın hoşuna gitmektir.

Gerçekten ve haklı olarak, hoşgörü ve anlayışla yatıştırılmış ve düzenlenmiş olan Hristiyanlığa has evlilik, kalbin, candan,

1 Ferdinand Eckstein, 1790-1861, Danimarkalı dram yazarı, filozof.

2 İncil, Hz. İsa’nın hayatı ve ilk öğretilerinin öğretimi ile ilgili kitap.

içten tercihlerini, beğenilerini, din adamına, Hristiyanlığa ve Kilise'ye, Allah'a ayırıp saklayıp onlara gösterirken, aslında bu eş aldatmadır, yani zinadan daha berbat olan bir nikahsız beraberliktir.

Uygulanmaya özgü ve mantıki, tutarlı sonuçlarının içindeki bu yeni aşk teorisine devam ediyoruz.

XLII

Çelişki, uyuşmazlık, öncelikle, sofuca gizemli inanışların ifade dili içinde görünür. Sürekli olarak, tensel ve kösnül aşkın imgelerini kullanmaksızın tanrısal aşktan bahsetmek imkansızdır:

“Denys le Chartreux¹ ile birlikte diyebiliriz ki Yüce Eş olan Tanrı, ruhu tamamen aşkına düşkün ve tutkun olarak görünürken onunla ilgili olarak ilişki ve iletişim halindedir, ona kendini tanıtır ve gösterir, onu kucaklar, onu kendisinin içine çeker, onu sarıp sarmalar, onu harikulade bir gönül hoşluğu ile sevgiyle sımsıkı kucaklar...”

Aziz Bernard² ile birlikte diyebiliriz ki, bu kucaklama, sarma, bu dokunuş, bu bütünlük ve birliktelik, hiç de imgelemin içinde, duyuların içinde değildir. Ama uğraşısı ve kendi parçası içinde varlığımızın en dinsel, gizemli yanı, ruhun eşsiz, şaşılacak bir ayrıcalıkla, şekil ve simge olarak değil ama can vermeyle, imgeyle değil ama duygu ve etkiyle en sevgili göz bebeğini alıp kabul ettiği, kalbimizin en içten, en derin, en sıcak yerindedir...” (BOSSUET, *Karısıyla Hz. İsa'nın birlikteliği, evliliği hakkında*)

Belki bu örnekleri ciltleri doldurup taşıracak olan deyimsel ve anlatımsal materyalizm, başlangıçta aşırı bir sefihliğin, ahlak-sızlığın materyalizminde yolunu yönünü yitirip şaşırmış kalpleri

1 1402-1471, Belçika, Katolik bir yapı olan Bruno Tarikatıyla ilgili tarikat düzeninin din adamı, tanrıbilim uzmanı ve dinle ilintili yazılar yazar.

2 1090 ya da 1091-1153, Fransız başpapaz, kilise yüksek din bilgini, keşiş.

toparlayıp kaldırmak için gerekliydi, ayrıca bundan dolayı sofucaca gizemli inanışlara karşı metin örneklerine dayanan suçlayıp itham edici bir gerekçe oluşturmamayaacağım. Kanuni ve meşru konusuna ve nesnesine uygulanmış, hemen hemen edepsiz ve müstehcen diyebileceğimiz dil yetisini kullanma olgusunu getirip kabul ettirmek için şu adamlar; bir Aziz Bernard, bir Fenelon, bir Bossuet'ye gerekli olan iffetlilik ve dürüstlüğe ilişkin ne memnem bir güçtür bu! Hatta ben bundan dolayı çocuklar açısından dehşet ve korku içinde olmayacaktım eğer sonuçlar orda yerinde kalsaydı. Bu, içinde kötülüğün yer alıp barındığı sözlerin içinde yok: O, yakışık almaz bir şekilde inanç adı altında, aşka özgü evlilik birliğinin açıklanıp ilan edildiği, Allah'ı aşkın konusu, nesnesi haline getiren, oluşturan düşüncenin içindedir.

“Adem, ilk babamız, Allah'a karşı gelerek hemen akabinde bu yüzden istek ve heveslerinin hepsine sahip olduğu kendi tabii, doğal imparatorluğunu kaybetti. Onun itaatsizliği, karşı gelişi, bir saymamakla karşılığını, cezasını görür. Hiç beklemediği, ummadığı bir karşı geliş hissetmiştir, ayrıca mantığa karşı birden bire ansızın ayaklanıp isyan etmiş olan ast özelliğe sahip olan kısım, indirgenip küçültülebilmesinden dolayı her şey karmakarışık utanç verici hale gelmiştir. Ama en acı ve üzüntü verici olan bir şey var ki, bu duygularımızın ve duyularımızın içinde ruhun anlaşılmasız karışıklığıyla birlikte yükselen, bu kaba saba açgözlülükler, bu doymayan kaba arzuların dünyaya gelip doğuşumuzda da oldukça büyük bir payı var. Buradan hareketle şuraya geliyoruz, ilk babamızı utanç içinde bırakıp yüzünü kızartmış olan bu aşırı dengesiz arzu ve heveslerinin hepsine ulaştığımızdan dolayı şimdi utanç verici olan nedir bilmiyorum. Bu gerçekleri anlayınız lütfen ve bir kez daha bu oldukça fazla yüzkarası alçaklıklarla dolu şeylerin üzerinden yeniden geçme edebini benden bağışık, beden uzak tutunuz ve her halükarda bunlar olmadan kökensel

günahın ne olduğunu anlamanız imkansız: Çünkü yürekteki gizli zehrin ve dayanılmaz illet vebanın tabiatımızda akıp durması bu kanallar sayesinde. Bizi doğurup meydana getiren şey bizi öldürüyor. Aynı zamanda ve aynı kaynaktan dolayı vücudun hayat bulmasını ve ruhun ölümünü beraber alıp kabul ediyoruz. Kaynağı içinde mikrop bulaşmış, zehirlenmiş bizi şekillendirip oluşturan bir sürü sayısız yığın ve kitle topluluğu ruhumuzu ölümlü uğursuz bir salgınla zehirliyor...” (BOSSUET, *Aziz Meryem Ana'nın Üstün Öğretisi ve Anlayışı'nın sevinçle kutlanması üzerine Vaaz*)

Hangi düşük ve alçak insan böyle bir din anlatım yetisine kızpıp da ifrit olur? Bossuet¹ aşktan ve onunla ilgili olan her şeyden bahsettiğinde asil ve soylu olmakla birlikte iffetlidir de: Bir tek Milton² onunla karşılaştırılabilir. Sadece duygu kavramını düşündürmek için kelimelerin materyal anlamını unutturmaya özgü, gizemli, sufi mistisizmin gücü sayesinde bilinen en güzel ve en soylu bir eşyadır değil mi? Romancılarımız tam tersini yapıyorlar: Namuslu, dürüst sözlerin altındaki amaçları ve eğilimleri en az, en küçük olan şeyleri düşündürüyorlar. Şu değişik metin parçasına yaklaşan, yakınlığı olan şeyi, dünyanın bütün edebiyatlarında arayın, araştırın:

“Hey Yüce Azamet sahibi Allah, kendini yenilmez, karşı konulmaz olmakla öven şeytanın olduğu yerdir burası; oradan atılamaz ve kovulamaz olduğunu söyler: Sizin gücünüze meydan okuduğu, gücünüzü hiçe saydığını kavramanın ve anlamanın anı ve zamanıdır...”

“Aziz Kurtarıcımız bu dar, bu iradi hapisanenin (ana karınıda) içinde gördüğümüz zaman, kendi kendime, kendi içimde

1 1627-1704, Jacques-Bénigne, Hristiyan din adamı, vaiz, yazar.

2 John Milton, 1608-1674, İngiliz şair, yergi yazarı, Kayıp Cennet, Bulunmuş Cennet gibi kahramanlık şiirlerinin yazarı, eski ve çağdaş diller, felsefe, edebiyat, tanrıbilim gibi konularda derin incelemelerde bulunmuştur.

bazen şöyle derim: Tabiatımızla bütün tinsel, dinsel evlilikleri ayinle kutlayıp, kutsallaştıracağı tamamen bakireye özgü olan bu gerdek yatağı, oldukça hoş bir dinlenme ve dinginlik elde ettiği bu aziz, kutsal çadır, oğluna ayırdığı bu kutsal tapınağı ancak sadece kısa bir süre için olsa da, Tanrı'nın şeytana bırakması gerçekten mümkün olabilecek bir durum muydu? Bunu aslında ben kendi kendimle konuşuyorum. Ardından Büyük Kurtarıcı Hz İsa'ya dönelim: Kutsanmış mübarek aziz çocuk diyorum ben ona, ona tahammül edip katlanmayınız, annenizin ırzına geçilip kirlenmesine müsaade etmeyiniz! Of of! Keşke Şeytan, orada kalırken bir cennet yaptığınız sırada, oraya yanaşmaya cesaret ettiğinde onun başının üstüne yıldırımlar yağdırsaydınız! Böyle nefret ve kıskançlıkla annenizin masumluğunu ve şerefini koruyabilecektiniz...

Sonra Pie IX¹ ve tüm Hristiyanlık ve Kilise'nin akdedip tamamladığı gibi sonuca bağlar:

“Eğer siz böylece Hz. Meryem’de acı çekmemiş bir doğum, kırılgan ve dayanıksız olmayan güçlü bir beden, başkaldırsız, isyansız duyular, lekesiz bir hayat, acısız bir ölüm görüyorsanız; eğer kocası sadece koruyucusu, evliliği bekaretini örten ve koruyan bir örtü, bir perde, sevgili oğlu bozulmamışlığın ve namusluluğun, canlılık ve hayat verip dünyaya getirdiği bir çiçek ise; eğer onu kabul ettiği zaman, şaşkınlıktan allak bullak olmuş tabiat, bütün yasalarının sonsuza dek ebediyen çözülüp ortadan kaldırılacağını sandıysa, eğer Kutsal Ruh kendi yerini doldurduysa ve aşırı doyumsuz bir açgözlülükle çoğu kez alışlageldiği üzere meşgul edilip alıkonulmuş engellenmiş olan bakireliğin tat ve zevklerini tutup ele alıp onlara egemen olursa, bu prensesin vicdanı ve kavrayışı içinde tabiatüstü hiçbir şey olmadığına ve

1 1792-1878, Katolik Kilisesi Papası, Kilise ermişi, kardinal, piskopos, başpiskopos.

bu yerin hiç de göze çarpan belirgin bir mucizeye işaret etmeyen hayatının ne de olsa en önemli bir yeri olduğuna kim inanacak?”(adı geçen aynı eserde)

Bana sorarsanız, ben bu tarzın, bu biçimin karşısında eğilir yerlere kapanırım, eşi bulunmayan, hiçbir şeyle karşılaştırılmaz bu benzersiz saflığa, temizliğe hayranım. Karalanıp lekelenmiş bir tahtın üzerine dayanan aziz ve masum çocukluğun bu karışıklığı, bu çelişkisi; halka özgü kavram ve anlayışların kiri ve pisliği içinde kendi başlangıcını ele almasını bilemeyen, model ve örnek kadının hayatının oluşup meydana geldiği bakireye özgü imtiyaz ve ayrıcalıkların izi ve seyri; analık ve analık duygusuna, gerdek yatağına, Yahudilerin kutsal çadırına, Katolik Kilisesi’ndeki kutsal kaseye, tapınağa ilişkin bu imgeler, bütün bunların hepsi beni kendine hayran bırakıyor. Ayrıca şunu söyleyebilirim ki, düşüncesini genelleştirerek söyleyebilirim ki Bossut’ye göre: Hayır, insanlık kavrama yetisinin ve anlayışının lekelenmiş ve kirlenmiş olması, gerçek ve hakiki zevcenin anne olarak bakire oluşunu bırakıp sonlandırması, toplumda ve ailede temel olarak hizmet etme görevini gören bu aşkın, dünyevi ve kösnül isteklerin taşınıp iletilmesine teslim edilip bırakılmış olması imkansız değildir. Bütün bunlar insani değil, hayvanidir diyorum ben. Eğer Hristiyanlık yanılıyorsa, bu kural olarak istisna kılıp ayırım yapmaktan dolayıcıdır. Bu her meşru doğuma özgü ayrıcalık olması gereken şeyi, Bakire Hz. Meryem’e ve Hz. İsa’ya indirgeyip sınırlandırmaktır.

Bossuet ve sofuca mistik, gizemli inanışlar, sonuçta masumlar için ele alınmış olmalıdır, ayrıca benim eleştirim hiç de onların anlatım ve ifadelerine yönelik değildir, daha çok onların geleneklerine yöneliktir. Görüp müşahade ettiğim şey onların inancıdır, onların dogmalarıdır.

Hristiyanlık boşu boşuna idealini yükseltir. Dil yetisinin arı ve saf bir eğretilme olmasına boşu boşuna itiraz edip karşı çıkıyor:

Söz, fikri içine alıp kapsıyor fikirleşiyor, fikri sayesinde de Hristiyanlığı içine alıp kapsıyor, böyle olmasına rağmen aşka saygı gösterip minnet duyuyor; ondaki cinsiyetlerin birlikteliği ve ayrımı demek olan, başlıca koşulu kabul edip tanıyor; ayrıca üstelik kösnül-tanrıbilimsel düş ve düşüncelerin seyri içinde coşup kendinden geçiyor, üstelik sofu gizemci anlayışın yapısında aşka özgü birlikteliği ve evliliği, ısrarcı, arzu edilir, karşı konulmaz kılıyor.

Belli bir noktaya kadar anlıyorum ki, tanrı ile ruhun sofu, gizemsel düğünü bir istiareyi yani eğretilmeyi andırıyor; ama Hz. İsa, Hristiyanlığa koca olarak önerilmiştir, Mont Carmel tarikatı rahipleri ve Assiz'li Françesko'nun 1215'te kurduğu Françesko tarikatı rahiplerinin arzu ve hevesle taparcasına sevdikleri lekesiz, tertemiz Bakire Hz. Meryem Ana'nın ve Joseph'in (Hz. Meryem, Hz. İsa'ya hamile iken ondan 19 yaş büyük 33 yaşındaki Aziz Joseph ile evlendirilir) evliliği model ve örnek olarak onlara hizmet eder, yardımcı olur. Buradakilerin hepsi de aslında istiare değil midir? İdealin içine köklerinden daha önce gömülüp yerleşmiş, yerleştikçe çok daha derinleşen bir kirliliğin temayülü üzerinde değil miyiz?

Hem bununla birlikte, bilimsel bilgi öğretilerinin birbirleriyle düşünüp yargılayıp değerlendirdikleri ürünleri ve kazanımlarına göre İncil şöyle der: *Karşılaştığınız kazanımlarınız sayesinde.* Hristiyanlığa özgü bu aşkın cennetinden ininiz ve de tohumunun dünyada ne ürettiğini, neler yaptığını görünüz.

XLIII

İster Hristiyanlık, nikahsızların arasında Venüs'ün *azizelerini, kutsal kadınlarını* yukarı çıkartıp yükseltip, az çok kutsal olan fahişeliği geçerlik ve yürürlükten kaldırmakla yetinmiş olsun, ister en kesin ve en demokratik olacak olan şey olması bakımından, cinsiyetlerin birlikteliğinin iki model halinde alta sıralamasını

yani hiyerarşisini tek bir darbe hareketiyle yok edip ortadan kaldırılsın, her aşkı evliliğin en saygın seviyesine yükseltmeye karar verirken, söylemiş olduğum gibi, toplumun ekonomik olarak yeniden kurulup meydana gelmesini içerecek olmasının yanında, bu reform sayesinde ilk önceden her erkeğe kadın ve çocukların bakımı ile ilgili imkan ve olanakları sağlamak gereklidir. Düzeltip iyileştirici reformcuları bıktırıp usandırmaktan uzak durarak böyle bir görüş açısı ve yaklaşım giderek onların heyecanını coşturup artırır. 1848 sosyalizmi bunu anlamıştı; o, düşüncenin önünde gerileyip kaçmadı. O zaman bizim de olduğumuz gibi herkesle beraber aynı enerjimizle, emek için hakkı ve evlilikteki hukuku güvence ve teminat olarak şimdi şu söyleyeceğimin ikinci seviyede bir şartı olarak bildirmiştik: Bu kadının *tüm kurtuluşunun* söz konusu olduğu ve tamamen *bağımsız* olduğu, erkeğin hem vatandaş hem de erkek olmak bakımından bu çifte düzenlemesi içindedir.

Hristiyanlık, kendi düşünün, yok oluşunun dogması ile emeğin umutsuz öyküsüyle, köleliğin bölgesindeki ayrıcalık ve imtiyazlarıyla, sanayi ve ticarete karşı önyargı ve müdahaleleriyle, zenginliğin yayılım ve dolaşım hareketliliğinin ve üretim yasalarının mutlak ve kesin cahilliği ile, yetke, hiyerarşi ve soylu gruplara ilişkin ruhuyla girişim ve teşebbüsün altında, gelişmenin gerisinde kalmıştır.

Toplum ve aile, bozulup çığırından çıkmış, karmakarışık olmuştur, öyle ki Hristiyanlık, bir şeyleri yeniden düzeltip onarma konusunda güçsüzlük ve yetersizlik içindeydi; ancak insanı ve tabiatı lekeleyip mutsuz etmek, vakıf gelirlerini ve maddi varlıkları ele geçirmek, dogmalarını tanımlayıp belirtme konusunda yırtınıp durmak için gücü ve enerjisi vardı. Ortılığı sarıp istila etmenin ve kokuşup bozulmanın etkisinden imparatorluğu kurtaramadığı, kurtarmasını bilmediği gibi, evliliği ve kadını yiyip ke-

miren miskinlik hastalığından nasıl kurtaracağını da bir onun kadar hatta ondan daha çok bilmez. Kötülük iyileştirilemez; ancak karakter değiştirir. Yankılanıp duran bir püskürme, bir taşkınlık gibi, Hristiyanlık tehlikeli bir duruma geçiş yaptı ve oluşum tamamıyla sarsılıp bozuldu.

Ayrıca öncelikli olarak, puta taparlık yasaktır, komünist mezhepler kökünden kazılıp yok edilmiştir. Kamusal kutsiyetli iman tavrının koruması altında, eskinin kadını özgür aşka kendini adanmışken, dava usulü söz konusu olmaksızın idam sehpalarında sergilenmiş, rezil edilmiştir... Dinsel fahişelikten dolayı üzüntü ve pişmanlık mı duyacağız peki? Allah aşkına, Allah korusun! Ancak ticaretini korumak, hoş görüp izin vermek zorunda kaldığımız insanlıkla ilintili mahlukların, kadınların bununla birlikte sadece İncil'e ilişkin reformla ilgili olarak küçülüp alçalma seviyesini elde etmeleriyle ilgili üzüntü ve pişmanlık duymaya müsaade edilir. Fahişelik hepimizin de bildiği gibi çok tanrıcılığı bitirmez: Sefillikle nikahını kıyıp evlenmiş kadın, utanç ve aşağılayıcı davranışların altında ezilmiş olarak fazlasıyla ürkünç, berbat, fazlasıyla korkunç derecede kötü bir haldedir. Kibar fahişe için, artık ne şarkının ne de şiirin olmadığı, onu yukarı kaldırıp yükseltecek en küçük bir idealin olmadığı bir durum söz konusudur, af ve aman dilemesi ile ilgili kutsayıp takdis etme ve benimseme söz konusu değildir. Roma'da, Venedik'te belli bir zaman süresince, eski sanat yapıtlarının taklit edilmesi, onu yeniden canlandırıp diriltti: Bu kepezelik, bu utançla yok olup gitti. Orospu, vaftiz edilmesinin icap edip gerektirdiği hemen hemen her yerde, kökensel günaha model ve örnek olarak hizmet edebilen maymun cinsine yakın bir varlık gibi görülür. Eğer polis memuru onunla uğraşıp meşgul oluyorsa, bu, utanmaz, iğrenç hayvanın namuslu, temiz insanları tehdit ettiği bulaşıcı hastalığı zamanında durdurmak içindir. Dahası Hristiyanlığa has edep,

sefihlik ve ahlaksızlığa kapılmış bu cesarete karşı çıkmış, itiraz etmişti: Bay Benjamin Delessert,¹ Sağlık Kurumunu yapıp açmış olmaktan dolayı, sofular tarafından kınanıp ayıplanmıştı ve orada frengi hastalığını boğup öldürmek için teşebbüs edip uğraşmıştı. Halka has Venüs'ün kurbanlarına ve yaralılarının başına gelmiş ne talihsiz bir felakettir bu, kahretsin! Nefsi ve cinsi isteklerde kendini tutamamasının imdadına bilimi çağırmadan önce erkeğin ahlakı bozulup kötüleşsin ve hastalık onu kemirip yiyip bitirsin. Zavallı sefihlere gelince, Manon Lescout'nun² tüm hikayesini okumuştuk: Hükümet sadece Hristiyanlık bilincini ve vicdanını işitseydi o zaman Guyane³ ve Noukahiva⁴ için o hikayelerden bir sürüsünü yapacaktı.

XLIV

Nikahsız beraberliğin iyi kötü orta hali, Hristiyanlık düşüncesinin tam ifadesi olarak teveccüh, lütuf ve hidayet elde etmek zorunda gibi görünüyordu: Hiçbir şey olmadı: Onun adı erdemsiz ve iffetsizleşmişti: Din adamının kutsama duası ve utanç, ahlaksızlık ve iğrençliğe has ifade beyanatı arasında karar kılıp seçim yapmak zorunda kaldı. Çok fazla uzağa gidildi. Orta çağda din adamlarının kadınları nikahsız beraberliklere uygun görülüp onun içine sindirildi, ayrıca bekar erkek, dinden bağımsız laik ve dünyasal bütün din adamları sınıfı için, mesele olduğu üzere, Toleda (İspanya'nın merkezinde bir şehir) din bilginleri kurulunda, bu nikahsız kadınlara tazminat olarak kürek cezası getirmeye mecbur olduğunu açıklamıştı. Bekar olmaktan uzak din erki me-

1 1773-1847, Fransız botanikçi, siyaset adamı, iş adamı, bankacı, doğal bilimler uzmanı.

2 Abbé Prévost (1697-1763, roman yazarı, tarihçi, gazetece, Kilise adamı, çevirmen)'in romanı.

3 Fransız Guyanası, Güney Amerika'da bir Fransız bölgesi.

4 Nuku hiva, Büyük Okyanusta Fransız Polinezya'sında bir ada.

selesi, din erki olmayan Hristiyanlık meselesi, din meselesi, itaat meselesi. Eğer laik evlilik zaten yetki gücü için bir tehditse, din adamının evliliğinin ne kadar güçlü bir mantığı olabilir?

Bununla birlikte burada nikahsız beraberliğin yok olup bitmesi için içten, yürekten söz ve dilekleri tasarlayıp oluştururken, yazarken şunu söylemek için kendime hakim olamıyorum; onu ahlakın hizmetinde kullanmak yerine, onu durdurma gücü olmadığı halde, onu lekeleyip kötüleştiren Hristiyanlık, ona yeni bir dokunca getirip zarar verdi.

10 Temmuz 1855'te Seine ağır ceza mahkemesi aşağıdaki durum ve koşullar dahilinde, iki eşli olduğu ortaya çıkmış bir kadını iki yıl hapis cezasına mahkum etmişti;

Kocası tarafından terk edilmiş olan kadın onu ülkesine götürren ve ona birliktelik şerefini verip onunla evlenen bir sevgili bulmuştu. Her şey bu bahtsız, mutsuz kadını evliliğe sürüklemişti: Birinci kocasının onu terk ettiği, sevgilisinin ve ailesinin verdiği söz, toplumun muaşeret adabları, görgü kuralları, Hristiyanlığın hidayeti sayesinde *concubinat*,¹ aynı şekilde edep de artık kabul edilmez. Daha doğrusu şöyledir: İki eşlilikle suçlanan bu kadın gerçekte tek eşlidir, hem de üstelik onu inandırıp ikna etmek ve onu suçlu duruma düşürmek için, ikinci evliliklerin kutsanıp kutsallaştırılmasına zarar verdiren durum ve koşulların yanında, üstelik Hristiyanlık, Kilise ve onu taklit eden yasaya rağmen bunun karşısında duruyoruz ve ben onu masum olduğunu, saygıya layık olduğunu haykırıyorum.

O halde ona bu suçu işlettiren neydi? İki koca ile aynı anda, aynı zamanda mı yaşadı peki? Hayır: Birincinin terk ettiği bir kadındı o, yasal olmasa da fedakarlık ve dürüstlük niteliğinde bir anlaşma ile ikinciye bağlanmıştı. Bu işlediği günah, kanuniyete bir karşı duruştur, ama aşka, Yüce Adalet'e, hakka ve akla, edebe

1 Romalılarda, Romalı olmayan alt sınıftan kişilere müsaade ettikleri evlilik çeşidi.

karşı bir duruş değildir. O halde nedir bu meşruiyet? Tanrıbilimsel tasavvuri bir kurgu ile yaratılmış, suç olarak ilan edilmiş iki eşlilik ve toplumun kovup dışalamasını içeren çapkınlık arasında tek edilmiş kadına orta bir yol bırakmayan aşırı korkunç bir durum. Sanki Yüce Adalet, azar azar hak ve hukukun uygulanması ile onları yükseltip yukarı çıkarmak için, şeylerin ve zamanın mantığının yapmış olduğu imkansız durumları meydana getirmekten ibaret!

Bununla birlikte boşanma olmayınca, ne olacağını düşünüp tahmin ediniz. Yasalarımız hiç istemediğim halde önceden de bildiğimiz *concubinat* evliliğine yasal bir nitelik kazandırıp tekrar ortaya çıkartırlar, hemen hemen İmparator Auguste'ün yaptığı gibi ... Hristiyanlığın ve Kilise'nin çok uzun zamandır kabul ettiği gibi: Bu kadının durumu ne olacaktı, başına ne gelecekti? Namuslu ve iffetli bir erkek arkadaş, kendisine ait bir aile, çocuklar, halkın gözünde bir itibar, yargıcın saygınlığını kazanmıştı; toplum, ahlak, akıl ve mantık, Yüce Adalet hoşnut edilip tatmin edilmişti. Bunun yerine, sonuçta bu kadın zayıflayıp bozulan bir kördüğümü çözmek, soruna çözüm bulmak istemişti. Aynı kadın, bir yandan, din ve yasalar tarafından yeni aşkları nedeniyle inançsız, hovarda, zinakar, fahişe olarak ilan edilir; diğer yandan da onu, tekrar evlenme eğilimi ve davranışında bulunduğu için, iki eşli, sahtekar, kutsala saygısız biri olarak ilan eder. Bunun üzerine, arkasından, iki yıl hapis cezası, ilk evliliklerden dolayı ikinci evliliklerin bozulması, herkes tarafında yüzüstü bırakılma, namusa sürülen bir leke gelmiş. Hapisten çıkınca ona sadece geriye kendini nehre atmak kalmıştır.

Üstelik nikahsız birlikte yaşam fahişelik gibi görülür: Bunu durdurmak artık imkansızlaşır, önü alınamaz; gittikçe her gün halk arasında, sadece drahoma ya da çeyizi yasal bir bağ olarak içine alan nikahsız beraberliği zenginlere bırakarak büyür,

şiddetlenir. Şöyle de denilebilir ki, dinle aldatılmış, hukukçular tarafından kandırılmış insanlığın kalbi, nikahsız karı koca beraberliğinin ekonomik nimetleri içinde evliliğin tamir ve onarımının arayışı içindedir.

XLV

Hristiyanlık ve Kilise, aşırı bir sıkılganlıkla ve çok büyük bir ağır başlılıkla sonuçta sadece ayinsel kutsallaştırma tavrını korumak istemişti; önceki bölümde onun elleri arasındaki kutsallığının nasıl bir evrim geçirdiğini gördük.

Aynı zamanda, Kutsal Kitap İncil'e göre Yüce Adalet, özgürlük, zenginlik, bilim ve barış şu ölümlü dünyada elde edilemez ve bunların ayrıca başka bir hayatın ayrıcalıkları gibi görülmeleri gerekmektedir; aynı şekilde saf ve mükemmel aşka ancak Cennet açısından söz verilmiştir, bunun yanında artık orada evlilik yoktur, diye söyler Hz. İsa. Çünkü cinsiyetler yoktur, ama orada melekler gibi, birbirleriyle birleşip evlenmeden birbirlerini severler. Tabiatın bizleri erkek ve kadın olarak oluşturduğu, aşkın esasen tam olarak saf olmayan erdemsiz, iffetsiz bir şey olduğu bu dünyada şeytan da hep bizimle beraber bulunmaktadır. Ayrıca evlilik türlerin korunmasına yönelik bir gerekliliktir, bu Hristiyanlık ve Kilise'nin özel izin ve muafiyeti ile gerçekleşir, orada her zaman ancak bir onayı ifade eden yağı ve onun etkisi ve vaftiz etme suyu ve onun etkisi içinde sanki aşk içermeyen ama adı gölge gibi geçen fiziki bir işaret, simge gibi, içi boş bir şekil, bir figür gibi bir şey görmeliyiz.

Vicdanı çözümlemekle uğraşan tanrıbilimci kazüvistler bu konuda hemfikirdirler, ayrıca mantıklı ve tutarlıdır. Hatta durumu itibarıyla dinsel gizemli mistik aşka kendini adanmış olan din adamı sıkıntı ve ıstıraba katlanır, üstelik dininin ona yasakladığı zevkleri, tatların değerini düşürüp alçaltmaktan mutluluk

duyar. Avam halk tabakasının tanrısal bir edebin esini olarak zannettikleri şey sadece dinsel gizemcilikle tabiatla yapılmış bir hakaret, bir hiçe saymadır. Kadınlarının günah çıkarmaya gittiği kocalar olarak, sizin okşayıtlarınızın, dokunmalarınızın her biri Yüce Adalet'in Aziz Sarayında göz önünde bulundurulup hesaplanır. Yüzkarası iffetsizlik örtüsü sizin üzerinizde yayılıp sizi kaplamıştır; din adamı, cinsel arzunun şeytanının kendisine attığı tokatları günah çıkarıp tövbe eden kadına iade eder, o da onları kocasına iade eder. - "Her kadın evlidir," der Milano Piskoposu, Aziz Ambroise,¹ bir kadının neden utanıp kızardığını anlar - "Saklan ey kadın; yüzünde kocanın öpücüklerinin izini görüyorum."

Eğer laikler, papaz adaylarını alaya alıp umursamamak konusunda kararlı olsalardı, bütün bunlar sadece ukalalara özgü bir densizlik, haddini bilmezlik olarak kalacaktı; ama bu laiklerin yarısına kadarı din adamıydı, sofuydu. Tanrıbilimin ayırıp tuttuğu şey, dinden bağımsız laik uygulama sıra ona gelince onu da ayırdı; ayrıca Hristiyanlık örf ve adetlerini ayırt edip seçen bir tavır olsa da bu tartışma götürür vecizsel yani bir aforizma haline gelmiş acayip bir fikirdir ki bir başka evlilik kavramı gibi bir şey olan aşk kavramı, onları bir araya getirip toplayan tüm muaşeret görgü ve kurallarına, edipliliğe karşıdır.

Bazıları şövalyevari kadın düşkünlüğünü ve onun kadını dört bir yandan sarması ve kadına gösterdiği saygınlık babında bunu bir şeref addedip Hristiyanlığa atfederler. Diğerleri bunu Fransa'nın Kuzey Bölgelerindeki ırklara atfederler ve bununla ilgili olarak Tacite'in² Cermen ırkların gelenekleri hakkındaki kitabından alıntı yapmaktan kaçınmazlar. Diğer bir kısmı da Maurile-

1 Aziz Ambroise, 340-397, Milan piskoposu, Kilise yüksek bilgini.

2 İ.S. 58-120, Tarihçi, Romalı senatör.

rin¹ yapısındaki şövalyeliğin kökenini araştırıp durdular; en son bazıları da şövalyevari kadın düşkünlüğünü Keltler'in yapısında buldular.

“Kadın, diye söze başlar İki-Dünya'nın Dergisi yazarlarından biri (Şubat, 1854), kadın, şövalyenin onu kabul ettiği, gördüğü gibidir. Hayatın en yüce amacı olarak varlığını gösteren, güzellik, tatlılık ve iyilik dolu bir ideal gibi olan kadın ne klasik bir yaratılan, ne Hristiyanlığa özgü, ne de Cermen ırkına özgü bir yaratılıştır, ama gerçekten o tam anlamıyla Keltlere özgü bir yaratılıştır.”

Benim barbarlara has incelik ve zarafete öyle büyük bir inancım ve bağlılığım yok. Özellikle uygarlıktan uzak bu kabalık önceden arıtılmış, gelişmiş, incelikli bir medeniyetle ilişki halindeyken, inanıyorum ki bu, az önce Petrark ve Bayard gibi kendilerinden birkaç örnek alıntılanmış olduğum halk ozanlarının az bildikleri ya da hiç bilmedikleri bir dereceye kadar sadece çağdaş romanların içinde de asla var olmayan bu şövalyeliğin onlara atfedilmesi bakımından, bu bizim eski Gotlarımız,² östrogot, vizi-gotlarımız, lombardlar,³ sarrazinler,⁴ normandlar⁵ ve keltlerimize zarar verilmekte ve onlar iftira edilip kara çalınmaktadır.

Şövalyevari aşk, kökenini ortaya çıkarıp göstermeye kafi gelen bu yeni karakteriyle platonik aşkın Hristiyanlığa özgü dönüşümü ve biçim değişikliğinden başka bir şey değildir. Ve çok unutulmuş bir şey de şudur ki, aşka has seyir ve gelişmelerin teorisine göre bir hanımefendinin kalp arkadaşı artık onun kocası olmazdı, öyle ki, olsa olsa tesadüfen evlenmişlerdir, kadın kendi-

1 Antikite'den beri Fas, Cezayir, Tunus gibi Kuzey Batı Afrika toplumları olarak bilinir

2 Bir Cermen halkı, östrogotlar ve vizigotlar onun kolları.

3 Barbar Cermen halkı.

4 Orta çağda Müslümanlara verilen ad.

5 Kuzey Fransa'da bir bölge ve burada yaşayanlar.

sine başka bir şövalye aramak zorundadır. İtalyan hanımefendilerinin halen buna başvurup kullandıkları gibi, değil mi?

Böylece onu bu şekilde adlandırmak hoş olduğu üzere şövalyece ya da Roman kahramanlarına özgü, feodal, tanrıbilimsel, Hristiyanlığa özgü olan; ideal, ama tahmin etmesi mümkün olmayan en uydurma, en saçma ideale göre, evlilik aşkla ortaklığı olan bir şey değildir, aşkla hiç bir ortak noktası yoktur: Bu, her şeyin, çıkarlar, birleşip ittifak oluş, kalıtım ve miras bakımından, soy sop açısından düzenlenip belirlenmiştir, ama evliliğin içinde eşler bakımından yüce bir hayır ve iyilikseverlik bulunmaktadır. Aşka gelince, bundan farklı olarak, beraber karı koca hayatı yaşamakta olan kişiler, üreme ve nesil bakımından birbirine yabancı olup birbirleriyle asla görüşmemiş olanlardı.

Şüphesiz, her yerde olduğu gibi burada tabiat bilimsel öğretiye boyun eğdirir ve yumuşatır. Tanrıbilimden daha büyük, daha güçlü olan insanlığa özgü kalp, aptalca bir idealite ile yani ülküsellikle ahlaka yapılmış zararı elinden geldiğince tamir etti. Ama sonuçta her toplum kendi dini üzerinde şekillendiği için bu idealin meydana getirip yol açtığı geleneklere göre dini ve onun idealini yargılama hakkına sahibim: Bunun yanında şimdi okuyucularıma soruyorum, Hristiyanlığı, ama yalnızca din dersi kitaplarındaki, zinayı süpürüp def eden ve nikahsız karı koca hayatı yaşamı açısından başarısızlığı ile şaşmış ve şaşırtmış olan; bütün şairleri ve hatipleri tarafından dizelere dökülüp övülmüş, kutsallaştırılmış sofuca gizemli, mistik aşkı, şövalyeliğe ilintili bir takma ad altında yaygınlaştırıp moda haline getiren ki, aşkın içinde karı kocayı birbirinden ayırmış olduğu gibi, sonunda bu saçma sapan aşırı titizlik ve incelikte aşkı şiirsel evlilikten ayıran ve evrensel olarak mahkum edilmiş boşanmayı getiren Hristiyanlığı soruyorum, evliliği yükseltip yukarı çıkarmakla ve aşkı temizleyip arındırmış olmakla övünebilir mi?

XLVI

Ama belki de toplamında ruhani olarak, *tinsel bakımdan ruhani hadımların* niteliğine haiz mükemmel aşkın, bu dogmatik el koyuculuğu, birisi, belki de şövalye için bunun kalben uygulanımı; bir diğeri, koca için, onun duyuları ve duyguları açısından bunun uygulanımı; her iki taraf için de evlilik kavramını oluşturmaları babında oldukça acayip olsa da bu uygulanım; belki de, özgür ya da evli olsun cinselliğe özgü aşkın tüm çeşitliliklerinin üzerine bardaktan boşanırcasına dökülen bu utanç, tüm bunlar en iyi gelenekleri ortaya çıkaracaklardı. Olmazsa kökünden kazıyacaklardı ya da en azından elden geldiğince çok tanrılı pagan idealizmi ile üretilip ortaya çıkmış olan kötücül eğilimleri azaltmış olacaklardı: Yani köşeye çekilmiş duran elle doyum yani masturbasyon, iğrenç tiksindirici enstest ilişki, çocuk katilliklerinden çok daha kötü olan namussuzluk ve ahlaksızlık, bunun yanında alçak ve aşağılık olan zina, bir de üniseksüellik yani *homoseksüellik*.

Ama hayır, Hristiyan niteliği bakımından yaklaşırsak Herkül bu canavarların hiçbirini yere sermedi; hem bundan başka, farz ediyoruz ki Kutsal Kitap İncil'in (Güzel Haber, Allah'ın Sözü) genişleyip yayılmasından itibaren, genel bir şehvetperestlik içinde, yoğunluk ve şiddet bakımından bir azalma meydana geldi, az da olsa bu elverişlilik, bu avantaj, Hristiyanlığın kendi ideali ile yeni gelenekler içinde doğurtup meydana getirmek zorunda kaldığı bayağılık ve ikiyüzlülükten daha fazla ödün verip dengeleyici oldu.

Evlilik kavramıyla başlarsak, şundan dolayı kuşkuluyum; evlilik, Hristiyanların yapısında olduğu gibi onlar kadar, kocaların cinsel yönden kendini tutamaması yüzünden şerefının fazlasıyla iki paralık olduğu konusunda tereddütteyim. Eğer Roma Cumhuriyeti (Devletin yapması gereken hizmetler, halk gücünün ayrıcalıkları, hakları, maddi ve manevi varlıklarının tümü) yönetimin-

de bulunan Romalılar, kadınlarına karşı, hiç kimse söyleyemese de, yetersiz, vasat bir sevgi ve şefkat içindeydiler, en azından, zina büyük, ölümcül bir günah olarak onlara isnat edildiği için, saygıdeğer hanım efendilerin yüksek onurlarının iğrenip de kabul etmediği diğer sevisel ve kösnül nitelikteki gösterişli heveslere, fantezilere uygun gördüler. Hristiyan, Büyük Havarî Aziz Paul'un dinsel buyruklarını, anlatıldığı gibi, olduğu gibi kabul etti: *Zinaları haber vermek bakımından, bir erkek bir kadına sahip olsun; her ikisi de birbirlerine olan sorumluluklarını yerine getirsinler; hem de birbirlerine karşı hata yapmasınlar.* Ahlaki din bilimin bütün din adamlarına, günah çıkarmakla görevli papazın tüm el kitaplarına bakın, danışın, istişare edin, orada fazlasıyla geniş, fazlasıyla net bir şekilde ve mükemmel, hem de mükemmel ve eksiksiz bir tecrübeyle gerdek yatağının içli dışlı, senli benli yakınlıkları, aşırılıkları tanrısal bir esinle açıklanıp ifşa edilmiştir: Hristiyanlar arasında evliliğe özgü aşktan daha fazla iğrenç, tiksinti verici bir şey olabilir mi? Gédéon Tallemant des Réaux,¹ *Hikayeleri'nde*, onun bağnazlığının dünyasına uygun olan ve Port-Royal'ın nüfusunu artırıp çoğaltan bu yobaz ırkın başı, ünlü Arnaud d'Andilly² hakkında şunları anlatır:

“Bu adam, odun kesici, hamarat adamlardan bulunabilecek olanların en iyilerinden biri idi; ama dünyanın en can sıkıcı, en rahatsız edici tavrını sergiledi. Gece gece karısını sokağa attı: Cataut³! Cataut! Onu uyandırarak ona şöyle söyler: *Böylece vicdanım rahat olacak ve iç sıkıntısı çekmeyeceğim, bu yüzden yapıyorum.* Arkasından böyle ileri bir noktaya varmadan önce, cinsel arzuya has emareyi kutsallaştırıp yüceltmek için Tanrı'ya bir dua etmişti ve onunla bir gecede beş ya da altı defa oluyordu.”

1 1619-1692, Fransız yazar, gazeteci, şair.

2 1589-1674, Fransız yazar.

3 Catherine isminin kısaltılmış hali.

Ayrıca gelin görün ki bu örnek olup aydınlatıcı konu üzerine, Louis de Bussi d'Amboise¹ ve Pierre de Bordeille Brantome'un² hikayeleri, Jean Boccace'ın,³ Navarre kraliçesi'nin⁴ ve Jean de La Fontaine'nin⁵ Masalları, Nicolas Chorier'nin⁶ Latince diyalogları, François Rabelais'nin⁷ eşler ve evlilikle ilgili maskaralık ve saçmalıkları ve Reform'dan önce ve Reform'dan bu yana aşkla ilintili tüm edebiyat'ı inceleyin. Ya da ben baya yanıliyorum ya da inanıp ikna oluyoruz ki, Hristiyanlığa özgü sofuluğun etkisi altındaki evliliğin örf ve adetleri, gelenekleri gerçekten de, ayrıca aşırı bir iffetlilikle içi içe olan nikahsız karı koca beraberliğinin geleneklerinden daha başka, daha farklı değildi. Tepkinin başlaması on yedinci yüz yılda gerçekleşir, acaba bununla kime işaret verilir? Hristiyanlık bakımından olduğu kadar Moliere⁸ bakımından da ona acıyıp, üzüliyorum, bu tepki *Kibarlık Budalaları* adı altında yazarlar tarafından ele alınmıştır.

Kendi tasavvufi gizemcilikleriyle büyülenip kıpırdayamaz hale gelmiş olan din adamları, her namuslu doğru kadının neyi bildiğini, evlenmeye karar veren bir erkeğin tutkuya elveda dediğini yine de bilmek durumundadırlar; ayrıca, ateşli, coşkulu sevgilinin bir anda, nişanlılık kararı alındığında, ihtiyatlılık, şefkat ve dinginlik haline dönüşmesini; evlilik kavramının zevk bakı-

1 1549-1579, II. Henry'nin saray erkanının mahiyetinden kılıç eskrimcisi ve soylu bir kişi.

2 1540-1614, Fransız tarihçi, yazar, asker, Brantome Büyük Manastırının laik papazı.

3 1313-1375, nesir alanında İtalyan edebiyatının yaratıcılarından biridir, şair, yazar, ünlü eseri Decameron.

4 Fransız edebiyat kadını Margueritte de Navarre(1492-1549)'ın kızı, Navarre kraliçesi Jeanne d'Albret, 1528-1572.

5 1621-1695, Fransız şair ve yazar.

6 1612-1692 Fransız avukat, yazar ve tarihçi.

7 1494-1553, Fransız düşünür, keşiş, yazar.

8 Jean Baptiste Poquelin, 1622-1673 Fransız oyun yazarı.

mından bir birliktelikten uzak olmakla birlikte, karşılıklı cinsel yönden kendini tutma kurumu olduğunu ve dokunmasız bir nesil ve üremenin bu gizeminin Hz. İsa ve Annesinin mutluluk ve övüncüne özgü olarak imgelenip taahhül edilmekle birlikte, gerçek bir evliliğin kendi gölgeleriyle çevrelendiği her düşünceyle birlikte gerçekleşip oluştuğunu bilmek durumundadırlar.

İşte bir Cizvit papazı tarafından birkaç yıl önce, bir kadınlar konferansında dile getirilip söylenmiş bir vaazın konusunun başındakiler:

“Bu konferanslara başlangıç açılışı yaparken, çok sevgili candan kız kardeşlerim, bu kutsal aziz görevimiz içinde bize yardım etmek için yapmış olduğunuz büyük çaba ve gayretinizden dolayı sizi kutlayıp tebrik etmek zorunda olduğuma inanıyorum. Sizlerin arasından bazılarının çabaları sayesinde, yolunu kaybetmiş Hristiyan müminler hak yoluna getirildiler. Bu yolda direnip sebat ediniz. Babalarımızın nezdinde, erkek kardeşlerimizin nezdinde, kocalarınızın nezdinde, *diğer nitelik ve vasıflara mahsus size sevgili ve candan olabilecek olanların nezdinde* ikna, çaba ve olanaklar bakımından sahip olduğunuz her şeyi kullanınız. Dine döndürüp dönüştürme görevinizi asla aksatmayasınız, yavaşlatmayasınız. Hayatınızın her merhalesinde Azamet Sahibi Soylu Allah’ın bağında çalışınız; gün iken de çalışın, akşam iken de çalışın, *gece iken de çalışın, ama özellikle gece çok sevgili candan kız kardeşim: GECE, SİZİN GÜCÜNÜZ, KUVVETİNİZDİR!*”

Zavallı bedbaht! Hoşgörü, anlayış ve katlanma gücüne has bir müsaadeyi yüksek din başkanına soran keşişin düşüncesinde kocanın şartını, koşulunu, kendi düşüncesi içine sindirip kendine mal ediyor: *Ey Rab, bu bir genelev yapmaktır.* Oysa başpapazın kendi keşişlerine davrandığından daha fazla kocaya karşı sert ve ciddi olmalarını *sevgili kız kardeşlerden* istiyor ve gerektiriyor, her şeyden önce, kocaların günah çıkarmaya gitmelerine kadınla-

rın ön ayak olup destek vermelerini, bunu sağlamalarını ve buna inanmalarını istiyor: Günah çıkarmanın bileti yok, hoş görü yok.

Evliliğin kendisine karşı saygıda kusur edilmesi, hor görülüp küçümsenmesi halinde bu başkalarının da ona karşı saygısız olmalarına neden olacaktır: Kutsal şeylerin hor görülüp küçümsenmesi, ilk efendi ve öğretici olarak kocaların kendilerini etkilediğinde evlilik nasıl başka türlü kutsallaştırılacaktır?

Özellikle Hristiyanlığın kurulup yerleşmesinden bu yana ve şövalyevari gelenek ve göreneklerin gelişmesi sayesinde ki, eskilerin gözünde en büyük suçlardan biri olan zina ciddiyetini ve önemini kaybetti, çok iğrenç ve çok üzüntü verecek bir şekilde çoğalarak arttı. Bunun nedenini açıklama ihtiyacı duymuyorum: Şu yazgısal kelimenin içinde her şey sebebi açıklıyor, *görev*. Aşk kimliği içinde evlilik kavramından ayrılmış olduğu andan itibaren ve diğer taraftan, eşlerden biri, iktidarsızlık ya da başka bir şekilde görevini savsaklayıp ihmal ettiği andan itibaren sadakatsizlik diğeri için hoş görülebilir, bağışlanabilir bir hal alır, *Katlanılamayacak bir hal aldığı*nda. İşte bundan dolayıdır, aldatılmış kocaya bağlanan gülünç durum, kıskanç erkeğe nasip olan kınama uyarısı, kinci ve intikamcının üzerine kalan lanet. Boynuzlanıp aldatılma evliliğin doğal sonucu haline dönüşür; bu bağlamda, denilebilir ki Katolikliğe ve papalığa özgü olan bu kurumdan dolayıdır. Karı koca olmaya, evliliğe özgü olan antlaşmaya bağlı bir durumdur, kocalarla kilisenin arasına girer, oradan kocalarla beraber gelir ve sofralarına kurulur, yuvayı gözetleyip durur; her evli kadını sürüleri arasında taşıyıp götüren Tanrı Lare'dır.¹ Her kösnül, aşkla ilişkili ve nükteli edebiyat bunu dizelere dökmüştür; bilgiler ve bilginler bunu kabul edip onlara katılırlar: Hristiyanlık ve Kilise'nin, haklarında, büyük

1 Antik Roma'da yuvanın ve ailenin koruyucusu olan tanrı.

dehası, serveti ve zenginliği Hymene'nin¹ yedeği gibi olan *dinsel evlenme kavramını* telaffuz ettiği bütün herkesi kucaklayan bir tarikatın patronudur. Eğer koca, elverişlilik ve kar babında bazı bakımlardan kendini övebiliyorsa, bu olsa olsa en fazla şüpheli ve boş bir kıdemden kaynaklanacaktır.

Dedikoducu kadınların öğütleri ve yol göstermeleri sonucu, ayrıca günah çıkaran papazın teşvik ve yüreklendirmeleri üzerine, evliliklerinin ilk üç gecesini hiç uyumadan geçirmeyi düşünen genç evli bir erkek tanımıştım, bu arada karısı başı çekiyordu yani karısı ona hükmediyordu. Kadının sevgilisi bu gizemli durumunu bastırıp alt üst eder, ortaya çıkarır ve karısı onun bu durumunun komikliğini desteklemez ve karşı koyar. Bu aptal için karısı açısından, yeni evli çiftin geleceği açısından, mistik aşk ve Kutsal Bakire Meryem Ana'nın zaferleri hakkında düşünmek yerine, ilk günden itibaren tanrıça Pertuda² uğruna yerlere şarap, süt ve yağ dökme ayinini yapması daha iyi olmaz mıydı?

XLVII

Düzenin ve organizmanın içinde aşkın ilkesi vardır ve idealden beslenir, idealle yaşar: Bu çift nitelikle cüzi iradenin içinde kaybolur. Bununla birlikte akabinde izin verilen ticaretin ve onunla bununla düşüp kalmanın içinde olmayan namusluluk, erdemlilik, doğruluk, dürüstlük tesadüfen kaçakçılığın içinde olabilir mi? Güzel bahtlı, çok zengin, serveti bol bu erkekler, bu çapkın kadınlar, bu yaramaz, namussuz küçük kızlar, yasaya karşı oldukça isyan dolu bu tamamen serseri şövalyelik gizli ve töredışı aşklarının içinde nasıl var olabilir? Şüphesiz bu erdemi, yasal ve meşru çiftlerin arasında çok ender olan bu saygı değerli-

1 Antik Roma'da Venüs'ün oğlu evlilik tanrısı.

2 Roma mitolojisinde kızlığın bozulmasıyla evliliğin tüketilmesi olayının işlevine başkanlık eden ikinci derecede tanrıça.

liği, namusluluğu özgür sevgililerin yapısında bulacağız. Evlilik kavramını gördük, şimdi de çapkınlığı, hovardalığı derinden bir inceleyip müşahade edelim.

Hristiyan bir erkeğin evlilik dışında ona kendini veren kadın için çektiği en basit duygu, iğrentiyle ve tiksintiyle ilintili, tanımlanamaz, yinelenen hor görüp önemsememe halidir; ayrıca bu hor görü, bu tiksinmeyi, Hristiyan kadın suç ortağının üzerine kusar, ondan hiçbir saygı, değer, merhamet ve bağışlama beklemez. Her maceraya ilişkin, üstü örtülü sezinletilen ya da açıkça dışa vurulan, evlilik sözünün ya da pişmanlığının bahanesi olarak, bu, çok fazla ustaca bir riyayla, iki yüzlölükle, iki kişinin bir diğerini aldatmasıyla olur. Eskilerin yapısında, kadınlar ve erkekler, erkek çocuklar ve kız çocukları, ailelerinin şerefi ile ve şahsi saygınlıkla alakalı böyle bir oyunu asla yapmazlardı. Babanın, oğlun ya da kocanın yokluğunda, onlar olmadığında, yargıç ya da yüksek görevli memur, görevi dolayısıyla istemeden de olsa çok sert davranırdı: Gelip geçici bir aşka kapılmış özgür kadını, kibar fahişenin de altına indirger. Bu hemen hemen yüceliğe karşı işlenmiş bir suçtur. şimdiyse sözüm ona şövalyevari olarak ileri sürölmüş kadın düşkünölüğümüz, apkınlığımız sayesinde, geleneklerden soyutlanmış, örf, adet tanımayan, yasa dışı bir şekilde birbirimize davranmayı öğrendik. Bunun yanında mazeret ve özür babında coşku dolu duyarlığımız olsaydı sorumluluğu hissedebilecektik, ahlakı bozuk, baştan çıkmış olmayacaktık; ama bu ancak hovardalıktaki gelip geçici, moda olan bir şeydir. *Eskiden olduğu gibi başkasının hatalarından dolayı zamanımızda da ahlakı bozulmuş, dinden, yoldan ıkmışlara burada gülüyoruz!* Bir çeşit karşılıklı durum olarak kurulup yükseltilmiş sefihlik, ahlaksızlığın önünde, ne sıra, ne yaş, ne dostluk, ne kanu ahlakı ile ilişkili görüş, düşünce ve itibar söz konusu değildir ve bunun sakıncaları fikren kabul edilmiştir. Zevk ve hazza dayalı

tensel istekle ilintili vergisel payını, kadınlarının birisi sayesinde ödeyen aile yok; ama erkekleri sayesinde gelirinin payını ve vergisini toplayıp alan aile de yok. Tavuklarınızı koruyun, göz kulak olun onlara, diyordu benim önümde duran nazik bir kentsoylu burjuva kadın, üç erkek çocuğun annesidir; benim horozlarım başıbozuk ve gevşekler, tutamıyorum! Savaşta olduğu gibi aşta da: *Herkes kendi evi için yaşar herkes kendini düşünür!* Tetikte ve uyanık olması gereken için ne yazık. Sizin, bayan ya da genç kız, size sahip olup bunun tadını çıkardım; terk edip gidişler, boş vaatler, boş sözler. Hiçbir şekilde bana sitem etme hakkınız yok; sizin kocanız, sizin babanız, sizin erkek kardeşleriniz, daha fazlası değil. Onların aşkları onlara göre, kendininkileri karşılar.

Ne yazık ki, özel olarak törenli bir giriş yapmayı gerektiren eğitim hiçbir zaman, bu ahlakla orantılı, buna uygun değildir. Genç kızda edep ve erdemin bulunması için bol bol vaaz edilir, şövalyelikle, kahramanlıkla ilintili aşklarla avutulur. O kadar çok yapılır ki bu, ilk şeklini alıncaya kadar bunu gerçekliğinde hiçbir şüphe de duymaz. Çok çok sonradır ki bir vefasıza, kara vicdanlı bir çapkına dönüşür. İtiraf etmek gerekir ki, ilk başlangıca her şeye kanan aşırı bir saflıkla başlamıştır. Ayrıca bir de, ihanetler ve karamsarlıklar, ümitsizlik de cabası! Ya biz, biz çok alçalıp çok düştük, değerimizi kaybettik, bu alçaklık, rezillik cümbüşü içinde gerçekten mükemmel bir dayanışma bilincine ve vicdanına sahibiz, öyle ki, inanılmayacak tuhaf bir şekilde, şerefi lekenmiş bir kocanın, hakarete uğramış bir erkek kardeşin ya da babanın tarafına bir bastırma, önleme olayı meydana gelir. Ayrıca arkasından bir ölüm hasıl olursa, yargıç duruma hakim olup görevine dört elle sarılır. Yüce Adalet suçlar, kendisine ceza verilen hakaretçinin ailesi intikam ister ve tehlikeli katil o kadar mutlu olacaktır ki, utancının, yüz karasının adli olarak açığa çıkarılıp ifşa edilmesiyle, sonunda temize çıkıp aklanma şansını elde eder.

En iğrenç ve utanç verici olan şey, erkeğe sağlanmış olan bir dizi sorumsuzluğa tanık olmak ve bu nedenle tamamen kadının omuzlarına yüklenmiş olan tehlikeyi görmektir: Hristiyanlığa özgü aşkın buketi, şövalyelik tarihimizin, yiğitliğimizin göstergesi olan çiçektir kadın. Anne olmuş şaşkın genç kızın vay haline! Onun için her ev, her kapı kapalıdır; acıma, merhamet ona başını çevirmiştir, iyilikler ve lütuflar, sadakalar kesenin ağzını kapatmıştır ona. Utansın günahkar kadın! Ondan çıkacak olana, onun meyvesine lanet olsun! Onu anne yapan alçak yasa sayesinde hiçbir zarara uğramadan sağ salim kurtulur: *Babalığın araştırılıp sorgulanması yasaklanmıştır.*

XLVIII

Eğer, en azından, bize meleklerin aşkını açıklayıp öğretme görevine kendini adayan din adamı, kişiliği bakımından resmi ve doğru bir örnek, iyi bir ayar, kalite olarak milletlerin kurulum ve oluşumlarına özel bir lütufla sağlanmış bu tanrısal erdemin mucizesini sağlayabilseydi, imansızlığın ağzını kapatabilecekti. Başkalarına bırakıp müsaade ettiği iyiliğin yoksunluğu içindeki bu hayatından dolayı mutlu olan, bu seçilmişin bakış açısından bakacak olursak, kirsiz ve lekesiz bir papazlık kavramının içinde saflık ve temizlikle ilintili Kutsal Ruh'un varlığı ile karşılaşacağız.

Böyle bir idealden ne kadar uzak olduğunuzu siz benden daha iyi biliyorsunuz Sayın Başpiskopos Hazretleri. Öyle bir cinsel yönden kendini tutamazlıktır ki bu, papaz olsun rahip olsun bütün din adamları sınıfının tarihinin her döneminde, her yüzyılda onları üzüp, kırıp geçirmiştir! Öyle bir uçkuruna düşkünlüktür ki, kutsal şeyleri hiçe sayar, günaha sürükler! Bayramların, şölenlerin olduğu zamanı ya da ruhani esinsel bilginin ortaya çıktığı zamanı ele alıp düşünün; şehitlerin, kurbanların olduğu zamanı ya da insanlardan uzak yalnız yaşayan keşişlerin zamanını düşünün.

Theodora'nın,¹ Gregoire VIII'in² ya da Turlupinlerin³ zamanını düşünüp ele alınız; Avignon⁴ döneminde dinsel topluluktaki bölünüp parçalanmaya, Constance⁵ Meclisinin ve Trente⁶ Meclisinin söz konusu olduğu dönemlere inip bir bakınız; eğer isterseniz Cizvitlerin, Cizvit papazlarına⁷ kadar varıp gidine de bakın bir: Bu her zaman gizli saklı, riyakar ve tanrıtanımaz bir sefihlik, ah-laksızlıkla ilintili aynı içerik, aynı gerçekliktir; her zaman kadının, çocuğun, ailenin ve insanlığın karşısında olan din adamının aynı hainliği, aynı nankörlüğü.

Ona emanet edilip verilen yetki ve karakteri nedeniyle, din adamının suçu, ensest, eş aldaticılığı, zina ve tecavüzden oluşmuş bir bütündür; en korkunç mahiyette, imgelemin meydana getirip yol açtığı her şey kösnül şehvetperestlik olup din adamının içinde toplanıp bir araya gelmiştir. Aman Allahım! Siz, felsefecilerin cinsel yönden kendilerini tutamazlığından bahsedip duruyorsunuz, onların en cesaretlisi, en cesur olanları, sizin eskiden dua ile kutlayıp kutsallaştırdığınız şu concubinat'nın⁸ sınırını pek de aşmaz! Ama yahu sizin katedrallerinizin, tapınak yerlerinizin, kilise korolarınızın içine kadar ve Yahudi levi kabilesi rahiplerinin

1 İ.S. 500-548, İmparator Justinian'ın eşi, soylu olmadığı halde İmparatoriçe olmuştur, aşk ve cinselliğin sembolü olmuştur.

2 Doğum 1015 ya da 1020-ölüm 1085, İtalya, 157. Papa.

3 XIV. yy, kendilerine özgür ruhlu, rahat kız ve erkek kardeşler diyen Fransa, Almanya ve Hollanda'da yayılmış bir mezhebin üyeleri, Hristiyanlığın hiyerarşisine karşı gelirler.

4 Ortaçağ'dan kalan Fransa'da bir şehir, 1309-1378'de sarayla papalık arasındaki çekişmeden yedi papalık döneminin geçtiği yer.

5 1414-1418'de Roma Katolik Kilisesi, bütün Hristiyan kiliselerini birleştirmeyi amaçlayan piskoposlar meclisi.

6 1545-1563, Katolik Hristiyanlığı tarafından o dönemde bütün Hristiyan kiliselerini birleştirmeyi amaçlayan piskoposlar meclisi.

7 Hz. İsa tarikatının üyeleri, Katolik Roma Kilisesini destekler, reformasyona ve Protestanlığa muhalefet ederler.

8 Eski Roma'da Romalı olmayan, alt sınıftan insanlara mahsus ast bir evlilik çeşidi.

arasına kadar varan rezaletleriniz, kepezelikleriniz, günahlarınız olmadı mı peki?

Sakin olunuz Başpiskopos Hazretleri; acılarınız, üzüntülerinizi anlıyorum, ayrıca, birkaç korkunç canavarın, birkaç acımasız anormal yaratığa ilişkin suç, Hristiyanlığın ve Kilisenin tüm kurumunun yapısı üzerine atan ben değilim. Bunun yanında, çağların gelişim ve seyrini gözler önüne koyup göstererek, orada burada manastırlardaki yaşamın eski bayağılık ve rezilliklerinden, Yeni Roma'nın sesi kalınlaşmasın diye iğdiş edilen erkek çocuklarına ilişkin tecimsel davranışlarından, ne kardinallerin oğlancılığından ya da ne de papaların *oğlancılığından* bahsetmeyeceğim. Paraguaylı saygıdeğer Din Papaları'nın¹ açık saçık söz ve şakalarını, bütün İspanyol Amerika'sındaki din adamlarının nikahsız beraberliklerini sessizce konuşmadan geçiyorum. Yani zamanında şu Atlantik kıtasından, şu kısa zaman önce ölmüş olan, milli muhafız birliği ile ilgili bir alaya tek başına peder olan piskopostan size alıntı yapmayacağım; ne de kilise mensuplarının gözü önünde saklamadan, açıkça üç kızından canlı on çocuk sahibi olan şu Katolik papazından da bahsetmeden geçeceğim; ne de şu diğeri, hikaye olarak bahsedebileceğiniz, daha geçenlerde ülkeyi terk etmek zorunda bırakılan ve iyice kötüleştikten sonra hapisshanede ölmüş olan, hem kız hem erkek yüz elliden fazla çocuğu varmış, bana öyle söylendi, şu Katolik papazından da bahsetmeden geçeceğim. Papazlar, papaz yardımcıları, din görevlisi kadınların, Ermiş Vincent de Paul tarikatından olan rahibelerin hakkındaki hikayeleri dosyamda saklı tutuyorum ki, onların günümüze gelen söylentileri, tarihsel olayları o kadar bol ki, karınca gibi kaynıyor: Hastaneye kadar götüren bu şehvetperestliğin, kilise ayinlerindeki eşyalara karşı olan büyük istek ve açlık duygusunun üzerine perde çekip kapatıyoruz. Bütün bunlar

1 16.yy Paraguay'da Hristiyanlığı yaymakla görevli Cizvit din adamları.

yıpratıcıdır ve de artık gülme zamanı değildir. Sezar'a özgü diktatörce, hükümdari yönetimin utançları, dine dayalı teokrasi yönetiminin utançları ile eşitlenmiştir; her iki güç de hiçbir şekilde kendilerini suçlu görmezler, hiçbir şeyden kendilerini sorumlu tutmazlar: Evliliğin kötüye kullanılıp saygı gösterilmeyen kutsallığı, onları aynı yargı ve kararlar mahkum eder.

Göstermeye çalıştığım şu ki sizi üzen ve sizi acınmaya layık hale getiren şey kaynağını, sizin sofu gizemciliğinizin içinde bulur ve siz tanrısal aşkın düşüyle, bir o kadar fizyonomi, beden ve sağlık durumunun üstündeki maneviyat duygusunun kaçınılmaz tepkisi ve etkisiyle kalbinizi heyecanlandırıp coşturdukça, içinizde dünyevi ve tensel isteklerin ateşini yakıp tutuşturuyorsunuz.

XLIX

Öncelikle kurbanlarınızdan birinin şu tanıklığına kulak verip dinleyiniz; piskoposla ilintili hükümet hakkında, IV. incelememde söz etmiş olduğum aynı tanıklığın sözlerini alıntılıyıp aktarıyorum:

“Bizim, eski, üstün papaz okulu öğrencilerimiz, ayrıca oldukça çok önemli olmaları bakımından dünyanın dışında, insanlardan uzakta yerleşmiş, gerçek hayatla ilgili hiçbir tecrübeleri olmayan papaz okulu öğrencilerimiz, keller körler birbirini ağır-lar misali, gerçeği düşünüp göremeyen körlerin diğer gerçeği düşünüp göremeyen körleri yönetip sürüklemesine benzer bir halde olarak bizleri kutsal tapınaktaki sunağa sürükleyip itiyorlar. Çünkü bunun yanında papaz okulunun çalışmaları içinde, onlar, gençliğimizin ilk heyecanlı, şaşkın kargaşa ve ayaklanmalarını alt edip üstesinden gelmeyi başardıklarından, günümüzün ötesi için sağlanacak zafere inanıyorlar.”

“Hayat devam ediyor, rejim, yönetim sert, çalışma hayatı çok zor ve sürekli, sürekli bir denetim, ortaklaşa bir var oluş, sıkı

düzene, disipline olan bağlılık; kalbin imgeleminin, kulakların, gözlerin, ruhun köleliği; tinsel, ruhu besleyen içeceklerden yoksun olma, kahveden, cümbüşten, ziyafetten yoksun olma; meditasyonla, yani derin düşünce ve düşünmeyle, dua ile oruç ve perhizle, konferanslarla vs. ruhun ve düşüncenin yoğunlaşıp coşması ve aşırı etkinlik kazanması.”

“Vücut belli bir süre direnir, çabalar, sonra pes edip yenilir. Buna karşılık telafi mahiyetinde, denk getirmek için ruh bir esrimeyle başı dönüp kendinden geçer, imgelem yanıp tutuşur kor olur, beyin tutuşup yanar; kendimizi yaprakları dökülmüş yaşlı bir ağaca benzeyen yaşlı bir adam gibi olduğumuzu düşünürüz. Kendimizi, meleklerle özgü bir olgunluk, mükemmeliyetlik giyinmiş zannederiz. Verilen sözlerin, yapılan ahitlerin vakti gelmiştir; üçüncü gökyüzünde (İncil’e göre dünya yedi gökyüzünden oluşmuştur, üçüncü gökyüzü cennettir), cennette, kendimizi kendimizden geçmiş, çok sevinçli bir şaşkınlık içinde buluruz ve şöyle bir inanış bize hakim olur:

Vücut bir esirdir ve sadece itaat etmek zorundadır.

“Oradan çıkınca, mukayese edilebilir üstün bir genişlik, rahatlık olur, salıverilmiş, özgür olunmuştur, serbest kalınır, güzel bir çehre, kadınlarla düşüp kalkmalar, ilişkiler!”

İşte oldu, gerçek midir, değil midir? Bu yirmi dört yaşındaki bilgenin, genç din adamının erdemlerinin tarihi, hikayesi. Onun din başkanları ve kendisi dahil, hepsi kendisini melek zannederler. Ve bunu açıkça dile getiriyor, *Venüs’ü tamamen canlıymış gibi arzulayıp, içine çekiyor, onu soluyor*. İşte şimdi düşüşün hikayesi, Lamartine’in¹ Jocelyn’inin aslı gibi görünüyor:

“Ortaokulda iken tasavvur edilebilir bütün nitelikleri kendinde toplamış, donanımlı bir erkek öğrenciyle birlikte otur-

1 Alphonse Marie-Louis de Prat de Lamartine, 1790-1869, Fransız yazar, şair, Locelyn ve Bir Meleğin Düşüşü, Şiirsel Eserleri içinde bir araya getirilmiştir.

dum. Meleklerle has bir yüzü vardı, yüreğinin temizliği, saflığı, sevimliliği, nezaketi, yetenekleri yüzüne vuruyordu; bunlarla öğretmenlerinin, okul arkadaşlarının sevgisi ve saygısını kazanmıştı. Papazlar sınıfına kabul edilip alınmak için zorunlu olarak istenilen şart ve koşullar fazlasıyla yüksek bir seviyede ve hiçbir üye bu koşulları asla toplayıp da bir araya getirmiş, bunlara sahip olmuş değildi. Aynı şekilde din başkanları, gelenek, görenek ve görgü kurallarına göre fazlasıyla çok değerli olan bir bireyi kendilerine kazandırmak için tamamen büyük bir çaba göstererek hedeflerine odaklanır, uğraşırlardı. Zekice ve ustaca denetim altında tutulup yönetilen ve çok güçlü bir baskı altında boyun eğdirilip egemenlik altına alınan bütün çocuklar gibi Charles B. direnç göstermeden boyun eğdi. Zevkler ve nimetler tattı, tanıdı, papazlık çömezliğinin ve papazlık aşaması verme törenlerinin coşkusunu, heyecanını yaşadı; yirmi üç yaşından önce din adamı oldu, yaşına has özel durum, ayrıcalığı sayesinde papaz yardımcısı oldu F..’ye”

“Varışından itibaren onun şahsına ve görevine, çok büyük sınırsız bir ilgi ve saygınlık gösterilir, Katolik kilisesinde ayinin kutlanıp *kutsallaştırıldığını görmek harikuladeydi*, Tanrının sözünün bildirilmesi, *bunu işitmek harikuladeydi* ve yüzyılın kokuşup bozulmasına ve kötülüklere karşı gürlemek harikuladeydi. Ama o oldukça görkemli, kendini beğenmiş utku ve başarıları, günah çıkarma ile ilintili yargı evi mahkemesinde elde ediyordu. Kendi günah çıkarma yemininin etrafında her zaman yoğun bir şekilde meraklı bir kalabalık hakimdir. Yirmi üç yaşında, günah çıkarmakla görevli genç papazlarına çok büyük bir hayranlıkla yönelen genç kızlar ve kadınların yöneticisi, yönlendiricisidir o! Bu muhteşem yaratık, bu elektriksel akımları hissedip hissettirmedi mi? Gençlik, gençliği karşı konulmaz, üstesinden gelinmez bir güçle cezbedip kendine çeker.”

En özenli ve titiz azize niteliğindeki tanrı sevgilisi öğrencilerin arasında Saint Denis'in¹ eski bir kız öğrencisi olan J.L. Hanımefendi ilk sırada olan parlak bir öğrenciydi. Görev biriminin gereği olan ilişkileri onlar arasında sosyal ilişkiler kurulmasına yol açar. Bay Vicaire'in² kalbi, birden baygın ve uyuşuk bir halde olduğu uykusundan sıyrılır ve ani bir tinsel şokla uyanır. Adem ve Havva'nın, Heloise ve Abaillard'ın³ ebediyen sürecek olan hikayelerini bilirsiniz; Eflatun'un düşünün gerçekleşmesini, kaçan bir tanrı tarafından ayrılmış olan insan varlığının iki yarısı ve alt edilemez, karşı konulamaz bir şekilde birleşip bir araya gelme çabası her zaman sürecektir.

“Onlar ilk aşklarına özgü bir tavırla birbirlerini seviyorlarmış gibi, sanki ilk aşkanymış gibi, kendi özlerini, kendi kendilerini ve birbirlerini bu şekilde severler...”

Ölüm artarda sırayla babasını, sonra annesini, Hanımefendi J.L.'nin elinden aldı ve yatılı bir misyoner sıfatıyla kadınlara ait bir manastıra çekilip kapanır. Sevgilisinden uzakta, sessizlik içinde pişmanlıklar ve vicdan acıları onu hırpalayıp durur. Evin müdürüne, kutsala hakaret ve saygısızlığını, günahını itiraf edip anlatması sayesinde, hemen hemen her zaman olduğu gibi vicdanın huzurunu elde eder. Kilise yasalarına uygun olan, kurallara titiz bir şekilde riayet eden, uyan bu tanrının adamı onu baştan

1 III. yy da bir grup misyoner, İtalya'dan Fransa'daki Lutece'ye gelir. İçlerinden biri olab Denis, şehrin ilk piskoposu olur, Montmartre'da 250 yılında kafası kesilerek şehit edilir, efsane olur, öldüğü yer daha sonra Saint Denis adını alır.

2 Katolik papazı yardımcısı, piskopos tarafından atanır.

3 Pierre Abelard 1079'da doğmuş soylu bir ailenin oğludur, kendinden 21 yaş küçük 1100 doğumlu Heloise'in öğretmenidir, birbirlerine aşık olurlar, Heloise hamile kalır, Abelard onu kaçıır, İngiltere'ye sığınır, gizlice evlenirler, kızın amcası evliliklerinin geçersiz olduğunu bildirir, ona da iğdiş etme cezası verilir, Abelard, Saint Denis manastırına sığınır, keşiş olur, Heloise başrahibe olur, mektuplarla da olsa aşkları devam eder, Heloise öldükten sonra kocasının mezarına gömülür.

çıkararak ırz düşmanının ismini onun içinden söküüp çıkartıp onu kurtarmıştır ve o kişiyi de piskoposa bildirip ele verir. O da ona bir çağrı göndererek ona suçlu olduğunu bildirir, sorgusuz sualsiz olarak on yasaklama getirilir. Olay kulaktan kulağa yayılır ve tanrının sevgisini yitirmiş günahkar olmuş düşkün melek, Trappe'da¹ uzun süre suçunun cezasını çekti.”

Başka bir din adamı hakkında şöyle anlatılır:

“Arkadaşlarımdan birinin boğazına düğümlenmiş birkaç kelime, çektiğimiz sıkıntı ve acılar hakkında bir fikir verecektir. O da kilise ve papazlarla alakalı ordu ya da halka, kuvvetlerini toplayıp silahaltına almakla sorumlu görevli kişilerin ve ailesel etkilerin kurbanıdır. Romalıların zamanında canlı canlı gömülen Vestale (Antik Roma’da bir din kadını, zina suçlamasıyla canlı canlı gömülür) gibi kefeninin içinde olduğunu otuz beş yaşında anlayıp uyanmıştır. Annesi onun üzüntülerini yatıştırıp atlatmasını sağlamak için çabalamıştı: Ah da vah! diye ona şöyle cevap verir, iyi biliniz ki size karşı beslediğim tüm sevgime rağmen, gün geçmiyor ki size içimden bela okuyup kahretme duygusuna kapılmayayım!”

“Tüm içtenliğimle, yüreğimin derinliğinden ve korkmadan açıklıyorum, bu olaya ilişkin anlatıcım şu şekilde tamamlayıp sonuca bağladı; din adamlarında çok az bir kısmı, aşkın ve tabiatın yasalarına karşı direnir ve mukavemet gösterir... Bana gelince, altmış yaşına yaklaşıyorum, ayrıca bunun yanında sessizlik ve sükunetten zevk almaya başlıyorum. Papazlıkla alakalı yaşamıma tekrar başlamak ve yirmi beş yaşına tekrar dönmem gerekseydi, zamanında kurşuna dizilmeyi daha çok isterdim.”

Zavallı mutsuzlar, bahtsızlar! Bazı zamanlar hoşuma gitmiş olan, diğerleri gibi düşünmeyi başarmış olan, çocuklara özgü içtenlik ve açık yürekliliğin, çok sağlam, sarsılmaz bir iyilikse-

1 Fransa’da, Orne’da bir manastır.

verliğin, erdemin kahramanlarına özgü bir kalbi olan birini tanıdım. Lütfen beni hoş görsün, tanışsın! Emekçi çalışma hayatımın içinde bekarlığımın şerefini ve saygınlığını elimden geldiğince koruyup kolladım; ama kiliseyle ilintili bu zavalıların, bu bahtsızların yükünü boşaltıp onları aklayarak şunu açıklıyorum, özgürlüğü hisseden, önünde duran geleceğe sahip olan, onunla ilgili olarak çaba harcayan, ona sahip olmayı umduğu genç kızın karşısında, ona bakıp da büyük günü arzu eden adamın eğilimleri, gizlice kaçamak olarak bir kadını seyrederken pes bir sesle de: Asla! diyen , ayrıca sofu gizemsel aşkın bitirip tükettiği din adamının bu işkencesinin, acısının nezdinde hiçbir şey değildir.

Peki öyleyse, haydi bakalım! Bütün dünya nimetlerinden uzak durup din yolunda çile çekenlerimiz hakkında değil midir buradaki hikaye? Bir Antoine le Grand,¹ yirmi beş yıldan çok daha fazla cinsel, sevisel hallüsinasyonların, sanrılarının içinde, Thebaid'i² kibar fahişelerle dolu olarak görmüyor muydu? Bir Jerome de Stridon'un,³ Bethleem'de⁴ ölür, İncil'i çevirmiş bir keşiş, Hristiyanlığın ve Kilisenin yüksek din bilgini, Latin Hristiyanlığının dört önemli din adamlarından biridir. Mezarı Bethleem'dedir. Yıllarca süren perhizlerden, çalışma ve uykusuzluklardan yıpranmış, yorgun düşmüş olarak, Romalı kadınların salonlarında ruhen durmadan kendisini oralarda olduğunu düşlemiş midir? Bir diğeri adını unuttum, cinsel arzusuna egemen olup ona boyun eğdirmek için çıplak olarak dikenlerin üzerinde yuvarlanıp durmamış mıydı? Şu bir diğeri daha vardı, buz dolu

1 251-356, toplumda uzak yaşamayı vaaz eden Mısır Hristiyan keşişliğinin kurucusu, 17 Ocak Katolikler ve Ortodokslar tarafından Saint Antoine günü olarak kutlanır.

2 Mısır'da bir bölge.

3 Aziz Jerome, 347-420.

4 Filistin'de bir şehir.

bir gölün içine atlayıp boynuna kadar kendini sokmamış mıydı? Vücudun çok yorulup bitkinleştirilmesi, kalbin hakimiyetinin yürürlükten kaldırılması, ruhun sersemleştirilip köreltilmesi: İşte Hristiyanlığın kahramanlarının hangi reçetelerle, neler yaparak, cinsel yönden kendini tutmanın aziz kutsal erdemine yükseldiklerini bunlarla görüyoruz. Nilüferin kaynatılması (tutkuları yatıştırmak için) ve şiddetli bir şekilde kendinden kan aldırma, bunlar size göre Tobie'nin¹ balığının ciğeri gibidir, kurnazlığa, şeytanlığa karşı sağlanmış bir uygulama gibidir. Ancak düşüncemize, aklımıza gelmeyen şeydu: bu aşkla alakalı sözüm ona reçeteler, Ovide² tarafından tavsiye edilenler gibidirler, kötülüğü iyileştirmek yerine onu ancak tutuşturup azdırır. Ve siz, iffetliliği, dürüstlüğü böyle adlandırıyor, böyle çağırıyorsunuz! Hekimlik, Sayın Başpiskopos Hazretleri, onu *sekse aşırı düşkünlük* olarak adlandırıyordunuz. Ve hukuk bilimsel, yargıçsal görüşünüz çok daha yakından burada olanı görmek isteseydi, görecekti ki, namusluluk Bahanesi altında, seminerleriniz hakkında gençliği tabi tuttuğunuz bu *sınırlı ahlak* isimsiz olarak Ceza Kanununun 334 ve 335 maddeleri gereğince öngörölmüş suçların kategorileri içine tam oturur.

Hem zaten, herkes kurbanı, bu uç taşkınlıklara teşvik edip sürükler. Halk, hiçbir kanı ve inancı, hiçbir çabayı hesaba katmadığı, dinsiz, inançsız kuşkuculukla bağlantılı bir yüzyılın içinde, yakın bir zamanda kesin bir tavır alınarak kesin bir karara varılır. Yanıltılmış, aldatılmış olunduğu söylenir; daha fazla adlandırılmak istenmez ve yeter ki edep ve muaşeret kuralları kurtul-

1 Eski Ahitte sözü edilen İsraili bir gençtir, İncil'e göre bir melekke yola çıkar, bir köpek onları takip eder, çocuk nehre iner, büyük bir balık nehirde sıçrar, melek onu yakala der, onu aç, safrasını, kalbini, ciğerini ayırıp koru, onlar ilaçtır, bağırsaklarını at der, o da öyle yapar, balığın birazını alıp pişirir, gerisini tuzlayıp saklar.

2 İ.Ö. 43-İ.S. 18, Roma İmparatorluğu, İtalyan şair.

sun, kendine yeterli derecede halk ve halkın vicdanıyla, usulü dairesinde kurala uygun olduklarını zannetsinler, öyle görsünler. –*Utandırılacak rezaletlerden, skandallardan kaçınınız*, diyor-du genç meslektaşlarına yaşlı bir yargıç, *gerisi, ötesi hiçbir şey değildir*.- Şüphesiz kilise adamları arasında bu söylenmez, ama ayrıca şu düşünülebilir ki, iyi bir etkileme olması bakımından ihtiyati tedbirler alınsın, herkes bunun uygulanır olduğunu bilsin diye bu şekilde düşünülebilir. “Geçen yüzyılın yüksek rütbeli bir papazı böyle anlatıyordu, benim biçare tavsiyem ve ahidim, bana 200,000 liralık gelir nakdine mal olmuştu;-İffetlilik tavsiyesinde bulunup bunun ahidini yapan siz değil misiniz? Bu sizin sözünüz değil mi Sayın Başpiskopos Hazretleri?” Gözlerini indirdi ve sustu, örf ve adetlere, geleneklere saygı adına.

L

İşin, olayın içinde olduğum için, burada din ile ilgili olaylar, psikoloji ile ilgili olaylardan çok daha fazla söz konusu olduğu için, ne de olsa, nihayetinde, sofu, gizemli, mistik aşkı ele alıp ona girerirken, hafifletici nedenleri olan zavallı bedbaht din adamlarının davasını savunuyorum, onların lehine düşünüyorum. Bir okuyucudan daha fazlasının onun dahilinde kendini tanıyacağı, onda kendini bulacağı, kendim hakkında yapılmış bir gözlemi nakledip aktarmama bana müsaade ediniz.

Diğer birçok kişinin de başına geldiği üzere, gençliğim, beni hem çok üzen hem de beni oldukça çok fazla aptallaştırıp budala haline getiren, ama buna karşılık erinlik çağıma girdikten sonra on yıl boyunca *iffetliliğin simgesi olmuş hayat ağacı* gibi o şekilde kalmak zorunda olduğum, düşsel platonik bir aşkla başlamıştı. Benim zihinsel duygulanımına neden olarak kendini gösteren şeyin, ailelerin çok utanç verici alışkanlıklar hakkında olduğu kadar aynı özenle üzerinde titreyip uğraşmak zorunda oldukla-

nı bu zihinsel duygulanımımın benim içimde oluşmasına sebep olan şey, bütün ailelerin *yasaklı kitaplar diziminde* olması gereken şey, sözüm ona masumiyete özgü, kır, köy ve doğa güzelliklerini içeren, kırsal yaşama özgü olan Jacques Bernardi Henri de Saint- Pierre'in¹ *Paul ve Virginie*'ini okumam olmuştur.²

Aşk yüzünden meydana gelmiş olan her sapma, her yoldan çıkış, birkaç bakımdan bakacak olursak bana göre ne olursa olsun töreye aykırı, ahlakı bozan, kötü bir durumdur. Ruhunu sarsıp allak bullak ediyor, insanın kişilik niteliğini, irade, cesaret dahilinde karakterini zayıflatıp güçsüzleştiriyor, özgürlüğünü kaybetmesine neden oluyor; kendisine karşı, cinsiyete karşı ve topluma karşıdır, yani onlara zarar verip dokunan bir hakarettir. Bütün bu nedenlerle, namuslu, dürüst Romalılar ve edepsiz yapıtlar arasında bir fark görmüyorum; onların hepsini aynı şekilde eleştiriyor, beğenmiyor, reddediyorum. Masumiyet, yüreği temiz olma bahanesiyle, genç bir insana bu türden bir aşkı esinleyip ilham eden bir adam, benim gözümde, duyularının sarhoşluğunu ve esrimesini kötüye kullananla aynı kefedeyken, aynı eşdeğer ölçüde suçludur: Biri için olduğu gibi diğeri için de, her ikisi içinde isterdim ki yasa, kandırıp tavlayıp ayartarak insan kaldırıp kaçırmanın söz konusu olduğunu açıklayıp ilan etsin...

Bu uzun süren buhran krizi bitmişti, kendimi özgür ve rahat hissetmiştim; oysaki Aziz Paul'ü rahatsız edip kaygılandırmış, sinirlendirmiş olan şeytan tarafından saldırıya uğramış olduğum zaman ölçsüz, sınır bilmez hoşnutsuzluğum, sıkıntı ile ilgili bunu söyleyebilirim. Çok uzun bir süre kalbimden yana

1 1737-1814, Fransız mühendis, yazar; roman, ahlaki masal, yolculuk yazıları.

2 İki ayrı ailenin çocukları olsalar da birlikte kız ve erkek kardeş gibi eğitim görürler, ama birbirlerine aşık olurlar, sonradan uzakta olan kızın teyzesi, eğitim ve miras bırakma bahanesiyle onu yanına çağırır, yıllar sonra kız geri döneceğini bildirir, ancak gemi kıyıya yanaşacağı sırada Virginie taşıyan gemide yangın çıkar ancak gemi Paul'ün gözleri önünde yanıp parçalanır.

beni yakıp kavuran şeytan, şimdi ne iş, ne uğraş, ne okumalar, ne gezintiler, ne buz gibi soğutucular, bunlardan hiçbiri bana rahatlık vermemesi bir yana, diğer taraftan ciğerimden yana ciğerimi yakıp yakmıştır. Bellek ve muhakeme karşısında duyuların, duyguların gösterdiği tepkiden yaralı bir kurbandım. İlkelirim bakımından platonik sevgimi, yoğunlaşıp donup durmaya vakti ve eğilimi olan ilkeler gibi sanmıştım; ağrı, acı, üzüntü dolu bir bölünüp parçalanıp dağılma, bu devinimler, irade ve tabiat arasında benimim içinde olup bitiyordu. Cinsel arzu şöyle diyordu: İstiyorum; vicdanımın sesi ise şöyle diyordu: İstemiyorum. İçinde hiçbir çare ve yol görmediğim bu aldatıcı yutturmanın içinde yeniden, yeni baştan kendi kendimi tüketip heba mı ediyordum, kendi kendimi mi yalanlıyordum, bitiyor muydum, neydi bu? Somut bir sonuca ulaşmayan, düşte kalan platonik aşkla, fiziki, bedensel aşk birbirleriyle savaşıp vuruşuyorlardı, bu bir emre, bir komutaya alışık bir şey değildir; biri yorgun düşüren, bitirip tüketen, diğeri tamamen şiddet ve patlamalarla kendini gösteren bir şeydi. Ta önceden Abaillard'ın hikayesini okumuştum: Zavallı adam Heloise ile tanıştığı zaman işte bu noktaya gelmişti.

Papaz okulu öğrencisinin yapısında, bir din kadınının yapısında, din konusunda büyük çaba ve gayret içinde olma, tasavvufi gizemciliğin yani mistisizmin ateşli içten coşkusu olan düşte kalan platonik aşkla aynı etkiyi gösterirler. Beynin yanıp tutuşup kor olması, duyulardan, duygulardan yola çıkan kıvılcımları kendi içinde soğurur, kendi içinde eritip götürür. Ama heyecan ve coşku çekip gider. Kalbin aşınıp yıpranmasının, yorgunluğunun savunmasız olarak, karşı koymadan hastalık hastasının zorbalığına ve zulmüne teslim ettiği şehvete düşkünlükle kudurmuş düşkünlerden, cinsel yönden kendini tutmaktan dolayı acınacak şekilde olan kurbanlardan çok daha fazlasına sahip değilsiniz.

Diyeceksiniz ki, Büyük Havari Aziz Paul'un temel dinsel buyruğunun tam sırasıdır; *Evlenmek yanıp tutuşmaktan daha yeğdir*. Öğüt oldukça akli başında, çok bilgece; yine de şunun farkına varınız ki başkalarına sürekli öğüt verip onları doğru yola sokmaya çalışan Büyük Havari Aziz Paul hiç evlenmemiştir; aşkı reddeder, kanuni olsun ya da olmasın. Tanrı yolunda kendini çileye verir, çile çeker, bununla birlikte ona dinginlik ve huzur veren tek şey olan kadın kavramına hakaret eder, saldırır. Bu ilişki nerden kaynaklanıyor?

Burada içi boş, temelsiz bir edebiyatın erdem haline getirmek istediği şu düşte kalan platonik sevinin tehlikesini tanıyıp bulgulayalım.

İdeal bir tutkunun erkenden yakalayıp kavradığı ve erkeklik gücünün derinliklerine, içerilerine kadar varıp götürdüğü bu kişi, kendi idealizmi sayesinde kadın düşkünlüğünü, çapkınlığı küçümseyip önemsemeyen bir halde, cinsiyet bakımından beceriksiz bir çarpıklığa dönüşür; sakar, şapşal bir nitelik kazanır, orada, güzel kadınlarla olunca, sert, kaba, alaycı, sarakalı bir şekildedir, başarısızdır. İki taraf arasında ortaklaşa durumlara karşı hırçın ve uzlaşılmaz bir haldedir. Sağduyusuz, akılsız olmasa da töresiz, gayri ahlaki bir niteliktedir. Kısaca, heves ve hırslarına rağmen onu dürtüp uyandıran, bir aslan gibi kudurtup kızıştıran, bağırtıp kükrettiren aşka karşı kık atıp kafa tutar. Bazı kereler, şeytan ve durum elverir de bırakıp giderse, sadece bıkkınlık, sevimsizlik, iğrençlik, vicdan azabı ve pişmanlık acılarıyla karşılaşır, bunları hisseder; kendini çılgın, saçma sapan, komik hisseder. Şu çok güzel, yerinde ve uygun olan kelimeyi, kızgınlık ve küskünlükle birlikte kabul eder: *Bırak oğlum kadınları, der Jean Jacques, sen git matematikle uğraş, onu araştırıp incele*.

İşte bu Büyük Havari Aziz Paul'un aşka, evliliğe ve kadına kin bağladığı, hınç duyduğu gibidir. Ama bu erdemli, iffetli be-

karlığa güvenmeyin, sakınınız ondan; yaşlanıp kocadıkça, uçku-ru düşük birine dönüşür. Hiçbir hakiki namusluluk ve dürüstlük aşk sayesinde başlamaz: Gerçek arılık, iffetliliğe örnek olan kişiler, Kant,¹ Leibnitz,² Newton³ asla sevmediler. Erkek çocuklarınızı, gencecik kızlarınızı bu aşkla alakalı eskimiş şeylerden uzak tutunuz: Onun kokusu bile onları iffetsizliğe sürükleyip bayağılaştıracak bir şeydir.

Tanımlayıp tasvir etmiş olduğum olay, ters yönde ve anlamda şuna yol açabilir: Cinsel zevklere düşkünlüğün, ödün vermez, kesin, sağlam temelli, gerçek bir duygusallık ve bağlılıkla bitmesi hiç de nadir değildir. Ayrıca aşkla alakalı olarak meydana gelen şey din içinde söz konusu olabilir; Rancé,⁴ Katolik Hristiyanlığının kilisesi olan Trappe'ın⁵ kurucusu, ün salmış örneklerden biridir.

LI

Hristiyanlığa özgü evlilik ve aşk kavramının bu eleştirel incelemesini, son bir anlatısal çizgi ve dokunuşla bitirelim, bu incelemenin bütününe özetleyerek sunuyorum.

Aşk nedir? diye eskiler kendi kendilerine sormuşlar. Bunu Tanrıdır, diye cevapladı şairler ve filozoflar oybirliği ile ortak bir ses çıkararak. Bunun yanında biz antik toplumun, bu yüce, bu soylu tanımlama gereğince, Moliere'in⁶ *Hastalık Hastası* adlı

1 İmmanuel Kant, 1724-1804, Alman felsefesinin kurucu filozoflarından.

2 Gottfried Leibnitz, 1646-1716, Alman matematikçi, filozof.

3 İsaac Newton, 1643-1727, İngiliz fizikçi, matematikçi, astronom, mucit, filozof, ilahiyatçı.

4 Armand Jean Le Bouthillier de Rancé, 1626-1700, Tanrıbilimci, din adamı, başpapaz.

5 Usulüne uygun dinsel törenleri olan bir yaşam, dua ve emek amacı olan keşişlere ve manastıra özgü bir düzeni olan düzenin öncülerinden biridir, Trappistler.

6 Jean Baptiste Poquelin, 1622-1673, Fransız oyun yazarı.

eserinde olduğu gibi evlilikten, nikahsız karı koca hayatı yaşamının içine, nikahsız beraberlikten hoş olmayan yedi mahalle bir arada sevimsiz biraradalıkların içine, bu sevimsiz biraradalıklardan oğlancılığın, kulamparanın içine, oğlancılıktan, kadın erkek kim olursa olsun fark etmediği herkesle cinsel ilişki kurmak olan omnigaminin ve ölümün içine düştüğünü, yok olduğunu gördük.

Sıra kendilerine gelince Hristiyanlar, Aşk nedir? diye kendi kendilerine sordular. Bu Tanrıdır, diye cevapladılar, Kutsal kitap İncil'in din yargıcı misyonerleri oybirliği ile ortak bir ses çıkararak. Başlangıcından on dokuzuncu yüzyıla kadar Hristiyanlık alemi, sırasıyla bilinircilik taraftarı olanlar, Nikolaitler,¹ Karpokasyenler,² Manikeizm³ öğretisi taraftarı olanlar vs, üremeyi, nesli ve evliliği kargışlayıp lanetlediklerini yaşayıp gördü. Zinanın, eş aldaticılığının, ensestin önemsiz şeyler olduğunu düşünerek onlardan yana olunduğu görüldü. Tamamen çıplak olarak oldukları gibi, kadınların ve erkeklerin meclislerinde, toplu halde bu şekilde bulunduklarını görüldü. Kötü yürekliliğin, kurnazın eğlencesi olmaksızın, saf aşkın seyriyle uğraşıp, kendini saf aşkın düşünme vermek için, cinsel arzuda onların en iyi bir şekilde memnuniyet ve doyumlarını sağladığını, rastgele bir şekilde, koyu karanlıkların ve cehaletin birbirlerine bağlanıp çiftleşip birleştikleri görüldü. Belli bir dizgeye göre, sürekli ve düzenli olarak, şövalyeliğin karı koca olmayla ilintili evlilik kurumunun şerefine gölge düşürüp onu alçaltıp berbat ettiği görüldü; çapkınca bir yaşamın,

1 Nicolas'ın disiplininin olanlar. Nicolas Nemrut'un Yuna karşılığıdır. Milletleri fethedip, bir insan medeniyeti kurmuştur ve kendisine tanrı gibi tapmalarını emretmiştir), Ademitler (Hz Adaem gibi yaşayıp evlilik kurumuna düşman olanlar.

2 Hz İsa'yı kurtarıcı peygamber olarak değil, doğru bir insanın ideali, saygı duydukları Pisagor, Eflatun, Aristo gibi düşünen mezhep taraftarları.

3 Fark gözetmeksizin iyiliği ve kötülüğü ayırırlar, onlara göre şeytan tanrının bir yaratısı değil, kötü bir ilkenin eseridir, iyi bir tabiatın kıskançlıktan dolayı düşkünleşmiş hali değildir.

hovardalığın evrenselliği ve yaygınlığından hareketle, boynuzlanmanın, karşılıklı hoşgörü ve katlanırlığın zirvesine yükseltildiği görüldü; ahlaksızlık, namussuzluk ve enestle ailenin kirletilip yok edildiği görüldü. Ayrıca, Hristiyanlığın kutsaması ile yatağına girmiş olan nikahsız karısını reddedip boşadıktan sonra, kutsallığa hakaret babında, günahsal gerçeklerin içinde, yok edip tüketen, kemiren tasavvufi, gizemci mistisizimli bir teselli, yatıştırıcı bir rahatlatma arayan din adamı görüldü.

Allah affetsin, her şey işte böyle oldu! Eskilerde olduğu gibi, idealizmden çapkınlık ve aldanmalara eriştik; bunun yanında öğlancılık suçu yasalarımızla sürdürölüp devam ettirildi. Bunun ticareti eskilerin yapısında, Hristiyanlığın savunucularının başına geldiği gibi, daha az parlak, daha az yayılmış ve ilerlemiş değildir. Doğumdan ölüme kadar, iki en uç nokta olan tanrısal aşkın ve hem erkek, hem kadından hoşlanma durumunun yani homoseksüelliğin arasında, Yüce Şefkat ve Sevgi nehrinin üzerinde dolaşıp duruyoruz. Birincisi genç kızlara, ilk birlikteliklerinde ve ayinde nasıl davranacakları hakkında bilgi verirken, ikincisi eski Romalılar tarafından ergenlere bildirilir.

Akabinde sonradan gelen seçme konu ve parçalar, Saygıdeğer Rouen¹ Başpiskoposu tarafından beğenilip izin verilen bir dua kitabı içinden alınmıştır ve piskoposluğun Katolik papazları tarafından her iki cinsiyetten olan çocuklara benimsetilip kabul ettirilmiştir; bu Bossuet'nin² sitili değildir ama bununla birlikte fikir şöyledir:

“Arzu ile ilgili eylem. -Ah, of! Geliniz benim kalbimin tatlı sevgilisi, tapılacak ve çok sevicek beden, sevincim, en büyük mutluluğum ve zevklerim, aşkım, tanrım, her şeyim!

1 Rouen, Fransa'nın kuzey batısında bir şehir, Sen nehri bu şehir ikiye ayırır.

2 Jacques Bénigne Bossuet, 1627-1704, Katolik kilisesi Başpiskoposu, Fransız Akademisi üyesi, yazar.

“Sabırsız ruhum size doğru yönelip mum gibi eriyip bitiyor, sizinle soluk alıyor, sizin ateşinizle yanmayı arzu ediyor, hazinem, mutluluğum, hayatım, her şeyim.

“*Aşk ile ilgili eylem.* -Böylece sizi baştan çıkarma mutluluğuna sonunda eriştim! Kucaklayınız, içinize alınız beni, yakıp tutuşturunuz beni, sizin sevginizden oluşmuş kalbimi yakıp kül ediniz, eritip tüketiniz. Benin canım sevgilim, gözbebeğim, sen bana aitsin! Hz. İsa benim içimde yaşıyor! Sizi tüm ruhumla seviyorum; sizin aşkınızdan oluşmuş olan ben, aşkınız adına sizi seviyorum.

Sonra bu eylemler ilahileri çağrıştırıyor, dua kitabının ana çizgileriyle belirtip göstermeye itina ettiği bu eylemlerin çoğunluğu kibarlar alemine özgü tavırlardan oluşmuştur.

TAVIRSAL DEVİNİM: Sen benim en çok sevdiğimsin. Hey benim canım sevgilim Zelié!

Beni dört bir yandan sarıp canlandıran Hz. İsa'ya bırakın ruhumu:

Şu anda benim bütün dilek ve ahitlerimi karşılayıp doyuruyor o;

Beni anlayıp kabul ediyor; sarıp sarmalayıp okşuyor beni;

Sözle ifade edilemez düğüm ve boğumlarla bende benimle birleşip bütünleşiyor:

Ne tatlı bir birliktelik, ne hoş bir bütünlük, eşsiz bir karışımdır bu!

.....

Kalbim çoktandır olağanüstü bir aşkla dolu dolu,

Tanrısal dinginlik ve hoşlukların tadını çıkara çıkara yavaş yavaş yudumluyorum,

Hatta ayrıca Tanrının sinesine gömülmüş dinlenmektedir,

Orada erinç içinde en nadir lütuf ve sevgilerin zevkine varıp tadını çıkarıyor.

TAVIRSAL DEVİNİM: Meyve bahçesi içindedir Colinette.

Çocukluğumdan beri günah işlemişim ben,
Tanrıyı kalbimden çıkarmışım ben;
Kaybettim masumluğumu:
Allahım yıkıldım, mahvoldum, cehennemliğim, of, zavallı-
yım ben!

Öyle paha biçilemez değerdedir ki masumiyet,
Onunla çok az tanışmış olsam da,
Bir iyiliği öylesine çok isterken,
Mahvım için bir oyun oynanıyormuş meğer!

TAVIRSAL DEVİNİM: Büyülü güzelliğinizden yana bilin-
meyen bir şeyler ah vah edip iç çekmektedir.
Tapılacak bir kalptir o (Hz. İsa ile ilintili),
Cennetten gelen mutluluk, iyiliktir o!

Bu o hissediyorum, parıltıları ve sıcaklığı her yanıma sardı,
tanıdım onu!

Sevgi imparatorluğunun sevgili imparatoruna bırakın kalbimi.

Senin güçlü kişiliğinde, varlığın o kadar güçlü ki,
Benimin derinliğinde, gizli saklı devinimler doğup doğup du-
ruyor!

.....

Bu yüce tanrısal öpücük bana sunuldu!
Haydi o zaman şimdi senin sinen de dinlenmeyeyim mi,
Hiçbir rahatsızlık, baskı olmaksızın huzur içinde aşkımdan
konuşamaz mıyım?

Bir diğer ilahi:
Sizler, sadık kadınlar, eşler,

Siz, en sadık kocanın eşleri,
Öylesine güzel yakıcı alevlerinle
Harikulade zevklerin tadına varmıyor musunuz?

Hristiyanlığın ve Kilise'nin düşüncesine göre bunların hepsi de masumdur: Kim bunu inkar edebilir? Size sitemde bulunmam tam da işte bu yüzdendir Sayın Başpiskopos Hazretleri: Siz kendinizi bilmiyorsunuz; uğursuz, ölümcül masumiyetinizin içinde, tasavvufi gizemci mistisizmin temelinde ne olup bittiğini hiç bilmiyorsunuz, aşkı tanımiyorsunuz siz. Barutla dolu bir mağazanın içinde ellerinde alev almış mumlarla birbirinin ardında koşturup duran oyun oynayan çocuklara benziyorsunuz. Aynı zamanda sizlerin arasında, bir Mingrat,¹ bir Leotade'in² içinde olduğu gibi dünyaya korku salıp herkesi ürküten, şiddetli, kudurmuş taşkınlıklar meydana geldiği zaman, şaşkınlığınıza, derin acı ve üzüntülerinize tanık olanların ilklerinden birisiydiniz. Hristiyanlığın temel bilgilerini öğrettiğiniz yeni yetme genç kızların, kız çocuklarının, derslerinizden ne gibi sonuç çıkarıp ne gibi kazanç elde ettiklerini şimdi bilmek ister misiniz? Öyleyse George Sand'ın³ *Lelia* adlı romanından özetlediğim şu parçayı okuyunuz o zaman.

“Dinleyiniz beni kız kardeşim... İlk kez olarak Tanrı'nın yaşam gücünü bir vahiy gibi bana bildirmesi, bu sizin masum kollarınızda, sizin sadece bakireye has kollarınızda olmuştur... Böylece uzaklaşıp gitmeyiniz; önyargısız, peşin hükümsüz dinleyiniz beni!

“Ah işte böyle oldu! Dert ve sıkıntıdan uzak sessiz sedasız, sıcak ve nemli otların üzerinde uyuyordunuz; dağ selvileri, se-

1 Antoine Mingrat, cana kıyıcı, canı Katolik papazı, ölüme mahkum edilir, 1794-1822.

2 1812-1850, Fransız Hristiyan okullarının dinle ilişkin erkek kardeşlerinden, genç bir işçiyi öldürmekten, şiddetten suçlu bulunur, ağır çalışmaya mahkum edilir.

3 1804-1876, Fransız romancı, romantizm akımının öncülerinden.

dirler, kendi reçinelerine özgü olan harikulade nefis kokularını yayıyorlardı ve    lenin rüzgarı çok sıcak, yakıcı kanadını nemli alınlarımızın üzerinde yalayıp geçiyordu. O zamana kadar, sanki hayatımın her günü yeniden bir l tufmu , bir iyilikmi  gibi karşılıyordum bu dertsiz, tasasız ve çok g le , kikirdek kadını. Bazı zamanlar, birdenbire ansızın ve i e nüfuz edip işleyen duyumlar, duygular, kanımın fokurdayıp kaynamasına neden oluyordu; anlaşılmaz yakıcı bir ateş imgelemimi sarıp ele geçiriyordu. Tabiat fazlasıyla ışıl ışıl pas parlak renklerin altındaymış gibi geliyordu bana; gençlik göğsümün içinde hiç sönmeyen bir canlılıkla, sağlamlıkla, fazlasıyla hoş ve i  açıcı bir şekilde pıt pıt atıp duruyor, çırpınıyordu. Ayrıca kendimi aynada seyrettiğim zamanlarda, o sıralarda kendimi altın yaldızlarla donanmış ve çok güzel buluyordum. O zamanlar beni yansıtan ve de sağduyudan uzak, mantıksız, acayip bir aşkı bana ilham edip esinleyen bu camın içinde kendimi kucaklayıp  pmeyi arzu ediyordum...

“O gün, acayip, delice bir şekilde ba  döndürücü ve sayıklatıcı, görülmemiş, duyulmamış, olağanüstü bir rüya, o zamana, o ana kadar, bende, akıl ermez, us almaz, ayrıca o zamana, o ana kadar, sessiz, kaygısız bir dinginlik içinde, saygı duyulan, dokunulmaz olan sufi bir gizem uyandırmıştı. Ey sen benim kız kardeşim! Gökyüzünün yaptığı etkiyi inkar ediniz, zevkin vermiş olduğu kutsallığı inkar ediniz! Siz söylemiştiniz,  u vecd olup kendinden geçmeyi sa lamı tınız ki Tanrı'nın cennetinden size gönderilmiş bir melek, size, insan hayatının kutsanmış tecrübe ve deneyimlerini size bildirip   retmekle görevliydi.

Ben ÇOK SADE, YAPAYALIN İLGİNÇ bir rüya gördüm: Siyah saçlı bir adam, altın yaldızlı ve ateş gibi sıcak dudaklarını hafifçe dudaklarıma dokundurmak için üzerime doğru eğilmişti; ayrıca solu um kesilmiş, yüreğim pıt pıt çarpar bir halde, mutluluk içinde uyandım; bu rüyanın gerçek olmadığını düşünemiyordum,

o kadar mutluydum. Etrafıma bakındım: Güneş ormanın derin karanlıklarından ışıklarını yansıtıp yayıyordu; hava huzur verici bir şekilde hoş ve tatlıydı, bunun yanında dağ selvileri, sedir ağaçları göz kamaştırıcı bir ihtişamla, uzun ellere, uçsuz bucaksız kollara benzeyen ve parmak şeklindeki kocaman dallarıyla göklere dek uzanıyordu. İşte ben zaman sizi bu şekilde gördüm, ben sizi bu rüyadaki gibi tahayyül ettim. Hey canım kız kardeşim bana bak, siz var ya ne kadar da güzelsiniz! O günden önce, o güne kadar sizi hiç güzel bulmamıştım. Bir genç kıza özgü hoş, gönül alıcı kendimi beğenmişliğim, gururum içinde benim tercih ettiğim, yeğleyeceğim sizsiniz; değerli bir taş gibi parlayan, pırıltılar içindeki yüzüm ve yanaklarım, yuvarlak omuzlarım, altın yaldızlı saçlarım sizden daha güzel geliyordu bana. Ama şu anda tanrısal bir esinle benim gözümde güzelliğin anlamı, başka bir kadının içinde kendini gösteriyordu. Artık ben sadece kendimi sevmiyordum: Benim dışımda aşk ve hayranlık uyandıran birisini bulmaya ihtiyacım vardı. Usul usul bulanıp dalgalanıyordum ve olağandışı bir zevkle, şaşılacak acayip bir merakla sizi seyre dalmıştım. Koyu siyah saçlarınız alnınıza dökülüp yapışıyordu, bir de sımsıkı, lüle lüle saçlarınız, hayata dair bir duygu, bir anlam da içererek kadife gibi yumuşak boynunuzda terli bir silüet şeklinde kayıp giderek kıızıp kırışıyorlarmış gibi kendi etraflarında dönüyorlardı. Parmaklarımı onların içinden geçirdim; saçlarınız beni onlara çekip yaklaştırıyordu ve size doğru beni sürüklüyorlardı. Göğsünüzün üzerinde sıkılmış, ince, beyaz gömleğiniz, güneşten esmerleşmiş teninizi, her zamankinden daha fazla kahverengileşmiş gösteriyordu; uzun göz kapaklarınız uykunun etkisiyle ağırlaşmışlardı. O sırada yüzünüz ve yanaklarınız bugünkünden çok daha sağlam bir güçle canlanmış gibi görünüyordu. Hey Allahım! Ne kadar güzelsiniz Leila! Benim olduğumdan çok daha başka bir şekilde güzelsiniz, işte bu beni son derece tuhaf bir şekilde sarsıp titretiyordu. Kolları-

nız benimkinden çok daha fazla zayıf, belli belirsiz siyah yumuşak ayva tüyleri ile örtülüydü; gösteriş ve zenginliğin, lüksün kaygı ve tasaları, o gün bugündür kaybolup gitti. Ayaklarınız mükemmellik derecesinde güzeller, derenin içinde ıslanıp yıkanırken ayaklarınızın üzerindeki mavi uzun damarlar gözüküyordu. Solumanız, nefes alışınız, güç ve sükuneti haber veriyormuşçasına kurallı bir düzenlilikle göğsünüzü kabartıp kaldırıyordu; ayrıca bütün yüz çizgilerinizde, tavır ve edanızda, benimkilerden daha fazla kararlı ve belirgin vücut hatlarınız içinde, cildinizin, teninizin oldukça koyu olan rengi içinde, özellikle uykulu yüzünüzün, soğuk ve kibirli bir ifadenin içinde, hemen hemen aşağı yukarı sizi tanımam konusunda bana engel olan *bir güç, erkeklere özgü bir tavır, ya da ne olduğunu bilmediğim bir şeyler* vardı. Fark ettim ki rüyamda görmüş olduğum siyah saçlı çocuğa benziyordunuz siz, sonrasında titreyerek kolunuzu öpmüştüm. O zaman gözlerinizi açarak bana bakmıştınız. Bakışınız tanımlanamaz bir utangaçlıkla içime işledi; sanki ayıp bir şey yapmışım gibi cayıp vazgeçtim. *Hiçbir şekilde iffetsiz, alçakça bir düşünce geçmemişti aklımdan, aklımda hiçbir art niyet yoktu.* Bu nasıl olmuştu, neler oluyordu? Hiçbir şey bilmiyordum; tabiatın, Allah'tan gelen her şeyin başımın üzerinde yeri vardı, yaratıcım ve öğreticim, benim ilk aşk dersim, benim ilk arzu duyuşum, duygulanımım...”

Siz tanır mısınız, bu sinir bozucu ağız kalabalığı bir yana tamamen, cennet, Tanrı, melekler, coşku, heyecan, kutsanmış gizemli şeyler, tabiat ve edeple dopdolu olduğunuzun farkında mısınız? Bayan George Sand sofu biriydi, ayrıca Cizvitler onun itibarını ve saygınlığını korudular: *Anılarında* bunu anlatır. Tamamen birbirine yakın bir şekilde toplanıp bir arada bulunan bu sevisel, cinsel istek uyandırıcı, erotik birleşme ve uyuşum içinde zina, ensest, tecavüz, kadın seviciliğinin de bulunduğu bu durum hakkında ne söylersiniz? George Sand'ın romanlarının içinde böyle açıkça ifade edilen sadelikler çok var.

İki kadın, iki kız kardeş, birisi sarışın, neşeli, nükteli ve kibar bir fahişe; diğeri umutsuz bir eflatuncu, platonik aşkın dibine vurmuş, *erkeklerle özgü müdür nedir bilmediğim bir hal-deyim*, der, ikisi de hayatlarının farkına varıp onu kavramaktadırlar. Birincisi varlığın, varoluşun amacı gibi arzu ve hazzın kuramını destekler; diğeri, cinsel hazdan bıkmış usanmıştır; artık hiçbir şeye inanmaz, hatta arzuya ve hazza bile inanmaz. Fahişe, bu konuşup görüşmenin akışı içinde şu var ki, sanki bakireliğini kaybetmiş bir edayla konuşmaktadır. Önemsiz, fiziksel bir aşk, Geden Tallemant des Reaux'nun¹ dediğine göre şöyle oluyordu: Bayan Pulcherie kız kardeşinin yanı başında uyumuştı... Onu diğerlerinden başışık turalım; aynı şeyin söz konusu olduğunu ona tanıtlayıp dile getiriyoruz; *Hiçbir şekilde iffetsiz, alçakça bir düşünce geçmemişt i aklından, aklında hiçbir art niyet yoktu*.

Bununla birlikte size şunu soruyorum, bu tasvirin, bu tanımlamanın içinde Hristiyanlığın ve Kilisenin yerinin ne olduğu konusunda ne kadar düşündüğünüzü merak ediyorum? Her şey edebiyatın içinde ve tarihin içinde oluşuyor ve birbirini tutuyor, bunun yanında George Sand'ın *Lelia*'sını Chateaubriand'ın *Rene*'sinden daha fazla reddediyorum, beğenmiyorum diyemezsiniz.

Fazlasıyla Hristiyan olan Fransa, puta tapar bir Yunanistan ve Roma'yı hiçbir şekilde arzu etmek zorunluluğunda değil. Ne olursa olsun her halükarda örneklerimizi aşip onlardan daha da ileri gidiyoruz: Onları bilimde ve felsefede geçip geride bıraktık, hukukta ve endüstride aşip geçtik, idealimizin güçlü ve ruhsal derinliği ile ve Devrimimizin kahramanlığı ile onları aşip geride bıraktık; şimdi de onları sefihlik ve ahlaksızlığımızın ikiyüzlü, aldatmacı tavrıyla, aşağılayıcılığı ve bayağılığıyla onları aşip geride bırakmaktayız.

1 1619-1692, Fransız tarihsel anı yazarı, gazeteci, şair.

Fransız asilliğini lekeleyip, değerini yitirmesine neden olan iffetsizlik, edepsizlik bugün de burjuvazi ve halk tabakasını lekeleyip mahvetmektedir. Eski dedelerimizi, atalarımızı ayrı kılan, sivrilten çapkınlık, kadınlara düşkünlük, şövalyevari gelenek ve görenekler kaybolup gitti, görünmez oldu; evlilik bir görev oldu, nikahsız karı koca hayatı yaşama hor görülüp küçümsendi, hoş olmayan yedi mahalle bir arada sevimsiz biraradalıklarla dolu bir haldeyiz sanki; çapkınlık, uçkuruna düşkünlük evrensel olmuş gibi, sanki bizler için üzerinde düşünölmeye değmez önemsiz bir şey, herkesin yaptığı bir şeymiş gibi oldu. İşte böylece üniseksüel yani homoseksüel aşka bulaşmış olduk: kadın seviciliğine özgü savaşlarda, Juvenal'ın¹ Romalıları gibi kadın *modasının* tüm gizlerini ortaya koyup kendini saldığı seçkin nitelikli partilerden bahsedelim,

Bayan Medullinoe aşkından kıvrıyor, yanıp kavruluyor;

Bununla birlikte benim burada anladığım şey şu ki, böyle alışkanlık ve adetlerin kadın işçilerin ve hanımefendilerin arasında yaygınlaşmaya başladığıdır.

Aşkın peşinden koşarken can çekişip batmak üzere olan ve aşkı da, hayatı da, şerefi de bulamayacak olan bir toplumun son kelimesi olması bakımından, bilincinden, vicdanından ve aklından kurtuluş ve selamet çığılığının kaçıp kurtulduğu gün şu ortaya çıkar: YÜCE ADALET!

1 50-128, Roma İmparatorluğu, şair, yazar.

İkinci Kitap Hakkında

Aşk ve Evlilik

[Özet: -Bütün inanç sistemleri, dinler, kadının karakter ve niteliğinin değerini bilmez ve tanımazlıktan gelir: Önce kadına sövüp hakaret ettiler, aşağıladılar; sonra aşırı ve ölçüsüz bir şekilde onu yüceltip göklere çıkardılar, bunun yanında da ona, çok yüksek olmasa bile erkeğin yazgısı ile eşit bir yazgı, eşit bir kader için ona vaatte bulunup söz verdiler. Bu çelişki, bu uymazlık neyi işaret ediyor, bunun anlamı nedir? Bu şu demektir ki, kadının görev ve yetkisini kendisi için ele alarak, ulvi Güzelliğin çekiciliği sayesinde erkeği Yüce Adalet'e taşımakta olan çeşitli mezhepleri de içine alan Din ve İnanç kavramı, hemen akabinde kadın kavramını yaratmada pek fazla başarılı olamadı; yazgısının dışında onu inceleyip gözlemlerken kadının içinde kişisiz ve nesnesiz, erdemsiz ve iffetsiz bir varlık bulmak zorundaydı, ona göre o gün bugündür ancak başka bir hayatın övücünü, mutluluğunu ve tanrısal kutsanmış evlilikler önermek zorunda kaldı.

Devrim, cinsiyetlerin eşitliliğinden, Hıristiyanlığa özgü ve düşte kalan kuramsal, platonik, ütöpik bir düş ülkünün yanlışlığını ortaya koyup onu çürüttükten sonra evlilik kuramını sağlar, aşkın yöntem ve düzencesini oluşturur ve ona şöyle der: İYİLİĞİN VE LÜTFUN KRALİÇESİ, EVLİLİĞE ÖZGÜ TANRISAL SEVİYEYE YÜKSEL.]

İKİNCİ KİTAP

BÖLÜM I

Kadın Kavramı

Bayım,

Birazdan çok şaşıracaksınız, o kadar uzun zamandır karşı koyduktan sonra, sizin sözünüzü dinleme ve yardımınıza başvurma ihtiyacı duydum. Bizler için bunca sıkıntıya yol açan ve tükettiklerimizden daha çok tehlikeli bir sorun söz konusu: Kadının niteliği, değeri ve yüceliği hakkında konuşmak istiyorum.

Siz ki, ortaklıktaki önderliğinizle belirtilen, kadının erkek karşısındaki astlık duygusunu, liderlik yeteneğinizle tamamen düzelterek, bu alıngan cinsiyete söz dinlettirme ayrıcalığına sahipsiniz ve sadece siz onun kalbine gidecek sözleri bulabilirsiniz. Biz diğerleri, kocalar ve babalar olarak, efendileri olmamız nedeniyle, ihtimalki bize şüpheyile yanaşırlar, bizi dinlemezler.

Hem sonra benim imansızlığım Aziz Ruh'un ışıklarını kendim için çağırmama engel olur, siz dua ediniz, Bayım, evet, Aziz Meryem size yardım eder inşallah! *Ave Maria*.

I

Kadın ve erkek kendi aralarında eşit ve eşdeğer midirler? Ya da gerçekten sadece birbirlerini tamamlıyorlar mı, hatta iki cins arasında ne bir eşitlik ve ne de bir eşdeğerlik yok mu?

Her halükarda, kadının toplumsal rolü nedir? Bununla birlikte

yüceliği nereden geliyor? Hakkı nedir? Cumhuriyet içinde saygınlığı nasıl olmalıdır?

Evliliğin anlık soyutlaması için uğraşıyorum, çünkü söz konusu olan evlilik; evleviyetle annelik duygusunu hesaba katmamak zorundayım. Kadın anne olmayabilir, gerçekten de her zaman anne değildir. Anne olmadan önce, yaşayacak uzun yılları var; anne olduktan sonra, daha başka şeyler olacak: Öyle ki, toplumda, önceleri ve üstünlükle annelik yükümlülükleri var, bir görev. Bu nedir? Böyle bir annelik duygusu sürecinde, toplumdaki üyelik haklarını kaybetmez; ek olarak diyoruz ki annelik görevlerinin, en güçlü taraftan, ondan beklenen görevlerin yoluna koyulması, bu işin görülmesi, sadece harcama ve iş nedeniyle değil, kadının ahlaki ve toplumsal saygınlığı nedeniyle olacağını söylüyorum. Hatta karşılaştırma terimi olarak erkeğin saygınlığını ele alan bu saygınlığın kapsamını ve doğasını araştırma görevini bize yaptırmak için her şey bir araya geliyor.

“Kendi kendime bugün incelemeye karar veriyorum” meselesi önünde uzun zaman kararsız kaldım. Kadına karşı az çok böyle bir sataşma düşüncesinde olan hangi kabalıklar kalemimin ucundan kaçır? Ki sözüm ona özgürleştirenlere karşı, şeyleri olurlarına bırakarak ve artık bu duruma tekrar gelmeyeceklerine dair söz vermiş olduğum, birçok iş başıma açıldı. Aramızda sınırları, utançların, ihanetlerin, iç mücadelelerin, bitmek tükenmek bilmez anlaşmazlıkların kaynağındaki bu can sıkıcı *eşitlik*, *eşitsizlik* kelimelerini, ortadan kaldırmak istemişim. Ailesel barışın ve ortak saygınlık duygusunun menfaatine, babalarımızın şövalyevari alışkanlıklarına ve eski zamanki paylarına uygun olarak sessizlik anlaşmasını seve seve kabul edeceğim.

Korkularım görünüşte abartılıydı. Benden önce bu saçmalığın içinde gözü pek olan diğerleri, ailemizin rahatını tehdit eden bu münakaşayı ortadan kaldırdı. Kadınsal yersiz ve gereksiz davra-

nış ateş aldı; bizi istemediğimiz başka bir kadın yapmakta ısrar eden ve mürekkep lekeli parmaklarda, yarım düzine başkaldırmış kadın, *haklarını* söve söve istiyorlar ve sorunu aydınlığa kavuşturmak için cesaret etmede bize meydan okuyorlar. Kadının AHLAKİ, DÜŞÜNSEL, FİZİKİ ASTLIĞINI, olgular ve parçalar üzerinde inşa ettikten ve özgürleştirme dediğimiz şeyin orospulukla aynı şey olduğunu parlak örneklerle gösterdikten sonra, günahın çılgın ettiği birkaç iffetsizin saçma sapan sözler sayıklamasına karşı kadının savunmasını ele almaktan ve kadının imtiyazlarını tabiatını başka unsurlarıyla belirlemekten başka bir şey kalmıyor bana.

II

Kadının Fiziksel Astlık Duygusu

Bu konuda tartışma uzun sürmeyecek: Herkes mahkumiyete tabi. Bununla birlikte ümit ederim ki bu kadınlar, nedenlerinin mantığının sonuna kadar giderek, gücün avantajını bize hiç vermemek için büyük karar aldılar: Hem de kesin olarak, işi dinamometreye bıraktıklarını açıklıyorlar ve sadece *suiistimale* karşı protesto yapıyorlar, onların arkasından biz kendimizi suçluyoruz.

Her tür *suiistimali* var gücümle kınıyorum, özellikle gücünü. Ama *suiistimalle*, alışkanlığı karıştırmamak lazım: Oysaki “Adalete” ve doğaya aykırı olarak, cinsiyetlerin toplumsal eşitliğinin kuramcıları, yenilmesi olanaksız bir şekilde bu eğilimlerde nedense.

Öncelikle yaratılış ne demektir?

Bir genç kızın ve erkeğin mizacının erinlik çağına kadar hemen hemen hiçbir şekilde farklı olmadığı, ama erkeklik duygusunun başladığı andan itibaren; omuzların genişlemesi, boynun kalınlaşması, kasların sertleşmesi, pazuların şişkinleş-

mesi, böğürlerin güçlenmesi, tüm vücudun çevikleşmesi, sesin gürleşmesi gibi birçok değişim münasebeti altında erkeğin üstünlüğü ele geçirdiği tüm memelilerde ortak olan bir tecrübe olayıdır. Bir durumda bu gelişme durdurulabilir, zapt edilebilir, yani söylemek gerekirse, sakatlanan erkek cinsi cinssizlik olduğu durumda; iğdişe uğramış yetişkinin kendisi, yavaş yavaş alçalır ve erkeğe özgü niteliklerini kaybeder, sanki, kendi benzerini dünyaya getirme olanağını sağlamadan önce erkek donatıldığı yaratıcı güçle, önceden, kendisini dünyaya getiriyordu ve kadının asla erişemeyeceği bu güç seviyesine kendini kaptırmıştı.

Yine, iğdişin kendisi gibi, aşk dolu zevklerin suiistimali ve spermaya değin kayıpların, erkeği, gücün neden olduğu niteliklerden ve güçten, çeviklikten, ateşlilikten, cesarettten düşürdüğü; yaşlanmaya başladığı çağ ki organlarının, dölün en güçlü kısmının gücün üretiminde kullanıldığı bu dölü daha az ürettiği bir tecrübe olayıdır.

Böylece, güce ve fiziksel çevikliğe gelince diyebiliriz ki, erkek cinsiyetinden bireyler arasındaki farklar, genel olarak, boy, güç ve ağırlıkla orantılı değil ama enerjinin kullanıldığı sistemi devam ettirdiği az çok mükemmel duruma ve erkeksele enerjiyle orantılı olduğu tecrübe olayıdır. Bununla birlikte, Franche-Comté bölgesi köylüleri, vücut yapılarının daha zayıf görüldüğü ya da diğer bakımdan, dölün ortadan kalkmasının erkeklerde bir derecede tamamen gerçekleştiği, kolun ve bacağın biraz iri olduğu vücutlarda, biraz sert ve katı formlardaki bu yumuşak mizaçları daha çok aşka sevk edenler, *kadınımsılar* diye adlandırılırlar.

Bu gözlemlere göre, kadının fiziksel astlık duygusu sonuçta *erkeklik niteliğini taşımamasından* ileri gelecektir.

Kaderine uyan tüm insani varlık, fiziki olarak diyorum, erkeklik gücüyle, bir yandan iş ve savaş içinde azami hareketle,

erkeğin mizacının ve sonunun içerdği en yüksek sinirli kaslı gerilim derecesine ulaşan erkek cinsidir.

Neden, tabiat, bu seminifer yani meni taşıma özelliğini sadece erkeğe verdi, kadından ise, buğday tohumu için toprak nasılsa, kuluçka yeri olarak, sadece erkeğin ürettiği tohumlar için yapılmış bir bahçe olarak pasif bir varlık oluşturdu; kadına nazaran amaçsız ve kendisiyle devinimsiz organ; sadece babanın dölleme hareketiyle uygulamaya giriyor ama başka bir nedenle, anne, yaratıcı güç olan erkekte olup bitenlerin tersine, kendisi üreme olayından bağımsız pozitif faydalılığa sahip?

Benzer bir oluşum ancak çift ve ailede mantıklı olabilir; bu oluşum Tanrı'nın günah keçisi ve tabiatın dertlisi olarak söylebilmesinin dışında konunun hiyerarşisini önceden kabullenir.

Gözden çıkarılmış, şöyle söylemek gerekirse analık işleviyle yüklü; vücutsal olarak dayanıksız, şefkat dolu, memeleri, poposu, kalçaları kocaman, beyninin yapılışına kadar, kadının pasifliği her yerde açıkça görülür. Kendisinin hakkında, hep fiziksel durumundan bahsediyorum, kadının varlık olarak aklı yok; diğer her araçtan daha çok seçilmesi için doğaya yağmış bir üretim aracı, ama öyle ki, kadın başka bir şekilde kişiliğini ve sonunu yeniden bulmak zorunda olmasaydı, kendi payına bir hata olarak kalacaktı.

Oysa bu son ne olursa olsun, hangi yüksek amaç uğruna bir gün kişiliğini yükseltmek zorunda olursa olsun ortalama bir çeşit terim olarak erkek ve hayvani saltanat kalıntısı arasındaki, daha çok bilgileninceye kadar, erkeğin önünde, aşağıda olarak, fiziksel oluşumun bu büyük şefinden daha az geri kalmaz. Bir bakımdan doğa sözcük oyunu oynuyor. Embriyon oluşumcuları ve gelişimcilerini izlersek, erkek cinsiyeti, hayvan sınıfı içinde ilkel bir türdür; *yüce bir kader için*, embriyonsal hazırlığın son ürünüdür. (Tabiat Dizininin Gelişimi, Doktor FAVRE, 2. Cilt,-12)

III

Doğanın kanıtlarını bir araya getirdik; peki şimdi Yüce Adalet, bu ilk olgulardan ne sonuç çıkaracak?

Şüphesiz toplum içinde, yaşamın içinde de olduğu gibi fiziksel güç her şey değildir; hesaba katmak zorunda olacağımız başka unsurlar, başka melekeler var. Ama güç her şey değilse, bir şey eder; zira aktifliğinin ve pasifliğinin terazisindeki bireyin haklarının düzenlenmesinde daha aşağı sayılıyor, açıktır ki bu ilk ilişki altında birkaç şekilde davranılıyor. Kadın diğer üstünlüklerle kendini ıslah etmedikçe, toplumsal astlığı ve erkeğin karşısındaki alta sıralanması sonucuna ulaşacak.

Hiçbir hata tehlikesi olmadan söyleyebiliriz ki gözlenen güçlülük, çeviklik, atiklik, cesaret eşitsizliği ne olursa olsun bir taraftan erkekler arasında, diğer taraftan kadınlar arasında, ortalama olarak kadın ve erkek açısından fiziksel güç 2 de 3 gibidir.

2 de 3 sayısal ilişkisi, şöylece işaret ediyor ki, ilk görüş açısı olarak, cinsiyetler arasındaki değer ilişkisidir.

Diyelim ki, herkes, ailede olsun, iş yerinde olsun, donatıldığı gücüne göre iş görür ve çalışır, üretim etkisi aynı oranda, 2 de 3 olacak; sonuç olarak üstünlüklerin dağılımı, tekrar ediyorum, başka bir doğanın etkisi terimleri değişikliğe uğratmadıkça her zaman bu orandadır, 3:2.

İşte Yüce Adaletin dediği şey, onun yerinde olup olmadığımız, kendisinin bize yapmış olmasını isteyeceğimiz gibi başkasına yapacağımız, kadın ve erkek herkeste bizi yönlendiren, ilişkilerin tekrar incelenmesinden başka bir şey değil.

O halde *en güçlünün hukukundan* artık bize bahsetmeye gelmeseler: buradaki sadece, serbest kadınların ve işbirlikçilerinin kullandığı anlaşılmasız bir zavallıdır.

Varsayalım ki, bir ülkede, birbiriyle mücadele eden iki erkek ırkı, biri diğerine göre fiziksel olarak daha üstün, sanki erkek kadındaki erkektir.

Kabul edelim ki, Yüce Adalet, bu toplum ilişkilerini çok baskın bir şekilde yönetiyor, kelimelerle ifade edersek; *hakların eşitliği*, güçlü ırk, oluşan tam dengede ve eşit sayıda, ortak üretimde beşte üçlük pay elde edecek: işte size halk ekonomisi.

Fakat bu her şey değil: diyorum ki aynı akılla, yönetimde güçlü ırkın iradesi ağır gelecek, 2'ye karşı 3 olarak, yani, eşit sayıda iken bir taraf diğerine egemen olacak, böylece, oy hakkının olmadığı, kararların hareketlerin çoğunluğunca alındığı ortaklık halindeki şirketlere ulaşılır: işte size politika.

Eh işte böyle! Kadının başına gelen bu.

Hiç olmamış, yasadışı, iğrenç, ezmeye ve cezaya layıkmiş gibi güçlü cinsiyetin zayıf cinsiyet üzerinde her türlü güç suiistimalini ayırıp uzaklaştırıyorum; suiistimalini ayırıp uzaklaştırıyorum; bu noktada kabul edip onaylıyorum ve bu kadınların protestolarını destekliyorum. Sadece adalet istiyorum çünkü kadın için eşitlik hakkının istenmesi tam da Yüce Adalet'in adına göredir. Kadının itaat edeceği, yani erkeğin efendi olacağını söylediğimiz 2'ye karşı 3 oranında toplam olarak üstünlüğün güçlü cinsiyete kazandırdığı, olası öncelik durumunda, gelişme ve eğitimin bütün şartlarını bu kadın cinsiyetine sağlamak-tan başka yapacak bir şey yoktur. *Kural serttir ama her şeye rağmen kural kuraldır.*

IV

Söylediğim şey katıksız kuramdır; pratikte, kadının durumu, annelik duygusuyla onu daha da yüksek bir hiyerarşi sırasına götürür.

Birkaç saniye gibi çok kısa bir zamanda erkek baba olur. Ölçülü bir şekilde ustalaşmış, erkeğe zarar vermekten uzak, istenilen yaşta yapılan üreme eylemi aşk gibi erkeği korur.

Annelik duygusu diğer taraftan kadına pahalıya mal olur.

Her zamanki ayda 8 gün, yılda 96 gün tutan genel tutumlarından bahsetmezsek, 9 ay süren gebeliği hesaplamalıyız; kilisede lohusalıktan çıkma ayını, 40 gün; emzirme, 12 aydan 15 aya; çocuğa bakım, beş yaşında süttten kesmeden itibaren: hepsi dahil yedi sene, tek bir doğurma için. Diyelim ki aralıklı iki yılda dört doğum, bu annelik duygusunun beraberinde kadına getirdiği bir on iki yıldır.

Burada hiç duraksamaya, mızıkçılık etmeye gerek yok. Şüphesiz gebe kadın, süttanne ve büyük çocuklara bakan kadın birkaç göreve muktedir. Kanımca, diyorum ki, kadının zamanı, bu on iki yıllık sürede, loğusa yatağı ayağına silinip süpürülüyor; üstelik bozulmadan yapabildiği şey, iyileşmek, öyle ki kendisinin ve çocuklarının sorumluluğu tamamen erkeğe kalıyor.

Hem de öyle ki, kadın, varoluşunun en güzel çağında, tabiatı gereği, sadece erkeğin desteğiyle yaşamını sürdürmeye mahkum oluyor; eğer bu, baba, erkek kardeş, koca veya sevgili kesinlikle tek inşa yetkisine sahip, üretim malzemesinin bulunduğu tek kişi, tek üretme yetkisine sahip, türlü etkinin dışında ve katıksız hukuka göre üzerinde devamlı kafa yoruyorum, yani şöyle desem, kadının etkisine ve yönetimine maruz kalıyor mu acaba? Nasıl ki kadın çalışmıyor, başkasının emeğiyle geçinip yaşamını sürdürüyor, loğusalıkları ve devamlı gebelikleriyle yoksa o mu iş üzerinde hükmediyor? Çocukların eğitimi ve cinsiyetlerin ilişkilerini nasıl algıladığınızı kuralladığınızda; ondan Eflatun'un tarzında, ortaklıktan ya da bir güvenceden, Bay De Girardin'in istediği gibi bir nesne yapınız; tek eşliliğe değin çifti ve aileyi tercih edip etmemeyi ele aldığınızda; her zaman bu sonuca varırsınız; yani kadın, organik zayıflığı ve az çok düşeceği ilginç durumuyla - yeter ki erkek azıcık ona katlansın - kaçınılmaz şekilde zorunlu ve yasal olarak her türlü siyasi, idari, öğretisel, endüstriyel yönelim hesaptan çıkarılmıştır.

V

Kadının düşünsel, entelektüel astlığı

Her şeyden çok, cinsiyetlerin eşitliği ütopyasını düşündürten şey, Dekart tarafından başlanılan öğretî, ruhun tabiatının eflatuncu-Hristiyanlık öğretisidir.

Söz konusu olan ruh, vücudun farklı özü bakımından özdek-sel olmayan bir tözüdür. Bu ruh tamamen erkektir; vücut sadece bir zarf, bir enstrümandır. Kendilerine dikkatle bakılınca, ruhlar eşittir; vücut kendi başına, birbirini gözlemleyen entelektüel ve organik güç eşitsizlikleri olan insanlar arasında ortaya çıkar. Ruhların eşitliğinin yavaş yavaş kişilikler arasında ve silinip giden cinsiyetler arasındaki tamamen farklı imtiyazları ortaya çıkartmak zorunda olduğu ortaya çıkıyor, oysaki türün kaderi, tabiatın elinden olduğu gibi, vücudun kaçınılmaz yargılarından da, sanayi, Yüce Adalet, bilim ve dinle kurtulur. Bu sadece emekçi sınıfındaki gibi bir eğitim sorunu değildir. Halk, burjuva seviyesinde değil ama eğitimle ulaşabilir ve bu onun, o seviyedeki olanakları elde etme hakkıdır. Kadının alına yazılan mesele aynı böyledir. İslah olup kendini toparlaması mümkün olsa, doğanın kanununa ve ahitine göre, daha da hiçbir şey istemez; kadına bunu vermemek bir zulüm ve cinayettir.

Böylece kadının fiziksel astlığı ve arkasından getirdiği sonuçlar yadsınmıyor.

Daha çok entelektüel astlığını inkar ediyoruz, en azından eşyaların mevcut hali içinde;

Toplumsal oluşumun ve eğitimin yetersizliğinin düzenin etkilerinden doğarak etkisiz hale getirilmiş entelektüel astlık ve endüstriyel gelişmeyle organik gücün astlığının giderilip dengelendiğini söylemekle yetiniyoruz; öyle ki, her iki cinsiyet karşı karşıya kalıyorlar, saf bir şekilde canlı değerlerine ulaşmış, ya da, daha doğrusunu söylemek gerekirse ölüm ve tanrının madde

olmaktan ve cinsellikten kurtardığı tertemiz ruhlara benzer bir melek gibidir.

Hanımefendiler; de Stael, George Sand, Daniel Stern ve diğerleri tarafından desteklenen iddia böyledir.

“Oldukça parlak gösterileri içinde, feminen dahillik, düşüncenin en yüksek zirvelerine hiç ulaşmadı, şöyle söylemek gerekirse, bayırın yarısında kaldı. İnsanlık, üzerinde durulacak önemli hiçbir keşif için kadınlara borçlu değil, faydalı bir icat için de değil. Sadece bilimde değil, felsefede de - sadece ikinci sırada görünüyorlar, o da doğuştan çok yetenekli oldukları için sadece sanatta - hiçbir başyapıt üretmediler. Ne Homeros’tan, ne Fidias’tan, ne Shakspeare’den, ne de Moliere’den bahsetmek istemiyorum; ama Correggio ama Donatello ama Delille ve Gretry hiç mi hiç kadınlarla eşitlenemezler.” (DANİEL STERN, *Ahlaki Eskizler*)

“O halde bu örnekler ve gözlemlerle bizi yönlendiren bu kadını izlemeli mi?”

Evvela, şunu destekliyor: Zekanın eşitsizliği ancak istisnai durumlar içinde ölçülür, anlayışın olduğu yüksek ortamlarda, hayatın pratiği içinde kesinlikle değil. Üstelik istisnai durumlar için yasalar yapılmıyor, ama genel olarak, eşitlik açısından kadının hakkı için hiçbir şey imzalanmıyor; diğer taraftan, ahlaki düzen içinde olduğumuzu düşünecek olursak, şeyler tamamen bambaşka bir ışık altında görülüyorlar; cesaret, Yüce Adalet, hoşgörü, fedakarlık ama cinsiyetleri yok; çocukların eğitimi ve annelik duygusuyla, toplumdaki ve ailedeki kadının işbirliği erkeğinki ile eşittir; gelişme eşitliktedir ve eğitim bunu gerçekleştirecek.

Hemen şimdi kadının ahlaklılığını inceleyeceğiz: öyleyse düşünme gücünüzle bana bağlanınız.

VI

Tözle ilişkilendirdiğim, kendi saf dürtülerine bırakılmış kadının, her zaman düşünmüş ve sonsuza kadar düşünecek olduğu

şeklin simgesi olabildiğini kanıtlama dikkat çekicidir. Dilbilgisel netlikte kusur işlenmiş değil: ona fikrini söyleme lütfünde bulununuz, kadın çok daha iyi konuşur, belki de daha iyi, her halükarda erkekten daha fazla bir memnuniyetle. Açık olmayı herkes için, kendi aklına ve bilincine karşı konuşan sofiste bile ve de akılsızca konuşan bilgiç kadına bile zorunluluk haline getirmek dilimizin bir ayrıcalığıdır.

Analiz edince bu tezde ne buluyoruz?

İlke olarak, üç *belki*;

Muhakeme olarak, üç *tutarsızlık*;

Sonuç vargısı olarak, erkeğin sistematik gözden düşüşü, yani *hiçlik*.

Eğer öyleyse, endüstriyel gelişmeyle, işçinin yapmak zorunda olduğu çaba anlamsızdır diyebilir miyiz?

Bu tam olarak, gelecek eşitliğinin temel ilkesi olarak Cabet'in İcaria¹ vatandaşlarına uygun bulduğu değerdir; hem üstelik siyasi ekonominin, önce hesaplamayla arkasından tecrübeyle, maddi sahteliği ispat ettiği şeydir de. Endüstri daha da ilerleyip gelişir, şüphesiz ki, erkeğin hareketi güç kazanır. Ayrıca aynı zamanda, endüstriyel gelişimin karıyla, kendini, elde edilmiş dinginlik içinde değil ama ürünlerin zirvesinde hissedeceği şekilde güç harcamaya ve çalışmaya zorlar. Hem de hiç, hiçbir dönemde, günümüzdeki kadar çalışılmadı; çünkü babalarımızdan daha fazla işçiyiz, çocuklarımız bizden daha fazla işçi olacaklar. Bizim, kendimiz için olduğu kadar onlar için de işsizlik azalmaya devam edecek. Makinelerin ve endüstrinin gelişmesine bakacak olursak gerçek gibi. Şüphesiz kadın erkeğe karşı cesaret kırıcı değil; iş artışının nüfusla orantılı geliştiğini farz edersek, kadına sıra gelir mi? Çoğalan kavram yığını.

Acaba gerçekten, öğretimin gelişmesiyle kapasitelerin eşit-

sizliğı silinebilir mi? - Ne yazık ki öğretim, teoride ve uygulamada, her birey için ansiklopedik olmalı; öğretim, kaslarında olduğu gibi beyninin zayıflığıyla kadının yetersiz olduğu çalışma ve eğitim dizisini kapsar. Bu yanıyla da, kadın için hiçbir ümit yok görünüyor.

Gerçekten, görevlerin dengelenmesi ve işin bölüşülmesiyle ortalama kapasite genel geçerlilik mi, ya dışarıda kalan zekanın üstünlüğü ne olacak? -Bu noktada, bilim hipotezle bağdaşmamaktadır. Görevlerin dengelenmesi ve işin bölüşülmesi, sanayi örgütlenmesinin ilk iki yasasıdır; bu iki yasadın, geri dönülmeyecek şekilde kadının hak iddialarını reddeden bir üçüncü yasa doğar, bu kademeli yükselme yasasıdır, bununla her erkek birey, sırası gelince, ödev ve gelişim amacı için bir üstünlüğe sahiptir.

İşte size ilkeler; buna kafa yoralım.

Diyelim ki; erkeği erkek yapan vücudu değildir, ruhtur; o zaman ruhlar eşittir; öyleyse...

Ama ruhun ve vücudun varlıkbilimsel ayrımı, üzerinde, önce kölelik, sonra toprak köleliği, bugünse ücretli çalışmanın birbiri ardınca yerleşip kök saldığını gördüğümüz aynı ilkedir. O zaman kadından yana kimi yardıma çağıralım? Bununla birlikte şu ayrımı kabul edelim, şu konuda anlaşalım; vücut erkek için hiçbir şey değildir, ruhlar eşittir. Son analiz olarak, ruh ancak eylemleriyle yargılanabilir; bu hukuken temeldir. Diyelim ki, erkek ruhların kas ve beyin aracılığı ile elde ettikleri eylemler, kadın ruhunun eylemlerinden daha fazla değerlidir; eylemler arasında eşitlik başka bir dünya yalanına indirgeniyor; bu dünyada imkansız.

Yani; insanlık için ilerleme, geri adım atmadan, ruh ile maddeye üstün gelmekten ibaret: öyleyse...

Elbette, gelişme, kaçınılmaz kaderin ve cehaletin birbirine denk olmadığı, denklik yasası ve hatta düzen konuları arasındakiki eşitliğe bağlıdır: söylemek istediğimiz şey; gelişme, kadının

kadına, erkeğin de erkeğe eşitliğindedir. Ama gelişmenin, erkeğin kadınla eşitliğinde olması gerçekçi değil, çünkü bunun için, ikincisi kendi bütünlüğü içinde geliştiği esnada, birincisinin varlığının bütünlüğü içinde gelişmesini durdurması gerekir, bu da kabul edilemez.

Bütün bu esaslı kafa yormalardan sonra şimdi sonuç olarak geriye ne kalıyor?

Şöyle ki, kendimizle onları başa baş getirmek için kendimize faydasız güç ve zeka yüklememiz, çalışma, endüstri ve bilimde gelişmeyi durdurmamız, insanlığın erkek egemenliğinin gelişmesini engellememiz, kadere yalan söylememiz, eşyle ne rekabet edecek ne de onu takip edecek gücü olmayan bu zavallı küçük kadın ruhunun en büyük zaferi kazanması için doğayı, her şeyi frenlememiz gerekecek.

Sözde kurulmuş boş benzeşimler, gerçekleri andıran kuruntulara benzer birbirini tutmayan fikirler, birbirinin tersi muhakemeler; ruhun istikametini kaçınılmaz olarak yok olmaya eğilimlidir: İşte kadının zekası, ona göre, erkeğin üstünlüğüne karşı kadının kendisi tarafından hayal edilmiş böyle bir teoriyi ortaya çıkıyor.

VII

Kendisi hakkında kadının sağduyusuna güvenmek biraz filozofa yakışır bir incelik olacak: kendisini tanımıyor, kendini tanımaya muktedir değil. Onu ayrıntılı olarak inceleyen, onu seven, onu içten gören bize göre böyle.

Öncelikle konuyu aralarsak; ötesi şaşkınlık vericidir. Bilmemiz gereken mesele, ruh ve vücut olsun, madde ve ruh olsun, bunlar açık öz maddelerdir. Sanki erkek, iyi Chrysale'in dediği gibi, yaşlı, çökmüş bir adam şeklinde bir soyutlama ve bir ruh gibi sadece saygıya layık bir adam olmalı ya da sanki yaşlı, çökmüş bir adam gibi davranmalı. Bir durum en azından açık; has-

talık durumu haricinde tamamen canlı bir varlık olan düşünce, güçle orantılı olduğu için, fizik güç, düşünce işleyişine bağlı olduğundan daha az kasların işleyişine bağlı değildir. Vücut üzerinde ruhun, ruh üzerinde vücudun içten, dayanıklı, birbirlerine karşılıklı etkileri sebebiyle böyledir.

İşte bu sonuçtan dolayıdır ki ve aynı sebepten, kitleler içinde, kadın, erkeğin beyinsel gerilimine karşı koyamaz ve bununla birlikte, hiçbir kadının, en büyük bilginler arasında olan, bir Cuvier'in, bir Voltaire'in, bir Leibnitz'in yüceliğine erişebilmesi de mümkün değildir.

Ama işte bir başka gerçek daha.

Beynin işleyişinin kendi içinde doğal olarak orantılı olduğunu kabul edersek, kadının organik zayıflığı, öte yandan ancak kendi süresi zarfında zekanın çalışması olarak özetlendiğinde, entelektüel ürünün kalitesi saptırılıp değiştirilemez; kadın tam olarak bu bağlamda erkekle karşılaştırılabilir. Kadın bunu ifade edemedi ama bununla birlikte şuna işaret etti; farklılık. Ama sadece ücret farkına yol açan, sırf miktar olarak ifade edilen bu farklılık, toplumsal sınıf içindeki farklılığı göstermek için çok da yeterli değil.

Oysa kesinlikle görmediğimiz bir şey var; kadının entelektüel güçsüzlüğü hem ürünün kalitesi üzerinde, hem de eylemin süresi ve şiddeti üzerinde yoğunlaşır; çünkü bu zayıf tabiat içinde fikir eksikliği, düşünce enerjisinin azlığından kaynaklanıyor. Yani çaresiz bir yanlışlıktan dolayı, kadın, özünde dayanıksız bir ruha sahip diyebiliriz.

“Diğer yandan, Daniel Stern'in dediği gibi; cinsiyetlerin farklılığı, sadece fizyolojik durumdan dolayıdır; zeka ve yürek de tek cinsiyettir, sözüne inanmalı.”

Bayan Stern bu fikri birkaç yazardan örnekledi; böylece, ruhun kavrayış çabukluğunu ama düşünce yetisinin yetersizliğini

ispatladı. Kadın ve erkek zekaları, ne harika şeyler! Ama biz asıl sonuçlarını görelim.

Kant'ın dediği gibi, şeyler içinde kalite, niceliğin özel bir görünümüdür; kalite eşit olmayan iki niceliğin karşılaştırmasından doğar. Böylece az ya da çok koyu olsun, aynı rengin kendi yapısı değişir ve zamanla başka bir renk almaya başlar; gerçekte görünüş açısından kesin ayrımlar yoktur, sadece renk yoğunluğunda bir farklılık olur.

Erkeğin de tüm yetenek ve duyularında bu böyledir.

Çıplak gözle veya teleskopla aya baktığınızda, gezegenin görünüşü aynı kendisidir. Görüşün, yalnızca görmediğimiz şeyleri görmekle kalmayıp ayrıca bulutsuları tanımak için yeterince güçlü olduğu durumda, gökyüzünün görünümü bize daha farklı görünür.

Düşünce kesinlikle kendisinden hareket eder. O zamana kadar erişilemez olarak kalan söz konusu şeyler içinde, teleskop yardımı sayesinde gerçekten söylemeye cesaret ediyorum, kavrama gücüne sahip akıllı zekalar var; bir özekten yönetilen akıllı zekalar var. Bunlar görünüşte tesadüfen oluşmuş olgu yığını içinde, önceden görmediğimiz bir irtibat ilişkisi, bir düzen, bir bütünlük taşıyorlar. Bu iki zeka türünün tersine, halk diliyle söyleyelim ki, *yakında bakınca* ruh, ruh *müsveddesi* söz konusu olgu ve şeylerin eksikliğini göstermek için hiçbir şeyi belli etmez.

VIII

O halde, erkek ve kadın arasındaki ruhun nitel farklılığı neye dayanıyor?

Kanının zeki bir ruhu yok, diyor bir din bilgini.

Diğerleri kadında, her türlü ruh çeşidini reddetmeye kadar varıyorlar.

Hegel ve Goethe, *bitkisel* ve *hayvani* ruhların varlığının farkı-

na varırlar ve kadının birinci kategoride olduğunu eklerler. Peki, buna ne demeli?

Düşünen bir varlık olarak kadına, ilahiyatçılar ve felsefeciler tarafından kötü davranılmışsa da, kendi cinsiyetinden olan yazarlar ona daha fazlasını yaptı.

George Sand, kadın tabiatı gereği aptaldır, dedi apaçık ve bu ilke üzerine İndiana figürünü inşa etti.

“Esasen kadında eksik olan şey yöntemdir; buradan hareketle, muhakeme ederken tesadüfe bırakır kendini, en çok da erdemlerinin içine sokar bunu.”

“Kadını doğru yoldan çıkartıp saptıran şey kuruntularla dolu ruhudur; bunu, din, aşk, siyaset yani her şeye taşır.”

“Kadınlar pek derin derin düşüncelere dalmazlar; onlar için düşünmek, sürekli bir durumdan daha çok, hoş bir rastlantıdır. Fikirleri, daha belli belirsiz, daha kararsız şekillerde hayal etmekten zevk alırlar. Fantezilerindeki yaldızlı sisler içinde hiçbir şey belirli değil, suçlu gösterecek hiçbir şey de yok.” (DANİEL STERN, *Ahlaki Eskizler*)

İlk bakışta gözlemlediğim kadarıyla Daniel Stern, tecrübesinden bahsederken bunu iyi dile getirmiş. Bu özdeyişli satırlardaki hatası, sanki kendi cinsiyetinden ayrılmış, çıkmış gibi konuşması ve de böyle bir yargının, kendi sisteminin bir mahkumiyeti sonucu olduğunu görmemesidir.

Bayan Necker de Saussure daha da acımasızdır:

“Bir ulusun, bir yüzyılın zaferini ona getirecek büyük eserlerden hiç birini ona sağlamayan parlak başarılarına rağmen, yaratıcı güç kadında eksiktir.”

“Kadınlar büyük sıçramalar yaparlar ama başaramazlar. Hayranlığa değecek şekilde, başkalarının sancılarını dindirmek söz konusu olduğu zaman ne kadar sabırlı olsa da, entelektüel alanda hiçbir kıymeti yok.”

“Erkek tek başına evrendeki her şeyi seyredip gözlemler: Ka-

dın sadece detayları yakalar. Erkekler her zaman bize üstün gelirler: *Tabiatları bizim tabiatımızdan daha üstündür ...*”

Ve ağzından çıkan bu kelime onu pişman eder:

“Üstünlük nedir? Erkekler, nefsi tutkularına çok bağlılar ve bizden ne daha fazla dindar ne daha fazla fedakar, ne daha fazla erdemli, belki ne de daha fazla tinseller. Ama bununla birlikte onları efendilerimiz olarak hissediyoruz; onların beni, bizimkinden daha güçlü.”

Kadındaki saf akılsızlıktan bahsederken ayrıca ekliyor:

“Şaşılacak şeydir ki kadınlar dünyada oldukça benzer ilgi ve meraklarıyla erkeklerden daha fazla renkli bir konuma sahiptirler... Fransızca, İngilizce ve Almancanın neden birbirine benzer olduğunu bulmak için kadın kalbinin derinliklerini araştırmak lazım.” (*Gelişmeci Eğitim*)

İki kelimeyle kadın, erkekte daha fazla, ülkesindedir. Daniel Stern aynı gözlemi yineledi; bunu yapan birincinin kim olduğunu bilmiyorum:

“Erkek vatan fikrini özellikle daha fazla temsil eder; kadının duygusu toprak sevgisinin üstüne nadiren yükselir. Doğduğunu gördüğü yerlere, gençliğine gülümseyen ufuklara daha çok bağlanır; erkeğin ruhu, düşüncesinin geliştiği entelektüel ufuklara daha çok bağlıdır: Erkek, ideal vatan, ideal ulus, ideal ırkı oluşturan karşı konulmaz bu unsurlar bütünü içinde yaşadığını hisseder ve sever.”

Bayan Guizot, Bayan Necker de Saussure'den nakledildiği gibi kendi açısından şöyle der:

“Bir komposto yapmanın başarısının, bir genç kızı, bütün derslerinden daha fazla ilgilendirmemesi gerçekten güçtür.”

Bu alıntılardan sonra, bu bayanların kendi taraflarında mı yoksa bizim tarafımızda mı olduklarını kendi kendimize soruyoruz, çünkü cinslerinin onlara katlanamadığı açık. Kadın

üzerine çokça yazılar yazan Bayan Necker de Saussure onları hiç sevmez: Onlar için öfke, tehdit ve alay doludur; onların güzellikleriyle, aşka eğilimli yanlarıyla, onları kadın yapan her şeyleriyle alay eder. Bayan Stael akli başında zaferleri pek önemsemeyen, içindekiyle çok övünen İngilizlere karşı merhametsizdir; onun Corinne'i yalnız, tek başına ama bununla birlikte bir erkeğin ilgisine yaraşır bir ev kadını hicvidir. Bayan Sand, ne güçlü ne de güçsüz cinsiyeti sevmiyor gözükür: Birincisi, çünkü ne yaparsa yapsın ona ulaşmıyor; ikincisi, çünkü oradan çıkıyor. Romanlarında, hemen hemen değişmez karakter, Lelia, Quintiliai Sylvia adlarını taşıyan Moloch gibi bir türdür, sağduyu ve tabiat, akıl, insani ve yüce yasaları vardır ve kendisine kadın ve erkekler kurban edilir. Bayan Stern, soylu, burjuva kadınına gerçeğini bildirdikten sonra süper bir sövgüyle sözünü tamamlar: "Ağlayın, bir korkak gibi ağlayın, der bunlara "zavallı yaratıklar, işte olayınız bu, siz sadece layık olduğunuza sahipsiniz."

Öyle acıyorum ki kadınlara, etekli avukatlarının sözlerini savunmaktan başka ellerinde bir şey yok! Okuduğum gözlemler insanlık türü kadar eski: En iyi olan erkek cinsiyeti onları oluşturdu; kadınların arkasından çekiştirmeyi ve yapmacık kinleriyle onları kızdırmayı kafasına koyan bütün kaçıklar ve mizahçılar, onları bıktırıncaya dek hırpaladılar; kadın milletin en ünlüleri tarafından günümüzde Sénéque üslubu ile tekrarlanıyorlar; sebeplerini ve sonuçlarını sağlayamayacak ve yaygınlaştıramayacakları gibi bize de hiçbir şey öğretemeyecekler.

O halde, kadının fiziki astlığını müşahade ederken ona bağladığımız meseleyi ele alalım ve bu tecrübe hattının arkasından ilerleyelim.

IX

Kadındaki bu kas gücü astlığı kimden kaynaklanıyor; erkeklik gücünün olmamasını ve kimin onu kadın yaptığını bile söyledik. Paracelse'in dediği gibi, kadın sadece erkekten başka değildir; başkadır çünkü daha düşüktür, çünkü cinsiyeti daha az güçten oluşmuştur. Erkeklik gücünün özneyle bütünleşmesi başarılı olmamıştır, erkeklik gücünün özneyi çıkardığı yer küçülmüştür; sanat. Ceza kanununun 316. Maddesi bunu ispatlıyor.

Bu fizyolojik bağıntının anlama yeteneğine dek yayılmadığına şimdi kim inanacak? Mantıktan hareketle böyle olmalı, tecrübeyle de böyledir.

Kadının erkek gibi beş duyusu var; erkek gibi yapılip düzenlenmiştir; aynı erkek gibi görür, hisseder, beslenir, yürür, davranışlarda bulunur: Fiziki güç açısından erkekle eşitleyelim desek, kadında sadece tohum üretimi denilen şey eksik olur.

Hatta zeka açısından, kadının algıları, hafızası ve hayal gücü var; dikkat, düşünme ve yargı yeteneğine sahip: Eksik olan ne? Tohum üretme, yani fikirler; Latinlerin *genius* dedikleri, ruhun üretme gücü denilen dahilik.

Deha nedir?

Bundan sersem söz bilimciler, birkaç seçilmiş kişiye özgü imtiyaz vererek, şiirsel kendini beğenmişlikle halka özgü tapınmaya sunulmuş bir tür yarı tanrı yapmak istemişler. Tanımlarında da yanılğıya düştüler; deha anlama yeteneğinin en yüksek doruk noktası gibi kalmıştır ve ancak sadece zekanın erkeklik gücü olarak, istisnasız ait olduğu tüm erkeklere tanınmış olunacağı zaman bu bir gerçek olacak.

Bu, şeylerin mantığını ve ilişkilerini kavrama, dizileri şekillendirme, yasa veya formül ortaya koyma, bu formül altında bir zatiyet, konu, sebep, madde, bir töz vs. tasarlama gücüdür; tek kelimeyle, olayların, evrensellerin, kategorilerin ya da daha basit olarak fikirlerin ışığında yaratma gücüdür.

İlke olarak, bu güç yetisi, yalnız anlama yeteneğinin görsel güç seviyesi ile hissi önseziden farklılaşıp değişmiş görünüyor. Böylece, tür fikrini elde etmek için, birey imgesini kabul etmek için olduğundan daha fazla entelektüel yoğunluk lazım: Felsefe, endüstri ve bilimde, bütün fikirler, bütün keşifler için bu böyledir. Sonuçta, ruhun teleskopundaki bu seviye farkı, aleni bir güç yetisi oluşturur ve onun varlığı ya da yokluğu, gücü ya da güçsüzlüğü, zeka ilişkisi altında öznesine özel bir karakter kazandırır.

Örneğin, tamamen her zayıf ruhun tabiatındaki şeylerin ilişkisine ulaşmak zor olduğundan idealizm ve mistisizm ile incelenir: Böylece ki, medeniyetin başlangıcında, edinilmiş tecrübesi olmayan, yöntemsiz, yasaları formüle etmede olduğu kadar kesinlikle gözlemlleme yeteneğinden de yoksun insanlık ruhu, değerlendirmelerini idealize eder, fabllar yaratır ve şiiriyle, dini inancıyla bilim yolunda adımlarını atar.

Çocukların ruhu, ergenlerin ve zayıf tabiatlı ya da tüm hepsinin ruhu böyledir. Yani tabiat zayıflığı ve hastalığın ruhu birbirine yakındır ve bu bağlamda kadın tabiatının ruhu da böyledir. Gözlemin ağırlığı, bilimin şiddetiyle ruh bıkar, usanç duyar.

Beynin uzun bir yorgunluğunun ardından, muhakeme gücü bütünlüğünü elde edememenin arkasından veya bir söylevin sonunu artık izleyememeyi takiben bakacak olursak, başaran kimse yok. Ruh, o zaman, iktidarsızlığa uğramış, genel güç yetisini yitirmiş görünür; anlamadan okur, sözlerin anlamını idrak etmeden dinler. Diğerleri üzerinde gücünü yitirmiş görünen, bazı kurgusal durumlar üzerine kurulmuş güçlü zekalarla karşılaşmak pek nadir değildir. Öyle matematikçiler var ki felsefe yapma yetenekleri yok. Öyle hukukçular var ki muhasebe usulleri veya banka işlemlerini takipte aşırı güçlük çekiyorlar. Bütün bu ayrıntılara bakacak olursak, diyebiliriz ki, deha hareketsizdir ve ruh nötr bir durumdan doğar.

O halde kadının ayırıcı özelliği zayıflığıdır veya daha doğrusunu söylemek gerekirse, ilişkilerin kavranması ile ilgili olarak zihnin devinimsizliği değişmez. Bulunmuş bir gerçeği az çok anlamak için belli bir dereceye kadar muktedir olan kadın, hiçbir inisiyatife doğuştan sahip değildir; şeylerin farkında değil; zekası kendine hiçbir işaret vermiyor ve ona elçilik eden, eylem katan erkek olmadan hayvansı durumundan çıkamıyor.

Deha, o zaman, çocuğun, hadım edilmiş erkeğin ve kadının aynı şekilde yoksun kaldığı, kavrama, icat etme, genelleştirme, soyutlama gücü, ruhun erkeklik gücüdür. İki organın birbirine kenetlenmesi öyle bir şeydir ki, bu yüzden atlet gücünü korumak için kadından kendini yoksun bıraktığı gibi, düşünür de aynı şekilde dehasını korumak için kendini kadında yoksun bırakır: Sanki erkeklik tohumunun emilip dağılması, birinden beyine, diğerinden de kaslara olmasından daha az gerekli değilmiş gibi.

X

Birkaç ünlü kadının eserlerini analiz ederek bu teorimi gerçekleştirme merakı içindeyim ve işte hiç zaman kaybetmeksizin bulduğum şey:

Kadın ne kendisiyle ne evrenselle ne de kategorilerle şekillenmiyor: Belki bir dereceye kadar, fikri kabul etmede ve bununla tümünden gelimi anlamaya muktedir olan kadın, diğer yandan onu bekler; hiç genelleştirmez, sentez yapmaz. Ruhu metafiziğe karşıdır. Daniel Stern'in dediği gibi, ona bir fikir geldiği zaman, bu mutlu bir tesadüf, bir karşılaşma, hoş bir rastlantıdır, kendisi bunu ispat edemez, buna akıl erdiremez. Buradan çıkan sonuçla, kadının, sadece basit bir roman olarak bile düzgün bir kompozisyon üretme yeteneği yoktur. Özünde sadece benzeşimleri kavrar; süs kakmacılığı, doğaçlamalar yapar; karışık salatalar, yaratıklar yapar. Konuşma olayına gelince, kendisiyle konuşan kişinin anla-

tımının bütünlüğünü algılamaz; son kelimesinde karşısındakinin söylediğini algılar. Aynı sebepten dolayı, eleştirel gücü yoktur: bu yüzden yargılar yapacak, iğneleyici sözler söyleyecek, alay edecektir, el yüz işaretlerinde başarılıdır; ne bir yargıyı formülleştirmeyi ne de bir yargının gerekçesini göstermeyi başaramaz. Akli Venüs'ün gözleri gibi bulanıktır. Kadın kendi payına, dil açısından oldukça geniş bir sözcük dağarcığı kazandırdı, ben buna inanıyorum; ama soyut; öz madde, sebep, zaman, uzay, miktar, ilişki, vs gibi fikirlere hizmet eden kelimeleri yaratmaya gelince, bunda payı yok. Sonuç olarak, dilbilgisel formları ve edatları yaratan o değil, aritmetik ve cebirin icat edilmesinde de hiçbir payı yok.

Bu uzun zaman insanların aklını şaşkınlığa uğratan ve eşinin itikatları önünde erkeğin saygıyla başını önüne eğdiren görüngüyü bize açıklıyor, kadının kahinvari yeteneğinden bahsetmek istiyorum. Kadın kendi akla aykırılığı ile yazgısal bir şeye sahip. Bir yalvaç, bir bilici, din kadını, falcı, kahin kadın, bir vantrilok, büyücü kadın, kart falı bakıcısı, uyurgezer, ruh çağırıcısı ya da ruh çağırma aracı, el falı bakıcısı, vs. olarak onunla her yerde karşılaşırız, tam bir ruhani döner tabla. *Kutsal bir ermiş, kesinlikle geleceği önceden bilen bir biliciymiş gibi kadına inanıyorlar*, demiştir Tacite, Cermenlerden bahsederken; onlar kadınların göklerden gönderilmiş tanrısal, kutsal bir şey olduğunu düşünürler. Bu metin parçası kadının üstün ayrıcalıklı yanlarını ispatlamak için örnek olarak verildi; sonucuna bakarsak tam tersi. Erkekte tasavvuri güç, soyut düşünme ne denli fazla ise önceden tahmin etme kapasitesi o kadar az. Bir kadının onu sorgulayan kişinin düşündüğü şeyi aşağı yukarı tesadüfen dile getirse, fındıktan bir değneği, bir anahtarı, bir şapkayı, kayıp ya da saklı bir şeyi bulsa, söz konusu sonuç onu tebrik edip kutlamak yerine ona acıyıp üzülmektir. Güneşi yansıtan ayna, ışınları ayırıştıran prizmadır: Işık teorisini bu aynaya soruyoruz, o zaman size söyleyeceğim şeyi göreceksiniz.

Kadın, son derece yüksek sesle açıkça ileri sürülen bir kaç iddiaya rağmen felsefe yapmaz. Antikite Hypatia'sı¹ işlemeli, kolalı kıyafetlerini ütölemek yerine bu özelliği kazandı. Spinoza hakkında yorumlar yazan on sekizinci yüzyılın güçlü kadın ruhlarıyla tanışıyoruz. Bütün bunlar zeka ilişkisi altında, erkekten çok kadınla yakınlaşan halk yığınına yanlıya düşürebilir. Ama bir kadının kitabında alıntı, taklit, beylik düşünme ve çöplenmeden kaynaklanan şeyleri kesip attıktan sonra, her zaman ona özgü olan nitelikle karşılaşabiliriz: Oysa tabiat yasalarını değiştirmedikçe, diyebilirim ki bu karanlık taraf, okuma ya da konuşma görünümünde birkaç kibar söze; felsefe gibi, hiçbir şeye indirgenecek.

Gördüğü şeyler için kelimeler arayan üç yaşında küçük bir kızım var; tirbuşona, şişe anahtarı; abajura lamba şapkası; Botanik Bahçenin Fili şarkısına nanik; buz parçasına buz taşı; tarağının dişlerine tarağın parmakları vs gibi adlar takıyor. Bu çocuk, bir kadının tüm gücüyle kazanabildiği ama asla sahip olamayacağı bütün felsefeye sahip: hemen hemenler, örneksemeler, uyduruk benzeşimler, maskaraca şeyler, olsa olsa en fazla değişik biçimleri; ama hiçbir şeyi tanımlamaz, ne analiz ne de sentez yapar, tam eksiksiz bir fikri yoktur, kavram görüntüsü yoktur. Fikirlerin finans ortaklığında, kadın nesline kendisinden hiçbir şey taşımaz; pasif olmak, sinirli olmaktan başka, öpücükleri gibi konuşmasıyla siz bitirip tüketir. Ruhunun ve vücudunun gücünü tamamen korumak isteyen ondan kaçır: Öldürücüdür. Binlerce ölümden daha acı olduğunu düşünüyorum.

Nitekim tabiat, hiçbir şeyi boşuna yapmaz. Bu derin düşünme sürekliliği ve güçlülüğü tek başına “dahi adanları oluşturur (D.Stern)”, bu annelik görevleri ve işlevleriyle bağdaşmaz. Varlığının bir kısım süresi boyunca kadın sağduyudan yoksundur; aşk

¹ M.S. 370-415 tarihleri arasında yaşamış, tarihteki ilk kadın matematikçi ve filozof, Hristiyan rahipler tarafından öldürülmüştür.

aklını yok eder; kurallar ve gebelik müddetince, iradesinin haki-miyetini kaybeder. Sütannede, beynin aşırı heyecanlı coşkusu sü-tün kalitesini bozup değiştiriyor ve bununla birlikte bir süre sonra beynin egemenliği de yok oluyor: Kadınların, en huzurlu anlarına ve en iyi niyetlerine rağmen, endişeler, görevler, sosyal ilişkilerin kalabalık olması nedeniyle emzirmenin güçlüklerine uzun süre dayanamadıkları Paris'te bu şekilde oluyor. Hiçbir iftira endişesi taşımadan rahatlıkla diyebiliriz ki yazı yazmaya ve felsefe yap-maya girişmeyen kadın, erkeğe hissettirdiği öpücüklerinin esintisi ve beyninin işlevi ile çocuklarını mahveder. Onun için en onurlu ve en güvenli olan şey annelikten ve aileden vazgeçmektir; kaderi alnına yazılmıştır: Sadece aşk için yapılmış, karılık görevini yap-ması onun için yeterli, gönlü istese de istemese de.

XI

O halde sadece kadının entelektüel astlığı kesin doğrulanmış ve itiraf edilmemiştir; ayrıca bu astlık organik ve alnına yazılı kaçınılmaz bir şeydir.

Erkekler hiçbir ahlaki, siyasi, felsefi fikri kadınlara borçlu de-ğiller; onların işbirliği olmaksızın fikir bilimde ilerledi; o ancak fal baktı, oh yaşasın, ne güzel hayat! Orpheus (Orfe), Eurydike'sini cehennemden çıkarmak için önde yürürken, onu takip ederken, *arkadan kapanır* ya; işte erkek onun gibi eşini yanında sürükledi. Erkek gözlemler, düşünür, karar verir; kadın onun önem verdiği kararların çözümünü bekler ve *düşüncenizin yönünü değiştirir*.

İnsanlık, en küçük makine olsun, hiçbir endüstriyel keşfi ka-dınlara borçlu değil. Ticaret bakanına, resmi kayıtlara göre açık-lanmış icatlar içinde kadının ne payı olduğunu sorduğumda işte bana şu cevabı verdi: İcat beratları yasasının yürürlüğe girdiği dönem olan 1 Temmuz 1791'den beri, 1 Ocak 1856 tarihine ka-dar yetkinleştirme icadı olarak hükümet tarafından 54,108 berat

verildi. Bu sayı üzerinden 5 ya da 6 tanesi moda, yenilik adı altında kadınlar tarafından alındı! Erkek icat eder, yetkinleştirir, çalışır, üretir, kadını besler; kadın ondan inancının gereği küçük ücretini ister, *günlük yumuşak tatlı payını*; kendi işipliğini, kendi örekesini bile icat etmedi.

Kadının kafasında, kanındaki mikroplardan daha fazla düşünce yok; dehasından bahsedecek olursak, *Venüs'ün hayaları ile yemin eden* Elagabalus'un taklididir. Kadın yazar yok derken bu tartışmalıdır. Kadının edebiyatta rolü fabrikadaki gibidir; bir makara mili, bir bobin gibi dehanın işlevinin olmadığı yerde hizmet eder.

Şimdi sonuçlandıralım.

Böylece, önceden bahsettiklerimiz açısından, önceden kurduğumuz ilişkiyle burada yeniden karşılaşıyoruz, yani güç oranına göre zekayı tanımlarsak; erkekte 3 olan entelektüel güç kadında 2 oluyor.

Ve ayrıca, sosyal, siyasi ve ekonomik hareket içinde, ruhun ve vücudun gücü birlikte hareket eder ve birbirleriyle birlikte çoğalırlar, erkeğin entelektüel ve bedensel değeri, kadının entelektüel ve bedensel değerine göre 3x3'e 2x2 dir yani 4'e 9.

Şüphesiz, zenginliğin üretimi ve toplumsal düzen açısından elinden geldiği ölçüde katkıda bulunan kadının tam olarak; sadece genel mecliste, erkeğin oyu 9 üzerinden kadının 4 üzerinden hesap edilip bu oranlar dahilinde kadının sesi duyuluyor: İşte aritmetiğin ve Yüce Adaletin ortak anlaşmadan hareketle dile getirdikleri şey.

XII

Kadının Ahlaki Astlığı

“Ahlaki düzen içinde hareket ettiğimizde, diyor Daniel Stern, başka bir gün onun altında başka şeyler göreceğiz. İşte burada kadının eşitliği artık tartışılmaz. Kuvveti yok, adalet gücü yok,

kanaatkar değil, fedakar değil, cinsiyeti yok. Annenin oğlunu emzirmesi, şehrin güvenliği için tetikte bekleyen bir asker gibi dikkatle, cesaretle oğlunun başucunda üzerine titreyerek beklemesi gerekli.”

Bayan Gauthier-Coignet de aynı şeyi tekrarlar:

“Hayır, aile yok; hayır, halk yok; hayır ırklar yok; hayır, tanrı'nın önünde cinsiyetler yok.”

Bayan Gauthier Coignet ile ilgili fark ettim ki, Philamintes'lerimiz (Moliere'in “Bilgiç Kadınlar” romanından kadınların özgürlüğünden yana bir anne rolü), yani yıllardır tam anlamıyla onlarla birlikte hesaba kattığımız bir gelişmeyi gerçekleştirdiler. Eskiden kadınlar sadece kocalarının soyadlarını taşırlardı: Örneğin, Bayan de Chatelet, Bayan de Epinay, Bayan de Stael, Bayan de Guizot. Ama sonra kendi soyadları ile kocalarınınkini birleştirdiler: Bayan Necker de Saussure gibi. Arkasından karı kocalığı belli eden bu unvanı ortadan kaldırdılar ve takma ad aldılar: Bayan Sand, Bayan Stern. İşte boşanıncaya kadar çalışmayan bir mantık; kocasının soyadını kendi soyadının arkasında taşımaktan memnun: Bayan Gauthier-Coignet. Bütün bunlar Tanrı'nın huzurunda cinsiyetler yoktur bahanesiyle.

Allahın huzurunda bu mümkün. Muhammed'in bildirdiklerine rağmen kadın ve erkeğin cennette nasıl hareket ettikleri konusunda bir bilgimiz yok, yücelerin Yüce'sinin huzuruna gelince kadar, cinsiyet diye bir şey kalmaz, yok olup gider. Şu kesin ki bu ölümlü dünyada, iki cinsiyet, kadın ve erkek yan yana birlikte yaşıyorlar ve Yüce adaletin bu dünyada konu ettiği şeyleri olduğunda, her iki cinsiyetin hesabına, adalet kurallarına göre bizi onu yapmaya zorlar.

Tanrı'nın huzurunda ya da daha insanca konuşmak adına diyoruz ki, ahlaki düzen içinde cinsiyetlerin eşitliği artık tartışma götürmez.

Önce bir şeyi fark edelim.

Erdem ticaretin içine girmez: Sonuçta erdem, Paylaşıcı Yüce Adalet'in kuralının gereğini yerine getiremez, o hukuk mad-desi değildir. Hem hissedarlar meclisine girmek isteyen bir kim-senin hiçbir işine de yaramaz. Yani, ben dürüst bir adam olarak diyorum ki her şeyden önce, yeterli sayıda hisse sahibi olsun ya da olmasın, kocanın ailede otoritesini dengelemek için ya da siya-set meclisine girmek için kadının hiçbir işine yaramıyorsa erdemi ileri sürmek hiçbir işe yaramaz: Üstelik kadının, entelektüel ve fiziksel kabiliyetini ispat etmesi gerekli. Bu şart gerçekleşmeden kadının bu dürüst isteği kabul edilemez; ısrar etse de etmese de, erdemli olmayı bıraksa da bırakmasa da, kaçınılmaz bir durum.

Böylece, ne zaman ki kadını özgürleştirme şövalyeleri da-valarından destek alarak, kadının ayrıcalıklarını ve erdemlerini, aşkını, fedakarlığını, güzelliğini ileri sürerler, o zaman sorunun taraftarı olmaya başlarlar ve mantığa aykırı davranmaya başlar-lar. *Annene borçlu olduğun bu cinsiyetin önünde eğil, yerlere ka-pan*, diye bana bağırır Legouv  . Altı        bu hassas dizeyi otuz yıldır evirip çevirip inceliyoruz. Anneme saygımdan hiçbir ödün vermeden i  im rahat olarak cevap veriyorum: Çocukken itaat et-tim, itaat etmeye mecburdum; olgunluk çağına gelince, babam yaşılanmış, beli b  k  lm       haldeydi, ben i  imin başındaydım ve olgunla  mı  tım, anneme göre, bir koca, bir baba, ailenin   efiy-dim; komutayı almıştım, komutayı almak zorunda kalmıştım.

XIII

Fakat ahlaki düzen içinde, Yüce adalet, özgürlük, cesaret, edep açısından kadının erkekle eşit olması gerçekten doğru mu-dur? Her ikisi için de, g    ve zekanın birbirine orantılı olduğ  nu daha önceden görmüştük; nasıl olurda erdem onlarla sırayla orantılanmaz?

Karşılıklı etkileşimden oluşan soyutlama içinde ve her türlü ailesel, birlikte yaşam ve sosyal iletişimden bağımsız olarak, her ikisinin tabiatlarındaki cinsiyetleri karşılaştırmayı unutmayalım. Böylece üremeyi sağlayandan başka, cinsiyetlerin eşitliği ve karşılıklı bağımsızlıkları ile ilgili hipotez bunu işaret eder. Kadın fiziğinin annelik ve çalışmayla ne kadar değişime uğradığını, yine ruhunun diğer cinsiyetin inisiyatifi ile ne kadar oluştuğunu biliyoruz; vicdanen böyle olacağını farz etmekte haklıyız. Bununla birlikte anlıyoruz ki, toplum ve erkekle ilişkisi içinde, kadının hakkını belirlemek bizim elimizde; ölçüştürmeli ve gerçek değerini kadına öncelikle yeniden tanımalıyız, evliliğin ona verdiği ile ondaki tabiattan geleni ayırt etmek zorundayız.

Böylece mesele tekrardan kadın, kendi erdemine, tüm erdemine sahip olup olmadığı ya da entelektüel değerini erkekten çekip aldığını bildiğimiz gibi, tesadüfen, tamamen ya da parça parça ahlaki değerini de erkekten çekip alarak bunu elde edip edemeyeceği sorusunu sormaya geldi.

Ve neden olduğunu cevaplamaya cesaret ederek diyorum ki: Hayır, ne yazık ki, özgürlüğüne kavuşma dediğimiz hipotez içinde ve Yüce Adaletin ilgisi dahilinde incelediğimiz kadın, erkekle eşit değil. Bilinci çok zayıf ve güçsüz, ruhu bizimkinden tamamen farklı; ahlak anlayışı başka bir doğadan geliyor; iyi ya da kötü olarak hissettiği şey, erkeğin iyi ya da kötü olarak kabul ettiği şeyle aynı değil, öyle ki bize göre kadın, töre dışı bir varlık olarak nitelendirilebilir.

Şeylerin mantığı her şeyden önce bunu işaret ediyor ve gözlemimiz bunu doğruluyor.

Erkekteki bu irade enerjisini, bu kendine güven duygusunu, bu açık yürekliliği, bu güzüpekliliği, bütün bu üstün yetenekleri, tek kelimeyle söylemek yerinde olur; yani ahlakı kim oluşturdu? Onun bu yüksek değer duygusuyla, yalan söylemekten iğrenme-

sini, adalete aykırılıktan hoşlanmamasını ve her türlü egemenlikten tiksınmesini ona kim ilham ediyor? Aklının ve gücünün bilinci dışında hiçbir şey. Kendi özünden gelen bilinçle erkek, kendine ve başkalarına saygı duymayı başarır ve erkeğe özgü olan tüm ruhuyla, bu üstünlük kavramını, bu egemenlik kavramını hisseder.

Şeyler kadında aynı şekilde oluşmaz. Çok iyi tanıdığımız Bayan Necker de Saussure der ki “Doğal ürkeklüğinden, kadere boyun eğme, teslim olma içgüdüsünden, yumuşak başlılığından, kolayca ağlamaya yatkınlığından, ne güçsüzlük ne de utanç hissetmeden onun küçülmesine, yalvarmasına, af dilemesine yol açan gurur eksikliğinden dolayı onun beni, kendini çok zayıf ve güçsüz hisseder.

İşte bundan dolayı bu hiyerarşi içgüdüğü aristokrasi içindeki kadında kolayca kendini gösterir, çünkü merdivenin en alt basamağından zirveye giden bir yol olarak görülen aristokrasi, hiyerarşiden başka bir şey değildir.

Tabiatı itibarıyla kadın, Yüce Adaletin berisine ya da ötesinde her zaman değişmez bir manevi bozulma içindedir; eşitsizlik ruhunun bir parçası, özü olmuştur; bu çetin mücadelenin içindeki benzerinin karşısında tutarlı hareket etmenin dışında, onun can evinde, erkeğin azabını oluşturan ve bu hak ve ödevler dengesine hiçbir temayülü yok. Hizmetçilik ruhu erkekle kadın karşılaştırıldığında, kadında daha az antipatik geliyor; bozulmadıkça ya da özgürleşmedikçe, bu hizmetçilik duygusundan uzak dursa yine onu arar; ve fark ediyorsunuz ki erkeğin karşısında hiçbir değer kaybetmez.

Kadına aşktan, sempatiden, iyilikseverlikten bahsettiğinizde sizi anlar; Yüce Adaletten bahsetseniz, bu kelimeye karşılık vermez. Yüce iyilik rahibesi, yardımsever kadın, hastabakıcı, hizmetçi olacak, yani sizin hoşunuza gidecek her şey; eşitliği tahay-

yül etmez, sanılır ki ondan tiksindir. Hayal ettiği şey bir gün, bir zaman, bir bayan, bir prenses, bir kraliçe, bir melek gibi bir varlık olmaktır. Toplumdaki sınıfları eşitleyip aynı düzeye getiren ve hiçbir kimsenin arasında ayırım yapmayan Yüce Adalet ona hoş görülmez. Sanki ruhu metafiziğe, bilinci hukuka aykırıdır: Hayatının her türlü koşulunda bunu belli eder.

Her şeyin üstünde sevdiği ve taptığı şey, ayrımlar, tercihler ve ayrıcalıklardır.

İşte kadınlar atölyesi: efendi ya da ustabaşı kadınlardan biri için ayırım gözetse, bunun adaletsizce olduğunu hiç hatırına getirmeden, sadece, kendince aşkının doğru olduğuna inanacak.

Bir gösteriye gidin, halka açık bir törene gidin: Kadını en çok pohpohlayan kimdir? Hem de gösterinin içinde? Hayır; ona tahsis edilmiş bir yer. Aristokrasi, kadına göre, tabiatın hakiki düzenidir. Mükemmelliğe dayalı toplumsal bir düzendir. Feodal çağ kadının çağıdır. Konu olarak özgürlük ve eşitlik içeren bütün devrimlerde, en çok direnen kadınlardır: Şubat devriminde, İkinci Cumhuriyetin kurulmasında, erkeklerin müdahil olarak tepki gösterdiği tüm komplocu güçlerden daha fazla onlar güçlük çıkardı.

Hatta cinsiyetlerin durumunu *eşitlemek* için bir propaganda yapıldığı, kadının tanınmazlıktan gelinip değer verilmeyen *haklarından* yüksek sesle konuşulduğu anda, gerçekten istenen eşitlik midir, başvurulmuş Yüce Adalet midir?

Tüh ne yazık! Yok, bütün bu çekişme yukarıda anlattığımız durumu ispatlamaya yeter.

Erkek en güçlüdür, bunu kabul ediyoruz; güç kullanımı illaki orantılı bir hukuk gerektirmiyor ve bu hiç hesaba katılmadan eşitlik talep ediliyor.

Erkek en zekidir, bunu da yine tanıyor ve kabul ediyoruz; güçle çoğalmış zeka, sanki onun için yeni bir hukuk yaratmamış gibi, ortada çok bir durum yokmuş gibi eşitlik talep ediliyor.

Yalnızca erkeğin adalet duygusu var; bunun açıklanması gerek; sanki doğanın felsefesiyle ve çalışmayla çoğalan hukuk felsefesi toplumun pratik mantığı değilmiş gibi, yasa koyma ve yargılama yetkisini, siyaset gücünü erkekle paylaşılması talep ediliyor ve eşitlik isteniyor.

Yönetimsel ve endüstriyel dehadan yoksun olan kadın, halk ekonomisini yönetmek istiyor; felsefi ruhtan yoksun olan kadın, din inaklarını öğretip yaymaya müdahil oluyor; hukuk duyusundan yoksun olan kadın, hukukun üstünde yükselmeye can atıyor: Yüce Adalet böyledir, kadının moralite oyunu.

Erkekle günlük ilişkilerinde kadının can attığı, en az istediği şey, erkeğe baskın olmak yerine ona eşit olmaktır; erkek iradesiyle en küçük sürtüşmede bağırarak, ağlayarak, şikayet eder; sanki onun kaprislerine gösterilen direnç, gücün suiistimaliymiş gibi; sonra, son bir karşı çıkmayla, ikna edemediğinin kölesi olarak, dizlerine kapanıp ayaklarını öperek, kendini koyuverip teslim ederek ertesi güne yeniden başlamak için geri çekilir.

Bu karakter sebatsızlığı özellikle kadının aşkları içinde kendini belli eder. Anlam veremediğim bir içgüdüyle hayvan dişilerinin, tercihen yaşlı, en kötü, en çirkin erkekleri elde etmeye çalıştıkları iddia ediliyor: Kadın, aşkının ardından gittiği zaman aynı şekilde davranıyor. Fiziki niteliklerinden bahsetmeyi bir kenara bırakacak olursak, ahlaki düzen içinde kalmak için ve çok fazla farklı değişkenlere maruz kalması bakımından, söz konusu ahlak olduğu için, kadın her zaman namuslu, dürüst bir adam yerine, güzel konuşan, iltifatlar eden, yakışıklı, kibar, manken gibi bir erkeği tercih edecektir. Kadın doğruluğun perişan halidir; acemi aşık, hergelenin biri ondan istediği her şeyi elde eder. Onun için işlenmiş bir cinayet son derece onu etkiler; buna karşılık, aşkını bilincine feda etmeye hazır bir erkeği sadece küçümser, onu hor görür. Bütün tanrıların içinden, aksak, kir pas içinde, isle kurum-

la kaplı Vulcan'ı seçen Venüs, sonra Mars ve Adonis'le kendini telafi eder. Hristiyanlık mitolojisi, Aziz Eustache'ın *Tatlı Sevgilisi*'nde, halkın bahsettiği, karşısına çıkan olur olmaz ilk kişiyi tercih etmiş olan bu tipi üretti.

Yüce Adalet kadın kalbi için nedir; hem metafizik olarak hem de matematiksel olarak? Venedikli kibar bir fahişenin Jean-Jacques'a söylediği şey, bütün kadınların sırrıdır. Onların zaferi, aşk ile erdemi bastırmak erdeme üstün gelmektir. Bir kadının eşini aldatmasını sağlamanın ilk şartı onu seveceğine yemin etmektir ve eşini aldattığı için ona daha çok saygı duymaktır.

XIV

Bu olgular genel gözlemlerdir.

Kadındaki ruhu reddeden doktorların fikrini burada söylemeden edemedim: Ruhlarında biraz hakaret dolu bu fikre yol açanın ne olduğunu görüyoruz. Aile ve eşlerle ilgili etkileri, yani asıl yazgısı haricindekileri bir yana bırakacak olursak, anı anına bizim onu gözlemlediğimiz gibi kadını gözlemlediler ve tüm alt derecelerde onu buldular, yargılarını : “Kadının ruhu yoktur,” diyerek açıkladılar.

Ama bununla birlikte, şüpheli görünen, erkekvari tanık ifadelerinden uzaklaşalım.

“Kadınlar, demiştir Bayan Necker de Saussure, hukuktan tiksiniyorlar; bu onlar için sözcüğün tam anlamıyla anlaşılabilir bir yapıttır.”

“İlham vermek için yaratıldıklarına inandıkları ilginç özelliğe ikna olmuş olarak genç kızlar, tamamen her şeyde tercih edilmiş olmak isterler: *Yüce Adalet onları çok az ilgilendiriyor*. Kuralına uygun olağanüstü bir varlık olmak, disipline boyun eğmekten daha pohpohlayıcı daha hoş geliyor onlara.

“Eğer kadınlar kendilerini dikkatle inceleselerdi, o zaman,

duygulanımlarına bağlı görece bir ahlak anlayışı olarak kendilerini görmezlerdi! Ne kadar genel olduğunu hesap edebilir miyiz; o kadar çok nazik, o kadar çok duyarlı bilinçleri, kendilerinden doğan her şeyden dolayı acı çekip hüznlenen ya da sevinen, onları izleyen, onları gören biraz korkak ve capcanlı sevgi dolu bir varlık olma ideası değildir diye! Bu bilinç iyi bir şeydir; ama yine de bundan daha başka şeyler gerekli.

“Kadınlara ödevin güzelliğini hissetmeleri için bir tür atılım gerekli; hatta bu ödevi bile, dine dayalı olsun ya da olmasın kabul etmeyeceklerdir.” (*Gelişmeci Eğitim*)

Daniel Stern bu gözlemleri doğruluyor:

“Kadın, der, ihtirasla ideaya ulaşır.”

Benzer itiraflardan sonra nasıl, Bayan Necker de Saussure ve Daniel Stern, cinsiyetlerin ahlak eşitliğini destekleyebilirler?

Erkek tarafından gebe bırakılma ve içinden gelerek kendiliğinden üretme fikrine ulaşmak için, kadının nasıl tüm varlığının aşırı heyecanına ve coşkusuna ihtiyacı varsa, erkeğin de Yüce Adalete ulaşmak için, idealin ve aşkın yardımına ihtiyacı var: kadın ödevi, yukardan zorla kabul ettirilmiş gibi, bir dinmiş gibi idrak eder. Bilinci bir çocuk bilinci gibidir, onun için Yüce Adalet, öncelikle sadece dışarıdan alınıp kabul edilmiş, çocuğun üzerinde otorite oluşturan erkekte kendini kişileştirip temsil eden, *iki yanlı bilinç* diye adlandırdığımız bir temel davranış kuralıdır.

Ayrıca on altı yaşında her iki cinsiyet için ahlaki sorumluluk yaşını tespit edip belirleyen yasa koyucu, bu yaşı kadın için daha ileri bir tarihe, kırk beş yaşına kadar erteledi. Muhakkak ki kadın ancak bu yaşta bilinç olarak erkekle eşdeğer oluyor: Bayan Necker’in dediği gibi, gençken, en güzel döneminde, daha sonra annelik ve aşkın etkileri altında, yani kadın sadece yarım-bilince sahip.

Bu temel ilkeden yola çıkarak, yürürlükteki bazı yasalar kadına erkekten daha fazla anlayışlı görünürler:

“Bir kadına vurmayınız, yüz hata yapmış olsa da, bir çiçekle dahi vurulmaz.” (Hint yasası, Jules MICHÉLET tarafından aktarılmıştır, *Fransız Hukuk Kaynakları*)

“Almanya’da, gebe kadınlar, aşırma arzularını gidermek için, istedikleri kadar meyve, diledikleri kadar sebze, kümes hayvanı vs. yiyebilirlerdi (*Bizzat kendisi*)”

Kadın istisnalar ister; haklıdır: O zayıftır ve istisnalar zayıflar içindir.

XV

Genel olarak söylediğimiz şey, Yüce Adalet hakkında, aynı zamanda gerçeği dile getiriyoruz, kadının en değerli şeyi edebidir, öyle ki onun kaybı kadın için ölümden daha kötü görünür, çünkü bu kayıp edebi artı hesap edemez, açıklayamaz: edepten bahsetmek istiyorum. Sanki fikirler ve Yüce Adalet gibi, edebin kadında oluşmasında da yine erkeğin payı var.

Çocuklarda edep yoktur; gençlerde buluş çağına gelinceye kadar pek az olur. Bütün erdemler açısından, en geç oluşanı ve en uzun entelektüel ve ahlaki gelişme, en uzun eğitim gerektireni budur. İlk insanlarda, edep hiçbir şey demekti, buna İncilin birinci kitabı la Genèse tanıktır: *Yok, gerçekten yüzü edepten hiç kızarmaz.*

Bu duygu kendini nasıl belli ediyor?

Edep kişiye has bir özsaygı şeklidir, bu duygudan yola çıkarak, kendine saygı duyan erkek hayvan gibi bir adam olmaktan çıkar, geleneklerini küçümser, kendi tutum ve davranışları ile ün kazanmaya can atar. Eğer erkekte, öz saygısını ortaya koyup gösterecek bir şey varsa, bu kesinlikle genel olarak en iğrenç gösterilerde karşılaştığımız hayvanların çiftleştirilmesidir: Bir cesedin görünüşü daha az sarsar. Oysaki erkeğin kendine özsaygısı içinde çektiği utangaçlık, insanoğlunun bakışları altında ikiye katlanır; bu

yüzden bu onun için yeni bir görevdir ve o zaman bunun formülü: *Başkalarının önünde yapmaya cesaret etmeyeceğin şeyi özellikle yapma; senin önünde yapmalarını istemediğin şeyi yapma.*

Görülüyor ki dürüstlük, Yüce Adalet'in doğal sonucudur; erkeksi özsaygının oluşumu ve onun ilkesi, böylece en yukardan açıklanmış oldu. Eğer kadında varsa, bu çok çok zayıf bir seviyede vardır.

Hayvanlarda, erkeğini arayan bir dişi erkeğe bir işaret verir; başka türlü olmaz, toplumun kadına getirdiği, tabiatın kadının içine işlediği gibi kadının bu özelliğini kabul etmeli. Diğer dişi hayvanlarla kadın arasındaki tüm fark cinselliğinin sürekli olması, bazen hayat boyu sürmesidir. Güzel görünüp kendini beğendirmeye çalışan bir *sevimlilik*ti, bu her şeyi söylemiyor mu? Tabi bununla birlikte onun hoşuna gitmenin en iyi yolu, aşırı şehvet dolu bir bilince sahip olmasından dolayı kendini açıklama çabasından onu bağışık tutmak değil midir?

Bununla birlikte bu, kadın aşk konusunda erkekten daha fazla ateşlidir demek değildir: Tersine bana daha çok gerçekçi görünüyor. Böylece söyleme cesaretini kendimde buluyorum, küçük bir sinekle deliye dönen bir aslan gibi, erkeği kudurtan, spermatik mikroskopla görülen küçük hayvancıkların ısırtığı yüzünden meydana gelen bu coşkunluğu çekmez. Ama kadındaki aşk saplantısı sabittir, değişmez, her zaman hazır bir fikir, sahip olmanın etkisiyle kırılmaya müsait çok az önemli bir konudur, bunun dışında her şey ona alakasız, tatsız ve yavan gelir; bununla birlikte iş ve eğitim sıraya ve düzene konulmazsa, baştan çıkmış, gördüğü düşünce heyecandan aptallaşmış olarak, ne başka bir şey konuşur ne de düşünür. Kadınların atölyesini görüp işçilerin konuşmasını dinleyen biri bu söylediklerimi onaylar. Gerçeği söylemek gerekirse, ayrıca, onda bulmayı sevdiğimiz bütün küçük yeteneklere rağmen, aşktan başka eğilimi ve yeteneği yoktur.

Bütün gezginler yabanılarda şunu gözlemlediler; özgür kadını aramak için Doğu Ülkeleri'ne gidenler neyi keşfettiklerini söylemeye cesaret edemediler: bu da, aşkla ilgili eserler gerçekte kadının girişimiyle oluşmuştur. Medeni toplumlarda örnekler hiç de az değildir: Tarlalarda, şehirde, oyunlarında küçük kız ve erkek çocuklarının birbirine karıştığı her yerde, bu hemen hemen her zaman erkek çocukların umursamazlığını tahrik edip kışkırtan şehvet düşkünlüğüdür. Erkekler arasında, en çok şehvetli olanlar hangileridir? Bunlar mizaç olarak kadına en yakın olanlardır.

Birbirine eklenen siyasi ve ekonomik nedenlerden bağımsız olarak neden fahişelik erkeklerle kıyaslanamaz derecede kadınlarda daha fazladır. Neden ulusların genel yaşamında, çok kadınla evlilik sık olur da, bir kadının çok erkekle evliliği daha nadirdir; yalnız *onun benindeki* şey bizimkinden çok daha zayıfsa, gizemleri ve yüce şeyleri bilmeye dayalı dinsel-felsefi düşünceye yatkın mezheplerin tarihinde tanık olduğumuz gibi neden kadın bu sevimsiz sıkışıklıktan erkekten daha az iğrenir (Bayan Necker de Saussure); her zaman tabiata çok yakın olmuştur, yani tabiatın kendi hali gibidir (Daniel Stern); sonuç olarak, özsaygı bakımından çok az enerjik bir duyguya sahiptir; duygusal kavrama yetisi erkek tarafından sınırlandığında ruhundan geriye ne kadar kaldıysa, duygularının küresinde o kadar bilinci kalır; öyle ki bu entelektüel ve ahlaki şartlarda aşkının eserlerine varlığının tüm gücüyle kendini adayan kadın, özellikle doğal özelliği olan doğum yapma işleviyle tek bir amaca mı yönelmiştir?

Kendisinden dolayı kadın edepsizdir; eğer kızarıyorsa erkeğin korkusuyuladır. Efendisi ona bıkkınlık gösterse de, onun yüzünden, en utanmaz, en iğrenç dişilerle kendini karşılaştırmaya eğilimlidir: Edep onda o zaman uyanır ve hemen arkasından, en güçlü yanı olanı ayartıp baştan çıkarıcı haline dönüşür.

XVI

Burada kadının üzerinde yeni bir pencere açılıyor.

Kadın alıcılığı olan bir almaç gibidir. Kadın erkekten nasıl embriyon alıyorsa, ruhunu ve ödevini de ondan alır.

Doğadan kaynaklanan verimsiz, devinimsiz, ne sanayi kavramından haberi olmayan ne de anlama yeteneği olmayan, edepsiz olan kadının, bir babanın, erkek kardeşin, bir sevgilinin, bir eşin, bir efendinin, bir erkeğin sonuç olarak bunları ona vermelerine ihtiyacı var. Yani şöyle diyebilirim ki, entelektüel ve sosyal yeteneklere, erkeksi erdemlere muktedir olmasını sağlayan böyle bir mıknatısa ihtiyacı var.

İşte bundan dolayı, aşkına olan fedakarlığına onu teşvik eden şey sadece annelik içgüdüğü değildir. Onu coşturup ardından sürükleyen, onur, Yüce Adalet, cesaret ihtiyacıdır, ruhundaki boşluktur. İffetli olmak onun için yeterli değildir, *bakire genç kız*; onun bir kadın kahraman olması gerekir, güçlü kuvvetli savaşçı kadın kahraman: Beyninin ve kalbinin, rahminin döllemesinden daha az döllemeye ihtiyacı yok.

Güçlü kadının her zaman hayranlık verici etkisinin ve hayranlık konusu olmasının gizemidir bu.

Baba, erkek kardeşler, erkek arkadaşların onun genç ruhu üzerine, gücü, akli ve namusluluğu bir ışık gibi saçıp yaymış oldukları yerde, erkeğe yaraşır karakterde zengin bir ailede yetişmiş olan kadın, en az onun güçlü olduğu oranda kocasını etkileyecek ilk şeklini almış olacaktır. Tersine, genç kız, korkak, kalles, aptal ve kaba varlıkların arasında büyüdüğünde kendini teslim etmeye hazır olacak ve onda sefillik ve mutsuzluk uyandıran hırsı ve kızgınlığıyla, ailesi için kin ve nankörlük hislerini ikiye katlayacak, kendine ihanet edecektir.

Tembel, budala, alık kadınlar evlilikle ne kadar da kökten bir değişikliğe uğruyorlar! Bu yüzden, Romalılarda aile babası ken-

di eşini doğuran olarak kabul edilirdi; çünkü onu o yarattı, onun eseri oldu, eseri eşi oldu.

Daha çok var; tabii olarak kadında eksik olan her şeyi, kadın, erkekle birlikteliği sayesinde elde ediyor, aşkla onu kabul ediyor, alıyor. Düşündüğü her şey aşk rüyasıdır; tüm felsefesi, tüm dini, siyaseti, ekonomisi, endüstri anlayışı tek bir kelimede çözümlenir, Aşk.

Venüs uzay tanrıçası, dünyanın Venüs'ü, denizci Venüs, evlilik Venüs'ü, edepli Venüs, serseri Venüs, avcı kadın Venüs, çoban Venüs, savaşçı Venüs; Venüs-Güneş, Venüs-Ay ve Venüs-Yıldız, Venüs- Şarap Tanrıçası ve Venüs-Flora, eski zamanlardaki tanrısallık, aşkın değişmiş, dönüşüme uğramış bir hali değil midir? Jüpiter'in kızı Minerva'nın kendisi, sanayici Venüs'ten daha mı farklıdır, ya edeple karmakarışık olmuş Zeus'un kızı bakire Astrea, bir Adalet Koruyucusu olmaktan daha başka bir şey midir? Bütün bunları kadın, aşkın emrine vermiştir; her şeyi oraya taşır, bunu yapmak için mutlaka bir yol, bir çare, bir bahane bulur: aşkı ondan çıkarır, aklını da, edebini de kaybeder.

Şimdi tüm varlığıyla aşka bağlı bu varlıktan, bir ustabaşı, bir mühendis, bir kaptan, bir tüccar, bir finansçı, bir ekonomist, bir yönetici, bir bilgin, bir sanatçı, bir öğretmen, bir filozof, bir yasa koyucu, bir yargıç, bir hatip, bir ordu generali, bir Devlet Başkanı yapabilecek miyiz dersiniz?

Sorun kendi içinde de cevabını getiriyor zaten. Çünkü kadın her şeyi erkekten alır, aşktan ve erkekten oluşmuştur, bundan başka hiçbir şey değildir. Kadın erkekle aynı derecede at başı gitmez: Cinsiyetlerin birbiriyle karıştırılması, niteliğin, özün ve doğanın yapısının değiştirilmesine sebep olur. Böylece vardığımız sonuç bizi buraya getiriyor.

XVII

Erkeğin ve kadının fiziki ve ahlaki karşılaştırılması ile ilgili bütün bu saptamalar yapılmak zorundaydı. Diğerinin zararına bir cinsiyeti yüceltip göklere çıkarma gibi aptalca bir zevk uğruna ya da boş bir çekiştirme ruhuyla yapılmadı. Oysaki bunlar gerçeğin ifade edilmesi için yapıldı. Yalnızca gerçek ahlakidir ve gerçek, ne övmek ne de hakaret etmek için kimse tarafından ele alınıp kullanılamaz. Eğer doğa iki cinsiyetin birbirine eşit olmalarını istediye, arkasından onları eşdeğerlik anlamında değil de, bir hiyerarşi altında birleştirdiye, filozofların ütopyalarından daha kuşku götürmez, daha derin, daha inandırıcı bakış açısına sahip olduğu içindir. Bu sadece erkek için değil, kadın, çocuk ve tüm aile çıkarına, en avantajlı olanıdır. Uzun zaman önce şöyle söylenmişti; insanlık altta kaldıkça moralitesi ona mutluluk verir. Ortak evlilik birliğinin gerçeği, bireysel olarak eşlerin her birinden ayrı ayrı doğar: Erkeğe ait olan yargılama yetkisini, dehayı, kahramanlığı erkeğe bırakın; o zaman kadının, tabiatının erdem-sizliklerinden, tek başına bütün erdemlerimize layık olan eşsiz bir şeffaflığa ulaştığını göreceksiniz.

O halde sonuna kadar kafayı işletmeye devam edelim.

Entelektüel ve kas gücüyle olduğu kadar bilinciyle de erkekten daha aşağı bir seviyede olan kadın, kesinlikle sivil toplumda olduğu kadar aile kurumunda da ikinci plana atılmıştır: Fizik ve entelektüel açıdan olduğu gibi ahlaki açıdan da değeri mukayese edilince yine 3'e 2 gibidir. Nedeni şu ki toplum, çalışma, bilim ve Yüce Adalet denilen bu üç unsurun birleşimi üzerine inşa edilmiştir; kadın ve erkeğin toplam değeri, ortak payları, sonuç olarak etki payları aralarında karşılaştırılınca $2 \times 2 \times 2$ 'ye $3 \times 3 \times 3$, yani 8 e 27 oluyor.

Bu şartlarda kadın, erkek gücünü dengelemeyi başaramaz: Hiyerarşi sırası her zamanki gibidir. Kadın, doğa nedeniyle ve

Yüce Adalet önünde erkeğin üçte biri etmez; öyle ki kendi adına hak olarak istediği özgürleşme isteği, tutsaklık dememek için diyorum ki sefilliğinin yasal kabulü olacaktır ne yazık ki. Ona kalan tek ümit, Yüce Adalet ters gitmeden onu kurtaracak bir çözüm bulmaktır: Tüm okuyucular buna evlilik derer.

XVIII

Şimdi şu tumturaklı sözler ne anlama geliyor bir bakalım:

“Erkek, kadına yönelik olarak, sertlik, duygusuzluk, yeteneksizlik, yetersizlik içeren düşünebildiği ne varsa hepsini bir araya getirip biriktirdi. Ondandır bir esir, bir köle yaptı; onu bir perdeyle örttü ve şüphe uyandıran bir köle, dokuncalı bir tanrısallıkmiş gibi evinin en gizli köşesinde onu sakladı. Onun istediği yere gitmesini, kalbinin onu götürdüğü yere gitmesini olanaksız hale getirmek için, çocukluğundan itibaren onun hareketini kısıtladı, önüne set koydu; bir hizmetçiymiş gibi en dayanılmaz ve zahmetli işleri ona yükledi, bunlarla onu zincirledi. Ruhunun eğitilmesine, ruhunun istek ve arzularına karşı çıktı: Ona alınıp satılacak bir eşyaymış gibi rol verilip evlilik sıfatına yakıştırıldı; annesinin ve babasının mirasçısı olmasının, bir malı vasiyet etmesinin ve almasının, kendi çocuklarına vasilik etmesinin ve ölüm sebebiyle evliliğin yok olması üzerine kendisinin vesayette bulunmasının mümkün olmadığı açıklandı. Zındıkça birçok hukuk mevzuatları okununca görülüyor ki bunlar, onun alçaklığının yaşam boyu sürececek ifşasıdır. Ayrıca hukukçu gözüyle diyebiliriz ki, kocasının hayatı *güven içinde olsun diye*, aşırı bir barbarlığa, ölçsüz bir uygarsızlığa varıncaya dek onu güvensizliğe iterek, kocasının cesedini takip etmeye ve onu yakmalık odun yığını içine gömülmeğe yani yok olmaya onu zorlamaktır.” (Le P. LACORDAİRE, Daniel STERN tarafından aktarıldı, *Hak ve Özgürlük Üzerine Deneme*)

Benzer sözler bakımından Hristiyanlık, hukuk ve olgunun en küçük aklı olsaydı, onları yaratana ömür boyu sürecek bir yasağı layık görürdü. Ama Hristiyanlık, Eflatun'un ve İncil inancı üzerine, Le P. Lacordaire gibi cinsiyetlerin eşitliğini kabul eder: Kilise, bekaretiyle teokrasisini besler ve devam ettirir; günah çıkarma yeri olarak aileleri yönetir ve canlı örneklerini de göstermeye itina gösterdiği gibi, kadınların ve kızların miraslarını düzenle ve yalan-dolanla elde eder. Hristiyanlık kendi açısından, özellikle aracılık yapan, yardım eden, ikincil derecede akrabaları olsun ya da olmasın kadını özgür ve serbest bırakmayacak.

O halde kadın her zaman, cehaletin, baskı ve zulmün, batıl itikadın insanlığın üzerine saçıp savurduğu sıkıntılardan ve acılardan payını alıp etkilenmiş olması ile birlikte, din adamı evliliğin değerini bilmeyip tanımazlıktan geldiğinde, erkeğin kendisine çok gerçekçi bir tecrübe telkin eden karısına karşı baskı uygulaması neden şaşırtıcı olsun?

Ah! Lütfen kadının savunmasını ele alan sizler, kadının her daim sürekli maruz kaldığı bu aşağılayıcı, içinden çıkılmaz durumdan, kişiliğinin alınıp satılmasından, hareketlerine ve iradesine konulmuş bütün bu zincirlerden bahsetmeyiniz: Bu olgular, kalbinin bayağılığını ve aklının yetersizliğini kanıt olarak gösteren ifadeler içerip kadına karşı cephe oluşturulmasını sağlıyor. Bugün bu acıklı, kınanacak törelere tekrar geri dönmek söz konusu mu? Bunu söyleyenler, bu iki cinsiyeti haksız yere suçluyorlar ne yazık ki: Ahlakçıların sadece bir amacı var, bu da geleneklerin ve eğitim kurumlarının aklına, içine sızmasıdır. Eh oldu! Bu mantık şimdi suratlara bir tokat gibi patlar, bütün gözlerde şimşekler çakar: Bayağı, barbar ya da yarı medeni bütün ülkelerin ve Doğu Ülkelerinin kadınlarını gelin görün. Hiç elden düşürmeden okuduğunuz dua kitabını, Sara'nın, Rébecca'nın, Ruth'un, Bethsabée'nin, bir erkeğin onlara bakar bakmaz onunla

cinsel ilişkiye girmek için yatan bütün bu kadın milletin hi-kayelerini hatırlayın: Düşününüz ki, Dekalog yani On Emir, on altıncı ve on dokuzuncu komutlarında, zinadan bahsederken kadına hitap etmez; tekrar okuyun, yeniden, havarileriniz, babalarınız, vicdanı inceleyen tanrıbilim uzmanı kazüvistleriniz de. Ve o zaman siz, uzun zamandır cinsiyet üzerine bu kadar çok yüklenip onu çökerten bu ayıplamanın amacını anlayacaksınız.

Evet, erkek, kadının tersine, zorba, merhametsiz ve zalimdi, ona kaba bir ilkel gibi davrandı: İğrenç, berbat özdeyişlerinizle ona tekrar bunu yaptırmaktan kaçınınız. Bugün onu nasıl görüyorsanız öyle yapıyor ve eğer kadın birkaç övgüye layıkça bunu erkeğe borçlu.

BÖLÜM II

Gözlem ve İnceleme: Kadın unsurunun Fransız edebiyatı ve töreler üzerindeki etkisi

XIX

Gözlemci ciddiyetini ve gerçekliğini herkesin teyit edebilmesi için iki cinsiyetin birbirini yeterince tanımaları hususunda yapılmış bazı *gözlemlerden* doğan düşünceleri tamamlayıp bitiriyorum.

Ruhun, eril unsur ve dişil unsur dediğimiz cinsel ikiliğe sahip olduğu söylendi.

Bu hükmün gerçekliğini tartışmadan, tüm okuduklarımızdan keşfettiğimiz, kendi astlığından kaynaklanan kendine özgü niteliğine rağmen dişil unsur, tek başına ruhunun bütünlenmesini sağlayan erkek unsurunu zayıflatan ya da azaltan negatif bir unsur olduğu son analiz sonucu olarak ortaya çıkıyor.

O zaman buradan itibaren devam edersek, eğer bir toplumda, bir edebiyatta, kadın unsuru erkek unsuru egemenliği altına alacak ya da sadece dengeleyecek olursa, bu toplumda ve bu edebiyatta bir duraklama ve arkasından yakın bir zamanda da çöküş olacaktır.

Bu mantık öngörüsü tecrübeyle doğrulanmıştır.

Gelişmekte olan her edebiyat, ilerlemeyi ne kadar çok isterse, karakter olarak yapısında erkeğe özgü unsur bulunduran fikir hareketine sahip olur; gerilemekte olan her edebiyat, fikrin bulanıp anlaşılmaz olduğu bir durum şeklinde kendini gösterir. Stilin hiçliği, geçersizliği, söylemin yapmacıklığına rağmen, ahlaki duyunun bayağılığı, düşüncenin sahteliğini daha da fazla oranda belli ettiren aşırı bir çal çenelik yerini alır.

Bunun mantığı kendinden dolayı tehlikeye açıktır.

Dilin yeteneğini geliştiren şaheserlerin ardından gelen sonuç edebiyata, söz söyleme kolaylığı, esneklik, güç verdi, söyleyiş, deyim ve üsluplarını yarattı. Felsefe, bilimler, endüstri, tüm sosyal aktivite dalları onu zenginleştirdi. Sözcüklerle, biçim ve yapılarıyla, formüller, sözcük anlamlarını içeren sözlüğü, hiç bir yazarın kaynaklarını bitirip, tüketip sonunu getiremeyeceği, fikirlerin karınca gibi kaynadığı bir askeri fabrika, tersane oldu. Oldukça çok zengin bu malzemelerle, dilbilgisi ve söz bilim reçetelerini sunuyorlar: Cümle örnekleri, döngüler, ahenk, vs. her şeyden bulabiliriz. İstiare ve mecazı mürsel kullanma, laf atma, söz nakletme, espri yapma sanatı biliniyor, tanıdık; anlatım yolu, ifade taktığının artık gizemi kalmadı. İş kolaylaştırmak için, bir sürü kafiye, eş anlamlı sözcük, sıfat, dolaylı anlatma yollarımız, seçkin örneklerimiz var. Ortaya çıkan yeniliklerin ara vermeden, durmaksızın devam ettiğini görmek için ustaca yakınlaşmaların, esprili söz dokundurmaların, ipe sapa gelmez lakırdıların ve sonuçta öylesine fikirlerin üzerinden şöyle bir göz atıp geçmek

yeterli. Yabancı edebiyatların titizlikle incelenmesi kendi payına düşen son bir katkısını da beraberinde getirecek, onunla bu niteliksiz özgün yapıya daha koyu bir renk katılacak. Gidin yolunuza genç adam, eczacıların yaptığı gibi karmakarışık yapın şimdi, Sume et misce (*Al ve Karıştır*). Yazarsınız, gücünüz var, bir kuşağa göre, bayağı büyük adam olabilirsiniz.

Bu yöntemin büyütüp abartmaya ve lirizme ne kadar uygun olduğunu düşünüp anlayalım. Güfte, sadece uzun ve bıktırıcı sözlerin, parçalar halinde sayılıp sıralanmasıyla yapılan bir tasvir, betimlemedir. *Parnas Dağına Yürü'* yü açınız, örneğin *Jupiter* kelimesinde; Efsanevi Orpheus'tan ilham alınmış eski bir Yunan dini, Orfizme değgin türde, tamamen hazır bir güfteniz var. Şunu söylemek cesaretini kendimde buluyorum; çağdaş edebiyatın bir bölümü olan şiir ve nesrin, ona şeref veren, yüzyılın başından beri onun çöküşünü belirleyen bir şey olmaktan başka bir varlık nedeni yok.

İnsanlığın geri vitese takmış gibi gerilemesinin nedenini anlamak için, başka bir incelemede, eskiden okuduğum bazı parçalardan örnekler verip aktardım; bana izin verirseniz, aynı amaçla, edebiyat adamlarının birkaçı hakkında gözlemlerimle ilgili bir özet sunacağım size.

XX

JEAN JACQUES ROUSSEAU

Fransız edebiyatının durak noktası Rousseau ile başlar. Çok değerli hatta erkeğe özgü niteliklerine rağmen, toplum ve edebiyatın gerilemesine neden olup batışına yol açan duygusallık yetisini ve tutkuyu mantığa taşıyan, fikri açıdan sarsıntı yaratan, zekanın, aklın bu *kadınsı* karakterlerinin ilkidir.

Halk, sağduyusu ve tecrübesiyle, Jean Jacques hakkında kesinlikle; zayıf karakter, yumuşak ve tutkulu ruh, dayanaksız, boş

yargılama, birbirini tutmaz çelişmeli diyalektik, çelişkili deha, kendi potansiyeli içinde egemen olan ama derin bir içgüdünün ona lanet ettirdiği bu idealin dini inançla güçsüzleşmiş ve işe yaramaz bir hale gelmiş biri olduğu kararına vardı.

Edebiyat Kültürü ve Çeşitli Sanatlar üzerine söylevi hakikatin sadece dörtte birini içerir, hakikatin bu dörtte birlik bölümü onu akla aykırı çelişkili düşüncelere boğup yararsız, işe yaramaz hale getirir. Sanatsal ve edebi idealizm, amaç ve ilke olarak hukukla birlikte hareket ettiği zaman, geleneklerin ve Yüce Adalet'in ilerlemesinden ne kadar yana olursa da, üstün olan kendisi olduğunda ise, o kadar onlara ait olur ve bu amacı taşır. İşte Rousseau'nun tezinde gerçek olan her şey bu, ama öyle her şey görüldüğü gibi değildir. Söylevi, çok güzel takdire değer biçimiyle; taşralı akademisyenlerce taçlandırılıp ödüllendirilen, fık-rin gözden yitip görünmez hale gelmeye başladığı ve bununla birlikte gelecek kuşakların dikkatine layık olmayan tumturaklı sözlerdir.

Eşitsizlik Üzerine Söylev bundan öncekinin ağırlaştırılmış halidir: Eğer Rousseau tutarlı ve mantıklı ise, sonunda aklını bozmasına sebep olan aykırı, çelişkili düşüncelerin inatçı direnişi içindedir. Mülkiyet unsuru, sürükleyip yol açtığı suiistimaller ve özünde olan uyumsuzluk çelişkisine rağmen sonuçta sadece sosyal ekonominin bir problemidir. İşte yazarın zavallılığına bakın, doğayla, yönetim denilen siyasi ve ekonomik düşünce ekolü olan fizyokrasi, problemin kesin olarak çözülmesi için bilimi kurduğu halde, Rousseau bilimi inkar eder ve *tabiat haline* karar kılarak noktayı koyar.

Rousseau'nun politikası üzerinde, düşünülüp, değerlendirilmelidir: Yetmiş yıldan beri, bu bağımsızlık hareketlerini anlattığı, Protestanlara borçlu olduğu, halkın egemenliği teorisine karşı daha beter ne söyleyebilirim ki? Devrim, Cumhuriyet ve halk, hiçbir zaman Jean-Jacques'dan daha kötü bir düşmanla karşılaşmadılar.

Katolikler ve Protestanlar tarafından, onun deizminin mahkum edilmesi için yeterlidir. Materyalizm ve töre dışılık bakımından, Rousseau'nun kendisinin, Hristiyanlık tarafından suçlu olduğu dile getirilmiştir; Felsefi hareketin şeflerinin, olmasını hak ettiği gibi kınayıp eleştirdikleri, boğazına düşkün tanrıbilimciliği yani teologaster zavallılığıdır: Adalet bugün *tabiat hali* ve *tabii dini* haline gelmiştir.

Eseri *Héloise*, aşkı ve evliliği yukarı çıkardı, onunla bu konuda hemfikirim, ama onların bozulmasında bir ön hazırlığı oldu: Bu romanın ilanı, ülkemiz için, aşkla ruhların gevşeyip yumuşamasının tarihi olmuştur, hemen hemen soğuk bir iffetsizliğin, edepsizliğin arkasından geldiği bir yumuşama, bir gevşemedir bu.

Eseri *İtiraf*lar, bazen eğlendirici, kendine bir inanç hasretmiş, kendine tapan ama acınacak birinden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

Biçemine gelirsek, yapıt, parçalarıyla mükemmel ve hep doğru iken, sıklıkla abartmayla, böbürlenmeyle, tumturaklı sözlerle ve katlanılmaz bir kişilik gösterişiyle bozulup berbat oluyor. Rousseau, edebiyatının gücünü, zaferini daha da arttırdı; ama aşk ve evlilik için olduğu gibi onların da çöküşünü başlattı.

Özet olarak, ona karşı yapılan bu özet kesinlikle doğru bir sonuçtur. Rousseau gerçek bir devrim esintisine, ilhamına sahip değildir; ne felsefi hareketten ne de ekonomik hareketten anlar. Diderot'nun, o kadar berbat bir şekilde uşaklığını yaptığı, emekçi sınıfını özgürlüğe kavuşturmayı ve emeğin görkemli geleceğini düşündüğü gibi düşünmez. Voltaire'in, ölümünden çok az, şöyle birkaç sene sonra, Devrimin zaferi ve Hristiyanlığın bozguna uğramasına neden olan bu anlayışı ve Yüce Adalet ruhu onda yok. Etrafında herkesin bahsettiği gelişmelerden bir haber kalmıştır: Bir tek durmadan bahsettiği bu özgürlüğü sever, bir tek onu anlar. Ülküsü, geri dönüşü imkansız olan acımasızlığa doğru gider,

halkın kurtuluşu için gerekli bir kötülükmüş gibi, kilise yobazlığı, halka yönelik zorbalık, kanuni disiplin, hükümet, otoriteden daha fazlasını görmez.

Bununla birlikte Rousseau'nun etkisi sonsuzdur: Niçin? İki yüz yıldan beri Fransız aydınlarının toplayıp biriktirdikleri barutu ateşledi. Bu, ruhlarda büyük bir parlama gibi tutuşturulmuş bir şeydir; bu da Rousseau'nun erkekliğine ve gücüne dayanıyor; geri kalanı ise kadındır.

Bu kadınımsı seri içinde Rousseau'nun şimdi halefi Bernardin de Saint-Pierre idi. Onun hakkında hiçbir şey söylemeyeceğim. Bu yazarın karakteri hakkındaki kanı uzun zamandan beri oluşup şekillenmiştir.

Aynı zamanda eşit olarak, seçkin zekalar başka yönlerde sürüklenip gittikleri esnada, bütün bu eşsiz, çok üstün, devrimci dönemin üzerinde hiç durmadan geçiyorum ve yeniden canlandırma, yenileştirip diriltme dediğimiz Restorasyon dönemini başlatan çağdaş edebiyata giriyorum.

Burada itiraf edeyim ki, doğurgan, verimli düşüncenin, yiğitliğin, erkeklik gücünün onurlarının layık görüldüğü tarihçiler ve filologların Devrimi ve gelişmeyi desteklediklerini pek sanmıyorum. Geriye kalan bütün her şey bana, gittikçe artan üstünlük bakımından, kadınsı ruha teslim edilmiş, gerilemekte olan, yaratıcılıktan uzak, verimsiz görünüyor.

XXI

BERANGER

En ünlü, taşlamalı şarkı bestekarına karşı, sahipsiz olan yayını hakkında bir tepki ortaya çıktı. Sanırım bu tepki amaçları içinde kötü bir şekilde temelleri atılmıştır, ama kısmen doğrudur.

Béranger, uzun yaşamının son yirmi yılını, vasatın altında kalan yüz kadar şarkıyı koşuk haline getirmekle geçirdi; elbette ki

bu hakkını kullandı, işini yaptı; bizlerse bunları okuyan sersem-
leriz; - Onun Anıları'nın anlamsızlığı söylentiye kadar vardıysa,
tanrısal bir ilham ya da önemli açıklamalar bekleyip bekleme-
memiz onun hatası mı? - Aşırı milliyetçiliği, 1857 tarihli olsa da
1825 tarihinde başlar; bu otuz iki yıldan beri, dünyanın dönüp
durduğu tam olarak ispatlanırken, Béranger olduğu yerde kalmış
görülüyor; - İyice incelenirse o zaman görülür ki tarih ortada, ge-
lecek kuşaklar ele geçirilmiş, bitmiş tükenmiş muhalefet, Bour-
bon'lara karşı yapılmış aptalca iftiralar; buradan bakılsa büyük
bir vatandaş zannedilir, ama bu yaşlılığa doğru yol alan bir ruhun
hastalıklı halidir; - Gençlik zamanında yaptığı açık saçık, hayasız
sözlerinden dolayı, okuyucudan özür dileyip affını istese de, onu
kötü bir model olarak görüyorum; - Çok acayip bir şekilde türkü
yaktıktan sonra, *iyi yürekli insanların Tanrısına*, Jean-Jacques'in,
Maximilien'in, Alphonse de Lamartine'in tanrısına yalvarıp ya-
karsa da hiç bir sonuç elde edemez. Ancak tamamen devrimci ve
güçlü bir ruha sahip Béranger, felsefeye olduğu gibi Devrime de
biraz inanıp anlıyordu; - Herkesin onun gelmesi için davet ettiği
politik kariyerin içine atılmak yerine, popüleritesinin azalıp ya
da çoğalması kaygısından, parlamentonun kargaşalarından ve re-
jimin tehlikelerinden uzak, ününü gözeterek, kendisini, şerefini
tehlikeye sokacak şeylerden kaygılanıp korkarak, kimseyle ara-
sını bozmamayı arzu ederek ve kendisine mükemmel bir cenaze
töreni sağlama kaygısından uzak olarak küçük yaşamını düzene
soktu; benim fikrimce, bu şekilde intihar ettiği için, bundan dola-
yı onu ayıplamak çok fazla adaletsizce olacak, böyle bir durumda
herkes buna inanmalı.

Béranger, on dokuzuncu yüz yılın ilk Fransız şairlerinden pek
geri kalmaz: Bu adam neden böylesine büyük?

Béranger, hiç şüphesiz devrime aittir; hayatını yaşadı; La Fon-
taine'in fablları, Moliere'in komedileri, Voltaire'in masalları gibi

o da şarkılarıyla halk arasında ve yüksek sınıflar içinde eşdeğer bir ünlülük kazandı. Béranger'yi bütün çağdaş şairlerin üstüne çıkartan şey şu: Şiir ve sanat konusunda, aynı şekilde hayranlık verici bir evrenselliğe sahip olduğu kesindir ve kanıtı ihtiyacı yoktur.

Béranger, bir Homeros, Virgile, Corneille, Boileau, Moliere, La Fontaine, Voltaire gibi yol gösterici mi, öncü mü? O böyle bir kavramı, ideali taşıyor mu?

Bu soruyu tereddüt etmeden cevaplıyorum: Hayır, Béranger'nin hiç bir şekilde öncü olma gibi bir özelliği yok; söyleneni yineleyen bir yansıma, rüzgarın etkisiyle çalan bir harptir. Kendisi bir yerde şunu söyler: *Ben susmuş bir udum, ona dokunulur dokunulmaz tınlayıp yankı veririm*. Halkın sesi onun ruhunu çok sarsmaya kalkarsa kalksın, o şarkı söyler; kendisi ruhunu geride bırakmaz. Yalnız sürekli yanılgıya düşer; ne yolunu ne de yıldızını bilir.

Biçem ve gelenekler açısından, burada şiirsel geleneklerden bahsediyorum, bu sade bir şekilde Voltaire ve Parny'nin öğretisinden yana olan bir öğrencidir; özel hiç bir nitelik onda bulunmuyor; mısralarında çok sıklıkla tekrarlanan yorgunluk ve karanlık olmasaydı belki. Şakacı yanı, açık saçık dalga geçmelerini, genel olarak iki şüpheli kaynaktan alır; dine ve kutsallığa saygısızlık, edebe aykırı söz ve davranışlar. İçkili sofralar, şarkılarında, açık saçık şarkıların o eşsiz içten neşesi de onda yoktur. Sofraya oturmuş bir şairden çıkmışlardır; araştırma, önceden tasarlama, gereğinden çok felsefe vardır. Béranger ciddidir, hiç saf değildir, sıklıkla gergin ve zorludur, asla sarhoş olmamıştır. Yaşadığı şartlar ve durumlar ona bir şans, bir maden göstermemiş olsaydı vasat bir şair olarak kalacaktı.

Esasında onun öyle çok fazla girişimi ve icadı yoktur.

Açık saçık aşk şarkıları söyler ve Rousseau'dan başlayıp

Brantome'a ve Boccace'a kadar hepsinin gerisinde kalır. Nadir olarak duygusallığa ve ideale ulaşır; eserinin her parçası hor görülüyor, önemsenmiyordu; öyle ki, tablolarının canlılığıyla ve gerçeğin iğneleyici yanıyla, düşünce ve olgu bakımından düzensiz şarkısıyla Horace'ın ve Juvéralin'ın türünden daha üstün bir hiciv olmamıştı. Hiçbir dilde örneği olmayan ve şairin yaparken bilincinde olduğundan şüphelendiğim *Büyük Annem* bu eşi benzeri olmayan parçalardan biridir.

Siyasi şarkılarından, Béranger, sadece zamanının tutkularının yankısını verir: Siyasi muhalefetle büyüdü; hükümete karşı Bonapartçı entrikalarla, anılarla yükseldi

İmparatorluğa değgin despotluk doruk noktasına ulaşp da devrimi susturduğu zaman, 1810 ve 1811 yıllarında ne yapıyordu? Özgürlük ve Cumhuriyet şarkıları söylüyor muydu? Hayır: tamamıyla Comus'a, Bacchus'a, Venüs'e aittir; Bourbonlarla, Charte (4 Temmuz 1814 Anayasası)'ı bekleyecektir.

Fransa felaketler altında ezilirken ve yabancı ordular Paris'te kendi genel karargahlarını kurarken, 1812 ve 1815 tarihlerinde hala ne yapıyordu? *Yvetot'un Kralı*, *Senatör*, *Roger Bontemps*, *Serseriler*, *Sefahatvs.* gibi açık saçık matrak şarkılar söylüyordu. Bu yurtsever şairin olağandışı unutkanlığını unutturup telafi edebilen ne *Galyalılar* ve *Franklar*, ne İyi Fransızca, ne *Kaliteli Köpeklerin Dilekçesi* ne de *Bu Hanımefendilerin Fikri* değildir. Gerçekten Fransa da öyle acınacak bir durumda değildi ama ya Béranger'nin sunduklarına inanmak gerekirse. Bu korkunç istila boyunca herkes gülüyordu, şarkı söylüyordu, dans ediyordu. Ancak, liberal milletvekilleri, Manuel, Benjamin, Constant, Foy'un yükselen sesine, tribündeki halkın sesinin gürlemelerine bakarsak çok geçtir, düşman Fransa'yı tahliye ettiği zaman, şairin yüzü utançtan kıpkırmızı olur ve birden heyecandan havalara uçar. *Carabas Markizi*, *Ruhum* 1816 tarihlidir; *Ordu Bakkalı* ve *Sığı-*

nak Alanı, bu iki epik şarkı 1817 ve 1818 tarihlidir. Günümüzde Béranger'ye sahip çıkıyoruz. Artık yerinde durup kalmayacak. 1830'dan sonra, politikadan çekilse de fikir hareketine her zaman sadık kalır. Her zaman sosyalizmin yalvacı olacaktır.

Acaba bu uzun süren, üç yüzden daha fazla, uç uca bağlanmış destansı bir tür oluşumunu şekillendiren bir dizi küçük şiir içinde, Béranger bize tarihi hareketin, döneminin tutkularının, hukukun, Devrimin geleceğinin hakiki mantığını gösterdi mi?

Bununla ilgili hiçbir şey yok. Kesinlikle başarısını borçlu olduğu cahilliğine bağlı olarak, şeylerin sırrına pek az hakim. Asla yüksek, değerli düşüncelerle dolu bir adam olmadı. Bir Royer-Collard'a, mesela bir Saint-Simon'a, şeylerin işleyişinin onlara ilham verdiği gibi, onlardan çok daha değerli düşüncelere sahip olmayan bir adam olarak, şarkılarının içine düşüncelerini koymayı aklından geçirmede: Tamamen trajediler gibi olmasa da onlara epik bir şiir havası kattı. Otuz yaşına kadar Béranger dik kafalı, inatçı biri olmakla aynı eşdeğerde zavallı, ozanımsı biriydi; bununla birlikte, nakaratlı kıtalarla şarkı oluşturmaya yavaş yavaş alıştı; Restorasyon dönemi başladığında, nakarattan daha aşağı bir tür içinde bayağı ustalık kazandı.

Kafalı ve pratik bir insan olarak Béranger, şu durumda, demek ki kendi yeteneklerinden faydalandı. Eğitimi tamamlanmıştı ve sahip olup faydalandığı tek şiirsel formula, şarkının yapısıyla, olayların ve fikirlerin karşıtlığı, gülünçlük olsun diye yapılan yüceltmeler bakımından şaşırtıcı etkiler yaratamıyordu. Nakarat kıtalarında bilinen ezgilerin üzerine asla sahip olmadığı fikri koymadı. Ama göçmenlerin kişiliğinde korkunç bir hayalet gibi yeniden doğan, Eski Yönetimin bu uzun yolundan, anayasa ile ilgili görüşmenin, imparatorluk savaşının, 93 tarihli anıların ona sunduğu bu devrimci ruhun duygusunu koydu. Fransız edebiyatı, Béranger için örnek olacak ve eşsiz kalacak, asla tekrarı olmayan

şiiir ve tarihi duyumsamadığı yeni bir türün, şarkının yükselmesi sayesinde zenginleşti.

Nitekim devrim, Béranger için mitolojik bir kavram, çok sevgili bir imparator, düşman Bourbonların prensleri olarak kalır. Bütün bu incelemeler açısından, düşüncesi kısa, yetersiz, geri kalmış, çelişkilidir. İspatı gerçekliğinden çok uzaklaşmış olmasıdır; otuz yaşında ve şarkılarının dörtte üçünün artık fazla bir değeri olmayacaktır. Son yirmi yılını en neşeli şarkılarını temcit pilavı gibi iki de bir ortaya koyarak ve aşklarına üzülererek geçirdi; deist olarak da öldü. Rousseau gibi, dişil tarafın baskınlığı ile duygunun bilinci aşıp taşıdığı bir kıskırtıcı oldu; Devrim'e hizmet etti, ama ahlaki duygunun aşağıya inmesine sebep oldu ve politik duygunun yolunu şaşırtıp kafasını karıştırdı. Birkaç akla yatkın erkeksi yiğitlik gösterse dahi bu daha çok şarkılarının mîmarisinden dolayıdır; her biri gidererek devamlı artan kreşendoyu ve bütün mantığı şekillendirir ve tamamlar, hatta bazen epik bir şiirin minyatür hali gibi olur.

XXII

BAY DE LAMARTİNE

Belki bir daha asla M. de Lamartine'den daha mutlu, doğuştan sevgi ve aşkla donatılmış bir adamla karşılaşmayacak. Gerçek mutluluğu isteyen ve ondan çok iyi anlayan biridir. Doğal olarak hakikati arar, kalbi Yüce Adaleti; en yüksek kavramlar kendilerini ona gösterdiklerinde onları hemen kolayca kucaklar; ondan daha fazla hiç kimse ülkesine hizmet edip onu ünlendiremez; görev inancı tehlike halinde cesareti, hala çok nadir olsa da görülen inancına sadakati vardır; bu inanç onu halkın gözünde sevimsiz yapsa da. Bossuet'yü hatırlatan duygulara benzeyen iffeti ve olağanüstü bir mucizeye benzeyen eylem gücünü katın. Her şeyden önce seviliyor, onu çekici buluyorlar. Doğal olarak vicdan yöne-

ticisi gibi kabul ediliyordu; hatta konuşmasının duruluğu ve anlamlılığına bakınca, öyle görünüyor ki, yazılarında olduğu gibi söylemlerinde ve tüm kişiliğinde aklın en büyük güvencesi gibi görülen güzelliğin anlatımı üzerinde kafa yorma ve düşünme görevi ile ilgili ona güvenmek gerekiyor. Ne yazık ki bu güzel nitelikler telafi edilemez bir hatayla bozulup çirkinleşiyor, hatta sık sık etkisiz hale geliyor: M. De Lamartine'de entelektüel emek, bu analiz ve sentez ruhu, şeylerin hakkını verirken ideali yükseltir ve devam ettirirken tamamen başarılı olmaz. Hayranlıkla seyreder, içine sızıp kavramaz; tüm kendi iç dünyasına, düşüncelerine dalmayı sevenlerin başına geldiği gibi denilebilir ki, tam da sadece kadınsı olmaması için gerekli olan kadın çizgisinden yukarı çıkar.

M. de Lamartine'in yazılarından ve hayatından çıkan sonuç şu ki, dönemin ve ülkesinin zeka, anlayış, kavrama gücü onda yok; nerden geldiğimizi, nereye gittiğimizi bilmiyor, bundan habersiz. Olayların fırtınasının şairin ruhunda uyandırdığı gibi gökten gelecek hareketi arayan, onu çevreleyen karanlığı, cehaleti yarıp içinden geçmek için çok zayıf dehaya sahip, ütopyalarla ilgilenmek içinse çok bilgilidir. Hangi yolu seçeceğini, hangi tutumu takınacağını, hangi ilkeyi açıklayacağını bilmez. Buradan hareketle, ona rağmen, felsefesinin derinliğini oluşturan bu şüpheciliği, ilk adımlarından itibaren, ona göre karakterinin yabancı olduğu üzüntülü bir karakter takındır.

M. de Lamartien'in çok ateşli hayranlarından biri olan Daniel STERN'den 1848, Devrim Tarihi'ni müteakiben oluşan detayları alıntılıyorum.

1790 yılında soylu bir aileden, Macôn'da dünyaya gelmiş olan M. de Lamartine, Belley orta öğretim okulunda olağanüstü bir başarı ile eğitimini tamamladıktan sonra 1814 tarihinde Louis XVIII askeri okuluna gitti, 1820'de Derin Düşünceler'ini yayımladı ve arkasından 1830 tarihine kadar siyasi bir kariyer izledi.

Doğumundan, eğitimi, aile duyguları, kişisel temayülü ile, M. de Lamartine, kralcı, daha da fazlası Hristiyan'dır. Bossuet'nün yüzyılında doğmuş olsaydı onun için ne büyük bir şans olurdu, o zaman monarşik ve dinsel inanç kavramı içinde hiç bir şey sarsılmaya, yıkılmaya doğru bir yol almazdı! Şiiri dünyayı aydınlattı ve düşüncesiyle aynı eşit derecede temiz olan şöhreti ondan daha uzun sürdü.

Temmuz devriminden sonra, M. de Lamartine, bir kenarda durup kalır; politik kaderini bozmaya ve ilham perisini yalanlamaya gelen bu Devrimi hayranlıkla seyrederek. Sonrasında bir oldubitti içinde, Tanrı'nın parmağıyla karşılaştığına inanarak, *inancın ve aklın gözlerinde*, Orléans'ın gelişini, hüküm sürüşünü *açıkladığı ve meşruluğunu kabul ettiği* bir broşür yayımladı. Ne kendini satar, ne de kendini sunar; Çıkar gözetmeme özelliği, dürüstlüğünün sağlam teminatıdır. Zamanında söylemiş olduğum gibi gökten gelecek hareketi arar ve iyi niyetle, kötülük düşünmeden, düşüncelerini bağlamayı başarır.

Kudüs'te iken, 1833'te Berghes (Kuzey) milletvekili seçilir, *muhafazakarların* tarafında yer alır, *derneklere karşı* yasadan yana olur, *kraliyetin ayrıcalıklı olduğunu* destekler, arkasından *vakıf gelir yasasına* ve *istihkamsıcılıklara* karşı oy verir.

M. de Lamartine, yeni hanedana katılmış olduğu gibi, monarşik ilkeye sadık kalmıştır; ama onda dalkavukluk yoktur, davranışı bunu ispatlar. Bununla birlikte bütün bu olanlar çok mantıklı mı? Rüzgarın onu düşürdüğü tahtı takip ettiği için, M. de Lamartine'in inancının içtenliğiyle inanabildiği ilkelerden, bu noktada kişilikleri çıkarıp almak mümkün müydü? Orléans'ların hakimiyetini benimseyip onlar katıldıktan sonra tekrar yeniden Bonapart'ların hakimiyetine katılmasını bugün kim engeller?

1842'de, M. de Lamartine'in mizacı tamamen kendini belli eder: Naiplik konusunda bir kadının naipliğinin bir erkeğine

tercih edilmesini her türlü saygıyı gösterip destekleyerek prenses Hélène'in naipliğini onaylayıp oy verir. Krallık yönetiminde bu gerçekten neden olmasın? 27 Ocak 1843'te inandığı adrese karşı oy kullanır ve muhalefete geçer, der ki, hükümet *yolundan saptı ve ilkesinden uzaklaştı*. O zaman M. de Lamartine hangi ilkedен bahsediyordu? Devrimden, hiç şüphesiz. Peki, o zaman niçin Bourbons'lar devrildiğinde ilk alkışlayanlardan olmadı? Arkasında niçin milletvekilli olup, muhafazakarların arasında on yıl bu staj dönemini yaşamak yerine, muhalefetin içine direk dalmadı?

Böylece Temmuz Devrimi ilkesinden uzaklaştığında, M. de Lamartine de kendininkinden uzaklaşır, bu M. de Humboldt'a şunu söylettirir: Lamartine bir kuyruklu yıldızdır, yörüngesi daha henüz saptanmadı.

Fransa Sıkılıyor, Hoşgörünün Devrimi, Bir Sınır Yeter vs, gibi eserleri bu zamandan doğar. Odur ki, *Edebiyatın Alışagelen Der-si 'nde* küçümseyerek gelişmeyi reddeder. 1843'te, kendilerinden ayrıldığı muhafazakarların harekete mukavemet etmelerinden tiksindir. Buradan hareketle kendisine ne bir yön belirleyebildi, ne de bir çıkış yolu bulabildi!

1846'da *Girondinlerin Tarihi*'ni yayınladı. Hanedan kaynaklı muhalefetten, idealin cumhuriyetine eğilim gösterdi; son bir evrimle, idealist Cumhuriyet'ten yana iken devrimci demokrasiye düştüğü, Tarih'in sekizinci cildi baskıya verilmedi. Meşruiyetin eski gönüllüsü Robespierre'in kuyruğuna yapışıp kaldı.

1847’de Macon’un şöleninde, tahtı devirecek olan karışıklığa katılır ve hep gökten gönderilen hareketi takip ederek 1848 Şubat’ında, en azından üstü kapalı olarak ona karşı aleyhinde oy kullanmış olduğu *toplantı yapma hakkını* destekler. Şu saatte, en başta M. de Lamartine’in ve 1847 kışkırtıcılarının bu ünlü toplantı yapma hakkı ile ilgili ne düşündüklerini bilmek isterdim.

Olan şu: M. de Lamartine hareketin içindedir; ne kendinden nede gökten hiçbir şüphesi yoktur, sürekli ilerler. 21 Şubat'ta aynı zamanda şölene gideceğini açıklar, orda tek başına bulunmak zorunda kalır; Fransa için değil ama onun için bir ters bir yüz gerileyişinin utancını kabul ettiğini söyler.

İlk adım atılmıştır; monarşi sallanır ve düşer. Kalbi ve gözle-riyle kendi konuşmacısı olduğunu söylediği, çocukluğunu orda kollarında geçirmiş olduğu, neden 1842'de çok anlamlı bir dille davasını savunduğu prenses Hélène'i artık hatırlamaz? Onu düşünüyordu, buna inanmak isterim, aynı şekilde M. Garnier-Pagès'i de; ama halk meclisi ele geçirir ve hareket, Tanrı'nın tasarılarının ve halkın iradesinin yorumcusu M. de Lamartine'in, yerine Geçici Hükümeti önerdiği naipliğe karşı, aleyhte oy verir.

Bu yeterli olmaz, Cumhuriyet talep edilir. M. de Lamartine kararsızdır: ŞAHSEN milletin lehine olduğunu, ama milletin haklarının başka bir zamana saklı kaldığını söyler. Tersî daha gerçekçi, özellikle daha onurluydu. Bizzat M. de Lamartine kralcıdır ve o durumda hiçbir şeyi saklı tutmaz, her şeyi ağzından geçirir.

25'i; M. de Lamartine'in ihtilal bayrağına büyük savaşı: Kızıl- zıllar allak bullak olmuştur; ama yine de M. de Lamartine, Louis Blanc'a kırmızı rozet takar.

Hareket her zamankinden daha ıddetlidir, M. de Lamartine, dürüst insanların kaygı ve tasalarını gidermek için gezgin jandarma birliğini oluşturur. Sonuçları ancak dört ay sonra ortaya çıkacaktır. Emek üzerindeki hakkı reddeder, sonra bunu garantileyen kararı imzalar.

6 Mart tarihli yazılı açıklamasında, 1815 tarihli hak hukuk konusundaki antlaşmaları inkar eder ama emek hakkındaki antlaşmaları kabul eder. Tam da M. Guizot'nun dediği gibi, şu büyü- lü kelimeyle imzayı atar, BARIŞ: Bu on beş gün sonra Rhin,

Alpler ve Pyrénéeler'e bakıp gözetlemeleri için 215,000 kişi talep etme konusunda onu engellemeyen şeydir ayrıca. O zaman büyük siyasi ilkesini ilan eder: İyi niyet.

17 Mart tarihli günden sonra, Lamartine, Ledru-Rollin'in popüleritesi artarken kendisine olan rağbetin azaldığına tanık olur. Hemen ona yaklaşma çaresi arar; nabız yoklar, zamanı kontrol eder. 15 Nisan'da Blanqui'yi görür ve ertesi gün Chargarnier'nin kollarına kendini atar. 17 Mart'ın çılgılığı halkın çılgılığı olmuştur: Yaşa Ledru-Rollin! 16 Nisan'ın çılgılığı burjuvazinin çılgılığı oldu: Yaşa Lamartine, kahrolsun komünistler!

M. de Lamartine'in yazıları ve söylevlerinin 20 sayfasını sağlayacak olan bu yakınlaşmaları daha da fazla ileri götürmeyeceğim. Karakterini tüm aşağılık kuşkulardan uzak tutup güvene koyan bir adamdaki fikirlerin zikzaklara benzerliğinin, kötü inanç ya da hafiflik dışında başka bir durumdan kaynaklandığını okuyucuya anlatmak için yeterince konuştum: Bu işlemeyen, çalışmayan bir akıldır. Tohum üretmeyen bu zeka, insanı çözümsüz, kılavuzsuz, kriterless bırakır. Komünistlere ve ihtilal bayrağına yapılan bu komik savaşıyla burjuva terörünü kışkırtıp alevlendiren M. de Lamartine'dir; karakterinin istikrarsızlığı ve ruhunun huzursuzluğu ile Cumhuriyet'in bozulup yıkılmasını başlatan odur; yine de tepki sinyali veren ve bununla birlikte, güçten düşmüş olduğunda, ona en iyi hizmeti yapan yine odur. Gerçek bir kadına yakışan bir hareketin en iyisi. Soğukkanlı bir görünüm altında hastalıklı bir ruh; kötülüğün masumiyetle eşitlendiği asil bir çocukluktan gelen M. de Lamartine, partilerin yangın çıkaran fitiller gibi birbirlerine alevlerini bulaştırmak zorunda kaldıkları bu mizaçlardan birine sahiptir. Hatta öyle ki bu partiler, ortak bir siyaset ve ortak bir forum antlaşmasında bunları ihmal etmeyi hiç sevmezler.

Yazar hakkında söylediklerimi daha fazla uzatıp durmayacağım: Önceden onu yargılamıştık. Eğer Devrim'in ahlakı Rousse-

au'da düşmeye başlıyorsa; üstelik Béranger'de daha da aşağıda ise, Lamartine'de tamamen düşer. Oysaki tüm edebiyatın ruhunu oluşturan bu ahlaki unsur olmadan, şair, yazar, kim olursa olsun, beş parasız bir bankacı gibidir; ticari evrakının hiçbir değeri yoktur. Ve böylece ahlaki unsur olmadan yaptığı hareketlilik onun hileli iflasına yol açar.

M. de Lamartine'in başlıca en büyük eseri olan Şiirsel Derin Düşünmeler, monarşik ve dinsel çağın sonu hakkında bir sızlanış, sırf negatif bir şiirdir. Cenazemsi yanıyla bu şiir, devrim'e bağlanıp kalır; üstelik başarısı büyüktü ve değerini hak ediyordu. Ama çok daha önceden şaire, kendisine sadık kaldığı taktirde uzağa gitmeyeceği bildirilebilirdi: Şarkılarla kutlanmış eski dünyanın cenazemsi yanına bakacak olursak, M. de Lamartine ancak yenilik içinde, sadece kuşkuculuğa yatkın bir şairdir. Yani şöyle denilebilir ki, hukukun dışında, ahlakın dışında bir yazar, edebi açıdan faydası olmayan yararsız bir kişi olabilmiştir. Başka bir şey olabilmesi için, kendisinin tekrardan yeni bir adam olması gerekliydi: Oysa yükselen düzendeki hiçbir şair nasıl ikiyüzlü olunacağını bilemezdi ve iki ilkeli, iki dönemli kişiliği içinde rol yapmasını beceremezdi. Gerçek şair bir fikrin adamıdır, *tek bir kitabın adamı*.

Uyuşumlar, Derin Düşünmeler'in zavallı bir yeniden ele alınma halidir; cansız, kusurlu bir koşuklaştırma, bomboş değersiz bir düşünce. Şiir olarak kendini tekrarlamıyor, *her zaman yeniden tekrara yer verilmiyor*.

Doğu Ülkelerine Yolculuk, Chateaubriand'ın *Yolculuk Olayları* kitabının teması hakkındaki çeşitlemeler ile ilgili bir denemedir: Bir yazar söz konusu şeyleri yapma hakkına sahip olmasına rağmen bunları yapmaz.

Altı bin mısradan oluşan bir şiir olan Jocelyn'de, beş yüze indirmek zorunda kalmış olan M. de Lamartien, dini kapsamına

alıp ideal bir aşkı tekrar ifade etmek istemiştir. Düzeltilmiş ve araklanmış bir Vicaire Savoyard'dır.¹ Ama M. de Lamartine'deki yargının güçsüzlüğü öyledir ki, erdemli, namuslu yapmak istediği adamın, din ve erdemde olduğu kadar aşk için de utanç konusu yaptığıının farkına varmaz. Çünkü Jocelyn bir kahramanlık sahnesiyle bir din adamı olduğu için inanç, Yüce Adalet, şiir, insan kalbi, en basiti sağduyuyu, bu fedakarlıktan sonra aşkını kaybetmesinin ona ağır gelmesini, Laurence'inin bir aşk umutsuzluğuyla karmaşaya dalıp çekinmeden onu suçlamasına artık el vermez. Dinini, vatanını kurtarmak için, bundan daha azı, piskoposuna sınırsız bir kutsallık vermek için sevdiğinden vazgeçen erkek için artık döküp saçacak gözyaşı yoktur; tamamlanmış bu görev aşkın yerini alır ve aşkın kendisi olur. Bu şekilde sevgilisini kaybeden kadın, bir kahraman kazandığını söylemek zorunda kalır, mutlu olur. Jocelyn konusunun tek kelimeyle ahlaki duygusu yoktur: Gerçekte, M. de Lamartine'in düşüncesinden uzak olan bu basit gözleme göre, şiirinden günaha iten utanılacak bir eser ortaya çıkarır ve altı bin mısrasını sıfıra indirir.

Bir Meleğin Düşüşü'nü okumadım; bana çok fazla söylenenlere göre Jocelyn'den daha altta kalıyor. *Doğu Ülkelerine Yolculuk*'un İzlenecek Yol'un yeniden tekrarı olduğu gibi ve Jocelyn'in *Vicaire Savoyard*'ın yeniden canlandırılması olduğu gibi acaba bu da M. Alfred de Vigny'nin *Eloa* şiirinin değişik bir hali midir?

Devamlı bir stil hızından dolayı bitkin düşmüş olan M. de Lamartine'in *Hikayeleri* eleştirilemeyecek kadar aşağıda kalıyor. Üzgünüm ki, onun bir tepki eseri olan *Halkın Danışmanı* benim tarafımdan şiddetli misillemeleri hak ediyor. Tek kelimeyle yetiniyorum. Toplumsal Cumhuriyet'e kadar, gökten gelen hareketle,

1 Rousseau'nun Emile ya da Eğitim ile ilgili dördüncü kitabında bir metindir. Vicaire Savoyard'ın İnançla Uğraşısı, din ağırlıklıdır. Fr.wikipedia.

kendini inişe bıraktıktan sonra, aynı etkinin altında karşı-devrim'e doğru tırmandı; rüzgar yeniden esse de birincilere, en iyilerine ait olacaktır; hep aynı kişi olacaktır. İyi sosyalizm ve kötü sosyalizm arasında daha önce bir ayırım yapıldı mı?

Raphaël'de, M.de Lamartine, pırıl pırıl tertemiz bir aşkın resmedilmesi nedeniyle ilgi gören romanlarının, çoğalan iffetsizliğe karşı bir savaş vermesi hevesindeydi. Belki de, Benjamin Constant örneğinde olduğu gibi az ya da çok şahsi, düşsel bir kurgu içinde, asıl hayatının birkaç anısını kaydetmeye niyetliydi; itiraf edeyim ki onun için gerçekten üzülüyorum. Ne olursa olsun, aşkın temizlenip arınmasıyla romandaki ahlakı düzeltip iyileştirme fikri mükemmel, M. de Lamartine'in kalbine yakışan bir durum. Ama burada, düşüncesinin sersemliği ile tekrar Jocelyn kendi hayatının içine yeniden bir daha düşer. Yeniden şeklen mistisizme dokundurma yapan Raphaël'e gelirsek, o derece ki daha müstehcenini hiç okumadım.

M. de Lamartine gibi bir adamı hafiflikle suçlamadığımız gibi, bazı ilkeler yerleştiriyoruz.

Tiyatronun ve romanın, sonuçta benim ilgimi çeken bütün erkek ve kadın aşıkları arasında tutkusuna az da olsa hak verip kutladığım güçtedir: Neden? Şöyle ki, iğrenç ve şiire aykırı olması bir yana, önemsiz olsun olmasın, şikayetçi olmayı hak etmeyen görevin, aşk uğruna feda edilmemesi şaşırtıcı olur.

Cid de Corneille'de, Rodrigue ve Chimène aşırı derecede benim ilgimi çekiyorlar: Her ikisi de çok yakışıklılar; bende büyük merak uyandırıyorlar; aşkları törelere uygun ve töreye uygun, meşru olduğu için mutsuzluk içermesi benim içimi burkuyor. Genç kızın ve genç adamın görevleri için yaptıkları fedakarlık, hem en ideal hem de aynı zamanda trajik olan her şeyi kapsıyor.

Polyeucte'de, Zaire'deki şartlar, Cid'dekilerle aynıdır; imgeleme yapma üzerine ahlaki iyiliğin öyle bir gücü vardır ki bu tra-

jedileri bozup güzelliğine gölge düşüren lekeleri artık çok fazla fark etmeyiz: İçimize yayılıp derinliklerimize işlerler ve acıma duygusu hissetmemize rağmen halimizden memnunuzdur.

Phedre'in Hippolyte'inden ya da Horaces'ların Camille'inden daha başka bir şeydir bu.

Kız kardeşinin katili, Horace, aile mahkemesi önünde çok suçlu olsa da, halkın gözünde masumdur. Camille'in acılarına katlanmak zorundaydı; beddualarından dolayı onu cezalandırmak zorunda kalır. Aşkı vatan aşkından daha üstün tutan, aşka daha çok önem veren bu kız artık bir Romalı değildir; babasından ve erkek kardeşlerinden tiksinti duyar; ailesinde bir leke gibidir, ölmesi gereklidir.

Hippolyte bir yerde şövalyelik ya da prenslik yapmayı tercih etse de, artık onu, Thésée'nin yapmadığı kadar, daha da çok ayıplayacak değilim. Oysaki babasının tamamen egemen olan tahakkümü altındaki yönetimin, politikanın, geçici bir aşka kapılmış bu genç adamı mahkum etmesine nasıl dayanılır? Bundan dolayı bana öyle geliyor ki aşk kendi kendini yönetemiyor, kendine hakim değil: Yani; şöyle ki görev de aynı şekilde egemendir ama aşktan daha üstündür. Daha kötü olan şu ki bu itaatsizliğin Thésée'ye haklılık vermesine neden olmasıdır: Duyguları tüm hayatı boyunca sıkı bir denetim altında olan bir oğulun, bir yandan buna cesaret ederken, diğer yandan düşmana yardım edip, bununla birlikte Phèdre hakkında çok iyi bir şekilde projeler yapması hakkında düşünmekte fayda var.

Mistik sevdalı Dante'nin bayağı çok gözetip kolladığı Françoise ve kuzeni'ne karşı hiç sempati beslemiyorum. Ruhun ve vücudun işsiz güçsüzlüğüyle üretilmiş bu eş aldatma konusu, romanları okumamı ve şehvetin gıdıklamasından hoşlanmamı mı sağlıyor? En az ilginç olan zinadan yola çıkacak olursak, bu en kötü zina türü değil midir?

Lucie de Lammermoor beni kendisine hayran bırakıyor: nişanlı, sadakatli, başka bir kocayı kabul ettiği zaman bile, Yüce Adalet'ten ayrılmıyor. Suçlu onu aldatan erkek kardeştir, öyle ki, hırsına onu feda ederek, görevi ve kadının hakkını, insan türünün mutluluğunu ve şükrünü oluşturan her şeyi kurban ediyor.

Her ne kadar Romeo ve Juliet'in durumuna üzüлp onlara acırken, onları ayıplıyorum ve onlar için ağlamıyorum da: onlar da babalık hakkına saygısızlık yapıp onu çiğnediler. Bu iki genç insan, gizli saklı töredışı bir evlilikle ailelerinin eski anlaşmazlıklarını çözüp halletmek için nasıl müdahale etsinler? Olan oldu! Böylece, Montaigne ve Capulet ailelerinin yıldır süregelen kalıtsal anlaşmazlıkları bitirilecektir! Zavallı bir aşka müdahale edenlerden değilim, ne papa yanlısıyım ne de imparator yanlısıyım; ama her iki ailenin de bu patavatsız sevgilileri cezalandırmaya haklarının olduğu düşüncesindeyim, onları öldürelim demiyorum ama onları cezalandırma işini din adamlarına bırakalım.

Paul ve Virginie'den öğreniyorum: Çocukluk çağının küçümsemediğini hissettiğimiz, enest bir ilişkinin soluk alıp verdiği, belki mümkün ama akla yatkın olmayan böyle bir aşkı seyre diyorum. Paul ve Viginie hayatlarının ilk on yılını, kız ve erkek kardeş olarak geçirdiler; ancak uzun bir ayrılığın arkasından, çok daha sonra birbirlerini sevdiklerini anlarlar. Ben, son anında onu kurtarmayı teklif eden çıplak gemi tayfasının kollarında, kalbinin üzerinde Paul'ün portresine sarılmış ölü haliyle Virginie'i çok fazla saf ve temiz buldum.

M. de Lamartine'in fabılı iki insan arasında cereyan ediyor: Rapha Êl, kişilik olarak bir tür Sténio'dur; Julie, kendisine kutsal bir görev edinen, fakat Tanrı'nın yüce şanı uğruna, aşkının affedilmesiyle birlikte sonunda dinini değiştiren, güçlü bir ruhu olan bir Avrupalı, düzeltilip doğrultulmuş bir Lélia'dır.

Oysaki yazarın fablında kullanabildiği birkaç stilden biri olarak gidişat hoş olsa da tamamen kuraldışı olarak sürüyor.

Raphaël ve Julie, Aix kaplıcalarında karşılaşırlar, Raphaël verem olmuştur, Julie'ye ise ona aşkın her türlü fiziksel yaklaşımını yasaklayan bir kalp hastalığı musallat olmuştur. Çok iyi de tahmin edileceği gibi, umut edecek hiçbir şeyleri olmadığı için birbirlerini bu şekilde severler. Genç adam kadının arkasından Paris'e gider, ona eşlik eder ve orda kadının bu platonik ilişkiye müsamaha gösteren, seksenlik ihtiyar kocası tarafından karşılanır. Altı ay boyunca birbirleriyle görüşür, birbirlerine yazarlar; birbirlerine deli olurlar, sonunda bu ayrılık onlara zor gelir, canlarına tak eder, Aix'de buluşmak için randevulaşırlar ve kadın ölür.

M. de Lamartine'in, Diderot'yu bırakmayan ve onun oldukça çok sabrını taşırmış olan, çok hoş, bal gibi tatlı, çok yapraklı bir stille oluşturulmuş 350 sayfanın üzerine çabucak özensiz bir şekilde çiziktiriverdiği bir temel yapıt gibidir bu.

Öncelikle nedir bu evlilik?

Genç, güzel, aşkla yanıp tutuşan ama rahatsız bir kadın olan Julie, hükmi süre olan birkaç sene sonra ona muhteşem bir miras bırakacak olan yaşlı bir bilginle evlenmeye razı oldu. Aslında evlenebileceği sadece mirastı. Adam onu rahatsız etmeden beklerken, durumdan memnun olduğunu, kalbine sahip olmanın ve gözlerinin verdiği zevkin onun için yeterli olduğunu söyler. Genç kıza elini uzatırken, bir karşı duruş sergileyip onu protesto etmekten de geri durmaz, ona veremediği bir *oğula* sahip olamadığından dolayı ve bir *kız* olarak ona sahip olmak istediğini, bir oğul için onu elde edemediğinden dolayı üzüntü içinde olduğunu haykırır. Ayrıca kendisi onunla evlenirken, *babacan* ilişkilerin dışında hiçbir şeye can atıp heveslenmediğini açıklamıştır, vs.

Gözlemlediklerim hakkında diyebilirim ki, sadece babalık duygusu söz konusu olduğu için, çok basit anlamda kimseyi kız-

dırmayacak ve tabiata hiç aykırı gelmeyecek bir durum oluşuyordu: Bu evlat edinmekti, sonra onunla evlendi. Gerçekten, işte o zaman ki, roman kopar, mümkün olanın dışına çıkar; ama bu tam olarak, M. de Lamartine ve benzerlerinde de kabul etmediğim şeydir. Bu nedenle, anlayıştan ya da entelektüel erkeklik gücünden yoksun olmakla onları suçluyorum: Yapıtlarındaki mantık, hakikat ve ahlak duygusu, yani tek kelimeyle şeylerin mantığına saygı göstermeye onları mecbur bırakır bırakmaz onları sessiz kalmaya da mahkum ediyoruz.

Bununla birlikte, etleri sarkmış ve çok yaşlı, tensel istekler açısından gelgeç bir kararsızlığa sahip bir adamdır o ve M. de Lamartine, saf bir yürek temizliği ile şunu itiraf eder: “Onun şefkati, kalbine beni bastırmakla ve saçlarımı bir kenara iterek alnımı öpmekle yetinmekten ibaret.” Böyle yapmak onun için yeterlidir: bu koca, yetmiş iki yaşın büyük açlığını büyük kelimelerle saklayan eski bir *hovardadır* ve daha iyisini yapamadığından elleriyle dokunarak rahatlıyor. İffetin ve erdemliliğin kaybolması için tasavvurun varlığı yeterlidir ve sözüm ona babalık duygusu, mahremiyle zinaya dönüşmüştür. İşlevi olmayan arzu ve iradeye yabancı bir engele takılmış, cinsel yetersizliğe düşmüş bu zoraki sevgililerin resminden daha ahlaksızca olan ne var o halde: İhtiyar adamdaki çökmüslük, kadındaki anevrizma, Jocelyn'deki papazlara özgü ant, neler oluyor?

Kocadan karısına geçelim. Pek az istediği halde, Julie evlidir; kişilik olarak ve eşinin şahsında, yararlanmasa bile, evliliğin kutsallığına saygı göstermek mecburiyetindedir. Oysa bu saygı sadece, anevrizmasının ona yasakladığı duyguların, bu bayağıca tatmin edilmelerinden vazgeçip onları yapmamak, ama tamamen arınmış, çıkar gözetmeyen bir adamın bütün aşkına karşılık kendini korumaktan ibaret. Platonik aşkı içinde kabalıktan uzak, nazik olan M. de Lamartine, sadece evliliğin tamamen ahlaki bir

şey olduğunu değil, ayrıca bu ahlaki olgu içindeki duyguların alışverişinin ancak ikinci planda kaldığını da bilmiyor değil. Vücudundan olduğu gibi, kalbinde de evliliğinin dokunulmazlığını muhafaza etmek onun görevi olduğu gibi, bunun Julie'nin zaferi, onuru, erdemi olması gerekiyordu. İşte burada yazar mantıklı olmasına, ilkesine, amacına bağlı olmasına rağmen roman tutturamaz: Daha uzağa gitmek imkansız.

Ama Julie *Avrupalıdır*; hiç orali olmaz; diğer taraftan üstadı ona orda izin verir. Ona der ki: Seviniz, modernleşiniz, ne pahasına olursa olsun mutlu olunuz. Altı yıldan beri, sağlık bahanesiyle kadın, kalbine göre bir sevgili ararken amaçsızca dolaşıp durur ve tam da o sevgili bulundu derken kadın da uçup gider! İşte, *Sizi seviyorum* ve *Size aitim*; bu kahrolası anevrizma olmasaydı o akşam birlikte uyuyabilirlerdi bile. M. de Lamartine iki sevgiliyi resmediyor; kapı kapıya oturmuşlar ve iletişim kurduktan sonra bildiğiniz gibi ellerinden ne gelebiliyorsa birbirlerine her şeylerini verirler, en azından ucunda ölüm var; peki M. de Lamartine'in resimlediği bu tabloda üstüne üstlük müstehcen hiçbir şey fark etmiyor musunuz? Lélia tereddüt etmemişti, demişti ki: Haydi işte öleceğiz! Ben Lélia'yı tercih ediyorum, Messaline'i tercih ediyorum.

Altı hafta boyunca, M. de Lamartine bize Raphaël'i tanıtır; kalp hastalığının aralarına mesafe koyduğu Julie'nin yatağının yanında, ona taparcasına büyük bir sevgiyle bakar ve haykırır:

“Oh aşkım! Alçaklar senden çekinsinler, kötü yürekli sen- den uzak olsunlar! Sen bu dünyanın en değerli rahibesi, ölümsüzlüğün elçisi, kilisenin ışığı! Senin pırıltın olmadan, bir adam sonsuzluğu tasavvur edemez ki!”

Kalp çarpıntılarına maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Julie, o zaman şu kilise ilahisi ile karşılık verir:

“Bir Tanrı var, o da aşk... Onu gördüm, onu hissettim. Benim sevdiğim artık siz değilsiniz, tanrıdır-Tanrım! Tanrım! Tan-

rım!-tanrım, sensin! Tanrım, ben senin için varım! Raphaël sen benim Tanrısai aşkım tapınışımsın!”

Ama bu Raphaël’i de tanımak lazım, Julie’nin insan-tanrısı. Raphaël genç, zavallı bir adamdır, doğuştan gelen birkaç yeteneği vardır, ailesi kendisini ona adamıştır ve yoksulluk içindeki babası, annesi ve altı çocuk, dünyada bir iş aramak yerine, yaşımlarını sürdürmek için babadan kalma bir tarlayı ekip biçip işlerken, onların kalan son birkaç kuruşunu kendi aşkı uğruna yer. Dahası, Paris’te birkaç ay yaşamını sürdürüp ayakta kalmak için annesinin evlilik yüzüğünü bir yahudiye satar; çok değerli olan bu kutsal anıyı satıp elden çıkarmadan önce baya ağladığı gerçek; ama sonunda Julie ile Bolonya ormanında yürüyüşe gittiği bir gün onu teslim eder. O durumda, açlıktan ölürken, julie ile bir gürgen ağacının altında, ditiramp bir şekilde aşka aşırı bir övgü yağdırarak şarkı söyler: Tanrım! Tanrım! Tanrım! Romanın bu yerinde, alçak sevgilisinin nazarında aptal ve korkak Raphaël’i tokatlamaya gelen, üstünde iş gömleği, ayağında kocaman ayakkabılarıyla bir abinin ortaya çıkmasını ümit ederdim: M. de Lamartine’de böyle ilhamlar mevcut değil.

Raphël, en küçük bir sorumluluk duygusuna sahip olsaydı eğer, on beş gün süren bu otel macerasının akabinde eğlendikten veya acı çektikten sonra, buradakiolguyu romancının keyfine bıraksam da, en mütevazı seyyar bir işçinin yaptığı gibi işinin başına dönmüş olurdu. Bununla birlikte bir romana sahip olamasak da, en azından M. de Lamartine’den her zaman devam edecek bir başyapıt ortaya çıktı. Her şey bir şekilde, kavgasız, şamatasız geçip gider, macera ise yazarı ve okuyucuyu hoşnut eden bir sonla başladığı gibi biter. Bu öyküyü okuyacak olan üniversite öğrencisi ya da yatılı bir öğrenci şunu söylemekten geri durmayacaktır: Aşk her şeyden üç kat daha azizdir, ayrıca Raphël’in yüce bir yüreği ve M. de Lamartine’in büyük bir dehası vardır.

XXIII

Çok aşırı derecede benim ilgimi çeken bu incelememe devam etmek isterdim; ama süre ve alan açısından kısıtlıyım, diğer taraftan kendi konumum beni çağırıyor. Vardığımız sonuçları yerine yerleştirelim o zaman.

Edebiyatta dehanın başka işler nedeniyle dalgınlaştığı, işleyecek duruma geldiği, dişil unsurun üstün geldiği her durumda, o vakit görevi, eğer ona sadık kalmasını biliyorlarsa, toplumun en düşük tabakasına kadar doğrunun ve iyinin ifşa edilmesini sağlamak olan, propagandacı ve halka yayıcı yazarlar, ikincil derecede yazarlar ortaya çıkar. Ama imgelem gücünden daha çok tutkuyla donatılmış olan, ruhun anlaşılması güç derin duygularını vermekten ziyade daha çok duyarlıymış gibi görünen, sağlığa ten yumuşaklığından daha az değer veren yazarlar, biçemin aşırılığı ile edebiyatın bozulup yıkılmasına ön ayak olurlar ve insanlığın gerileyip çökmeye başladığı noktaya ayak basarlar.

Başlıca iki temel çizgi onların ayırt edilmesini sağlıyor: Yetersizlikleri içinde, orijinal eserlerde kabiliyetlerini konuşturmaya, erotik konulara yönelmeye çalışırlar.

Doğal olarak her yazar ilk girişimci olmaya can atar, her şair yaratıcı olmak ister; edebiyat yaratısı her dönem aynı olamadığı gibi, istek dışı zorunlu duraklamalar olur, edebiyatçının, gösterişsiz bir niteliği olan halka yayma rolünü küçümsediği zaman işsiz kaldığı vakidir.

M. de Lamartine işsiz bir edebiyatçı değil mi? Ya Victor Hugo, hala yüksek biçem gücüyle, Katolik orta çağdan, mısraları için konuların arkasından koşarak müslüman Doğu Ülkelerine yol alıyor ve ayaklarına serilmiş devrim'i görünüyor. O da mirastan yoksun, lirik kalmış, nasipsiz bir şair değil mi? Ya cehennemin özgürlüğe kavuşması, Ruh'un uyanışı, meleklerin düşüşünü hayal eden başka dünyanın lirik ozanları; MM. Soumet, de Vigny,

Laprade. Biz: “*Kahrolsun emekçiler!*” diye onlara bağırdığımız zaman, kendi yüzyıllarını gerçekten hak etmeyi, mısralarıyla gelecek kuşaklara layık olmayı düşünüyorlar değil mi?

Devrimin, gösterişten uzak yazılmış ama halk tarafından okunan küçük olaylarıyla dolu tarihi içinde, Villiaume’ninki gibi, Marco Saint-Hilaire’in az ya da çok efsanevi öykülerinde, Pierre Dupont’un şarkılarında ve Lachambeaudie’nin ahlaki düşüncelerinde; icatçı bir toplumun ağzını açarak hayranlıkla baktığı, dünyadan el etek çekip Akademi’ye gömülen bütün bu eserlerin içindekinden çok daha fazla deha ve edebi hayat var.

Edebiyatın ileri gelenlerinin şu perişanlığına bakınca, bunun onlara eşlik eden kadınlardan kaynaklandığını tahmin etmek kolay.

Kadın eğitendir; onun toplumsal bir görevi ve edebi hareket içinde bir payı var. Çünkü sözle, şiir ve sanatla ahlak kendini gösterir, çoğalıp yayılır. Ama burada yine de her zamankinden daha fazla kadının, eril dehanın ciddiyetiyle desteklenmeye ihtiyacı var: Erkekteki akıldan güç alan bir kılavuz bulmak yerine, sadece zayıflıklarının bir göstergesi, aşka meylinin kışkırtıcı etkeni ile karşılaşırsa yitip gider. Önce bir kahramana benzeyecektir, çünkü kadınsallaşan erkek onun eşiti olacaktır. Yavaş yavaş düşüncesine tamamen boyun eğdiren erotizm yüzünden edebi nimfcil¹ tutku (yani edebi aşırı şehvet duygusunun) içinde kendini bulacak ve o zaman da özgürlüğüne kavuşmayı, cinsiyetlerin eşitliğini, mükemmel aşkı hayal edip duracak sonra da Coty-to’nun karanlık sırları içinde kaybolup gidecektir.

XXIV

Bayan ROLAND

Manon Phlipon, bir hakkakın kızı olarak Paris’te dünyaya geldi; Rousseau’nun ekolüyle şekillenmiş, hayalperest bir ka-

1 Nemfomania yani kadınlarda görülen aşırı cinsel istek anlamında

faya sahip olmakla beraber, öncelikle Hristiyandır, sonra duygu yönünden felsefecidir, hayranlık derecesinde cumhuriyetçidir, ama duygu ve ideal her zaman ona egemen olmuştur. On yedi yaşındayken, tanrının ona göndereceğini umduğu Sant-Preux'yü beklerken Roland de la Patière adlı Wolmar (Rousseau'nun La Nouvelle Héloïse'ında Julie'nin evlenmiş olduğu) gibi biriyle evlenir; kocasının işbirliği ile imalathaneler ve ticaret hakkında kitaplar kaleme alır. Sonra birdenbire kulüp üyesi, Hükümet kadını, bayan parti şefi, hizmet etmekten daha çok milleti kışkırtır, politikada beceriksiz olduğu kadar zavallı müdahalesi ile kendisine ve kocasına Gironde'u¹ kaybettirir: İşte, iki satırla Bayan Roland.

Onda övdüğüm, hoşlandığım taraf, cinsiyetine özgü tavırla, ideali ve duyguyu, devrimci Yüce Adalet'in gelişimine katarak, ona katkıda bulunmasıdır; başka silahları kullandığını ve üstelik akıl gücüyle de hareket ettiğini ileri sürdüğü andan itibaren rolünün içine etti.

Ona sağlanan gerçekliği su götürür uydurma anılarla, ancak onun partisiyle ve tek bir dava ile onu yargılayabilirim; ancak bu dava kesin sonuca gider ve onu tamamıyla tasvir edip anlatır, onu ve arkadaşlarını da. Bir Girondin olarak onda derin ve gizemli bir aşkın var olduğu farz edildi: Kimse ne olduğunu söyleyemiyor. Kabul ediyorum ki, meşguliyetler içindeki hayatı, yerinde duramayan ruhu, kocasına saygısı, ününü devam ettirme kaygısı, kadın ve genç kızın bastırmak zorunda olduğu coşkunluğun zavallılıkları bitinceye dek onu korurlar: Aşk için yapmasını en iyi bildiği şeyi, övgü ve onur için yapmasını mıydı yani! Eylülde kan gölünün içinde dünyaya gelmiş olan Gironde partisi, belki dört aydan daha fazla gücünü koruyarak belki de Cumhuriyeti kurtardı.

1 Fransız Devrimi'nin siyasi bir grubuna adını veren bir isim.

Bayan Roland ve Girondinler bir arada ne anlam ifade ediyor diye soracak olursanız; parti olarak diyebiliriz ki bir kadın portresini yansıtıyor.

Yetenekleriyle olduğu kadar, fikirleriyle de temsilciliğini yaptığı, Gironde daima sempatiyi kazanmıştır; bununla birlikte onun acınacak bir karaktere sahip olduğunu düşünüyorum.

Federasyonlar tarafından dile getirilen 89 düşüncesini Jacobinlerden (Fransız Devrimi'nde aşırı devrimci Cumhuriyet yanlıları) daha iyi koruyup sürdürdü; ama o kadar çok az anlıyordu ki bu düşünce onda çok belirsiz ve sallantıda duruyordu. Bu yüzden FEDERALİZM adı altında mantık görüntüsü vererek, Fransa'nın parçalanmasını istemekle onu itham ettiler.

Gironde felsefecidir ve Robespierre'in, haklı olarak tatsız tuzsuz, bayağı fıkralarıyla alay eder; diğer taraftan, kuşkucu nitelikteki gösterişli yapmacıklık, üstelik *rüşvetle* itham edilir; halk ruhunun yönetimini ele almayı, kendine hukuku ve ahlakı savuna bir görüntü vermeyi, fikrini savunmasını beceremez ve bayrağı nasıl taşıyacağını bilmez.

Gironde partisi, şiddete yol açacak derecede devrimcidir, tah-tın yıkılmasına onay veren odur ve ılımlı olmakla suçlanır.

Jacobinlere rağmen, Avusturya'ya savaş ilanı yaptırır, bu doğru bir taktik olmuştur: zafer onu haklı çıkartır ve ihanetle suçlanır.

Politikalarının üstünlüğü ile zorunlu bir onamayla *Devlet Adamları* partisi adını alır ve bu Devlet adamları, durmadan şahsiyetlerle, özel çekişmelerle uğraşıp dururlar. Marat'tan korkarlar, Danton'u tanımazlıktan gelirler, Robespierre'den nefret ederler.

Bu partinin karakterinin bu denli fikriyle uyuşmaması, nereden kaynaklanıyor? Bu fikir özünden ona doğan bir şey değildi; fikri takip ediyordu etmesine ama onu taşımıyordu: Girondinlerden bahsederken genel olarak diyebiliriz ki, konuşmalar da aktif

olarak davranmasını hiç bilmiyorlardı ve bu sitemin gerçeklik payı vardı.

Antikiteye hayranlığıyla, edebiyatı ve güzel hitabetiyle ütopyaya meyleden, sanat dolu, zarif tabiatlı konularla şekillenmiş, burjuvazi seçkinlerinden olan Gironde, sonuçta, dişil unsur niteliğini taşıyan, devrimin idealist partisiydi.

Bir yandan çenesi düşük Robespierre ve Jacobinler, Gironde partisine göre eski rejim formlarından ve despotizmden daha mı uzaktılar, ilkeler açısından daha mı güçlüydüler, onlardan daha mı fazla eylem adamıydılar? Tamamen tersine: Başkalarını kıskanan, orta değerde, yetersizliğin, monarşik taklidin, güçsüz, otoritesiz sertliğin, kavrama gücünden yoksun bir dogmatizmin partisidir. Eğer Girondinler Devrimin *kadınsı* karakterlerini temsil eden bir tarafıysa, o zaman Robespierre ve adamları hadımlaştırılmış olanlardır. Bu geleneği yineleyen 1848 Cumhuriyeti, bunun en acıklı kanıtını göstermek zorunda kaldı.

Ama Jacobinler halka çok yakınmış gibi duruyorlardı; Montagne ile kendilerini özdeşleştirerek, ağırbaşlı sadelikte tutumlar sergileyerek, bakımsız sakallar, bıyıklar ve asık suratlı yüzler göstererek, güya fikirlerince, eril unsur, devrim'in adil koruyucuları oldular. Geçici zaferleri olduğu su götürmez.

Girondinlerin Ejerilerine, yani güzel olan, anlamlı konuşan, tutkulu bir kahramana sahip olmaları neden bu kadar şaşırtıcı? Demek ki olmalıydı, oldu. 93'te Fransız Devrimi'nde Robespierre'in etrafındaki meclis üyelerinin, 48'dekilerin George Sand'ları olduğu gibi, onların da bir Théroigne de Méricourt'ları yok muydu? Bayan Roland'ın ihtişamını ve bahtsızlığını, durum ve koşulların mantığında bulabiliriz. Bir eliyle kral egemen bir yapıyı deviren, diğer taraftan Marat'ı ve eylül kırımcılarını¹ tehdit eden partinin yüce yazgılı kadını, iyi bir kraliçeydi.

1 Fransız Devrimi'nde 1793'te Paris tutukevlerinde siyasi tutukluları toptan öldürdüler.

Bayan Roland'ın etkisinin işaretini kocası için 10 Haziran 1792'de kalem aldığı *Krala Mektup* verdi.

Tüm tarihçiler bu koşuklu namenin, beceriksiz, otoriter ve yaralayıcı tarzını, yerinde duramayan enerjisini fark ettiler. Bir kadın bundan daha kötüsünü yapamazdı. Bu eserdeki çocukça şeyleri daha iyi anlamak için, Mirabeau ve Sieyès tarafından ilham edilmiş, söyleyip benimsetilip sonra da kaleme alınmış Fransa'daki 1789 Anayasa Meclisi'nin eşsiz ünlü mesajları ona yaklaştırıp aralarında koşutluk kurup birbirleriyle karşılaştırmak gerek. Stil içinde görünmekten sakınan ve ancak şeylerin içinde var olan sarsılmaz kesinlikle birleşmiş en gerçek, en derin saygı duygusu burada bayağı kesinkes olarak galip gelir; orda tamamen şeklen olan kavrayış gücü, Gironde partisinin artık duruma hakim olamadığını gösteriyor ve olayların onun gözünden kaçtığına görülmesini sağlıyor. Krallık da yürekli bir iş kovuşturucu gibi Anayasa Meclisi'nden yana; boyun eğip itaat eder; böylece Gironde partisinin ayağını kaydırıp onu ekmeğinden eder.

Bu andan itibaren, Bayan Roland'ın etkisi seçkin salonuna çekilip kapanır kalır. Cesaret göstererek, çabalayarak sönüp gider, ama gösterişsiz değildir. Giyotine gidinceye kadar, yüksek sesle tumturaklı konuşmaktan kendini alamaz: *Hey özgürlük! Senin adına ne cinayetler işleniyor!* Bu en önemli anda, oldukça kendini yüksek gören, küçümseyici, hemen hemen Lucile de Camille Desmoulins kadar güzel, dullara özgü beyaz kıyafetleri içinde, tek bir damla gözyaşı dökmeksizin, tek sözcük etmeden, giyotine giden talihsiz Marie-Antoinette'i bana hatırlatıyor. Marie-Antoinette, krallığa, Bayan Roland'ın partisine yaptığından daha az kötülük yapmadı; eşinin beş para etmezliği içinde onun en azından mazereti vardı. Suçlamanın ispat edilmekten uzak olması mümkün; kötü bir evliydi, düşüncesiz ve hafifti; hiç olmazsa kadın olarak karşımızda, Bayan Roland adında bu yarı erkeğe

nazaran giyotinin karşısında daha yüce bir tavır sergiliyor. Burada günahkar stoacıya üstün gelip onu bastırır: Neden? Çünkü tek kelimeyle, kadının yüksek saygınlığını yeniden elde etmek için ona bir saat yeterlidir, diğerinde ise, yapmacıklı erkeksi gücü kendininkini kaybetmesine yol açtı.

Denebilir ki, Bayan Roland'ın, Charlotte CORDAY gibi, onun devam ettiricisi, intikamcısı vardı. Bu kadınlardan biri diğerinin eksikliğini giderip tamamlıyor: Aynı katı karakter, aynı ün ve güce susayış tutkusunu, aynı muhalif partiyi küçümseme tavrı; nitekim ölümün karşısında aynı yürekli duruş. Sadece birincinin özgürleşmesi vicdanının ötesinde kalırken, ikincisi kendine tam özgürlük vermiştir.

Charlotte Gorday d'Armans, Bayan Roland ve örneğinde olduğu gibi, siyasi bir rol oynamak için, bu amaçla bakireliğini kötüye kullanmada şaşılacak derecede tecrübeli olmakla birlikte, bir aday, baş-orospu, yalancı, miskin, masallardan bıkmış, mace-racı, kibarımsı bir karakter olarak kendini adlandırıyordu: Marat'ın katlini bu şekilde gerçekleştirdi. Caen'de, Girondinler'in yaşadığı yerde, Barbaroux ile sıkı fıkı ilişkileri vardı, Péthion ile de aynı şekilde olduğu söyleniyor. Bu detaylarla bilgilendirilip çok iyi yetiştirilmiş olan Thibaudeau ve Doulcet de Pontécoulant her zaman onu doğrulamışlardır. Özgürlüğüne kavuşması uzak tarihtiydi; korkmadan çekinmeden tam zamanında sonuçlarını elde etti. Bununla birlikte Allahın yarattığı bu kadında aşk yok. Girondin aldatmacalarına kanıp kendini yeni Judith sanıyordu, Montagne'a karşı Paris'in bir tepkisi olarak Marat'ın ölümü kaçınılmazdı ve kendi varlığını ve buna bağlı olarak umudunu bu boş plan üzerine inşa etti. Ne Girondinler, ne çok fazla akıllı bir Charlotte Corday önünde durulmaz bir akıntıyla sürüklenip giden Devrimi anlayamasalar da, ihtiyat duygusu kendini bırakacağı ana kadar akıntıyı takip etmeyi emrediyordu. Şimdi burada

Gironde'un taşkınlıkları üzerine yeniden Girondinlerin konvansiyonel kurul merkezi Plaine'deki adamların idare etme üstünlüğü patlak verir.

Plaine, hiçbir yoruma kaçmadan direk olarak diyebiliriz ki kralın ölümünü oy verip onaylayan Sieyes ile kişileşip simgeleşmiştir; sayım suyum yok deyip birbiri ardı sıra gelen yenilerden kendisinin sorumlu olmadığını bildirerek Girondinler, Hébertisteler ve Dantonisteleri olayların durumuna istinaden, devrim mahkemesine gönderir, üç gün içinde Anayasa'ya oy verip kabul eder. Bağımsızlık tanrıçasının önünde selam durur, Yüce Tanrı'nın bahşettiği bu doğuma eşlik eder; sonra Catherien Théot'nun mesihi hakkında, Barrère'in ilişkisiyle ilgili kahkahalarla gülmekten bayılırken, Robespierre ve Jacobinleri bir fiskeyle yere serer. Bütün bunlar şüphesiz pek kahramanca değil; ama Girondin yaygarası, ama Jacobinlerin tasfiyesi, ama Marat taraftarı maratistlerin kalabalık ayinleri mi diyelim, peki bunlar mı kahramanca oluyor? Güç mücadelesi veren partiler arasında en güçlü olan, rakiplerinin aptallıklarını, kendi niyet ettikleri şeylerin yararına kullanmayı ve duygularına hakim olmayı en iyi bilen değil midir? Plaine'de yürekli insanlar da vardı: Féraud ve Boissy d'Anglas bunu ispatlıyorlar. Elbette biliyorlardı ki, Gironde ve Bayan Roland, Jacobinler ve arkasından gidenler, Devrimde halka dayanan aşırı taşkınlıkların olduğunu, onları zapt etmek artık mümkün olmadığı zaman sakinleşmelerini beklemek gerektiğini hiç idrak edemediler; cinayetler işleyerek despotizme ve anarşiye çözüm bulunmaz, bu şekilde onlara son verilmez. Partileri oluşturan insanlar değildir, insanları oluşturan partilerdir; bir ulusu harekete geçiren iki öfkeli çılgınlık arasında, sadece ihtiyatlılık ve sessizlik çılgınlığı için teşebbüste bulunulup önlem alınır, sükunet karşısında temkinli davranmak gerekir. Marat öldürülünce, Hébert hiç zorlanmadan, riske girmeden hareketin lideri oldu: Bu da tabii ki Charlotte Corday'ın cinayete doğru gitmesine yol açtı.

BAYAN DE STAËL

1839'da, Almanya ve *Fransız Devrimi Hakkında Derin İncelemeler*'in okumasına başlamadan önce, ünlü olma olgusundan hareketle, Fransız Akademisi'nden Bay Dioz'a, Bayan Staël hakkında ne düşündüğünü tüm saflığımla dile gelerek sordum. Sıkıntımı alt etmem ve başladığım bu girişime son vermem artık imkansızlaşmıştı.

Bay Dioz gülmeye başladı ve bana dedi ki "Bayan Staël'in ününe en çok hizmet eden, dönemin edebiyatçılarından biri olan arkadaşım Andrieux ile ben de aynı senin durumundaydık. O asla güçlü, ateşli ve içten bir heyecanla dolu olmadı. İşte bizim başımıza gelen de aynen budur. Bu kadını, tutulup beğenildikten on beş ya da yirmi sene sonra, öncelikle bana çok büyük bir zevk veren eserlerini bir daha yeniden okumayı aklımdan geçirdim ve sizin gibi bastırılıp önlenemez bir bıkkınlık beni sardı. Tamamıyla aynı şeyi bana itiraf eden Andrieux ile bu duygumu paylaştım. Bu kötü rastlantımıza dayanarak şiir yazdık, ama tabii bununla övünecek değiliz. Bayan Staël'i en iyisi rahat bırakıp dokunmayalım ona."

Böylece geçerken söyleyelim, ünlü dişil kişiler gelişip yetişiyor ve düşmeden, batmadan ayakta duruyor. Olgunluğa erişmiş olan, onlardaki beceriyi izleyen, gençlerden en iyi olanların, kararlarını değiştirmeye artık cesaretleri yok; yeni yetmeler ve kadınlar arasında, bir Staël'in bir Napolyon'un koltuğunu sallaması akıllarda yer etmiştir.

Bir kadın ki, bulunduğu mevkiinin ve varlığının bütün avantajlarıyla kuşatılıp donatılmış, eşsiz mükemmel bir eğitim almış olup, bilim ve deha bakımından en seçkin insanların arasında yaşayıp, bir çöküş döneminde, ya da ne diyelim, halkın anlayacağı dille, halka yayma döneminde, inceleme, roman veya de-

neme formunda okuma özetlerini, konuşmalarını, mektuplarını ve izlenimlerini yayımlamaya muktedir olsun. O, faydalı olma yeteneğine sahiptir ve tabii olarak yazarlığı ile övgüyü hak ediyor. Tabiat kadın ruhunu farklı bir ruh yapısı şeklinde oluşturduğundan, erkeğin ruhu, onun ruhunun ne yazık ki kendini göstermemesinin sebebini ve sessiz kalmasının nedenini anlamaz, anlamamıştır da. Kim bunu inkar edecek ki. Gözlemde bulundum; kadın genel olarak erkekten çok daha sadelikle, akıcı ve incelikle konuşuyor: Öyleyse o hem konuşsun, aynı şekilde hem de yazsın. Ona bunu yapma yetkisini veriyorum ve de onun bunu yapmasını istiyorum. Ama dişil zekasının doğal mayasıyla, zekası oranında kendine yakışır şekilde bunu yapsın. Çünkü ancak bu şekilde bize yardım edebilir, bizim hoşumuza gidebilir. Yoksa ona uyarıda bulunup sadede gelmesini isterim ve onun konuşmasını yasaklarım.

Hemen hemen bütün kadın yazarlarda hatalı olan şey, kusur, erkek olmayı istemeleridir. Ve cinsiyetle değil ama ondan daha önemlisi zeka olarak erkek olamıyorlar tabii. Böylece kadın unsurunun da altına iniyorlar. Devrim hakkında, Bayan Staël, hoş olduğu kadar faydalı bir şey yapmayı başardı, bu, belgeleri ve küçük tarihi olguları, ayrıntıları bir araya getirmektir: Bir Devlet adamı gibi Derin İncelemeler yapmak istedi, ama bize hiç de bir şey öğretmedi. Olaylar yüzünden kulakları sağır olmuş insanlar Maistre ve Chateaubriand gibi düşman saffına katıldıklarında, Laharpe ve Royer-Collard gibi düşman önünden geri çekildiklerinde, Suzanne Curchod'un kızının ne söylemesi gerekebilirdi ki?

Bu tanıklıkla yetinebilirdim: Bununla birlikte, şu son yıllarda, bilincimin aklanması amacıyla, kadın hakkında, çok net, kesin bir fikre sahip olmak istedim; Bayan Staël'in başyapıtı olan, benim de okumuş olduğum Corinne gibi, sıkı fıkı, senli benli eserlerine göre kadınları yargılamak gerekir.

Corinne, çok iyi anlaşılacağı üzere Bayan Staël'in kendisidir; şair, ressam, caz yaparcasına doğaçtan konuşan, şarkıcı, dansçı, harp çalgıcısı, komedyen ve trajedici, özellikle Bayan Staël'in annesi olan Suzanne Curchod'un da eski mesleği olan eğitimci ve bilgidir.

Bayan Staël tarafından geliştirilmiş olan roman formundaki savunması şu soruyu önümüze getirip dayıyor: Corinne (Bayan Staël)'inki gibi bir deha, aile yapısının annelere ve eşlere (kadın) sunduğu basit, sade yaşam biçiminden, bu şekildeki bir varlık durumundan memnun olabilir mi, olamaz mı? Eğer öyleyse, buna göre toplum kadına karşı adaletsiz olmuyor mu?

Neye cevap vereyim şimdi, elimde Corinne romanı, mevcut olan sözde bir deha değil; destek sağlamak için bir araya getirilen parçalar kesinlikle mevcut olmadığına işaret ediyor; yazar tarafından ortaya çıkarılıp gösterilen, edinilmiş yetenekler, kadının yüksek onuruna olduğu kadar, tabiattan gelen özüne, ruhuna zarar verirler. Öyle ki, Corinne örneğinden, cinsiyetin tüm insanlığa seslenirliğini, evrenselliğini çıkarmak gerekirse, cahillik içinde kalmak, bunun içinde deha aracılığıyla, sağduyuyla ve onu ayırt eden hidayetle, hayatının mutluluğunu ve bizim kendi hayatımızın huzurunu tehlikeye atmaktan daha güvenli ve geçerli oluyor.

Corinne romanı iki kısımdan oluşuyor. Yazar birbirine karıştırıp karman çorman edip, arta arda sıralayıp almaştırıyor.

Birinci kısım, bu ülkenin sefilleri ve soyluları üzerine, onları aşırı övüp göklere çıkartan yani ditiramp metinlerle, sipariş üzerine bütün falcılardan edildiği gibi, İtalya'ya yolculukla ilgili, *cep kılavuzu* ya da el kılavuzu, rehber türü bir şeyden ibaret. Şurasında burasında edebiyat üzerine doğru dürüst birkaç düşünce, yöntem, okuduklarından seçmeler ve yazarın konuşmaları var. Ama beylik sözlerden dışarı çıkmıyor.

İkinci kısım, yani gerçeği söylemek gerekirse, roman diye

adlandıramayacağım bir stilde yazılmış, absürd bir şey olmuştur. Eğer Corinne ya da onun aşkı olan Lord Melvil'in aklı başında bilinçli tek bir anı olsaydı, o zaman bu roman olmayı hak edecekti. Lamartine'in *Raphaël*'i gibi ilk günde bitip tükendi, ikinci gün, üçüncü gün, iki de bir nefesi kesildi, tükendi, tüketti durdu. *Raphaël*'de olduğu gibi, kişilerin tiksinti verici ahlakını, haya duygusunda, incelikte, güzellikte, akılda, en bıktırıcı usandırıcı boş lafların ve anlamsız tek düze duygusallığın altında tanınmayacak hale gelinmiş, sürekli devam eden bir bozulmayı da katın buna.

Corinne özellikle sevilme beklentisi içinde değil; sevilleceğini tahmin ediyor ve bununla birlikte ihtiyatlı davrandığına inanarak bütün yaklaşımlarda bulunuyor, pasını veriyor: Rousseau'da başlayan bu kadınsallaşmanın sonucunun Gironde'la devam ettiğini gördük. Din, ahlak, felsefe, siyaset, edebiyat, güzel sanatlar, her şey hakkında düşünce yürütüp duran bir kadın, bilgiçlik taslayan aptal bir kadının elde etmediği ayrıcalıklara sahip olur. *Onun mahareti*, bu kelime Corinne'in ağzında sürekli tekrarlanıp durur; tamamen ağırbaşlı olması bir yana; o doğal bir kadındır. Hakiki ismiyle kendini tanıtırken, dini görevinin onunla evlenmesini engellediği Lord Melvil'i kaybetme riski ile karşı karşıya olduğunu bilir. Ama bu tecrübeye atılmaktan kendini sakınır ve acınacak durumdaki sevgilisini alev alev tutuşan tutkusunun içine sokup ona yüklenmeye çalışır. Arkasından Lord Melvil onu terk edince arkasından koşar, görünmeden onun evlilik törenine katılıp onun evlenmesine tanık olur, üzüntü içinde İtalya'ya geri döner.

Bayan Staël'in gönlüne göre bir erkek, bir kahraman olan Lord Melvil' e gelince, uzun zaman Corinne için iç çektikten sonra ve ona evlilik sözü verdikten sonra, kallesçe, korkakça onu yüzüstü bırakan, sözüne ihanet edip başkasıyla evlenen, zavallı, kukla bir tip, karaktersiz bir yaratıktır. Genel bir gözlem sonucu durum budur. Romancılar tarafından tasarlanmış olan insan

karakterlerinin gücü, erkeklik gücünün altında kalıyor. Lord Melvil'in yerine, Londra şehrinden gelen ilk burjuvaları koyduğunuzda, hemen ilk andan itibaren, şu basit yargıma dayanarak diyorum ki, kendini beğenmiş bu gülünç kadını başlarından atıp giderler, ondan kurtulurlar. "Güçlü olabilecek misiniz ey Corinne! , bir İngiliz kadın gibi yaşamak amacıyla parlak başarılarınıza sırtınızı dönerek, zaman zaman güzel sanatlara olan derin sevginizden, tapınmanızdan dolayı ev işleri ile karıştırsanız bile? Hor görüp küçümsediğiniz kadınlarımız, o kadar ev işlerine yatkın, o kadar ev kadınıdır ki, genellikle müzik, dans ve edebiyatla moda olsun diye eğlenir oyalanırlar. Örnek olarak her bakımdan onlara yardımcı olunuz. Çok yüce bir kadın olan Junon olsa bile, çok bilgili Muzler, çok akıllı Minerve, çok güzel Venüs olsa bile, gerçek centilmen bir erkek ona içecek bir bardak çay vermeyi hiç düşünmeyecek. İngiltere'nin baş leydisi olmak ister misiniz?"Düşünceler açıklanıp anlaşıldı, Corinne kabullendi, her şey son buldu; ama Bayan Staël davasını kaybetti. Bana güvenin, inanın ki Staël olmayı hak ettiği, çok az bilinen bir başka yapıtını bana aktardılar. Onu okumayacağım: Bayan Staël'i rahat bırakıp dokunmayalım ona diyorum.

Bayan Roland gibi aynı şekilde Bayan Staël de parti lideri gibi bir şeydi. Temsil ettiği fikir askeri despotizme bir tepkidir; söylendiği üzere, birincinin Barbaroux'u olduğu gibi ikincinin Benjamin Constant'ı vardır. Kadının, bir sevgilim olmasın, küçük bir aşk macerası yaşamayayım diye bir fikri yoktur; bu onun zaferi olsun, çünkü çok istediği bir şey bu; ama bununla birlikte bu onun zavallılığının bir işareti olsa da. Bu isyankardan, gücüne çok düşkün bir fanatik yaratmak Bonapart'a o kadar ucuza mal oldu ki! Ama cinsiyetleri birleştirip bir araya getiren karşıtlık yasasına göre, erkeklerin en erkeği her zaman kadınların en kadın olanını tercih edecektir; Bayan Staël'i hor görüp küçümseyen,

hem imparator hem de bir koca olan Napolyon, Jozefine'e iki kere taç giydirir. Haydi, eşitlikten bahsedin bakalım!

XXVI

BAYAN NECKER DE SAUSSURE

Bununla ailede davranış tepkisi türünden bir manzara sunacağız; yüksek sosyete hayatındaki kadın, sofü kadın açısından; ama şeytanın hiçbir kaybı olmaz, yani her şey er geç ortaya çıkar, kimseden hiç bir şey sonsuza dek saklanmaz.

Bayan Necker de Saussure, Saussure adında ünlü bir fizikçinin kızıdır ve Bayan Staël ile hısımlık olarak akrabası, kuzenidir. *Gelişimsel İlerlemeci Eğitim* ya da *Hayatın Akışının İncelenmesi* 3. Cilt. 8, başlıklı çok bilinen bir kitabın yazarıdır. Bağımsızlık duygusunun Bayan Staël'den daha az dile getirildiğini, bu nedenle onun karakterinin, fikirlerinin ve stilinin daha sağlam, daha güvenilir olduğunu görmemiz bir yana, onunla bir kişi arasında bir anlaşmazlık olduğunu fark etmek için bu eseri tesadüfen dahi açmak yeterli. Bununla birlikte bu ağırbaşlı edaya fazla bel bağlamayın: Genç kızlara öğrettiği ve dininin ona benimsetip kabul ettirdiği, kitabını eğitim kurumlarına da tavsiye ettiğim Bayan Necker, cinsiyetin bizzat kendi lehine olduğu hiyerarşi yasasına öyle çok da boyun eğip katlanmaz. Kiliseden esinlenmiş bu vâizin eğitim bilim uzmanlığı, sevimlilikten, cana yakınlıktan uzaktır; yani diyebiliriz ki Rousseau'nun sarılık hastası olmuş kadın Julie'si, erkeğe ve aşka sevgi ve hayranlık besledikten sonra, birden kadın nezdinde en iğrenç iki duyguyu ele alıp incelemeye başlar; cinsiyetinden iğrenmesi ve bizim cinsiyetimizin ölçüsüz, sınırsız arzusu. Keşke, isterim ki bu parşömen kağıdı gibi buruş buruş, kırış kırış suratlı pietisler(Protestanlığın gizemci bir koldan olan) yerine, Madeleine'ler ve Aglaé'ler yaşasın! Bunlar hiç olmazsa bize kadını hissettiriyorlar; başkalarının erdemi,

ancak mezarı anımsatan haçların üzerinde kendini göstermeye yarar. Bayan Necker, disiplini ve çok derin bilgeliğinden gelen ilmini yayıp saçar, fizyonomisini, ondan istediğimiz ve bir kadının verebileceği tek şeyi, kadının içindeki en harikulade şeyi, erkeğin aklını başından alan, tutuşturan, hayranlık verici bu kendine özgü yapısını göstermeyi unutmaz. Eserinde, paha biçilmez değerde, ayrıntılı olarak verilmiş birkaç müşahedede bulunsa da, onu anlıyorum. Toplamda iyi yürekli Bayan Le Prince de Beaumont ve onun Çocukların *Dükkanı* 'nı, bu kuruyup dökülmüş Anglikan tarzına tercih ederim.

Bayan Necker'in içinde kıvranıp durduğu fikirlerin üslubunu ve yapısını incelemeye hiç ara vermeyeceğim; onun düşünme dizgesi, öğretisi onun tekelinde değil ki. En azından Hristiyan ve Protestan yanıyla, Tanrı lütfunun, hidayetin yol göstericisi, tanrıbilimci aziz Paul'e, kendinde içkin olan ve doğuştan gelen Yüce Adalet duygusunu yansıtır gösteren, böylelikle Rousseau'nun gerisinde kalan, düşme günahı dogmasına dayanır. Bayan Necker'in bireşimsel ve merkezi bir düşünme sistemi yoktur; kitabı kötü bir şekilde hizalanıp açıklanmış olmakla birlikte, aynı eşdeğer derecede tutkulu ve iddialı olan felsefi kavrama gücünden ve menzilinden yoksun *Gelişimsel İlerlemeci Eğitim* başlıklı kitabının anlayış hissi bile yok. Aslında Katolik Sofuluk taşıyan eserlerin tarzına sahip olup, *Ahiret Mutluluğunun Yollarını Sürüp Götüren Melek* diye adlandırılabilirdi; eğer kalvinist mezhep inancı, tevazu ve sadeliğe karşı olmasaydı.

E! O halde bu yazarı sadece toplu halde detay özetlerini sunma düşüncesinden dolayı yargılayabiliriz. Ayrıca tüm akıl gücünü uyguladıktan sonra, bu güç, varlığını büyük şeylerde olduğu gibi küçük şeylerde de aynı şekilde kendini gösterdiği zaman, tam on ikiden vurmuş gibi binlerce kez hizmet edecek olan birkaç alıntıyla, aktarımla yetinelim o zaman.

Gelişimsel İlerlemeci Eğitim adlı eserin üçüncü cildin münhasıran kadınlara vakfedilmiştir: Yazar konusunu en iyi şekilde tanıtmayı görev edinmiştir, amacı, işi budur. Metnin pasajlarından aktarımlar yaptığım Bayan Necker, kadındaki zekanın, anlama gücünün astlığını, bir an bile bu astlığın toplumsal yazgı içinde, onun haklılığına, sağduyu sahibi gibi görünmesine olanak vermesini beklemeksizin, çok sıkıntılı, epey yürek burkan acıklı bir edayla, bu gerçekliği itiraf eder; devam ediyorum.

“Kadının dünyasında tam bir açık yürekliliğe rastlanması nadirdir,” der Bayan Necker.

Bu durum gerçekten böyle; ama peki nerden geliyor bu az rastlanırlılık, madem. İşte söylenmesi gereken budur. Menzilsiz gözlem söz konusu değilse ve kavrama gücü yoksa öğrencisinin içinde bulunduğu hatayı düzeltmek isteyen eğitimci, yanlış yola girme tehlikesi ile karşı karşıya kalır. Filozofların ve hicivcilerin, genellikle içten gelerek kadına atfettikleri bu doğal sinsiliği, cinsiyetin ilk antik çağlardaki, ilk öncüsü yılanı mı atfetmek gerekir? Bence, sözüm meclisten dışarı, bana öyle geliyor ki, kadındaki açık yürekliliğin eksikliği, anlama yeteneğinden, zekasının kalitesinden doğuyor. Önseziyle davranır, art arda gelen teoremlerle değil; önsezi onu uzaklara götürdüğü için, burdan kadının, sözcüklerinin bilinmeyen sonuçları karşısında durmakta zorlandığı sonucu çıkar; kendine güvenmez. Açık yüreklilikten yoksun olması, ancak tek bir şeyi, onun utangaçlığını, hatta yani demem o ki, ihtiyatlılığını ispatlar. Bayan Necker ilkeyi ortaya koyduktan sonra, artık sonuca dikkat çekmek zorunda olmasa da, kadının ikiyüzlülüğünü onun köleliğine atfetmesini çok iyi bildi; öyle ki bir suçlu yerine, ondan iki tanesine sahibiz, yalancı kadın ve tiran erkek. Ne biçim bir ruh halidir bu!

“Bununla birlikte, bilimsel yapı kuralımızı oluşturalım; onun duyguları aşırı canlı, çok sürekli, erkeğinkilere oranla safsata-

larla zıbartılırken, daha az bıktırıcı konu bilir.”

Peki, neden böyle? Bayan Necker olayın farkındadır, ama onun içindeki olayın farkındadır ama onun içindeki aklı çok iyi seçemez. Öyle ki, fikirleri birbirine bağlayan bir düşünme sistemine sahip olan ruh, aynı şekilde diyalektik seriyi sürüklemekte çok fazla zorlanır. Buradan şu sonuç çıkar ki, kadın, haylaz, sürekli ayak direten, her zaman söylendiği gibi dik kafalı olarak görülür, oysaki tüm suçu zeka yapısının karşı olduğu, tiksinti duyduğu bu kuramsal gerçekliği, önsezisinin gerçekliğine götürmek istemesidir. Ah zavallı kadın!

Sonrasında yazarın nezdinde, erkeklerin iradelerinin ezi- ci zorbalığı, tiranlığıyla, kadınlarda açık yürekliliği, içtenliği ve doğruluğu yıkıp zarar veren bu kötü erkek müsveddelerinin despotizmi hakkında bir beylik sözler sırası izliyoruz. İşte Bayan Necker’in tüm felsefesi: Kötü bir mizaç, çekiştirip yerme... Erkek böyledir, kadın şöyledir; erdemlerin ve kötülüklerin karış- ması, Kutsal-Ruh tarafından verilmiş öncelikliler, birinci sınıf- lar, şeytanın telkin etmesiyle tutulup yakalanmış ikinci sınıflar. Oysaki Aristokrat ağırbaşlılığına, ciddiyetine sahip olan Bayan Necker, kadınları akıllarının zayıflığıyla itham eder, çoğunlukla kadın olarak düşünce yürüttüğünün de farkında değildir ve bu benim onun aleyhine dönüşmeme, ona karşı tavır almama se- bep olan durum. Neden bir kadın bir erkek gibi düşünmeyi ister, bunu aklından geçirir? O pis pis sövüp küftettikçe, bu durumdan, aman o kadar çok hoşnut oluyorum ki.

Böylelikle, cinsiyetlerin entelektüel eşitsizliğini saptayıp ka- bulleniyor. “Ama, diye ekliyor, bu eşitsizlik “zannedildiği” kadar büyük değildir.” –Eh yani! Bayan, olsun ya da olmasın bunun öyle çok bir önemi yok, bu böyle gider. Doğrulanmış haliyle ze- kayı burada görüyoruz işte. Yeter ki erkeğin kendisinde, kendini haklı çıkaracak azıcık cesareti olsun, azizlik mertebesine ulaşır;

yeter ki onda azıcık kuram gücü olsun, bilimi avuçlarına alır. Birincisinde de, ikincisinde de her iki durumda kendisinden bir şey kaybetmez, gözden düşmez: Bu dinimizden kaynaklanan bir durum. Oysaki kendisinde ne doğrulama yeteneğine ne kuram gücüne ne de dehaya sahip olmayan kadın, kocası ya da erkek arkadaşı tarafından ıslah edilmezse kesinlikle gözden düşmüş addedilir. Buna ne cevap vereceksiniz bakalım?

“Kadın doğal olarak erkekten daha çok dindardır.”

Gerçekten de öyle; eşitlik diye bu dinden yola çıkarak ona bu sıfatı verdiğinizizi hiç düşündünüz mü?

“Kadınlar sınırsız bir şekilde severler; çocukluk çağından yaşlanıncaya dek severler, sevme mutluluğunu başka bir mutluluğa tercih etmeksizin. Kalbin devinimi onların yapısında asla işlevliğini kaybetmez.”

Bu nedenle o zaman gerçekçi olunuz ve söyleyiniz: Kadın tamamen aşktan oluşmuştur. Ama öncelikle bu engin aşkı karıştırıp bozmayınız; öyle ki, erkeğin bakış açısında evlilikle birlikte olumlu yönde değişim oluşmasıyla, sadece saf, duru bir şehvetten başka bir şey olmayan kadında doğallık ve özgürlüğüne kavuşmuşluk gözlemleriz. Kadın doğuştan engin bir sevme gücüne sahipse, Yüce Adaletle göre, vasat bir yetenekle, güçle donatıldığı için kendinizle uyumlu olunuz ve doğru olduğunu kabul ediniz. Nasıl ki siz zaten onun dinsel niteliklerinden dolayı, hiçbir zaman ıslah edilemeyecek şeyi, onda keşfedip müşahade ettinizse öyle.

Bayan Necker ekliyor ve şöyle diyor:

“Bu engin aşktan, erkeklerin kendi aralarında sahip olduğu arkadaşlık doğuyor. Olay şöyle oluyor; tutsak, az gelişmiş kadınların hiçbir itibarının olmadığı yerde, erkekler yalnız başına münzevi bir hayat yaşarlar ve kendilerini olduğu gibi, birbirlerini de sevmezler.”

Olay gerçek olabilir; ama bu sadece tam bir rastlantı, sebebini

ortaya koysun koymasın. Bayan Necker bunu söyleyebilir miydi acaba? Hayır: Bu kadının ruh yapısının erkeğine asla erişemeyeceği şeylerin mantığında yer alır.

“En azından kadınların hepsi tümünden evli değiller ve bu kadının özgürlüğünden yana geniş bir iddia alanı oluşturuyor.”

Bizce işte burada: ÖZGÜRLÜK. Evli ya da değil, toplum içindeki kadının yazgısı her zaman aynı değildir! Birey cinsiyet yasasını izler Sayın Bayan; gidin Daniel Stern’e sorun.

“Yeterince hesaplamadığımız olay, birlikte yetiştirildikleri tüm zaman boyunca genç kızların ve genç erkeklerin entelektüel eşitliklerinin mükemmelliğidir.”

Sebeple etkisini ilişkilendiriniz ve o zaman göreceksiniz ki, ilk yaştan itibaren ortaya çıkıp ilerleyen eşitsizlik, eskiden uyku da olan erillikten kaynaklanıyor. Ama hangi kadın etkileri sebepleriyle ilişkilendirir, bağlantı kurabilir?

“Evliliğin barındırdığı, benimsettiği taahhüt özeldir; sınırı belirler: *Tanrı’nın adaleti, verdiği haklar saklı tutulur.*”

Yeter artık yani, biraz yavaş olun! Erkeğin ağır basan erk üstünlüğünü tanımakla birlikte erkeğin bakış açısında evlilikle birlikte olumlu yönde değişim oluşmasıyla birlikte, Tanrı’nın adaletini saklı tutup, kocaya üstünlük, öncelik olarak haklar ileri sürmek, *Tanrı’nın bizzat birleştirdiğini ayırmak*, evliliği nikahsız bir yaşam haline dönüştürmektir bu.

Kocalık iktidarının kötüye kullanılmasına karşı uzun ve tımarlı bir konuşmadan sonra, Bayan Necker, Mesih İsa’daki mistik eşitliğe seslenir. Bu *eşitlikle*, sofu bir öğretici olarak ona kat ettirilmesi için yüklenen yolu tahmin etmekten uzaktır. Ancak önceden çok söylemiştik, artık bahsetmeyelim. Sadece bu gözü açılmış bütün kadınları sürükleyip götüren yasanın kaçınılmaz yazgısını müşahade edip ortaya dökelim: İster istemez hepsi de erotizmin, şehvet içeren erotizmin içine düşerler, yani karı ko-

caya dayanan evliliğe saygı duygusuyla dini inancı kaybettikleri için; o kadar sadıklar ki, mistik bir erotizm yaşıyorlar. Thérèseler, Chantallar, Guyonlar, Cornuaular, Krudenerler, Hristiyanlığın etkisinden kurtulup gözleri açılmış bu kadınların hepsi, Ninon de Lenclos'un, Du Chatelet hanfendisinin, Epinay'ın, Tencin'in, Deffant'ın, Genlis'in, Geoffrin'in yani felsefenin etkisinden kurtulup özgürleşmiş bu kadınların kız kardeşleridirler. Hepsi birbirine denk eşdeğerlikte olup, hepsi de aynı eşitlikte aile ve toplum adına kaygı duyup aynı duyarlığı hissetmektedirler.

Bayan Necker de Saussure eril cinsiyete karşı o kadar az sevgi beslemektedir ki, genç kızlardan sahip oldukları güzelliklerini, doğal çekiciliklerini çıkarıp atabilmek isterdi. Güzelliğe getirilen bu evrensel kült, yani evrensel derin iman tavrı, kutsallıkla bütünleşmiş bu yaklaşıma katlanamaz.

“Kadınların kalbinde, güzellik kavramının inanç duygusuyla harmanlanmış derinlik kavramına dayanan yıkılıp parçalanamaz ibadet sarayları var. Dahası cesur erkekler, olduğu gibi bu derin inanç tavrının, kültürünün, yargılama yeteneğini içerdiğini düşünürler, onun etkisini azaltmak zorunda olan moralistler onu daha da artırırılar. Bu basit güzellik kavramına kendilerini kaptırmış, bununla büyülenmiş gibi görünürler. Birde kadınlara ciddi önerilerde bulunmak için çağrılmış diye zannedilenler, cazibelerine zarar verme korkusuyla kendilerini engelleyip dururlar.”

“Ayrıca bununla birlikte ciddi olunmalı...”

Meğer kadınların güzel olması, güzelliklerine bir de süsler, takılar eklemeleri, hatta her şeye biraz cilve karıştırmaları ne büyük kötülüktür değil mi? Eh oldu yani! Size şunu söylemek elzem oldu Sayın Bayan, şunu iyi bilin öyleyse: Güzellik kadını kadın yapan şeydir, tamamıyla kadını ifade eder. Güzelliği ondan çıkarınız, erkek için artık hiçbir şey ifade etmez; Tanrı'nın huzurunda da aynı şekilde hiçbir şeydir ve sizin *Eğitiminiz* yani şöyle *Geli-*

şimsel İlerlemeci Eğitiminiz genç kızın, erkeği ve güzelliği hor görüp küçümsemeye iten, gerisin geriye giden bir eğitimidir. Eserinizi yeni baştan ele alıp yapmanız lazım ve güzelliğe aşık, birkaç dürüst erkeğe yalvarın da sizi danışmanları olarak görsünler.

“Erkekler, kadın öfkeyle, kaprisle baksa da, siz sadece kadınlar için, onların şahsına, onların eğitimleri ile meşgul olunuz.”

Ya kimin için, lütfen, tüm gezgin derebeyler ve sizin tarafınızdan bilinen, matematiksel olarak da açık bir şekilde ispatlanmış olduğu gibi, erkeklerin arasına koyulan kadının kendisi için hiçbir şey olduğu, kendisini desteklemediği, sadece evlilik sayesinde anlamlı bir değer kazandığı ortaya çıktığı için mi onunla meşgul olmamızı istiyorsunuz?

Bu aktarımları, alıntıları daha uzağa taşımayacağım. Bunlar hareket halindeki mizacı, tabiatı bize gösteriyorlar. Söylemek isterim ki kadın, iyi yetiştirilmiş, ne kadar çok eğitilmiş, çok önceden başlayarak ne kadar erkeklerle görüşüp, ahbaplık kurarak güçlenmiş, pişmiş olursa olsun, usun sesini dinleyen bir sofuluk, mantıklı bir yürek çalkantısı, onun kalbini aşkın cazibelerinden korusa da, hatalı yargı duygusu içinde, fikirden yoksun, sonuçsuz, çelişkili olarak sürekli bir suçüstü yakalanma eğiliminde olur. Daha da kötüsü yeminlerinin ve aile hayatının dışında her zaman aşkını telafi etmenin peşinde olur.

XXVII

BAYAN GEORGE SAND

Şu son yıllara kadar, Bayan Sand'ın sadece bazı gazetelerde ve dergilerde, çabucak kavranan birkaç yazı fragmanını okudum; eğer bu yazılardan hareketle ne anladığımı söyleyecek olursam, keskin, belirgin bir iticilik hissettiğimi itiraf edeyim. Fikirleriyle benim üzerimde çok önemli bir ağırlığı olan bazı arkadaşlar, önyargılarımın haksız olduğu ve muhakememe zarar verdiği konu-

sunda bana yaklaşımda bulundular. Bayan Sand için bana onun *dahi bir yazar* olduğunu söylediler, daha da önemlisi, onun *halktan bir kadın* olduğunu söylediler. Onu okuyun: Bir vazife gibi olsa da onu okumalısınız.

En iyi romanlarının hangileri olduğunu sordum? Birisi, *Lélia* dedi; bir diğeri *İndiana* dedi; bir üçüncüsü *Jacques* ya da *Mauprat*'yı tercih etti; *Leone Leoni*'nin biçimini övdüler, vs. Bu fikir ayrılıkları, bir kötüye gidişin belirtisiydi: her şeyi kendim görmek istedim. Böylece Bayan Sand'ın *İndiana*, *Valentine*, *Lélia*, *Mauprat*, *Jacques*, *Pembe* ve *Beyaz*, *Fransa'dan Seyahat Arkadaşı*, *Spiridion*, *Leone Leoni*, *Sıkı Fıkı Sekreter*, *Tévérino* ve *Hayatımın Hikayesini* okudum; *Odéon'u*, *Champy*, *Claudie*, *Favella Usta'yı* da görüp okudum. Bunların hepsi de fikrimi haklı göstermeye yeterli olmadığı için söylediğim her şeyi geri almaya tabii ki hazırım.

Bu okumanın ilk etkisi olarak, bende korkunç bir kınama duygusu ortaya çıkardı; bu kadına karşı öyle çok hakaret ve beddua hissetmiyorum, *ikiyüzlü*, *kara vicdanlı hergele*, *Cumhuriyet'in illet kadını*, *Sade markizinin kızı*, *Saint-Lazare'da Kalan Günlerini Kötüye Kullanmaya Değer'i* de saydım ve hayran kaldım, alkışladım, Allahım sen beni koru! Cumhuriyet'in prutenleri adına (İngiltere'de Puritanizm denilen katı ilkel, bir Protestan mezhebi üyesi).

Bununla birlikte, kitaplarla baş başa kalmasaydım en azından yazarın karşısında hatalı olurdum. Çok dikkatli bir inceleme beni sakinleştirdi ve Bayan Sand'ı doğrulayıcı bir kelime bulma gücüne inandım, kızgınlığımdan dolayı ondan özür diliyorum:

Akıl ve ahlak kavramının kadın yapısında ayıplayabileceği hiçbir şey kadında mevcut değil; buna karşılık, onaylayıp kabul edebileceği her şey ona aittir. Karakter ve yetenek olarak güçlü, güzel olduğu kadar iffetli bir sevgili olan Bayan Sand, yüreğinin

tevazuu içinde alçak gönüllülüğüyle, bir erkek aradı; ama onu bulamadı. Sevip peşine düştüklerinden hiçbiri onu anlayamadı ve onu hak edip, ona layık olmadı; onların hataları yüzünden yitip yolunu şaşırdı. Gönül eğilimini takip ederken, sadece olup olacağı, arkadaşlarının en tarafsızlarının her zaman onu, iyi, sade bir halk kadını olarak gördükleri gibi kalmak istiyordu. Dalkavukları ondan özgür bir kadın imajı yarattılar; sorumluluk çıktığı yerden onlara geri dönsün.

Eğer bir kadında gerçekten bir zeka kıvılcımı parıldayabiliyorsa bu Bayan Sand'dır. Sadece aşk hayatının başlangıcı olan, yani şöyle söyleyeyim, annesinin karnından itibaren önyargısız olduğu çağda iken on altı yaşına doğru ortaya koyduğu, yaşadığı birkaç küçük sofuluk krizine rağmen, eğitimi ona her şeyi verdi. Ateist bir eğitimci ve Voltaireci bir büyükanne tarafından yetiştirilen Bayan Sand, yirmi yaşında dillere, bilime, sanatlara, felsefeye hakimdi; kendisi evliydi; Cizvit tarikatından olanlarla, sofu kadınlar, eski ve yeni toplumla, köylüler ve aristokratlarla sık sık görüşüyordu; 1830'dan beri hayatını edebiyatın ve siyasetin bağrında geçirdi. Günümüzde, hiçbir yazar benzer bir fikir ve olgu birikimini bir araya getirmede ve hatta bunca şeyi ve bunca insanı da yakından görececek durumda değildi. Sanırsın ki yanılacak, yanıltacak derecede en akıcı konuşanların tavrının etkisini verip tıpkı onlar gibi belagatli konuşurken, ona olağan üstü bir anlatım yeteneğini de ekleyiniz. Bu avantajlarıyla Bayan Sand, 28 yaşında, yuvasının annesi olarak, gençliğinin kuruntularından kurtulmuş olup köy hayatından vazgeçer ve iş hayatına girer. Kamuda ne yapacak ne verecek? Güçlü bir fikir uyandıran Bayan Sand'ın yazmış olduğu yüz ya da yüz elli cilt içinde ne var? İşte çözüp anlamak zorunda olduğumuz ve bununla birlikte kendisinin söyleyecek güçte olmadığı, elinden gelmediği şey.

Yazıp da hiç kayda geçirmeyeceğim bazı sitemlerimin üzerine

gidip dile getirirsem, Bayan Sand, *Hayatının Hikayesi*'nde, *Dünyaya Gelişinin Yazgıları*'nı belirtip ortaya koyar. Yanılgıya düşer. Bayan Sand, annesi Victoire Delaborde'dan ve ninesinin ninesi Aurore de Kænigsmark'tan daha çok büyük annesi Marie Dupin'e benzer. Bay Lamartine'in kuşkucu melankolikliğiyle aynı olan gençliğinin kaynayıp duran coşkunlukları, dıştan görülen duyuların bıraktığı etkilerdir: Ağırbaşlı duyulara sahip, tam bir filozof ve aşağı yukarı müşfik diyebileceğimiz, sakın yaratılışlı biridir. Yaşamının basit gidişatına göre, çok iyi bir muhakeme gücünden ve açık, net bir kavrama gücünden, saflık derecesinde uysal, yumuşak başlı bir kadındır. Her şey onda mevcut; denge, karakter, eğitim, aklı başınlık ve öyle ki bunun yanında ne kadar soğukkanlı bir ruha sahip olduğunu da eklemek istiyorum, bütün bunlar onu iffetsiz ilişkilerin değil, onun tam tersine bir oluşum içinde olması için onun alınına yazılmıştır. Karşılaştığı ilk günden itibaren, hayal gücünün ihtiyacı olan Manon Phlipon gibi cesur ve yürekli bir adama sahipti ve isyankar Bakhos rahibesi gibi gördüğümüz George Sand, aşkın reformcusu, evliliği savunan bir havari, devrim'in etkili gücü oldu.

Söyle böyle güçlkle dengelenmiş bu ruh karışıklığını Bayan Sand'ın romanlarında izleyebiliriz: Önce amaçsız bir evliliğe kolayca boyun eğmiş, sakın, dingin genç bir kadın olan Valentin'dir, sonra ciddi şikayetler, sitemler yerine daha çok sıkıntının onu sadece düş kırıklığı yaşadığı zihnindeki aşka ittiği Indiana'dır. Daha sonra da şehvet duygusundaki yetersizlikle aşka karşı öfke duyan bir kadın olan Lélia olur. Ne zaman ve nasıl bu küstah Lélia, önce onu tiksindiren duyguların bu büyük baskısının altında kaldığını, bu dipsiz derin uçuruma ne derece düştüğünü tek o söyler sanırım.

Bu üzücü girişin yazarının, onun lehine olsa da, ondan nefret etme hakkı var; ama soyunu ya da doğasını suçlamasın: Bayan Sand ne bir Phèdre'dir ne de onun annesi Pasiphaé'dir.

Bayan Sand'ın mutsuzluğuna sebep olan yazgı tamamen başkadır. Nerde bilmiyorum der ve devam eder: Sanırım ki diğer dürüst, namuslu insanlardan oluşan sanatçılardan sadece biz varız. İşte orda tuzağa yakalandı. Sanatçı Bayan Sand, doğruluğu ve dürüstlüğü ortaya çıkarmak için sanata tutundu, oysaki ondan ancak kışkırtıcı biri olur; cazibesine kapıldığı, onu etkileyen bu özgürlüğün ona göre ancak tam bir inançsızlık olduğunu, en azından sadece çok az ahlaki değil, ama çok az bir ideal taşıdığını görmedi. Ayrıca bütün insanların en az ahlaklısı olan, bütün kılavuzların, yol göstericilerin en az güvenilirliğine sahip sanatçıları ve şairleri asıl öğütçü olarak görerek yitip yolunu şaşırdı.

Astrologların söylediği gibi şimdi ana konumuz olan Bayan Sand ile ilgili temamızı oluşturabiliriz.

O bir kadındır, Bir Havva kızı olmasa da o bir kadındır;

Edebiyat ve sanat tutkusu onda ağır basar;

İşte yeteneği tarafından ele geçirilmiş olan bu kadın aile hayatını terk eder ve kendini, sanat özgürlüğünün bolluğu içinde yaşayan, yani düşüncenin ve bilincin tam bir keyfiyeti içinde, yasa-sı, kuralı olmadan yaşayan edebiyat insanlarının ve sanatçıların dörtlü giden hızı içine bütün gücüyle kendini atar. Uzun sözün kısası, günümüzdeki anlamına göre tamamen sanatçı haline dönüşür, geçen yüzyılda buna filozof ya da yerleşik inançlara karşı gelen denilirdi; artık onun cinsiyeti bile yoktur; erkek kıyafetleri giyer, ancak bununla birlikte aşka hizmet eden kadını, kadının aşık olma özelliğini muhafaza eder: tabii ne ortaya çıkaracağını biliyoruz. Roland Hanımefendinin, Staël'in, Necker de Saussure ve diğer benzerlerinin hayatının incelenmesi bizi bu konuda eğitti, ne olacağını bize öğretti; kural istisnasız hepsinde de aynı, değişmez.

Buradan yola çıkarsak, dahası kadın, din, felsefe, aşk bahanesiyle cinsiyetinin kaderine başkaldırır, kalbinin içinde iplerini

koparır, kendini özgürlüğe salar. Ayrıcalıklardan yararlanıp onların tadını çıkarmak ve erkekle kendini eşitlemek ister. Sonuçta, tutkusunu ortaya koyup gerçekleştirmenin tek yolu olarak, bir sanat başyapıtı, bir şiir, felsefi bir eser üretmek yerine, bu durumdan itibaren, onu artık terk etmeyen, dehasının, aklının yerine geçip onun yerine davranıp hareket eden sabit bir düşüncenin baskısı ve egemenliği altında kalır. Akıl, erdem, yetenek olsun her şeyde, kadın erkek eşittir, öyle ki, toplumda aynı mevkide yer almazsa, onun nezdinde, şiddet, zorbalık ve büyük bir haksızlık söz konusudur.

Aşkların özgürlüğü, evliliğin mahkum edilmesi, kadının hor görülüp küçümsenmesi, erkeğin gizli kini ve kıskançlığı gibi kaçınılmaz sonuçları olan cinsiyetlerin eşitliği, önüne geçilemez, gem vurulamaz bir şehvetperestlik ile kuşatılmıştır. Bu, Bayan Sand'ın eserlerinde, anlamlı, belagatli bir dil kullandığı kadar açık yürekliliğinin de katkısıyla oluşup gelişen, öyle ki değişmez bir şekilde hep aynı olan bir felsefe, özgürleşmiş bir kadının felsefesi gibidir.

İlk romanından itibaren, karşı çıkışları, protestosu kendini gösterir:

“İndiana'nın sevgililerinden birine, sizinkiyle aynı olan Tanrı'ya ben kulluk etmem, diye yazar. Sizinki, *insanların Tanrı'sıdır*, bu soyunuzun dayanağı, kurucusu, kralıdır; benimkisi, *evrenin Allah'ıdır*, *tüm yaratıcıların yaratıcısı*, umudu, dayanağıdır. Sizinki her şeyi tek sizin için yapar; benimkisi her türü *birbirleri* için yaratır. Siz kendinizi dünyanın sahibi sanıyorsunuz; bence siz ancak *tiranlarsınız*, *zorbalarsınız*... İcat ettiğiniz dini, ben reddediyorum: Tümüyle böyle bir ahlak içeren her türlü prensibinizin, aynı Tanrı'dan kaynaklanıp yayıldığını iddia etseniz de bunlar sizin toplumunuzun çıkarlarıdır.”

Bu kavrama gücünden yoksun, tumturaklı metin parçası ol-

makla birlikte bir makale başlığından daha fazlası, dikkat çekicidir. Bayan Sand'ın romanlarına, üstünde gökyüzü olan bir tabloymuş gibi bir açıdan bakacak olursak, öncelikle, gökyüzünü şekillendiren insanda kaçma duygusunu içine alan böyle bir derinlik keşfederiz. Sonra bu derinliğin üzerinde bir panteizm, omnigami¹ ve yazarın sonucunu Lélia'ya getirmek zorunda kaldığı bir karışıklık, bir bunalımın filizlenip doğduğu görülür. Hiç kuşkusuz, Bayan Sand, onun yolunda gitmekte zorlanmamasına rağmen bu ilişkileri kavrayamadı; ama kadın eğer pekiyi düşünmezse, şeylerin mantığı onun adına düşünür ve muhayyile duygusunu ve kalemini yürütüp götürür.

Demek ki şu halde özgürlüğünü elde etmiş olan Bayan Sand, aşkı, her zaman aşkı övüp yüceltecek. Çünkü uzun sözün kıtası, günahkar ya da azize ne olursa olsun, hürriyetine kavuşmuş özgür kadın, artık başka hiçbir şeyin hayalini kurmaz. Bayan Sand'ın roman topluluğu, aşka adanmış; yapraklardan, çiçeklerden oluşmuş bir *taç* gibidir.

Diğer bütün duyguların üzerinde, aşkın engin yüceliğini oluşturan ve kutsal özünü ispatlayıp ortaya koyan şey, hiç de insanın kendisinden kaynaklanan şey değildir; bu insanın sahip olamadığı bir şeydir; bir irade eylemiyle çıkarıp atmaktan fazla, dizginleyemediği bir şeydir. İnsan kalbinin, aşkı, Allah rızası duygusu içinde, her şeyin arasından seçkin yaratı üzerine yöneltmek için şüphe duymadan Allah'tan kabul edip aldığı bir şeydir. Bunun yanı sıra ne zaman enerjik bir ruh onu kabul ederse, bütün insani mülahazaların, derin incelemelerin, onu yıkmak için bağırıp çağırımları, seslerini yükseltmeleri nafiledir: Kendi öz gücüyle, tek başına varlığını sürdürür." (*Valentine, XVIII. Bölüm*)

İşte, metin dünya kadar eski, içgüdü kadar değişken, cinsiyet ile iştigal edip felsefesini oluşturan; hak ve özgürlük darbesinin

1 Kim olursa olsun herkesle, sınırsız evlilik.

boyunduruğuna giren bir şey, kadercilikten daha fazla hiç bir şey olmayan, sözüm ona bu Tanrısal aşkı kesinlikle anlama gücünden uzak, sonu bitip tükenmek bilmeyen sayfalarında George Sand'ın sulandırıp uzattığı, kadının içkin fikri. Öyle ki sonuç olarak kendisi tarafından üzerinde durulup araştırılmış olup, erkeği iğrençleştirip, kadını değersiz hale getirdi.

Bundan dolayı, Tanrı imiş gibi, aşkı, her iyi şeyin, her erdemin bir ilkesi gibi ele alırsak ancak bir adım atar, bir arpa boyu yol gideriz:

“Valentine’i sevdiğimden beri, der Bénédict ve devam eder, bambaşka bir adamım; var olduğumu hissediyorum (Romanı okuyun; gittikçe bu zavallının sersemleşip aptala dönüştüğünü göreceksiniz). Gözümün önünde yazgımı kuşatan karanlık perde her yerinden, dört bir yanından yırtılıp dağılıyor, kalkıyor (Işıkların, lambaların yandığı hissediliyor); artık şu dünyada kendimi tek başıma, yalnız hissetmiyorum (gerçekten de öyle oldu). Artık hiçliğin, bilgisizliğimin sıkıntısını yaşamıyorum; an be an bu aşkla büyüdüğümü hissediyorum (Yüksek bir yerden derin bir çukura düşen bir insan, yükseldiğini sanır ya öyle bir şokun etkisi altındadır).

Biliyorum ki sadece bir tek aşk bir şeydir, biliyorum ki dünyada başka hiçbir şey yok. Biliyorum ki acı, ceza çektiren acıların kaygısıyla ondan kaçma korkaklığı yaşanacaktır, vs. (*Jacques*)

İtiraf edeyim ki bu gevezelik bende olağanüstü bir sıkıntıya sebep oluyor; ama birçok insan, az çok süslenmiş püslenmiş, boyanmış, bu olmadan aşkın çıplak ve yalın bir halde kaldığı, bıkkınlığın gereğinden çok olacağı bu sevisel, erotik coşkunluktan, tahrikten haz alıyor. Belki de bu küçük bir kaza olarak kalacaktı, eğer tam burada daha fazlasını istemeyip azla yetinseydi. Bizzat kendimiz müşahade ettik ki ideal, ülkü insana, onu aşka bağlayıp güdümlemek için verildi. Öyle ki aşk ve ideal, onların aracılığıyla kadı-

nın etki yönünü insanlığın eğitiminde kullandığı ve Yüce adaletin gelişimini etkilediği iki unsurdur. Ama Bayan Sand, kadın, aşkıta, her şeyde özgür olmadıkça, aşkı, toplumun merkez noktası, Yüce Adalet'in kaynağı olarak algılamaz. Aşk, gerçekten egemen olan, kesin, Tanrısal olup yasa tanımaz; böylece bunun sonucu, öncelikli olarak hedefi, evliliğin kınanıp ayıplanması olacak:

“Toplumla barışık, uzlaşan biri değilim ve evlilik her zaman bana göre, toplumun kafasında tasarlayıp kurduğu en barbar kurumlardan biridir. İnsanlık türünün, adalet ve akla doğru, eğer ufak birkaç adım attığı takdirde, azıcık ilerlerse, ortadan kalmamasından şüphe etmiyorum; aşağı yukarı kutsala benzer en insancıl bağ (hangi bağ) onun yerini dolduracak, kadının ve erkeğin, birbirlerinin özgürlüklerini asla zincirleyip engellemeden, onlardan doğan çocukların varlığını güvence altına alabilecek bir bağ. Ama erkekler oldukça kaba ve incelikten uzak. Kadınlar onları yönetip çeviren en asil, en soylu kanunu talep etmek için oldukça gevşek ve tembeller; erdemsiz ve bilinçsiz varlıklar oldukları için onlara ağır zincirler lazım.” (*Jacques*)

Daha sonra uzak bir yerden aynı adam nişanlısına şöyle yazar:

“Toplum size yakında bir yemin şeklini zorla benimsetmek isteyecektir; siz bana sadık kalacağınıza, benim egemenliğim altında olacağınıza, yani her şekilde bana itaat edip, benden başkasını asla sevmeyeceğinize şerefınız üzerine yemin edeceksiniz. Bu yeminlerden ilki saçmalaktır, diğeri alçaklıktır. İçten, yüreğinizden cevap veremezsiniz buna, ama aynı zamanda ben, erkeklerin en yücesi, en mükemmeli olacağım; bana itaat etmek için söz vermek zorunda değilsiniz, çünkü bu bizim birbirimizin değerini düşürmesine sebep olacaktır.”

Ve arkasından genç kızın cevabı:

“Ah aman! Durunuz, evliliğimizden bahsetmeyiniz; sadece sevgililer olmak üzere kaderimiz yazılmış gibi konuşunuz.”

O zaman neden bu evlilik?

“Çünkü toplumsal baskı, tiranlık bizim kendimize egemen olmamıza, kendimize sahip olmamıza izin vermiyor” der Jacques.

Jacques ve Fernande evlenirler, evlilik vazifesine en ufak bir saygı duymadan, tatlı tatlı konuşup cıvıldaşmalarına devam ederler:

“Dünyada sadece tek bir mutluluk vardır, bu da aşktır: Geriye kalan her şey hiçbir şeydir ve erdemli bir şekilde bunu kabul etmek gerekir.”

Daha sonra sevgilisi gelip şöyle der:

“Eğer aşk için doğmadıysam ne için doğdum, bu dünyada Allah beni ne için yarattı? Gönlümün beni nereye doğru çekip götürdüğünü görmüyorum... Oyuncu değilim, ne dinsizim ne de hovarda, şair de değilim; sanatları severim, ama ağır basan bir meşguliyetim yok, uğraşamam da. Dünyada, herkes kısa zamanda hemen canımı sıkıyor; amacı olan bir şeylere sahip olma ihtiyacı duyuyorum, ayrıca hiçbir amaç bana sevmek ve seilmekten daha fazla hoş ve arzu edilir gelmiyor. Bir görevimiz olsaydı belki de daha makul, daha mutlu olabilirdik; ama hiçbir karışıklığın sarsıp zarar vermediği şatafatsız varlığım bu aylak ve kolay hayata düşüp kendimi bırakma özgürlüğünü, rahatlığını bana sağlıyor...”

Yüreğinden gelen *gönül sesini* ararken, *oyun*, *şiir*, *görevler* ve aşk arasında bocalayıp kararsız kalan genç bir adamın bu düşünüşü durduğu şeylerle ilgili ne dersiniz! Ne karışık bir durumdur bu! Ve sanırsınız ki burada, tabiatının aşırı şehvetliliğine boyun eğmiş, müstehcen düşüncelerin elinden kaçıp kurtulamayan özgülleşmiş kadın kendine ihanet ediyor!

Ve artık işin içinden çıkıp yakasını kurtarmaz, geriye bir yaşama işi kalır. Bayan Sand, Indiana’dan sonra yirmi beş yaşında, 1857’de yayınlamış olduğu *Anıları*’nda, artık çok genç değilken düşünme vakti olmuştur, tüm değerlerinin Rousseau’nun cümle-

sine göre yapıp düzenlendiği bir şekilde evliliğini gerçekleştirip, imzayı atar:

“Evliliğin bozulup çözülmezliği ancak kararlı, iradeli olmakla mümkündür; ayrıca onu kararlı hale getirmek için onu mümkün kılmalı.”

Görülüyor ki Bayan Sand evlilikten bahsettiği zaman, anlaşılması gereken hep aşktır. Kendine göre aşk gerçekten, gelip geçicidir ve az önce okuduğumuz iki satırın direk olarak uygulanması ona kalmış. Evliliğe yönelik eleştiri haksızdır, öyle de niçin? Çünkü evlilik sadece aşk değildir; evlilik, aşkın (Hiyerarşisi) Yüce Adalet’e bağlı oluşu, aşkın kendini inkar etmesine kadar gidebilen bir bağlılık, ahlakın bozulması, baştan çıkmış, duyusunun tüm enerjisine sahip özgür kadını reddeden artık anlaşılmayan şeydir.

Şüphesiz, çok ustalıkla bu evliliğin bir günah gibi kınanıp reddedilmesi, aile üzerine kurulu sosyal düzen açısından, insan türünün korunması açısından ve her iki cinsiyetin iyi bir işbirliği kurup geçinmeleri açısından ve de kadın için ve de aşkın kendisi için sayısız imkansızlıklara, olmayacak şeylere sebep olur. Yazarın üzerinde etki gösteren olmayacak şeyler dediklerimiz, iki de bir, durmadan yazarın saçma sapan yorumuna sebep olurlar. Bu müşahedeler Bayan Sand’ı hiç ilgilendirmiyor: O *sanatçı*’dır, şeylerin mantığı ve gerçekliği ile ilgilenmeden *fikri*’nin peşinde, özgür kadının güzellik anlayışını, estetik felsefesini takip eden bir sanatçıdır. Hem sanatçı ve hem de ipini bağını koparıp özgürleşmiş bir kadın olan, dizgininden kurtulmuş bir at gibi en ölçüsüz, yırtık bir uygunsuzlukla davranan Bayan Sand kendi fikrinin peşinde gider.

Bayan Sand’ın romanları, ilkinde hemen her zaman dürüst ve terbiyeli kelimelerini saymazsak ünlü Bay Sade’e yaraşır tasvirler bakımından ve uyuşumlar bakımından çok zengindir. *Valenti-*

ne'de, insanlar arasında bir mücadele söz konusudur, işte şöyle: Halk arasında yaygın bir lafa göre, ahlaksız, hovarda, düzensiz, aşırı bir hayat yaşayan bir anne; kızı Valentine kocasının yokluğunda Bénédict'le aşk yaşar; Valentine'in kocası bir taraftan onu severken, diğer taraftan karısına şantaj yapmak için boynuzlanmaya da razıdır, canına minnettir. Valentine'in kız kardeşi, kız kardeşinin sevgilisine aşık olmuş ve bir piç sahibi olduğu için baba evinden kovulmuş olup, daha iyisi olmadığından, iki genç insanın aşkını kullanmaktadır; bir sırdaş, kırsal kesimde yaşayan asil bir kadın olarak önce Bénédict'e söz verir, arkasından hödük bir köylüyle evlenmiş olmanın acısını duyduktan sonra Valentine ve Bénédict'e öykünüp onların arkasına takılır. Şeylerin çözülüp düzenlendiği anlaşıyor, sağduyu, çılgınlık, kötülük ve erdem kişiler arasında dağıtılmıştır, öyle ki sevgililer hep haklıdır, kocalar ve babalar komik görünürler. Ayrıca tutku, kan ve ölümleri de eklemek lazım.

Jacques'da, başka bir edepsiz, yılışık bir piyes: Dul bir anne, evliliği esnasında özgür aşkını icra eden, bu aşkın güvenliği için evlat katili bile olan bir kadın. Bu kadının ilk kızı evlilik dışı doğmuştur, ayrıca kendini özgür aşka adamıştır; ikinci kızı kanunidir, evlidir, annesi ve kız kardeşi gibi ayrıca özgür bir aşk yaşar. Bu iki kadın sırayla aynı sevgili tarafından sahiplenilirler, ilişkiye girerler ve bu birlikte yaşamalarına mani olmaz; genç olan kadının kocasının onu aşklarının sırdaşı olarak gördüğü, ablanın erkek kardeşi sanılan ve annenin sevgililerinden birinin oğlu: Kepazelik, skandal, düellolar, intihar; aşkın zaferi. Bu kıyametin, felaketin içinde, gerekli olduğu üzere aşkın yasasının olmadığı bilgisi; yazarın fikri zorlukla kavranır.

Pulchérie ve Lélia arasında geçen sahneyi, hiçbir şeyi unutmadan eksiksiz alıntıladım: Eğer Pembe ve Beyaz'ın ırza geçme olayını nakletseydim çok kötü olacaktı: Keşke Edmée hanıme-

fendisinin sevgili küçük ayısı, kuzen Bernard Mauprat'ya neden aşık olduğunu anlatsaydım. Keşke, dengi olmayan alman bir öğrenciyle evlenen ve gözleri bayram etsin diye, keyfince ve sanatsal fanteziyle, güzel kız ve güzel erkekleri evine kapatıp, onları besleyen, Prenses Quintilie hanfendisinin değerli eşyalarla dolu müzesini inceleyip gözden geçirseydik: Bu Tibère'in yaşamında Tacite tarafından ana çizgileriyle gösterilmiş, Caprée sahnelerinin taklidi gibidir. Aşkın derin olması, ulu ve soylu olması, kahramanlık niteliği taşıyıp, yüce olması boşunadır; eğer keşifçi bir şehvetperestlik ona çeşnilik ve renk katmasaydı, o durumda can sıkıcı, tatsız tuzsuz bir yapıya sahip olurdu. TAVRİNIZI, DURUŞUNUZU DEĞİŞTİRİNİZ: Kadın Éléphantine'in tüm bilgisi, ilmi buydu; hala da öyle, ne yazık ki! Ayrıca bu Bayan Sand'ın hikayelerinin en iyi kısmını oluşturan şeydir.

Ama açıklanıp ilan edilen cinsiyetlerin eşitliği, kovulup sürgün edilmiş olan evlilik, özgür kılınmış aşk, amaç ve kural olarak görülen, bütün sevinç ve tatlılarıyla cinsel zevklenme, her cinsiyetin, kadın ve erkeğin rolü ne olacak? Daima aşkla uğraşılıp, her zaman ona kendini vermek mümkün olamaz: Çalışmalı, üretmeli, yönetmeli, aile hayatıyla, evle ilgilenilmeli, çocuklar yetiştirmeli. Erkeğin işlevi ve görevi neye bağlı, neden ibaret? Ya kadının görevi neye bağlı?

Bayan Sand'ın cevabını biliyoruz: Düşünülp bulunacaktır. Sanır ki, her şey onun dediği gibi oluyor. Geçici olarak, bu büyük keşfe ruhları hazırlamak için, evliliğin yerini, daha kutsal, en kutsal bir bağla değiştirmek için cinsiyetler arasındaki yetenekleri eşitleyip düzenlemekten ve en öncelikli olarak erkeğin karakterini zayıflatıp etkisiz hale getirmekten bihaber olmasına rağmen Bayan Sand elinden geleni yapar.

Kadın yazar, özellikle ipini koparıp özgürleşmiş kadın, erkeğe özgü bir karakter oluşturmaya zorlukla başarır. Zayıflık duygusu,

gücü, doğal olarak dışa vurup gösterememesi dışında, yalnız bir de bunun yanında başka bir durum var ki, erkeğe göre, ona karşı, kadının kesip, çıkarıp bu duyguyu atmasıyla, özgür kadının gerçekte sadece kendince kendini olduğundan büyük görmesi sonucu ortaya çıkar.

George Sand'ın romanlarında, tüm özgür kadınların romanlarında olduğu gibi, genel olarak erkekler iki türden oluşur. Bunlar şunlardır: Yazarın sevdiği ve model olarak, örnek olarak gösterdikleri, bir de yazarın sevmedikleri. Birincilerin ve diğer sorumluların, onların lehine mi boyanıp boyanmadıklarını sormaya gerek yok. Eh işte böyle oluyor! Bu iki erkek kategorisinden en az değeri olan genelde yazarın *kalpten, içten dostlarının* olduğu kategoridir ve nedeni basittir: *Kadınısı* tipe göre yazgisal olarak tasarlayıp düzenleyince fizikte olduğu gibi ahlakta da erkekliklerini yansıtan özelliklerini kaybettiler, yazarın diğerlerini pohpohlayıp hiç desteklemediğini özellikle belirterek diyorum, bunlar da o zaman onu tutup engellerler. Olayın doğruluğunu merak eden okuyucularımdan şunu rica ediyorum, yön değiştirmesine ve biçimine göre, Bénédict'in, sör Ralph'ın, Sténio'nun, Tévérino'nun, Léone Leoni'nin, Bustamente'in, Jacques'ın, Bernard de Mauprat'nın kişilerini, Quintilie'nin sevgilisini vs. tekrar okuyup görün. Erdemliler ya da suçlular, bütün bu varlıklar aynı sinirden, kastan, güçten oluşmuştur, sanatçıdırlar, *bohem*, cesur ve candandırlar, kuşkusuz ki çok da iyi konuşup yazarlar. Ama oysaki karakter, ahlak duygusu ve akıldan, mantıktan yoksundurlar.

Erkek cinsiyetinin bu sistematik olarak güçten düşüp çöküşüyle, kadınlar acaba ne kazanacaklar, ellerine ne geçecek? Tabii ki hiçbir şey. Bayan Sand'ın kadınları erkelerde olduğu gibi, iki kategoriden oluşur: İpini koparıp özgürlüğüne kavuşmuş olanlar yani güçlü ruhlar, katı kalpliler, hırçın tabiatlılar, mağrurlar, saldırmaya hazır, haşin, hem sonra, kelime her anlama gelse de biraz

namuslu olanlar; özgürlüğünü almamış olanlar, yani hantallar ya da iyimserler, tembel uyuşuklar, korkaklar, aptallar ve vefasızlar. Bu ilişki bağlantısına göre, Lélia'yı, Quintilia'yı, Edmée'yi, Sylvia'yı, Pulchérie'yle, Fernande'la, Athénaïs'le, Joséphine de Frénays'la, Juilette'le *Tévérimo*'daki kontesle vs. karşılaştırınız. Valentine ve Indiana kararsız tiplerdir ve birbirlerine benzerler. Bayan Sand, diğer yandan kendisini gözlemledim, cinsiyetinin en hüznünlü fikrine sahip olanıdır; kesinlikle yaklaşımının kötü olduğu kafasında imaj olarak yarattığı seçkinler hariçtir. Stoacı Sylvia'yı erkek kardeşinin nişanlısı hakkında konuşturur:

“Sevimli, kibar olması boşuna, açık yürekli ve iyi olması da boşuna olacak: O kadındır, bir kadın tarafından yetiştirildi; korkak, gevşek ve yalancı olacak, belki de sadece birazı için; bu kendisinden tiksinemeye yeterli olacak.”

Aşkı ve özgürlüğü araya araya, Bayan Sand, sonunda ahlaki şeylere olan zeka becerisine kadar kaybetmeyi başarır. Böylece, *Jacques*'da, erkek kardeşten, kız kardeşin sevgililerinin sırdaşı gibi birini yaratır; *Champy*'de, evlada yaraşır bir fedakarlık örneği olarak tabi bir çocuğu tanıttıktan sonra, bilincin çılgılığı, bu manevi, tinsel ensest ilişkiye itiraz edip karşı çıkmasına rağmen, sütannesiyse onu evlendirir; *Lélia*'da, sanatçının ayrıcalığını, homoseksüel zevklerden faydalanmaya kadar götürür:

“Yaşamakta olduğunuz cinsel açıdan kendini tutma durumu, der Pulchérie kız kardeşine ve devam eder, erkeklerin ruhunda benim bütün çapkınlıklarımın daha ciddi suç işleme duygusu uyandırıyor. Ama belki de, gizemli ve korkunç tutkularla tasavvur edilmeyi alnınıza yazılmış gibi, kendinizi böyle görmüyorsunuz. Ayrıca, bir Bakhos rahibesi gibi, azgın bir kadın gibi, bayağı bir ünlü anılmaktan da tiksiniyorsunuz.”

Diğer yandan, gerek duyduğu formalite icabı evliliğe kara çalar:

“Evlendiğim gün eşimi öldürdüm. Ondan sonra, aptal bir dü-

ğünü ilan etmenin katlanılmaz ve küstahça nitelikte olduğu, yani ilgili olduğu her şeyden kaçtım. Gizli kapalı bir şekilde mutluluğun tadını çıkarmak için buraya geldim... Sadece Allah şahidim ve yargıcım olsun ki aşk, toplumun onu iğrenç, berbat ve komik bir hale getirmesinden daha fazla aziz ve yücedir.”

Bu fikir, Bayan Sand tarafından yüzyılın çirkefligi, çöplüğü içinden toplanıp bir araya getirilmiş diğer yüz fıkirden daha yeni değil. Evlilik ilan etmekten kaçınmak amacıyla kaçınıp saklanan insanlar yok değil. Haklılar, çünkü bunu gerçekleştirebilme duygusu yüzünden utanıp kıpkırmızı oluyorlar; ama burada bir şeyden dolayı kızarmanın meydana gelmesi onu düzeltip iyileştiren, onu özgür kılan evlilik değil, *zevklerinden* ve sözüm ona bu yüce aşktan dolayıdır ki bunu yapıp gerçekleştirmenin Bayan Sand’a has olduğunu buradaki insanlara öğretmek lazım. Nikahsız kadın kapanıp gizlensin, çünkü tutkusunun peşindedir ve kendini aşka adamıştır. Ama evli kadın kendini göstersiz: Çünkü cinsel isteğine hakim oldu, kendini tuttu, sadece aşka göre değil, yüce adalet tarafından da ve Tanrı sevgisiyle de böyle kabul edilir.

Özgür aşk teorisine göre, zorunlu olarak George Sand’ı izleyin, ona göre evlilik, utanç verici bir pazar yeri, ticarethane olarak görülür, sevgi ve aşk olmadan evlenen bir genç kız *orospu* olarak görülür onun gözünde. İnsan cinsinin mantığının yerine konulan, hep, ar damarı çatlamış sefih, sapık bir mantıktır bu.

Her zaman halkların ve insan kalabalıklarının bilincinde, aşktan ve zevk alıp tadını çıkarma, içinde ve dahil olarak bir tutkusal doyum, tembellik, kibir, boğazına düşkünlük, kendini beğenmişlik duygusuyla ve amacıyla kadının veya erkeğin vücutlarını kullanması tamamen bir hovardalık, şehvetperestlik, zina ve fuhuş gibi görülür. Aslında orospuluk tamamen özeldir; sadece kendine namussuzluk, alçaklık yapmaktır, başkasına değil. Tek başına evlilik, cinsel doyum, zevki mükemmel bir amaca bağlar, Yüce

Adaletin kendisidir, fuhuşu durdurur, bayalığa bir son verir. Bayan Sand'ın yüreği, mantığı nasıl da bunu anlamadı?

İnsanların bilinci hala şöyle anlıyor; Yüce adalete göre aile ile şekillenmiş kadın yapısında, edep, haya, aşkın zevk veren taraflarıyla iştigal eden bütün her şey açısından, duygulardan ve kalpten kaynaklanan, görüp, duyup, düşününce tüyleri diken diken eden, bu şekilde kendini gösteren bir duygudur bu. Hayanın en dokunulmaz, en bozulmaz teamülü ve uygulanışı, namuslu olmak, iffettir. Bu nedenledir ki, edep, haya ister evlilikten önce ister evlilikten sonra olsun, gerçek anlamda cidden sadece evlilikle varlığını ispatlar. Evliliğe dayanan bu saygınlık, bu yüksek onurun etkisidir, sonucudur. Haya, eşi, karı kocayı tutkusallık yazgının, kaderciliğin elinden kurtarandır. Onlara duru, sakın, değişmez ve bozulmaz bir aşk, bir sevgi ilham eden, aşılayandır edep.

Bayan Sand böyle şeylerden anlamıyordu. İlk romanını yazdığı zaman anne olmuştu. Annelik duygusu bunları ona hissettirip öğretmekte yetersiz kalmıştı. Lélia'nın tecrübesi, yaşadıkları onda bunları ortaya çıkardı. Onun bilincinden ve hafızasından bunlar nasıl çıktılar? Onun namusluluk diye adlandırdığı şey, ince elekten geçercesine sıkı bir incelemeden geçerken, sanat sayesinde, yeniliğin görünümelerini muhafaza etmesini, nasıl adım atacağını bilen ya da cinsel doyuma ulaşmış olan kadın yapısında, duyuların ve muhayyilesinin, imgeleme gücünün belli bir diriliği, canlılığıdır. Bir *amatör* olarak bu kalitenin paha biçilmez olduğunu inkar etmiyorum; ama bu ikircikli anlaşılmazlığa kanıp aldanmayınız. Bu namusluluk, iffet duygusu, masum ve utangaç değildir; namusluluk tam da polisin gözetim altında tuttuğu evlerde bulunabilir ve kadınlar erkeğinin emin adımlarından hareketle, ona güvenerek, *Yok Olmaz* denilen şeyden serbestlik ve rahatlıkla *Demek ki Olu-yormuş* denilen şeye geçerler. Bu rahatlık, bu iffet duygusuna dayanan kadınların arasında bir tanesinde bile varlığını ispatlamaz.

Pembe ve Beyaz'da, annesi tarafından hizmetçi olarak verilmiş, satılmış, hala el değmemiş, ama mükemmel bir şekilde eğitilmiş, bilgili, küçük sevimli bir kızı bize tanıtır ve bu kız onu satın alan kişiye şöyle der: *Alın sizin olsun, bedenimi size teslim ediyorum, ama biliniz ki ruhum benimdir!* 18 yaşında bakire bir kızın bu tarzda konuştuğuna inanır mısınız? Lucrece,¹ Sextus Tarquinius'un tecavüzüne ve şiddetine maruz kalmıştır ve o da aynı tanıklıkta bulunup aynı ifadeyi kullandı: *Sadece gövdeme sahip olabilirsiniz*, der ve ekler, *ruhum masumdur* ve kendini öldürür. Lucrece gerçekten bir budaladır. Bu Romalı kadın için ne büyük bir talihsizliktir, bununla birlikte onun intiharı Cumhuriyeti dünyaya getirdi ki, Bayan Sand kendini ona yakın bulmasa da! Özgür kadının Romalı kadına öğrettiği şeyi İncil, birkaç yerde, ruhu kirleten vücuda giren şeyler değildir, ama kalpten kaynaklanan şeylerdir, diye söyler. Collatin karısını korumuştur ve herkes sonunda memnun olmuştu, Brutus hariç.

Şu ana dek söylediklerim açısından, fikir olarak, Bayan Sand'dan, artık bekleyecek bir şeyim yok: Onu tamamen çok iyi biliyoruz. Bununla birlikte, her şeyi biraz birbirine karıştırdı; roman formunda, aşk ve evlilik hakkında teorisini göz önüne serip gösterirken her şey hakkında kendi kelimesini söylemek istedi; ama her yerde olsa olsa ancak kendini beğenmişliğini, kibirli yetersizliğini ispat etti.

Filozof, bir şeye körü körüne bağlanmayıp, farklı şeylerden iyi ve güzeli seçme, yani seçmecilikten yola çıkarak, tarzına uygun, sırasıyla Lamennais, Pierre Leroux, Jean Renaud'un öğrencisi olmaktadır ve *herkes olduğu kadardır*. Metafizik için ondan zevk almadığını söyler: Buna gerçekten inanıyorum, metafizik hiç hoş olmayan biraradalıktan başka bir şey değildir. Ateist ol-

1 Roma İmparatoru Tarquin le Superbe'nin en genç oğlu Sextus Tarquinius'un kuzeni Tarquin Collatin'in karısı.

maktan kendini korur: Acaba bunun hakkında ne düşünüyor? Hep açınlayan, uyandırıcı, ifşa edici nitelikteki asıl metnini beklerken *Spiridion*'u sonuna kadar okuma sabrını gösterdim: söylemek zorundayım ki, bütün bembeyaz sayfalar, bu saçma temel kitaptan bana daha çok memnunluk verdi, beni daha çok tatmin etti.

Politikası ve felsefesi gibi, Babuvizm'den (Mutlak eşitlikçi sosyalist hareket ruhu, doktrini) itibaren Saint-Simonizm'e (Siyasi ve sosyo-ekonomik doktrine dayanan bir ideoloji) kadar yüzyılın mezheplerinden ödünç alınmıştır. Louis-Blanc'tan alınmış, Bayan Sand'ın çok aşırı bulduğu ÇIKINTI'daki şu özdeyişlerle onu göz önünde canlandırıp değerlendirebiliriz: *Bütün insanların mutluluk üzerinde eşit hakları vardır; herkes ihtiyaçlarının peşinden gider, vs.*

Eleştirel bir yaklaşımda bulunduğu takdirde ondan şunu istemeyiniz, sormayınız: Önsezisine göre, her şeye *impromptu*¹ bir şekilde karar verir, örneğin şunu söylediği zamanki gibi:

“Tutku ve çılgınca bir duyguyla Virgile'i *Fransızca* olarak, Tacite'i Latince olarak sevdim.”

1855'te Rousseau'ya öykünen Bayan Sand, *Hayatı'nın Hikayesi*, 20.ciltin-8°'ini tefrikalar halinde yayınladı. Kurgulamayı, spekülasyonu, sürgün edilmiş her utangaçlığı anlarım; ama halkın önünde bu şekilde eteklerini kaldırırken, böylece, yakınıp şikayet etme hakkı olmadan, olur olmaz rastgele birinin onu ağır bir şekilde eleştirmesine müsaade etmiş olduğunu nasıl da düşünmedi? *Bir adamın yazmış olduğu üç satırlık bir yazıyı bana getirin*, diyordu bir kriminalist, *böylece onu bununla kolaylıkla idam ettirebilirim ben*. Bayan Sand'ın hayatı hakkında sadece şunu, itiraflarının içinde olanları açımlayıp ortaya çıkarmanın neden onun hoşuna gittiğini biliyorum: Eh, peki o zaman! Bir

1 Ayaküstü, ön hazırlık yapmadan, doğaçlama.

çılgınlıktan, özgürlüğe kavuşup serbest kalıştan ileri gelen bu yazının fantastik oluşu bence artık oldukça açık olmasa da, onun asıl yazısına bakacak olursak onu ikna etmede kullandığım bir alçakça bir davranış, bir hakaret söz konusu değil! Of ama! Bayan, eskiden çok iyi bir kız çocuğuydunuz; yazmayı bırakın ve işte o zaman çok iyi bir kadın olacaksınız.

Biçemiyle Bayan Sand, çöküş dönemlerini tüm edebiyat akımının içinde açıklayıp bildiren, betimlemeli tasvir ekolüne aittir. Manzaraların ressamcısı imiş gibi, o, sanatçıların kraliçesidir, tabii yazarların kralı olmak dışında. Kır şiirlerini andırır türde, ona layık olduğu ünü sağlayan ve başarısı, halkın büyük kompozisyonlarını beğendiği, şöyle böyle orta karar olduğunu hissettiren güzel şeyler sağladı. Hatta bunların içinde, dönemin belirtisi olarak iz bırakmış fikirler ve duygu yoğunluğu, çeşitliliği var. Yayılmaya ve gelişmeye katkıda bulunduğundan dolayı ona minnet duymalı. Böyle bir alışım, bağlaşım iyi değildir, ama içinde iyilik var. Betimlemeleri Balzac'ın kılı kırk yaran açıklamalarıyla tezatlık, karşıtlık oluşturan lirik bir şeyler de içerir. Ama yazma sanatıyla ilgilenen herkesin bildiği gibi kadınların birbirleriyle yarışır gibi öykünüp taklit ettikleri bu biçem, Venüs heykeli gibi, kocaman kalçalı, kocaman kıçlı kadının tombul yuvarlaklılığını hatırlatan güç dolu bu çene kuvvetli bir stil değildir: Moda olan şeyler içeren bir makaledir. Ancak şunu söylemekte haklıyım ki, Hippokrates'in aforizmasında, bir hukuk romanının formülünün içinde, Moliere'in, Racine'in, Corneille'in kimi mısralarında, Sancho Pança'nın atasözünde, Bayan Sand'ın romanlarının hepsinin içinde olduğundan daha fazla stil var.

XXVIII

Örnekleri daha da fazla çoğaltmayı faydasız buluyorum. Bu sürekli aynı şeyi tekrarlamak gibi olacak: Benim burada yapmam

gereken şey her zaman kadını işaret edip onu göstermek. Bir defa, eşitliğe, özgürlüğe kavuşmaya aşırı düşkünlük ve kaçıklık, sanki korkunç bir hayalet, bir hortlak tarafından kovalanan kadının ruhunu ele geçirip zapt etti; cinsiyetimizi kıskanıp, kendi cinsiyetini küçümseyip hor görüp, kendisi için hayal kurarken, istisnalık, ayırık tutma yasası, erkeklik gücünün sosyal ve politik ayrıcalıklarını benzerleri arasında ona verir. Eğer kadın sofuyorsa, Allah'a doğru çekip gider, yönelir ve egoizmine doğru geri çekilir; eğer dünyaya dönükse, aşk tarafından ele geçirilir ve utanılacak şekilde tüm fantezileri, şekilleri, ıncığını cıncığını çıkarıncaya dek inceler. Eğer kadın yazı yazıyorsa kendini pek büyük görmeye başlar, sesini abartıp tumturaklı hale getirir ve ondan sonra içinde ne bir erkeğin orijinal düşüncesinin, ne de bir kadın tarafından incelikle düşünülmüş böyle bir düşünce resmi bulunmayan fabrikasal nitekte bir biçem oluşturur. Eğer kadın roman yazıyorsa, en mahrem zayıflıklarını, yetersizliklerini anlatır; eğer felsefe yapmaya müdahil olup burnunu sokuyorsa, güçlü bir şekilde bir konuyu kabul edip benimsemeye, onu eşleyip üzerinde durmaya, düşünüp ayrıntılarına girip sonuç çıkarmaya, onu sentezlemeye yetersiz, güçsüzdür; metafizik yetersizliği içinde cümle sonlarına genel bir özet düşünüyü koyar. Politikaya girmişse, kinleri, tiksintileri azdırıp kızıştırır ve öfkeleri kışkırtıp tahrik eder.

Her dönemde, kadınlar edebiyat alanında bir yer edinmişlerdir: Bu onların hakkıdır, hem de bizim iyiliğimizdir, bundan memnun olmamam mümkün değil. Görevleri tanımlanıp şu şekilde ortaya konulabilir: Duyguyla sanatın ve bilimin halka yaygınlaştırılması, evlilik denilen dürüst bir aşkla Yüce Adaletin gelişip ilerlemesi. Keşke bu programa sadık kalsalar; parlak başarılar onları bekler ve erkeklerin onları kabul etmesi ve onlara minnettarlığı hep var olur.

Ama fikirden ideale, yüce Adaletten aşka dek uzanan bir hi-

yerarşi ortaya koyan özgür kadın, mesih kadın, yok böyle bir mahlukat, böyle bir kadın: İnsanın doğuştan gelen önsezisinin diğer düşsel yaratıları kadar olduğu gibi doğru ve gerçekçi olmak adına, tersine dönüp devrilmek zorunda kalan mitolojik bir efsanedir. Ancak edebi anlamda oluşmuş Babylone (Mezopotamya'da eski bir şehir, bugünkü Irak) fahişeleri gibi, ahlaksızlığın ve bayağlaşmanın amblemlerinden daha fazlası değildir.

BÖLÜM III

Evliliğin Kuramı

XXIX

1. Tartışmanın Genel sonucu

Kendi hareketi ve uygulanaşıyla aşkın saçmalığa doğru indirgenmesi;

Kendini üç misli göstererek, iflah olmaz, yola gelmez bir astlıkla kadının hiçliğe indirgenmesi;

İşte şu ana kadar analizimizi sürüp götüren olay, ulaştığı aşama. Aşk ve kadın hayatın zorunlu, vazgeçilmez iki unsuru olarak, hayatın bedbahtlığı için bir araya gelirler: İlki onun zehiri olacak, ikincisi içimize bu yazgısal darbeyi yerleştiren cazibe unsuru olarak ortaya çıkacaktır. Hristiyanlığın rahiplerinin bize bağırıp çağırdığı kadının içinde, kadının ilham ettiği aşkın içinde her türlü ahlak bozukluğunun, çürüme, her türlü nifak, anlaşmazlığın ilkesi bulunur: O haçtır, o, insanlık türünün utancı ve çelişkisidir. Onunla olmak da, onsuz kalmak da mümkün değil: Hele onsuz kalmak korkunç! Erkek gücü niteliği taşıyan haysiyet, onur açısından tahriklerin, hakaretlerin en kötüsü, ölüm niteliğinde ciddi bir suçtur.

Bununla beraber bu böyleyken kafa yorup düşünelim. Şeylerin sentez edilmesi dahilinde onları görmek gerektiğinde, sadece uyumun ve ahengin onlara, aklilik, mantıklılık verdiği yerde, analitik ve ayrılıkçı bir tarzda şeyleri inceleyip düşündüğümüz, bizi bu umutsuzluk verici sonuca ulaştıran sebep, bu durum kesinlikle hep var olacak mı acaba?

Böylece cinsiyetlerin eşitliğinin Eflatun felsefesine ve Hristiyanlığa uygun hipotezinin içine sürüklenirken ve tabiatının astlığıyla varoluşu içinde kendini, itibarını tehlikeye düşürmüş, kendisini usa aykırı bulduğumuz, erkeğin desteğiyle sürdürdüğü hizmetçilik, annelik, aşk ilişkileri bir yana bırakılacak olursa, şahsiyeti ve bireyselliğinin bağımsızlığı içinde kadını düşünüp inceleriz. Buradan nasıl bir sonuç çıkar, nereye varırız? Şüphesiz ki eflatun felsefesine dayalı, cinsiyetlerin sosyal eşitliğinin mistik ve sevisel, tinselci ütopyası, düş ülküsü kabul edilmezdir. Ayrıca diğer taraftan kadını düşünüp göz önüne getirmek gerekliliği açısından bakarsak, bunun böyle olmadığını da söyleyebiliriz. Eflatun'un tarzında, onun gibi tasarlayıp hissederek, hem erkeklik, hem dişilik organı olan androjin (erdişi) bir canavar, anormal bir yaratıktır: Bu Eflatun'un hatası.

Dahası böylelikle, Tanrı'nın en aşikar belirtisi, tezahürü, her doğruluğun, adaletin tek ilkesi, en kutsal hakkı, en egemen duyguyu, aşkı oluşturan bu diğer hipotezin içine girip yerleşiriz. Sonrasında, sonuçları içinde, beraber bu aşk kavramını izleyip incelerken, akabinde onun kötülük yönüyle karşılaştık ve sosyal bozulmuşluğun, kokuşmuşluğun en etkili, en güçlü sebeplerinden biri olarak onu belirtip açıkladık. Bununla birlikte buradan nasıl bir sonuç çıkar? Aşk kendisinden dolayı mı kötüdür, şeytanın bir içkişkirtisi, insani olarak kişiliğimizin ilk oluşumundan gelen düşkünlüğümüzün bir sonucu mudur? Hayır: Düşündü-

ğümüzde bu sağlıklı bir mantığın kurallarına uymaz. Sadece şu sonucu çıkaracağız ki; tüm tutkular gibi, ruhun tüm güçleri gibi, mülkiyet gibi, emek vs. gibi aşk, insan tabiatının çatışkısıdır; sonuç olarak yasanın ona boyun eğdirip egemenliği altına alıp ve onu dengelerken, o ondan daha büyük bir sistemin parçası haline gelir. Hayranlık niteliğinin içinde hareket noktasına sahip olan aşk, muhayyile yetisi içinde devindirici bir güce sahip olarak, duyuları ve ruhu olan, açık, gerçekçi bir cinsel arzu ve şunu söyleme cesareti gösterirsem; ideali olan, birbirinden ayrılmaz ve ortadan kaldırılamaz iki uç arasında kararsızlık ve tereddüt içinde kalır. Doğasının, özünün itirazına, uyumsuzluğu ile aşk böylece aşırı bir gücü, en yüksek yasayı, onun sınırını aşıp geçen bir şeyi tasarlayıp canlandırır.

Tüm gücüne rağmen bireyselliği, şahsiyeti içinde düşünülüp göz önünde bulundurulmuş erkeğin kendisi, tüm vakarlığı, ağırbaşlılığı açısından, yüceliği açısından akıl dışı, eksik kalmış ve yeteneksiz görülür: Bu nedenle erkeği inkar edecek miyiz şimdi? Evreni inkar etmek gibi bir şey olur bu. Yalnız diyebiliriz ki erkek, her felsefenin kabul etmekte sabırsızlık göstereceği, ancak tam olarak anlaşılabilir bir şey olmayan şeydir, zorunlu olarak topluluğun bir parçasıdır, artık onun dışında olma mantığı yoktur. Oysa pek yakında da görüp inceleyeceğimiz gibi, erkek, kadın tarafından topluma duygusal olarak ya da çıkarı için bağlıdır, ne az ne de çok çocuğun göbek bağıyla anneye bağlı olduğu gibi bağlıdır: O halde bu bütünlük açısından kadını incelememizi ele alalım. İnsan topluluğundan, ortaklığından çıkıp yükselen bu zirveden elde ettiklerimizi inceleyelim. Düzen ve uyum bunu ortaya çıkarmakta acele edecek, ruhunu gösterecektir.

XXX

2. Bir Mekanizmayı, Bir Organı Yasal Olarak Meydana Getirmede Yüce Adalet'in Gerekliliği

Tabiatın egemenliğinin ve mevcudiyetinin üç temel unsuru, mineral, bitki ve hayvanın üstünde, dördüncü bir egemenlik yük-selir; özgür ruhun egemenliği. İdeale ve hukuka hükmeder, diğer ilişkiler açısından insanlığın egemenliği diyebiliriz.

Bu egemenliğin varlığını sürdürmesi için, Yüce Adalet gibi onu oluşturan yasanın, ruhların, başka bir deyişle basit bir kavram, bir bağlantı, saf, duru bir fikir gibi, onların içine işlemesi gerekir; tüm işlevlerin en olumlusu ve en zorunlusu olarak görev, yetenek, şefkat. duygu olarak yasanın, insanlık öznesinin içinde var olması gerekir.

Bu canlı, hareketli icraat olmadan, ruhun tek amacına indir-genen Yüce Adalet iradeye egemen olup ne yazık ki hükmedemeyecek. Bu, durum elverirse egoizminin başarı ve üstünlük tanıyabileceği, ama kendisine göre hiç hoşnut bırakıp yükümlü kılmayacağı ve aynı zamanda komik görüneceği, onu bir fedakarlığa sürükler sürüklemeyen, kesin olmayan farazi çıkarları uzlaştırmaya şekli olacaktır.

Bu İncelemeler dergisinin başlangıcından itibaren, doğruluk ve adaletsizlik kavramının, yasaya saygı gösterme duygusunu insan kafasına sokmak için kendinden karşılayıp üstesinden ge-lemeyemediğini, yetersiz kaldığını tam olarak herkesin anladığı gibi, üstünlük taraftarlarıyla hemfikir olduğumuzu bildirdiğimiz orta-da. Ama biz, Hristiyanlık ve Allah gibi istisnai ve üstün bir otoritenin nazarında bu saygıyı kurmayı kesin olarak istediklerinde onlardan ayrılıyor. Din üzerine inşa edilmiş her hukuki sistem, söylediğim şu ki, esas olarak temelinden yıkılmaya mahkumdur: Bu artık Yüce Adalet'ten kaynaklanma, yasası, kuralı olmayan bir keyfilikten kaynaklanır, ahlak bozukluğundan, günahattan ha-

reket eder. Yüce Adalet'in merkezi, odağı insanlık ruhunun içindedir, başka hiçbir yerde değil; insandan kaynaklanır ya da hiçbir şey değildir, yoktur.

Böylece, deney üstücülere, çıkarıcılara, töretanımazlara, ah-laksızlara karşı aynı zamanda, aynı anda sonuca bağlarsak, bireysel ve topluluk halinde olan insanın, kendisine hükmeden yargılama gücüne itaat ettiğini, tarihle ve evrensel uygulamayla olduğu gibi düşünüp kafa yormayla da ispat ettik. Egoizmin bütün çekim güçleri dahil, zamanla ya da hemen birden zafer kazanmak için yeterli bir etkililiğe, enerjiye bu güç sahiptir ve medeniyetin gelişmesi tamamen buradan kaynaklanır. Ayrıca inançlar üzerindeki etki, her zaman bilincin simge bilimi haline dönüştüğünü gördüğümüz ancak dinin, bilincin bir şekli olmaktan başka bir şey olmamasına dayanır. Din tek kelimeyle, Allah'ın adı altında kendisi tarafından tapılan, çok sevilen idealize edilmiş insanlığa saygıdır: Bütün gizemi burada işte.

Bununla birlikte içimizde bir şüphe kaldı.

Evet, Yüce Adalet bir şeydir, çünkü bir sürü cinayet, yıkılıp devrilmeler arasında, onların etkilerine ve sonuçlarına maruz kalıyoruz. Çünkü süregelen, değişmeyen, bu içten gelen eğilimiyle medeniyeti yürütüyor; çünkü içten, yürekte onu doğrulayıp haykırıyoruz, onunla alay da etmiyoruz ve bizim açımızdan içinde kaldığımız kuramsal şüphecilik bize çok dayanılmaz, çok tehlikeli görünüyor. Ayrıca ikiyüzlülük antlaşmasıyla onu telfi edip, yerini doldurmaktan çekinip tereddüt etmiyoruz. Ama sözüm ona gerçek, içkin, pozitif güç şeklinde üzerimizde etkili olan bu Yüce Adalet nedir ve nasıl hareket ediyor? Cüzi irade konusunda gözlemlediğimiz her işlev, bir mekanizma, bir organ gerektirir: Adaletin mekanizması nerededir? Bilinçten bahsediliyor; ama bilinç bir kelimedir, aynı mekanizma içindeki bu saate işaret etmenin söz konusu olduğu, Yüce Adaletin, onun içinde

olan şeyle, muhteşiyatıyla aynı olduğunu açıkladığımız bir melek-
kenin, gücün ismidir. Bilinç, reddedip tanımadığımız Tanrı, düş-
sel bir yaratı, varsayım, bir sembol olarak neden sırası gelene ait
olacaktır? Ne diyeyim buna? Sanki bizden biriymiş gibi, biz gibi,
incelikle, sevimli bir şekilde bize davranan ama bununla birlikte
biz de olmayan, Tanrısallığın gizli, soyut duygusuna göre, mo-
dern filozoflarımızın herhangi birisiyle, bütün öncü halklar ve
tanrıbilim uzmanlarıyla neden onu ele alıp incelemeyelim ki?
Havariler bunu açıklayıp gösterdiler, öğrettiler. Hristiyanlık bunu
onlardan sonra tekrar dile getirdi ve yeni seçmeciler Hristiyan-
lıkla beraber bunu tekrarladılar: Tanrı ruhlarımızda kendiliğın-
den vardır, içkindir, haklı olarak başvurup yardıma çağırdığımız,
Yüce Adalet'in bu gerçekliği, bilincin bu etkililiği ancak tek bir
şeyi ispatlar; kalbimizdeki Tanrının varlığını ve eyleminin dolay-
sız, doğrudan doğruya olduğunu.

Demek ki itiraz şöyle oluyor: *Hiçbir şeyin hiçbir şeyden mey-
dana gelmediği gibi, Hiçbir şey hiçbir şeyin yardımıyla işleyip
çalışmaz*; bu aksiyoma başka şeyler de eklenebilir ve buna DE-
NEYSEL MANTIK İLKESİ diyebiliriz. Görme, işitme, koku
alma, tat alma, dokunma, bunların her biri organlarıdır; aşk
onunkidir; düşünce, kendisi de merkezi bir beyin olup ona aittir;
bu beynin içindeki düşünce melekelerinin her biri onun küçük
çarkları, parçalarıdır. Egemen bir güç olan Yüce Adalet işlevinin
önemiyle orantılı olarak nasıl olurda varlığına ve düzenine, sahip
olmayacak?

Kendi adıma şunu itiraf ediyorum, ruhumuzun alışkanlıkları,
beynin zekaya uygun düşüp tekabül ettiği gibi, Yüce Adalet'e
uygun düşen bu düzen fikrini bize gösterdiği birkaç acayıplığı
itiraf ediyorum. Evvelki İncelemede düzenle ilgili gösterip işa-
ret ettiğimiz, bu gerçekliğin, bu muğlak, tanımlanamaz *bilinç*
kelimesinden başka bir karşılığı yoksa uyguladığı yükümlülük

ve zorunluluklara, ahlaki yasanın gerçekliğine inanmakta zorluk çekeceğim.

O halde bu bana göre gerçekten çok ciddi bir şekilde, başlıca anlam ilişkileri içinde, yasa veya bağlantı olarak ve dini sistemler içinde hiçliği müşahade ederek Yüce Adaleti tasavvuri olarak belirledikten sonra, bununla birlikte onun işlevsel veya fizyolojik koşulunu aramak zorundayız. Çünkü bunu yapmadan bizim için bir mit, toplumculuğumuzun bir hipotezi, ruhumuza uygulanmış bir komut ve de aslından ahlaksızlığın ilkesi olarak kalır. Diğer yandan çok genç olduğu için, Yüce Adalet'in, hakkında yüksek sesle konuştuğu ama onların nazarında hiçbir işaret verip kendini göstermediği, insanların içinde olan ilk ve en medenilerinin Tanrı diye adlandırıp nitelendirdikleri bir görünmez öznede Yüce Adaleti canlı gibi kişileştirdiler değil mi? Artık hiçbir kararsızlık duymadan işimize koyulalım o halde ve Yüce Adalet'in bu mekanizmasını araştıralım. Belki de, kim bilir, içimizdedir.

XXXI

3. Yüce Adalet mekanizmasının hem erkek hem de dişiliğe özgü mekanizma parçalarından oluşması ya da evliliğe özgü bir karı koca kavramından oluşması

Cüzi irade vesilesiyle, her işlem ya da melekenin, hiçbir korkusuyla bir mekanizmayı gerektirdiğini müşahade ettikten sonra, o zaman kendimize şunu sorduk: Özgürlüğün mekanizması nedir? Cevap olarak bunu her insanın kendisi olduğunu söyledik ve cevabımızı bu müşahade üzerinde gerekçesini göstererek açıkladık ki, alanında bütün melekeleri kucaklayan özgürlük, yalnızca mekanizma olarak düzenin kendisinin tümüne sahip olabilirdi. Bundan dolayı insandan yola çıkarak, *Düzenlenmiş Örgütlü Özgürlük* tanımını yaptık. Bu tutum üzerinde durmaya devam ediyoruz.

Eğer özgürlük, çalışması, icrası dahilinde insan öznesinin tümünü kucaklıyorsa, sırası gelince Yüce Adalet bu tümlükten, hepsinden daha fazlasını gerektirir ve ister. *O bireyin boyunu aşar* (İnceleme II); yalnız başına yaşayan kişinin yapısında, *sal-lantıda, yetersiz kalır* ve köelmeye başlar. Bu en az iki terim gerektiren bir özgürlük antlaşmasıdır (İnceleme VIII); tek başına kavram olarak, eşitlik ya da *denge* ile yakın anlamda olarak ikicilik içerir.

Adli mekanizma o halde iki kişiden meydana gelir: İşte size birinci olarak saptadığımız durum.

Birbirlerine göre bu iki insan hangi şekilde varlıklarını gösterecekler.

Diyelim ki onları, benzer ve eşit bir hale, ya da daha iyisi kabiliyetlerini değiştirerek eşdeğer bir hale getirdik, o zaman bu iki insan kendi aralarında, erkek erkeğe ait, kadın kadına ait, 3'e 3, 2'ye 2, yani A, A'ya aittir gibi bu şekilde olacak. Tam olarak bu iki tabiat cinsinin her biri daha sonra karşılıklı olarak bağımsızlaşacaklar: Bir düzen oluşmayacak. Buradan, az ya da çok, öyle ya da böyle, geçici bir ortaklık ortaya çıkacak; arayıp araştırılan ikiliğe sahip olamayacağız. Adli mekanizma hususunda, Yüce Adalet noktasından hareketle, insan uygarlaşmamış, ilkel olarak kalacak ya da ancak karıncaların ve arıların tarzında olduğu gibi topluluklar, köpeklerinki gibi sürüler, kusurlu, eksik toplumlar oluşturacak.

Bu tecrübe öngörüyle doğrulanmıştır, sabittir. Benzer tutkulara sahip, eşit değerde bireyler arasında, mücadele, çekişme, yarışma, pay arayışı, çıkar mücadelesi, geçimsizlik, savaş doğal olarak vardır; saygı, sevgi, özveri ve sadakat azdır. Bu şartlarda, Yüce Adalet insan için, bir din ve ihtişamlı bir mutluluk vaat edemez, geliştiremez, oluşturamaz. Tersine olgun erkekle bir erkek ergeni, erkek bir çocukla erkek bir yaşlıyı bir araya getirin, arala-

rında yaştan ve düşünceden kaynaklanan bir aykırılıkla birlikte, adalet denen eski bir duygudan hareket eden bir saygı durumu oluşacaktır. Yunan ve Roma gibi ilk çağ insanların zamanında çok dindar bir şekilde yetiştirilmiş kuramsal dostluklar buradan hareket edip oluşmuştur ve biz bunların izini Hristiyanlığın köken ve temellerine kadar inip izledik. Yüce Adalet'e göre, sonuçta tabiatın, babanın ve çocuğun içine koyduğu, daha da iyisi karı ve kocadan oluşmuş çift halinde, kadın ve erkek halinde farklı eğilimler taşıyan, eşit olmayan ve birbirine benzemeyen nitelikleri olan iki bireyden şekillenip oluşmuş bir ikilik gereklidir.

Tek kelime halinde, Yüce Adalet'e mekanizma olarak, nasıl ki karı kocadan oluşmuş çifti *düzenli bir şekilde planlayıp programlamış bir Adalet* olarak tanımlıyorsak, insan olarak bireyi de düzenli planlanıp programlanmış bir Özgürlük olarak tanımlayabiliyorsak, tabiat da bu şekilde cinsiyetler açısından ikilik oluşturdu. Yüce Adalet'ten ortaya çıkan, androjin'in (erdişi) bölünmesinin en muhteşem amacı şudur: Üreme ve nesil oluşumu. Burada arkasından sonuç olarak doğan şey, ancak ayrıntı olarak, ikinci planda olmaktan daha fazla bir önemi olmaz.

Bu burada bitmiyor tabii. Diğer etkili güçler gibi Yüce Adalet, karşılaşp kabul edeceği, uyarma, tahrik derecesine göre gittikçe hassaslaşır; kültürle gelişebilir, barbarlık ve zorbalıkla gerileyebilir, körelebilir. Örnek olarak verilmiş bir özneyi ele alırsak, kadın, partnerinin ona az miktarda hoşnutsuzluk, çirkinlik, karakter uyumsuzluğu, rekabet tavrı, çelişme ve bol bol sempati, ilgi ve alaka, ideal duygusu gösterip sundukça çok daha fazla yoğunluk hissedecek. Yüce Adalet (İnceleme II), sadece kendi icraatı içinde düşünülp incelenmiştir, gelişiminin psikolojik koşullarını bir yana bırakacak olursak, başkasında saygınlığımızı, değerimizi ve bizim içimizde başkasının saygınlığını, değerini karşılıklı olarak hissetmek zorunda olduğumuz melekedir, güçtür. Oysaki

bu saygıdeğerlik duygusu, onu tanıtan nesnenin kendisi ne kadar çok hoş, ne kadar çok sevimli olursa o kadar hissedilir. O halde adli mekanizmanın şekillenmesi için, karı koca halindeki eşlerin farklı nitelik, güç ve mizahta olmaları yeterli değildir, bununla birlikte aralarında, birbirlerini arzu etmelerini sağlayan karşılıklı bir iç istek gerekli. Bir çeşit içgüdüden gelen bu iç istek sayesinde birbirlerini güzel ve mükemmel bulup birbirleriyle oluyorlar; tek kelimeyle, Yüce Adalet'in oluşturulması için *Yaratıcıdan gelen bir hareket, bir etki, bir Tanrı yardımı*, tanrı bilim uzmanlarının dediği gibi; YÜCE TANRISAL BİR AŞK lazım.

Burada, yazgısı az önce bizce anlaşılmış olarak görülen kadın, başarıyı ve zaferi elinde tutar; Hazreti Meryem'de olduğu gibi, acılarla dolu rolünden zaferlerle dolu bir role geçiş yapmış ve insanların içinde tek başına görünmesi ile kurtarıcı ve adaletin koruyucusu olmuştur.

XXXII

4. Kadının güzelliği

Kadın güzeldir. Üzgünüm, itiraf ediyorum ki, bir Lamartine'in stiliyle onu tasvir edip betimleyecek değilim: Patavatsızca bir üzüntü itirafı. Çocukların hayran kalmadan bakmadığı, yaşlılığın içi çekmelerini görmediği, Evren'in çok sevdiği kadını, yerince kutlayacak başkaları var. Acınacak halleri, güçsüzlükleri üzerinde düşündükten sonra, neşe ve sevinçlerinden bahsetmemi bana sağlayan tek şey sadeliktir, özellikle dinginliktir.

Hristiyanlık bize, Meryem Ana'yı, sevinç, mutluluk ve ışıltı saçan ölümsüzlüğü içinde, meleklerle çevrili ve yılanı ayakları altında alıp çiğnerken bize tanıttığı zaman, tabiatın, evlilik kurumu içinde iken kadına değer vermiş gibi bir kadın portresi çiziyordu bize.

Kadın güzeldir, söylediğim gibi, tüm gücü ve filleri içinde

güzeldir: Oysa onun yapısında oluşun önündeki güzellik, aynı zamanda Yüce Adalet'in ifade ettiği her şey, bizi ona taşıyıp götüren çekiciliği ile erkekten daha iyi, daha üstün olacaktır. Ne bedensel işgücünde, ne deha açısından soyut, tasavvuri düşünmede, ne ciddi yargıçlık ve hükümet görevlerine uygun ve elverişli bulmadığımız bu zayıf ve boş varlık gün gelecek güzelliği ile tüm adaletin, tüm bilimin, tüm sanayinin, tüm erdemın devindirici hareket ettiren gücü olacak.

Öncelikle kadının güzelliği nerden kaynaklanıyor? Şunu göz önünde bulundurup değerlendirelim: Tabiatının kendi astlığından geliyor.

Denilebilir ki erkeğin yapısında, güzellik gelip geçicidir; onun için hiçbir şey değildir, önemi yoktur; onun kaderinde bir varlığı yoktur; erkenden güce ulaşmak için onu çabucak aşar geçer. On sekiz yaşındaki bir erkek henüz tam anlamda erkek değildir; genç kız, onun tersine çok önceden beri kadındır ve yıllar ona hiçbir şey getirmez, değiştirmez, öyle olmasa da belki deneyim olarak olabilir.

Cinsiyet niteliğinin gerçek ve doğru istikameti, varış yeri güzelliştir; onun en tabii koşusu, varlık halidir. Aslında genel anlamda çirkin kadın yoktur; hepsi de az ya da çok bu sözle anlatılmaz, halk dilinde şeytan tüyü, şeytanın güzelliği diye herkesin söylediği tarifsiz güzellikten faydalanıp tadını çıkarırlar ve en az güzellikle donatılmış olanlar bile birkaç büyüyle, dokunuşla her zaman kendilerini düzeltip toparlıyorlar. Diğer yandan, sadece medeni bir toplumda bir kadının güzelliğinin bütün kadınların çıkarına olduğu ve sanki kadınların hepsi farklı olan görünümleleriyle, bakış açılarıyla sanki sadece, erkeklerin arasında güzellik denilen olağan üstü tanrısal bu niteliğin temsilcileri olarak bulunduklarını kim hissettiriyor, söylettiriyor? Bunlar bizim toplumsal güçsüzlüğümüz, zavallılığımızdır, günahımız, kadını çirkinleştiren, öldüren kusurlarımızdır.

Tabiat cinsiyeti daima güzelliğe doğru yönlendirir; bu çaba amacına ulaşır gerçekleştiğinde tabiat onu orada durdurur. Erkek hemen girişimde bulunduğu takdirde, tabiat kadına sanki şöyle söylemiş gibi görünür: Çok fazla ileri gitmeyeceksin, ayrıca artık daha fazla güzel olmayacaksın.

Kadının hayatı, tabiatın ahitine göre, yani ömür boyu sürekli devam eden bir gençliktir; çiçek açıp büyür gibi gelişip serpilmesi; erkeklik niteliğine büyük adımlarla ilerleyen erkeğin yapısı üzerinde hemen etkisini gösterir. Bu kadının yapısında doğurganlık gibi, sıklıkla daha da öteye sürüp devam eder. Diane de Poitiers, Marie Stuart, Ninon de Lenclos, Bayan de Maintenon ve daha birçoklarını misal olarak verecek olursak, güzellik karşısında güçsüz, etkisiz olunduğunu gösteren yaş açısından bunlar bize kadının görevinin ne olduğunun bir işareti ve bizim görevimizin de ne olduğuna dair dikkat çeken bir uyarıdır.

Kadınlar her zaman genç ve güzel olmak isterler; alın yazılarında yazılmış, böyle yazgısal bir duyguya sahipler. Medeni hayatın koşullarında çirkinliğin, rezillik ve kötülükten daha çok var olduğu söylenemez: Hem merhamet hem ceza duygusuyla anlamlandırıp adlandıracağımız tabiatın dışında bir varlıktır.

Şeffaf, ışıklar saçan kadın, onun kapsamında, onun dünyasında erkeğin kendi kendisine hayranlık duymasını sağlayan tek varlıktır. Kendisi kayadan fışkıran su gibi, pembemsi kristal, elmas, inci niteliğinde erkeğe hizmet eder gibi erkeğin karşısında onun aynası görevini görür; ışık gibi, kar gibi, çiçekler, güneş, ay ve yıldızlar gibidir.

Genç, güzel, sevimli, ışık saçan, ince, tatlı, hoş, utangaç ve saf olan her şeyle onu bir tutup benzetiyoruz: ceylanla, güvercinle, zambakla, gülle, taze palmye ağacıyla, üzüm asmasıyla, sütle, karla, kaymak taşıyla onu mukayese edip bir tutuyoruz. Onun varlığıyla her şey daha güzel görünüyor; onsuz güzellik

yok olup, yitip gidiyor: Tabiat hüznleniyor, değerli taşlar ses vermez oluyor, tüm sanatlar, aşkın ve güzelliğin çocuklarının tadı tuzu kalmıyor, emeğimizin, çabamızın yarısı değersiz ve anlamsız kalıp boşa gidiyor.

İki kelimeyle, erkeğin güç olarak tabiattan aldığı şeyi kadın güzellik olarak zaten elde etmiştir. Buraya dikkatinizi çekerim, güç ve güzellik ortak ölçüleri olmayan, ölçülemez niteliklerdir: Onlar arasında bir mukayesede bulunmak, aralarında karşılıklı bir ilişkiye, bir değiş tokuşa yer vermek, gücün getirdiklerini, ürettiklerini güzelliğin zilyetliğine vermek, bu sonuncusu küçük düşürücüdür, kadını köleliğin içine, erkeği günahın içine atıp ahlakını bozmaktır. Güzellik ve doğruluk, sıkı fıkı, içli dışlı ilişkilerde birbirleriyle temas ve ilişki halindedirler şüphesiz; ama bunları bu iki kategorinin, toplumda ayrı ayrı olarak, hakların benzeşmesine, ayrıcalıkların eşit hale gelmesine yol açacağını bilmiyorlar ne yazık ki.

Sadece şunu müşahade edelim, saptayalım ki, eğer, güçlülük ilişkisine dayanarak, kadın erkeğe ait, 3, 2'ye ait gibi olursa, güzellik ilişkisi altında da bu sefer kadın erkeğe oranlanır, 3, 2'ye ait gibi olur yine; bu avantaj kadına aşağıda, kötü bir durumda kalması için verilmedi kuşkusuz. Biz çiftlerin ilişkilerini düzenlemesi gereken yasayı bekleyip gözlerken, diğer yandan kadının güzelliği onun düşüncelerinin en iyi tarafı olduğu gibi, aynı zamanda haklarının de en önde gideni haline gelir.

Genç kız güzel olduğu kadar alçak gönüllü olsa; isterdim ki alçak gönüllülük güzelliğe eklensin; ama kendi kendisinin ne olduğunu bilmemesi hiç iyi değil. Bayan Necker de Saussure'ün örneğinde olduğu gibi, genç kızların güzelliklerinden deneyimleyip hissettikleri sevinci, genç kızların yapılarında bastırıp cezalandıran, savaşıp duran pedagogları bu nedenle kınayıp ayıplıyorum. Özgürlüğün ona verdiği kibirden dolayı adama sitem

ettiğim kadar, cesaretin ona verdiği gururdan dolayı askere de aynı şekilde suçlu olduğu siteminde bulunmayı tercih ediyorum. Diğer yandan kadının güzelliği, ona kan bağıyla, dostlukla, mahalleden yakınlık şeklinde bağlanan bütün herkese ait değil midir? Aileye, yaşlılara, çocuklara neşe ve mutluluk getirir ve sert, bağışlamaz bir tavra sahip tabiatın en az kayırıp desteklediği kadınlar, kadın arkadaşları gözden düşüp çirkinleşinceye dek onlara değer verir, sayarlar.

XXXIII

Elbette ki, bedeninden ruhuna ve bilincine geçiş yaptığımız kadın, güzelliği sayesinde, yepyeni avantajlarla ortaya çıkıp kendini gösterecektir.

İltifatlarla, inceliklerle dolu fikirlerinden, güzel kelimelerinden hoşlanmamız konusunda kendimizi engelleyemeyeceğimiz kadının yapısındaki anlama yeteneğinin, ona özgü görece zayıflığından gençlere ve çocuklarına özgü bir sevimlilik ve incelik doğar. Otuz yaşlarında kırıtkan bir kadının hoş olmadığı kuşku götürmez; bilgiç, ukala bir kadın da çok fazla insana aykırı gelir, kızdırır. Çünkü doğaya aykırı davranmaktadır ve yapmacık bir şekilde ağırbaşlıymış gibi bir edaya bürünürken aslında yalan söyler. Hanımefendiliğine özgü tavrı, saygınlığının ona dikte ettiği, gerektirdiği, tabiatının ihtiva ettiği gibi aynı eşit derecede akıllı, mantıklı davrandığında her zaman yeterince kadın olacaktır; ama dehayı ve başkalarına benzemezliği ve eşsiz olmayı hiç arzu etmesin. Çünkü o zaman haddini bilmez ve saçma görünecektir: Tam ölçülü bir şekilde davrandığında, erkek açısından, onun için en sevimli, en değerli danışman olacaktır.

Kadın ruhunun niteliği etki ve gösteriş amaçlıdır: Yapmacık ve sahte oldukları kadar ama daha da fazla saçma, doğru ve dürüst oldukları kadar ama daha fazla güzel görünmelerini sağlayan

bir açıdan düşüncelerini yansıtır ifade ederek, karşı düşüncede olanları saptamayla ilgili olarak erkeğin dehasına hizmet etmek 1°. Sonuç olarak, erkeğin kurgu, tasavvurları ve felsefesinin payına doğal olarak tamamen kadını koyarak; imgelerle dolu, özdeyişsel, sezgisel güçlülükle bağlantılı kavrama gücü ve anlayışıyla kadın, erkeğe çok net bir hafıza, çok kolay bir hazım duygusu sağladığı gibi, olayları basitmiş gibi anlayıp kavramada, anlaşılır öneriler sunarak onu özetlemeye, bilgimizi basitleştirip kolaylaştıracak bir şekilde bizi yükümlü kılma etkisi. 2°. Kadının yüzü erkeğin kendi bedenine saygı duymasını sağlayan bir ayna olduğu gibi, kadının zekasından hareketle aynı şekilde, erkeğin kendi dehasını seyrettiği bir ayna gibidir. En yüce bilinler, en büyük icatçılar, kaşifler, en derin olanların arasında kadınlarla iletişimde bir çeşit soğukluk çekmeyen adam yoktur: Bununla birlikte, bu sözden hareketle bilgilerin yayılması tamamlanır ve sanat birçok halk yığınına hayran bırakır. Halka yayıcılar genelde kadınsı nitelikte, kadınlaşmış ruhlardır; buradan şunu da anlayalım ki, erkek erkeğin zaferine hizmet etmeyi hiç sevmez ve öngörüşlü tabiat bu rolü kadına yükler.

Böylece kadının güzelliği sayesinde meydana gelen izlenim, erkeğin ruhunun beceri ve gelişiminin artırılmasına katkıda bulunur; çünkü bu ruh daha az bir yüreklilik, daha az çözümsel, tümden gelimli ve bireşimsel bir güç içeriyor. Güçlü önsezgilere sahiptir, çok somuttur, çok yakışıklıdır, aynı erkek gibi görünür, gerçekten de odur, çok ölçülü, ihtiyatlı, çok dikkatli, çok sakıncılı, çok akıllı, fazlasıyla eşit, aynıdır. Achille ve Ulyse'in koruyucu, himaye edici tanrıçası Minerva'dır ki o tuhaf bir tanrıçadır; birinin alınganlığını teskin edip yatıştıran, diğerini anlamsız düşünceleri ve kurnazlıkları, düzenbazlıkları nedeniyle utandırır; Hristiyanlıkta bir söz olarak, BİLGELİĞİN MERKEZİ, Zekanın, algının adresi dediğimiz Meryem Ana'dır.

Bununla birlikte kadının bu elverişliliğinin erkeğin dehasını bir dengeye oturttuğunu, yardımların, karşılıklı yardımlaşma durumunun ana koşulunu oluşturduğuna, pozitif hukukun nedenini ve konusunu oluşturduğuna, tek kelimeyle kadına eşitliği sağlayan bir nitelik kazandırdığına dikkatinizi çekerim. En azını yapmaya muktedir olup en fazlasının yapabilen gibi görünür erkek ve emek için olduğundan daha fazla, zeka için güç, zayıflıkla ortak olmaya razı olmaz. Kadının sağduyululuğu, akıllılığı, güzelliği de yer değiştirilebilir veya parayla alınıp-satılan bir şey değildir. Kişiliği ve ruhunun incelikleri ile ısrarla hak olarak istediğinin farkındadır, politik olarak ve vatandaşlık açısından hak ve görevlerde eşitlik durumu hemen prestijini yitirir; olmak zorunda olduğu tanrıça ya da melek derken, o tekrar köle olur.

XXXIV

5. Kadının yaradılış nedeni

Kadın erkeğin vücuduna hakim olduğu gibi, benim kemiklerimin içindeki kemik, benim vücudumdaki et, bizzat benim; , tüm erdemlerin ilkesini, bilincini ondan alıyormuş gibi kadın fikirleri ondan edinir. Oysa bununla birlikte, burada erkeğe özgü haysiyet, saygınlık kadınlaşarak kadına özgü olan, kadına mükemmellik getiren güzelliğe özgü seçkin tabakayı elde eder.

Ruhun sürekliliği ve içsel gücü: - Derin bilgiler içeren, hangi kitap olduğunu artık hatırlamadığım bir kitabın yüzünde Herkül'ü gösteren bir etiketi gördüğümü hatırlıyorum ve etikette şöyle yazıyordu: Emek göster, sebat et. Evet, erkek güce sahiptir; aslında erkek öncelikle övündüğü bu sebat duygusunu özellikle kadından alır. Sebat, sabır, uzun süre umut etme, bunlar özellikle zayıf ve güçsüzlerin erdemidir: Bu onların gücüdür. Erkek talihsiz bir durumda, felaketle karşılaştığında öncelikle sinir olur, bir süre sonra usanır, yılıp kalır; kadın ağlar ve kadının gözyaşları içinde erkek

cesaretini ve gücünü bulur. Erkek, kadın sayesinde devam eder, dayanır ve gerçek kahramanlığı öğrenir. Fırsat bulunca, kadın ona misal vermesini bilir: O zaman kadın erkekten daha yüce, daha soylu olacaktır. Amazon kadını, erkek kahramana üstün gelir, onu bastırır. Çünkü kadın zayıflığı içinde aslında güçlüdür.

Elbette ki zayıf bir beden içinde büyük bir cesaret yanıp tutuşuyordur.

İlişkiler içindeki kolaylık:- Kadının doğruyu söylemeye, onu desteklemeye, onun gereğini yapmaya yeterliği yoktur, beceriksizdir; en iyisini yapacak, onu sevimli hale getirecek ve kesici, iki ucu keskin kılıca benzeyen bu duyguya dayanarak bir barış dalı yapıp sunacaktır. Yüce Adalet aritmetiğe benzer: Bazı bölünmelerle ilgili bazı müdahaleler tam, doğru bir sonucu veremez. Nasıl ki Yüce Adalet'in telafi edici olduğu, ceza ile ilgili olsun, bölüştürücü, dağıtıcı olsun, hukukun uygulanmasının durmadan yinelenmesini gerektirmemesi hemen hemen imkansızdır. Bazı bakımlardan her zaman bir kayba, zarara yol açan, bir eşitsizlik olur: Hoşgörüsüz Adaletin noktası, pratik felsefenin en büyük ilkesi bundan ileri gelmektedir. Oysa kadının eşsiz ve başarılı olması bu hoşgörü çabasına aittir. Kadın kalbinin duyarlılığı, izlenimlerinin incelikli olması, ruhunun yumuşaklığı ve aşk duygusuyla, sonuçta, Yüce Adalet'in keskin yönlerini, sivri taraflarını giderir, sert yanlarını yumuşatır ve zorba bir tanrısallıktan, acıma ve mağfiredi özelliği olan bir tanrısallık oluşturur. Barış ve Uyumun anasının, Yüce Adalet, eğer kadından edindiği bir mizacı olmasaydı insanlık için ancak bir uyumsuzluk nedeni olacaktı.

Hayatın saflığı ve doğruluğu: Dediğimiz şu ki; kadın tabiat halindedir, onun bir parçasıdır; gezginlerin anlatıları, medeniyetin çirkeflikleri, serbest kadınlarımızın maceraları, sadece, iffetsizlik derecesine kadar kadının inebildiğini gösteriyor. Edebin ilkesi erkeğin içindedir. Ama korunacak, bir emanet olarak bu

erdemini erkeğe verilmesi gerçekte erkek için midir? Onun gözünde önemli mi, hesap edilmiş mi? Bu erdem sadece ona mı yakışıyor? Bu yüzden erkek renkten renge giriyor, kızarıp bozuyor ve onun en büyük utancı, suçun ortasında olduğunda bile hala yaptığından utanç duyması bundandır. Gerçek bir erkeğe has olan surat, gözyaşı dökmekten çok daha fazla yüzü kızarmaz, utanmaz. Bu demektir ki, bir haksızlıkla karşılaşabilirim, bundan dolayı üzülürüm, sonra onu tamir eder onarırım; ama utanmaktan kaçınırım, buna razı değilim ve beni buna maruz bırakan kim olursa olsun yüreğimde intikamın yatıştırılıp dindirilemez bir tutkusunu, bir susuzluğunu ateşler. Kadın tek başına edepli olmasını bilir, çünkü zayıftır; ama onun en değerli ayrıcalığı olan bu edeple, erkeğin taşkınlıklarının ve öfkesinin üstesinden gelip alt eder ve onun kalbini kazanıp hayran bırakır. Özellikle bu edep sayesinde kadın üstünlük kazanır, egemen olur. O halde yaptığı olumlu, başarılı şeyler arasına bu erdemi koymaktan bahsedin bana! İlke olarak çirkin kadın olmadığını söylemiştim; ayrıca ekliyor ve diyorum ki, erdemsiz, iffetsiz kadın da yoktur. Erdemsizlik, iffetsizlik, cinsiyetin, insanlığın dışında bir şeydir. Kadın şeklinde uydurulup gösterilen domuz, köpek ya da maymun dişisidir. Oysaki gerçek adaletin temeli olarak kadının erdemini ele almayı deneyin; toplumsal görev, ekonomik uzmanlık türünden, eşit pay halinde kadının aldığı feragat, tevekkül, sabır ve bu hoş görü ruhu ile en yükseğe onu yükselten, ona namusluluk ve iffetlilik niteliği kazandıran bu erdemi ele almayı deneyin. Onu onurlandırıp kutlamak yerine, onu küçük düşürtüp alçaltıyorsunuz; onu azat edip kurtarmayı düşünüyor ve onu utancın içine fırlatıyorsunuz.

Böylece çok iyi anlaşılabilir ki kadın ve erkek arasında, çift taraflı olarak, güzellik ve güç açısından, her birinin karşılıklı tabiatlarının karşılaştırmasından ileri gelen belli bir eşdeğerlik

vardır. Öyle ki, emek, deha ve Yüce Adalet sayesinde, erkek kadına göre, 8'e 27 gibi, kadına sıra gelince, niteliğinin ve ruhunun iyilikleri sayesinde, kalbinin yumuşaklığı ve karakterinin sevimliliği sayesinde erkeğe göre o da 8'e 27'dir. Ama ekonomistler ne söylerse söylesin, hiçbir satış, trampa, ödünç verme antlaşması burada mümkün değildir: Erkeğin ve kadının nitelikleri sahip değiştiremez değerlerdir; onları birbirleriyle değerlendirmek, aynı zamanda onları hiçbir şeye indirgemek olur. Oysaki insan hayatı ile ilgili, hükümet içindeki her üstünlük meselesinde olduğu gibi, ekonomik düzen olsun, felsefi ya da hukuki düzenden olsun ortaya çıkan sonuç açıktır ki, güzelliğin kendi entelektüel ve ahlaki üstünlüğü vardır. Koşulun bu şekilde, yazgısal olarak bağlı olduğu bu durum, kadına bir denklik, bir telafi oluşturmaz.

XXXV

Sorun şu halde çözümsüz görünüyor: eğer kadın ideal karşılığında tutsaklıktan kurtulup özgürlüğe kavuşmasını mümkün kılamazsa, kim onu tutsaklıktan kurtarıp özgürlüğe kavuşturacak ve bu kurtulmalıyı ödeyecek? Eğer kadın, bu kurtulmalıyı sağlayıp özgürlüğünü elde etmezse, köle olarak kalırsa, erkek ve toplum ne hale gelir? Karı-kocayla, eşlerle alakalı, ilan edilip açıklanmış, mümkün olmayan bir sözleşmeye göre, Yüce Adalet organsız kalıyor, mekanizması bozuluyor; basit bir kavram durumunu indirgeniyor; her türlü ahlak anlayışı, her tür özgürlük kavramı son nefesini veriyor ve sona eriyor: Yaratma, yaratılma saçma kalıyor. Kadın, sen, ne benim ortağım, ne de benim eşim olamazsın ve de seni bir dalkavuk olarak da istemiyorum. Eh şimdi çok iyi oldu! Tabiata beddua edip, sövüp say sonra, dünya bitip yok olsun: Ya ben seni ezer çiğnerim ya...

Hadi bi gayret, bununla beraber mutlak gerçek belki de bize

görünecek. Bu ümitsiz problem, zorunlu olarak, ister istemez çözümsel olan insanlarla ilgili anlatım yolu, insanlık dili, duyularımızı değiştirip bizi başka bir kılığa sokmakla birlikte ve biraz önce söylediklerimiz sayesinde gerçekten kesinlikle çözülemeyecek mi? Fikirlerimi toparlayıp özetleyelim ve buradan bir formül çıkartmak için uğraşalım.

Rönesans öncesi şiiri, insani melekeleri kişileştirip temsil etme gibi özel bir karaktere sahiptir; bu mitolojinin kökeninde böyleydi:

Minerva bilgeliktir, güzelliştir o Venüs'tür.

O yıldırımı şekillendiren geçici bir buğu değildir;

O dünyayı korkutmak için silahlanmış Jüpiter'dir...

Oysa şiirin gördüğü düşü tabiat gerçekleştirir: Kadın nedir?

Kadın erkeğin bilincinin kişi haline dönüşmüş halinin ta kendisidir. Yüce Adalet'inin, aklının, gençliğinin somutlaşmış, cisimleşmiş halidir, hareket edip iş gören, konuşan, canlı, hareketli suretinin, onu sonsuz ve sınırsız sevmek, ona öneride bulunmak, onu güçlendirmek için ona sunulmuştur; en yüce, en candan, en saf, en katıksız özellikte, erkekten kaynaklanan şeydir. Yaratılanların en mükemmeli ve sonuncusu, insanlığın ideali olarak var edilmiş, vücut, akıl ve bilinç olarak üç kat bölümden doğup meydana gelmiştir.

Neden diye soruyorum bir kez daha, içinde tabiatın tutumlu bir vekilharç yerine daha çok sanatçı olarak davrandığı aşık bu şiirsel yaratışa? Sanki kişiliğindeki ruhuymuş gibi ve bu kendisinin gözbebeği gibi olan erkeğin gözlerinin önünden neden kalbinin kıyısındaki her şeyin durmaksızın geçmesi gerekiyordu?

Kadının niteliklerini analiz ederken az önce söylemiştim; ama bununla birlikte onu yeniden tekrarlamam iyi olur.

Kadın, erkeğe ona yardımcı olup hizmet etmesi için verildi.

Ondan oluşan bir yardımı onun için yaratacağım, der Yaratıcı. Erkeğin ekmeğini kazanması için kadının ona yardım etmesinden değil: Meydana gelecek olan bunun tersidir. Kadının üretme yeterliği, kapasitesi erkeğinkinin üçte biri değildir (27'ye 8 dir); ortaklığın geliri 35 olarak gösterilirken, kadının çabası en azından 17,5 tur, çocuk sahibi olduğu andan itibaren 20, 25,30 olur bu. Toplum medenileştikçe, kadın ile bağlantılı harcama ne kadar artar: Aslında, erkek, mekanizmasını sürdürüp devam ettirmekten, onarıp düzeltmekten memnun olan erkek yalnızca karısı ve çocukları için çabalar, çalışır.

Kadın erkek için bir yardımcıdır, çünkü varlığının düşüncelliğini ona gösterirken onun için bir canlanma ilkesi, bir güç yardımı, bir tedbirliklik, bir adalet, sabır, cesaret, kutsallık, ümit, teselli desteği olur, o olmadan erkeğin hayatın yükünü kaldırmaya gücü olmaz, saygınlığını korumak elinden gelmez, kaderini nasıl yazacağını bilmez, kendine katlanamaz.

İlk kadın, sevginin anası, Havva adıyla tanıyoruz, Zoe (Yunanca'da hayat, varlık)'dir, Yaratıcı'ya göre Yaşam'dır, bütün ortaya koydukları, gösterdikleri bakımından erkekten daha canlıdır. İkinci kadın, adı Eucharis'di,¹ iyiliklerle doluydu, *iyilik doluydu*, Anna'nın (iyi yürekli, ince) kızıydı; bu kadın bir yardımcıydı, eşti... Tutkulu ve aşk dolu şiirsel tasvirler hiç de kalemimin ucuna gelmiyor: Bu ince ve nazik sorun hakkında, en iyi bildiğim bütün her şey açısından en uygun olanı, Hristiyanlık simgeleriyle, simge bilimiyle yetinmektir.

Öncelikle çalışma hayatında, emek çabasında, hizmetleriyle, iyilik dolu dostluğuyla, dikkatli iyilikseverliği ile erkeğin yardımcısıdır. Yaralarına merhem sürüp onu avutan ve kanındaki coşkuyu sakinleştirip dindiren, terden sıırıslam olmuş alnını silen odur. *Hastalara sağlık, iyilik getirir, Hristiyanlara yardım*

1 Yunanca'da gerçek ve unutulmaz iyilik.

eder. Kadın onun için, iyilik yapmaya kendini adanmış rahibesidir. Oh ne güzel! Yalnızca onunla ilgilense, erkeğe taşıyıp götürdüğü yardımı ve iyiliği, yumuşaklığıyla, şefkatiyle süsleyip bezese: Böylece ikisi beraber olurken erkek güçlenip, dört kat daha fazla çalışacak. Kadının güçlüklerle baş etmek için kendini yırtıp çabalaması, çamur içinde kalıp debelenip kendini paralayıp kirlletmesi, uğraşması, soluğu tükenecek kadar zorlanması, çok yorulup terlemesinden dolayı erkek acı çekip üzülmecektir. Ona göre utanç ve zavallılıktır o, kadının o kadar işletip çalıştırma da, çalıştırmama da! Filozoflardan daha çok bilen, bilgin olan tabiat, emekçi çifti iki eşit varlık olarak şekillendirmedir; iki parçadan oluşan ortak bir çift hiçbir şey yapmayacak, birbirleriyle eğlenecekler. Kadın ona destek olsa bile, çalışma ikili olunca bir anlam, bir değer kazanır: Zahmetlere ve çabalara her türlü iş bölümünde, belli bir oran dahilinde, en büyük iş yükünü veren kadının evinin hizmetçisi olması, her birinin iyice inandığı, kanıksadığı bir olgudur.

İhtiyatlılığı, sadeliği, tedbirli olması ile canlılığı ve önsezilerinin büyüğü güzelliği ile ruh bakımından yardımcıdır. Kadının kendisini düşünmesi elindedir: Yargılama ve hukuk konularını tartışan, dağların yaşını hesaplayan, gökyüzünde kaybolmuş gezegenleri araştıran kadın bir bilgin tasavvur edilebilir mi? Yaratısını gereksiz yinelemeler şeklinde gerçekleştirmeyen tabiat, kadına başka bir rol verdi. Onun sayesinde, yüce sözünün lütfüyle şunu yaptı; soyuttan somuta, durmadan onları taşıyıp götürten fikirlerine, erkeğin gerçeklik ve hayat vermesidir bu. Bu kadının kalbindedir. Keşiflerinin, planlarının gizemini erkek kadının kalbine koymuştur. Ta ki güçleri ve parıltıları içinde onları üretmeyi başarıncaya kadar. Kadın onun aklının hazinesi, dehasının mühürüdür: *Yüce bağışlayıcı Ana, Sağduyulu bilgeliğin Merkezi, Tinsel, ruhani sevginin Barınağı, Çok ihtiyatkar Meryem Ana.*

Bir bakıma Yüce adalet'in yardımcısı olan kadın, sabır, tevekk-

kül, hoşgörü ve anlayış meleği, *Bağışlayıcı, yüce gönüllü Meryem Ana, Sadakatli Meryem Ana'dır*; inancının koruyucusu, bilincinin aynası, fedakarlıkların kaynağı: *Yasanın Barınağı, Yüce Adaletin Aynası, Sofuluğun en belirgin Hali*'dir. Erkek, erkek tarafından yapılan ne eleştiriye, ne de sansüre katlanamaz; dostluğun kendisi, inatçılığını yenip üstesinden gelmek için güçsüz ve yetersizdir. Üstelik sürekli haksızlık ve zararın acısını çeker: Bir tek kadın onu ikna edip kazanabilir ve onu affa teşvik edebilir.

Coşkunluklarına ve hatta aşk karşısında harikulade bir şey olan kadın erkeğin tek ilacıdır; reddedildiği zaman erkekte uyardığı utangaçlık duygusuyla olsun, görünümünü değiştirip kendini çirkinleştirerek, kendini teslim ederek, ölçüsüz ve saygısız davranışının sonucunu ona çekertmek olsun. Buradaki, uzun, bıktırıcı laflar, ısrarlar, üstelemeler artarak çoğalır: *En saf, tertemiz Ana, En iffetli Ana, Daima Meryem Ana olan Bakire Ana, Lekesiz Ana, Övgüye layık Ana.*

Bir taraftan ona bakar, bilincinin kalesidir, ruhunun ihtişamıdır, mutluluğunun temelidir, ilkesidir, hayatının yıldızı, varlığının çiçeklenmiş halidir: *Fildişi Kule, Altından Ev, Gökyüzünün, Cennetin Süslü Kapısı, Sabahyıldızı, Gizemli Gül*'dür. Ne kadar da tatlıdır, nişanlısının koluna yaslanmış haliyle! *Kimdir bu, çölden ıssızlıktan yükselip de sevgilisinin üzerine tatlı tatlı uzanmış bu kadın?* Tutum ve davranışıyla, ne kadar görkemlidir, sevinç ve mutluluk saçan bir güneş gibi parlar! Bunun yanında, onunlayken erkeğin ne kadar da hayranlıktan dili tutulur! Yeni doğan bir şafak gibi sökün edip doğan, Ay kadar güzel, Güneş kadar ısıt ısıt her yeri aydınlatan, savaş düzeni halinde sıralanmış bir ordu kadar ür-küntü ve hayranlık vericidir bu kadın! Bunun gibi benzer övgüleri ona yaptıran nedir? Kadın tek başına onu kutsayıp onurlandırabilir ve onu sevindirip neşelendirebilir: Şeref veren bir Yuva, Sevince ve mutluluğa kapı açar. Ancak şunu söyleyebilir ona kadın:

Seni layık olduğunun ötesinde ödüllendireceğim; *Size ödülleri en büyüğünü vereceğim*. Mağlup olunmuş, suçlu, yenilmişken erkek, affı ve huzuru bulduğu kadının kollarındadır her zaman; sadece kadın ona iyi niyet, arzu ve amaç verebilir, duygu ve coşkunlukları içinde mazeret ve özür gerekçelerini ancak kadın ona keşfettirebilir. Erkeklerin Yüce Adalet'inin gereken dikkati, özeni göstermediği, ihmal ettiği bir şeydir o: *Günahkarların sığınağı, Acı çekenlerin, dertlilerin teselli edicisi, Meryem Ana'dır*. Sonunda sadece o, işkence ve zulüm içinde, onun yürekliliğini, yiğitliğini kırmadan, onun adına intikam duyup, kin besleyecek. Sebat ve metanetine, acılarına, pişmanlığına sebep olup, bunlara değecek tek odur: kurbanların, acı çekenlerin Kraliçesi, Günah çıkaranların Kraliçesi... Şehvetten, titremeden bu bıktırıcı sözleri şakıyabileceğimi asla düşünemezdim ve ayrıca bunun, diğer yandan kaygı ve tasası olmayan gençliğin hiçbir şey anlamadığı bir mutluluk olduğunu düşünüyorum. *Ey sevgi! Ey incelik! Ey Kraliçe, Meryem ana!* Aşktan deli olmaktır bu ve hatta din ile ilham edilmiş, hatta Yüce Adalet tarafından onaylanmış aşkı sevmiyorum.

Görüyorsunuz Bayım, Hristiyan dini bu, Hristiyanlık bu, bilip tanımadan evliliğin teorisini bana sağlayacak olan sizsiniz: Saygılarımı sunuyorum kabul ediniz ve uzlaşmamızın arabulucusu da kadın olabilir!

XXXVI

6. Evliliğe has anlaşmanın meydana gelerek teşekkülü: Yargılama yetisinin birinci seviyesi

Kadın ve erkek birbirlerini gördüler: Birbirlerini severler. İdeal, en yüce ülkü onları coşturup göklere çıkartıyor, onları sarhoş edip kendinden geçiriyor, kalplerinin uyum içinde atmasını sağlıyor; Yüce Adalet ortak bilinçleri içinde daha henüz yeni doğdu. Cinsiyetlerin seçimi sayesinde, sözle anlatılamaz gizemi, meme-

liden çıkan bir nutfe ile bir köpükle hazırlanan bütün yaratılışlar, evliliği bütün güçleriyle kabul edip onaylıyor.

Bu antlaşmaya güvenelim, erkeğin şekillendirmek zorunda olduğu şeylerden ilkidir bu, eşi benzeri asla olmayacak olan ve o olmadan diğerlerinin, erkeklerin bozulup yok olacağı su götürmez, itiraza yer bırakmaz bir şekilde ortadadır.

Tarafların her birinin burada payı ve katkısı nedir? Başka bir deyişle, sözleşmenin konusunu ne oluşturuyor? Bunlar hizmet değildir: erkekten kadına, hizmetlerin değiş tokuşu şüphesiz tasarlanıp düzenlenir ve gerçekleştirilebilir; bu yüzden, bu hizmetten faydalanma, uşaklık antlaşmasıdır. Oysa hizmetçi kadın eş olmaz. Bunu tartışmaya gerek yok. Nikahsız yaşamın, cariyelik hayatının kendisi ve anne olup analık yapmak, bunlara ek olarak ev işlerine hizmet etmek kadını hizmetçilik vasfından, saygıdeğer hanım efendi, hatunluk seviyesine getirmeye yetmeyecektir ne yazık ki: Bütün bu her şey para gibi harcanır, yok olur gider. Oysaki eşin, hanımın ücreti, ne ticari bir mal olarak, ne de para olarak sayılmaz, bir şey etmez. Bu olmaz, sonuçta, evliliğin nesnesini oluşturan zevk de olmaz: Aşkın ve ortaya çıkardığı eserlerinin analizi ile doyasıya, sonuna kadar bunu ispatladık.

Evlilik birbirine benzemez iki ayrı unsurun, cinsiyetin, güç ve iyiliğin birlikteliğidir. Birincisi, erkek tarafından temsil edilmektedir. Üreten, icat eden, bilgin, savaşçı, yönetici, yargıç; ikincisi kadın tarafından temsil edilir. Hakkında söylenebilecek tek şey şudur: O, tabiatı ve yazgısıyla, gerçekleşmiş bir ülküsellik, idealite, canlılık, şu üç düzen yani emek, bilgi ve adaletin içindeki meleke, en yüksek seviyede, erkeğin kendisinde sahip olduğu, taşıdığı her şeyden oluşmuştur. İşte kadının güçlü, kahraman, becerikli bir erkeği tercih etmesinin nedeni: Erkek sadece kibar ve sevimli olursa onu tanımaz, saymaz; erkeğin açısından, ona göre mesele şöyledir ki, o kadının güzel olmasını ister, ister ki iyilik-sever olsun, tatlı konuşsun, kibar ve iffetli olsun.

Nasıl bir kıvılcım, nasıl bir sonuç çıkacak, fişkıracak bu çiftten? Bu tanrıbilimde, ilahiyatta başlıca temel prensiptir; idealsiz olarak, felsefe dilinde, iyiliğin yardımcıları olmadan erkeğin hiçbir şey yaratmadığı ilkesi, kötülüğün kaynağından en iyi ve doğru şekilde bahsetmek ya da ilerlemeden, gelişmeden sorumlu olmamız nedeniyle kendi yaptığımız bir ilkedir. Bu kışkırtıcı, teşvik edici güç olmadan erkek, ne çalışıp çabalar, ne zekasını çalıştırır ne de ağırbaşlı, namuslu davranır; iğrençlik, aptallık, tembellik içinde kokuşup, çürüyüp durur. İyilik veya ideal, erkeğin cesaretinin beslendiği, dehasını geliştirip, bilincini güçlendiren besindir. Bu kutsal iyilik ya da ideal sayesinde, utanma ve pişmanlık duygusunu hisseder, tanır; becerikli, gayretli, filozof, şair olur onun sayesinde; kahraman olur, adil bir yargıç olur, hayvanlıktan çıkar, ulvi bir seviyeye yükselir onun sayesinde.

İşte kadının yaratımına, yaradılışına karar veren ve onun rolünü belirleyen fikirler zinciri bu şekildedir:

Yüce adalet'in etkili ve olumlu melekesi olmadan, toplum konusunda; şahsi saygınlık duygusu, mevki sorumluluğunun derin duygusu olmadan Yüce Adalet konusunda; ideal olmadan, ciddiyet ve saygınlık konusunda; tabiatın esinlediği aşk ve kadın olmadan ideal konusunda; daha net bir şekilde söylemek gerekirse sonuç olarak ideal, aciz ve yetersiz kalır. İyilik, lütuf etkisiz kalır, faydasız olur, başarısızlığa uğrar. Kadının en büyük zorluğunun idealize etmek olduğu, erkeksi gücün kalbine akıttığı duygu ve fikir hazinesi olmadan kadının ne olacağını gördük; erkeğe gelirse, kadınsı iyilik gücü olmadan, ilk çağdan kalan, yontulmamış halinden çıkıp kurtulamaz; dışisine saldırıp, tecavüz edip, şiddet uygulayan, çocuklarını bastırıp ezen biriydi. İlk çağ adamı, parçalayıp yemek için kendi benzerini avlıyordu.

Buradan şu sonuç çıkar ki, erkek ve kadının birlikteliği, bir dereceye kadar eşit veya eşdeğer varlıklarının içinde karşılıklı olarak

ve kapsamlı olarak, değiş tokuşlu alışveriş yapan tüccarlar ya da antlaşma yapanların tasarladıkları antlaşma gibi taraflar arasında karşılıklı zorunluluklar içeren bir antlaşma oluşturup tesis etmez. Fizik olarak olduğu gibi moral olarak da, her iki tarafın birbirlerini tamamladığı organik bir bütünlüğü şekillendirir; iki iradeden oluşmuş, iki zeka ile donatılmış bir ruh, iki kişiden oluşmuş bir kişidir bu. Bu canlı varlığın, bu organizmanın amacı, kendisi aracılığı ile insanlığın temize çıkarılmasını, doğrulanmasını ve insanlığın bütün güzel başarılarını, harika işlerini, harikalarla dolu medeniyetini mümkün hale getirmektir. Bu temize çıkarılma, bu doğrulama nasıl gerçekleşecek? Yani tanrıbilimcilerin, ilahiyatçıların, iyilik, tanrının lütfu, şairlerin aşk diye nitelediği, idealin canlandırılıp diriltilmesiyle. İşte bütün teori bu. Yüce sevgilerin, aşkın çağı, hukuk ve adalet duygusunun sökün edip ortaya çıktığı, patladığı dönemdir. Şüphesiz ki, kadının güzelliğı bu çağla gölgede kalıp silinir; erkeğin kendisi başka şeylerin etkisinde kalıp yavaş yavaş onlara itaat eder; ama Yüce adalet ile bir defa olsun su verilmiş çelik gibi hafifleyen erkek artık ters yöne, geri bir devrimde bulunmaz. Ayrıca toplumların kirlenip bozulması, sevgi dolu nesiller tarafından başlamaz, daha çok sevgi dolu olmayan ya da daha çok sevginin yerine şehveti koyan nesiller tarafından bu bozulma başlar. Gençliğin elinden edep ve sevgiyi alın, çıkarın ondan, yerine şehvetperestliğı koyun, bunu verin ona; çok kısa zamanda ahlaki duygusunun tümünü kaybedecektir: köleliğe, namussuzluğa, iğrençliğe adanmış bir ırk oluşacaktır o zaman.

Bununla birlikte, iyilik ve lütufla, şiir ve aşkla birbirine yaklaşmış kadın ve erkek, varoluşun ekonomik koşullarına en az boyun eğmiş olarak kalırlar: Hayatın zorlukları içinde çalışmalı, hükmetmeli, birbirini gemleyip ilerleyebilmeli. Ancak aralarında aşk antlaşması olmadığı, kısacası hukuk yasası oluşmadığı için birleşmelerinin şartları nasıl düzenlenecek?

Kadın ve erkek, karşılıklı, kesin bir sadakat ve bağlılık yasası ve sözü altında birbirleriyle evleniyorlar. Koca karısından tamamen sorumlu ve ona mecbur, karısı kocasından tamamen sorumlu ve ona mecburdur. Tüm ticari ve sivil kuruluşların, oluşumların gerektirdiği gibi kadının, nesne olarak ruhsuz, maddi bir avantaj sahibi olduğu bu durum, bir karşılıklılık durumu gibidir: evlilikte maddi avantajlar ancak ikinci derecede, daha az önemli şeylerdir. Eşlerin birbirlerine verdikleri şeylerin tazminatı, telafisinin ve paylaşımın eşlerin nazarında fark edilmekten uzak olduğunu, hemen hemen bir tesadüf olduğunu söyleyeceğim burada. Çabalar, kavgalar, yaralar, bereler açısından, karısının zaferi ve birlikteliğin onuru erkeğe buyrulup erkekten isteniyor, erkek neyi derleyip toplayıp bir araya getirecek? Bir gülücük. Kadına gelince, bakım ve hizmetlerinin, şefkatinin, erdeminin değeri açısından neye sahip olacak? Bir öpücük. En iyi şekilde zararı karşılamak, en iyi telafiyi yapmak için, varlık ve hayatı tehlikeye atıp ortaya koymayı, benin tüm fedakarlığını ve özverisini her iki tarafta, tüm kişilikleriyle feda edip sunarlar; işte Yüce Adalet'in kutsallığı, işte size evlilik.

Kadın ve erkek bu birliktelikte eşit hale gelirler mi? – SONUÇ OLARAK, evet eşitlenirler; evlilik, kesin karşılıklı sadakat ve özveri üzerine kuruludur, şeref ve kader birlikteliğini içine alır, kapsar. İlke olarak ve *pratikte*, var olmaz, var olamaz. Bir taraftan kadın, melekelerinin gücüne göre erkekle karşılaştırılınca, ne ekonomik ve endüstriyel düzende, ne felsefi ve edebi düzende, ne hukuki düzende destekleyemez: Oysa faydalı, gerçek ve doğru kategorileri ile uyuşan, ortaya konulan bu üç beyan, açığa vurulan düzenler sosyal hayatın büyük bir kısmını, dörtte üçünü kucaklar. Diğer taraftan tabiatın, erkeğin en güçlü melekeleriyle kadını bezeyip donattığı avantajların dengesini doğal olarak içeren hakların eşitliğinden şu sonuç çıkar; bu denge sayesinde kadın, ilerlemek

yerine doğallığını yitirip bozuluyor, küçülüyor. Varlığının ülküsellliği ile kadın, şöyle söylemek gerekirse değerini yitiriyor. Erkeğe bağlı olup erkek tarafından taşındığında erkekten daha yüksek bir seviyeye erişiyor; onun için pozitif olan ama nitelik, moda, bir yaşam biçimi gibi, bu paha biçilmez çok değerli iyiliği, lütfu koruması için, kocalık gücü yasasını kabul etmesi gerekli. Onu iğrenç, çekilmez yapan çirkinleştiren eşitlik, evliliğin bozulması-na, aşkın ölmesine, insan türünün yok olmasına neden olacaktır.

Teorik evlilik, iki cinsin aralarında destekledikleri, ilişkilerinin bütünlüğü ile sosyal ortaklık içinde, tam tamına olduğu gibi, evlilik ve bireysel sitemlerin, kırgınlıkların ve detaylı anomalilerden oluşmuş karşılık gideri, tazminatla gerçekleşen evlilik böyledir. Ama bundan dolayı şunu söylemekten geri kalmayacağız, bununla birlikte, erkek ve diğer cins olarak, öznelere büyük çoğunluğuna göre hala bir ütopya söz konusudur. Bu bizi sorunun yeni bir tarafıyla yüzleşmeye sürüklüyor.

XXXVII

7. Aile: Yargılama yetisinin ikinci seviyesi

Eğer, diyelim ki, şiirsel anlamdaki evlilik, yani aşk gibi, saf, temiz ve ideal olursa; eğer teori, kendi yüceliği sayesinde uygulanamaz ya da en azından gündelik yaşamın içinde uygulanamazsa, doğal birlikteliklerin özgürlüğünü halka özgü kabalıkla baş başa bırakmak daha kolay, daha kesin hatta daha ahlaki olmayacak mı? Aşkın, genç kızın ve genç erkeğin hayal ettiği gibi, evliliğe yön vermesi ve düzenlemesi, ne kadar da nadir bir durumdur!

Aman Allahım! Bir gelsin de kötülükler, düş kırıklıkları; bu şerefli birlikteliğin şerefine gölge düşürsünler. Erkek, niteliği bakımından, nasıl bir kabalıktır, ne egoist bir laçkalıktır, tembelliktir, ne zorba bir alçaklıktır, düpedüz rezilliktir! Kadının içindeki

ne hafiftir, ne menem bir çılgınlıktır, ayrıca söyleyebilirim ki bu bir küstahlıktır, bu bir nobranlıktır! Saçmalığın daniskası, hem de boşboğazlıktır bu! Boş bir hoşluk göstererek, saçma bir gönül avcılığı kisvesinde, ne çeşit bir çirkeftir! O halde evlilik adına benzer öznelerden, kişilerden ne bekliyoruz? Böylesine zavallı çiftlerden, geleneklerin ve Yüce Adalet'in gelişip ilerlemesi için ne ümit ediyoruz?

İtiraz etmek, karşı koymak geçmişte kaldı; eski zamanlardaki kölelerle birlikte bir sürü alçak halk yığınının, orospuluk hayatı, cariyeye hayatı ve nikahsız yaşam içine sürülüp sürgün edildiği zamanlar; kutsallaştırmaya ve kutsallığa özgü ayrıcalığı aristok-rasiye ayırıp ona uygun görme fikrini salık vermekle aynı şeydir.

Kurumu yermeye, karalamaya cesaret edenler, onda riskler olduğunu öne sürüyorlar, çiftlerin çoğunluğunu evliliğe karşı li-yakatsizlik ve bayağılıkla suçluyorlar. Ayrıca çocukların varlığı için kaçınılmaz, bir yandan da toplum için gerekli olan evliliğin, özellikle uzaklaştırmak istedikleri kaba, hoyrat ruhlar için biçilmiş bir kaftan olduğunu unutuyorlar. Böylece bunun sayesinde medeniyetin ilk temeli atılıyor: Gelip geçici aşkın ve sevimsiz yakınlıkların ortadan kaldırılmasıdır evlilik; kadın ve aşkın vahşi ve ilkel olarak tanıtılıp gösterildiği, bu zayıf, bu cılız ideal, birdenbire kendini evlilikle birlikte çoğalıp büyümüş, sağlamlaşmış ve güçlenmiş bulur.

Eğer gerçekten birkaç şey mümkünse, aşkı doyurup canlandırıp diriltmek, kendini teslim edip bırakmış kadını yeniden ayağa kaldırıp doğrultmak, mal mülk ve zilyetlik içinde sönüp, yok olup gitmeye eğilimli böyle bir ideali yeniden canlandırıp diriltmek önemli bir olgudur bu ideal. Hayvani cinsel isteklerin aşılıp ötesine geçildiği, aşkla aynı derecede eşit olup, aşkı da geçip ötesine giden bir şey olan, çiftler arasında aşktan da öte bir şey olan, çiftlerin bilincini zapt edip egemenliği altına alan ve öz olarak kut-

sallaştırma olgusuna bağlı bir düşüncedir bu. Bu öyle bir şey ki, biz onu iyi tanıyoruz: Bu kadın ve erkeğin birbirlerine uyup birbirlerine itaat ettikleri bir tapınıklı inanç yoğunluğudur. Bu inanç yoğunluğu birincisinin yani erkeğin, iyilik ve lütufla, edeple ve güzellikle ilgilenmesini sağlayıp bu şekilde yönlendirir, ikincisini yani kadını güçle ilgilenmesini sağlayıp ona yönlendirir.

İki kelimeyle, aynı kişi, erkek ya da kadın, evliliğin dışında olduğundan daha çok evliliğin içinde; her zaman birbirlerine daha sevgili, daha güzel, daha iyi görünecektir: Daha önceki, şu ana kadar olan her şeyi okuduktan sonra hala akıl soracak olana acıyıp üzülürüm.

Evlilik, Yüce adalet içinde olsa olsa daha yeni birleşmiş, bununla birlikte beraber olsalar bile çiftler, adalet duygusunun, hukuk eğitiminin başlangıcını, ilk girişini vermeyi becerebildikleri ve bu öğrenme-öğretme girişimi sayesinde birlikte daha da ilerlemeye muktedir oldukları, her türlü sosyal şart ve koşullarda, medeniyetin bütün derece ve seviyelerinde, insanlığın en muhteşem yasasıdır: Tabiatın öngördüğü, tecrübenin yanılmadığını her gün her zaman ispatlayan bir şeydir bu.

İnsanlık, yenileme, yenilenme yasasına tabii olup, boyun eğer. Bu çoğalma, üreme olayıyla, her iki cins aynı yönde elbirliği edip koştururlar, erkek tohum üretir ve sağlar, kadın embriyonu üreterek mükemmel çoğalmayı ve büyümeyi sağlar. Bu paylaşımın sebebi nedir? Analık duygusu işlevleri bakımından neden kadın, erkekten daha fazla sorumluluk sahibidir?

Kendine has niteliği, yapısı, bunun ilk nedenini kanıtlayıp gösteriyor: İlk çocukluğun bakımı, eşlerin en merhametlisi, en duyarlı, en hisli olanı ve en şefkat dolu olanına daha çok yakışır. Aile ve ev ekonomisi, yeni bir nedenin ve gerekçenin ortaya çıkmasını sağlar: Tüm ailenin faydası için üretmekle görevli olan erkektir. Hareketlerindeki ve duygularındaki tüm özgürlüğü

bütünöyle bırakıp unutması önemlidir. Bunun yanında evliliğin teorisi bize süper bir mantık sunuyor, bilgi: Çocukların eğitimi.

Yepyeni taze bir bireyin, aşk sayesinde Yüce Adalet'in kendini gösterip açığa çıktığını düşünüp kabul ettiğı döneme kadar ruhsal bir ahlaksızlık içinde kalması mümkün değil. Aile düzeni, çocukluk çağının haysiyeti, içsel değeri, bu genç bilinç, bu genç dimağ, hazırlayıcı bir öğrenim başlangıcı sayesinde, eylemsizlikten ve tepkisizlikten çıkar, kurtulur. Oysa hukukun ve sorumluluğun bu öğrenime ilk başlangıcı, ilk eğitimi sağlayan, babanın da onayı ve yaptırımı altında annedir.

İyilik ve lütuf dolu bir cinsiyet olan kadın, evlilik sayesinde güçlü cinsiyete tabi olur, onu kabul ederek aldığı şeyin içine yavaş yavaş güzellik katıp ölküselleştirir ve bunu çocuğına öğretir; kendisine sıra geldiğinde analık duygusu, analık sevgisi sayesinde bu yepyeni genç insanın eğitimcisidir. Baba otoritesiyle bir güvence alınmıştır. O güvenin sağlayıcısı ve bir koruyucu gibi görülür.

Evliliğı çıkarıp bir yere atarsak, anne verdiği şefkatle kalır, değişmez. Ama otorite ve adalet olmaz. Anneden oğıuna geçecek Yüce Adalet olmaz artık; *bir piçlik*, soyunun ne olduğıunun belli olmaması söz konusu, işte geriye doğru önemli bir adım, ahlaksızlığına doğru, geriye doğru giden bir yol alış.

O halde, doğanın düzenine göre, Yüce Adalet'in organik gelişimi böyle oluyor. Hukuki olan malzememiz, parçamız var, işliyor, ama ideale özgü olan mekanizmanın bu parçası eşlerin sınırını aşıp geçmiyor. Nesil oluşumu sayesinde adalet düşüncesi, başlangıç seviyesindeki gelişme evresine adım atar; öncelikle babanın yüreğinde. Babalık duygusu, ahlaka özgü yaşamın kesin ve doğru bir hareketi demektir. O olduğıu zaman erkek, kendi haysiyetini, saygınlığını ve büyüklüğünü kazanır, en gerçek ve en doğru olarak, şanını ve övüncesini elde eder, varoluşunun

sebebine kavuşur, çocukların bırakabileceği en değerli şey olan, miras kavramını elde eder. Bundan sonra artık, adını, kendisinden sonra gelecek kuşaklara, soyluluk niteliği gibi titrini, lekesiz, tertemiz soyadını, kendine has özelliklerini geçirebileceği aile babasının ruhunu sarıp sarmalayan bir düşünce gibidir.

Aşkın içinde, ne cinsel istek uyandırıcı nitelikteki kösnüllüğün içindeki şehvetli kısmın, ne de somut bir sonuca ulaşmayan düşsel, platonik aşğın tanımadığı coşku ve vecit içeren bir lahza vardır. Bu ilk mutluluk günlerinden sonra, erkeğin birden ansızın, babalık fikriyle, evliliğe özgü zevk ve nimetlerin tam bağrında yakalayıp hissettiği andır. Milton'un yazdığı (Kayıp Cennet'te), Adem'in yakarışını yeniden okuyunuz, onda, Hz. Adem'in, bir çocuk dünyaya getirmek için ilk döllemesi hakkında gökyüzünden gelen Allah'ın lütfünden bahsedilir: Duyular, ideal, aşk, her şey kayboldu; geriye sadece bir tek, Meryem Ana'nın gibi günahsız gebelikler ve aziz, yüce birlikteliklerin tanrıçaları olan, Erdem ve Vicdan kaldı. Bütün milletler, çok sert ve çok ciddi olan Yüce adalet'in çok daha sonra geçerlikten ve yürürlükten kaldırmak zorunda olduğu, ilk evlat olarak doğmuş olma, *ilk doğmuşluluk kavramı* sayesinde, bu yüce, soylu babalık bayramını kutsayıp benimsediler.

Çocuk dünyaya gözünü açtı, *Bir çocuk dünyamıza geldi, bize verildi*; bu tanrıların hediyesidir, *tanrının bahsettiği bir armağan*, söz konusu tanrısallığın ortaya çıkıp cisimleşmesi, var olmasıdır, *Emmanuel*'dir.¹ İyi ile kötüyü birbirinden ayırmasını öğreninceye kadar bal ve sütle beslendi: *tereyağı ve halla beslenmesi gerekir, ta ki kötülüğü reddedip iyiliği seçmesini ayırt etmesini bilinceye dek*; gelişmesini ve ilerlemesini devam ettiren Yüce Adalet'in inanç tavrı böyledir. Bu kutsal görevin gerçekleş-

1 Hz. İsa'nın adıdır, bakire bir anneden doğduğuna işaret eden bir isimdir.

tirilmesi dahilinde erkek, nasıl olur da yüceliğinin, soyluluğunun izini bırakmaz? Kadın nasıl olur da göz kamaştırıcı ve muhteşem olmasın?

Kocadan karısının, aşka aykırı olmadan, aşka zarar vermeden, çok önceden belli bir alta sıralama, bir hiyerarşi düzeni inşa edilmiştir; babadan ve anneden çocuklara, bu hiyerarşi giderek çoğalır ve bir aile hiyerarşisini inşa eder, ama kardeşliğe özgü, *kardeşçe* bir eşitlik içinde. Daha sonraki yıllarda zayıflayıp ağırlığı azalmaya başlar, dede ve nenelerin, ataların ölümünün akabinde çözülüp bozulur. Şunu söylemek isterim ki Yüce Adalet, ilk zamanlarda, bir din, bir inanç kurumudur, bir felsefe ya da bir hesap kitap kurumu değildir. Şu anda ideal ve aşkın teşvik ve tahriklerinden yakasını kurtarmış erkeğin lehine erkeğin saygı duyması da, *ana baba sevgisinin* ebediyen sürece kutsallığı altında çocukların kalbinde doruk noktasına ulaşır. Aile babası, sen bir gün oğlunun ilk ve en iyi arkadaşı olmak zorundasın; bununla birlikte onun nankörlüğü ve iyilikbilmezliği riskiyle karşı karşıya kalmak istemiyorsan eğer çok acele etme, bu kadar hızlı olma. Bu oğlun dostluğunu kazanabilmenin en sağlam teminatı, bir adam, bir erkek oluncaya kadar onun saygısının süresini uzatmaktır.

Böylece evlilik, güzelliğin ve gücün gizemli ilişkisi sayesinde ilk adli yapısını, yargılama alanını şekillendirir; aile, aile üyelerini yönlendiren bilinç birliği, karakter ve ruhun benzeşimi, uyumu, soy kimliği, çıkar ve davranış birliği sayesinde bir ikinciyi şekillendirir. Eşitliğin hiyerarşik otorite altında, ama sağ kaldıkları sürece, ömürleri boyunca annenin ve babanın otoritesi altında doğup görünmeye başladığı yer olan toplumun çekirdeğidir. Bu küçük kurumda, her bir bireye ait olan hak ve ödevler, evlilik antlaşmasının teorisinin sonucu olarak ortaya çıkar: Ondan formler çıkartıp söylemeye gerek yok.

Yarı fizyolojik, yarı ahlaki olan bu yasanın son sözü *verasettir*: Hala neredeyse onu savunuyor olan on dokuzuncu yüzyılımı-

zın bir utancı değil mi bu? Her ailenin ayrı bir imgesi, bir tablosu olduğu, bireyler içinde süreli yenilenen insanlık, ortaklaşa hep birlikteliği içinde sürekli ve değişmezdir. Eğer gerçek mülk sahibi ve yararlanma hakkının sahibi olan aile sürekli ve devamlı ise o zaman yöneticinin değişmesinin ne önemi var? Miras ehliyetini, hakkını kısıtlamak şöyle dursun, arkadaşların, ortakların, dostların, meslektaşların, ahbabların ve ev hanesinin kendisinin lehine daha fazla genişleyip yayılmasını, onları da kapsamasını isterdim. İnsanın, felsefesinin, düşüncesinin ve anılarının ölme-yeceğini bilmesi iyidir: Bununla birlikte varlıkları eşit olmayan hale getiren, bunları bu şekilde veren veraset değildir, o sadece onları iletme görevini yerine getirir. Ürünlerin ve hizmetlerin dengesini, ayarını siz kurarsınız, veraset karşısında hiçbir itirazınız, sorunuz kalmaz.

XXXVIII

8. Kent kavramı: Yargılama yetisinin üçüncü seviyesi

Yüce Adaleti iyice düşünüp tartma fikri sadece, ekonomimizin bir hipotezi ya da bir müdrike, bir anlayış kavramı gibi değildir, ama ruhun pozitif bir melekesi gibidir. Sonuç olarak bu meleke, insan varlığı yasası içinde bir organ, bir mekanizma parçası aramaktır, diyorum ki bu fikir, o kadar müthüştür ki, benimsenip yayılması çok güç olacaktır:

Tam anlamıyla daha fazla güç harcayarak ahlakın ilkelerini görmeyi, ruhları zapt edip ele geçirmeyi, daha çok gerçeklik ve doğruluk kazanmayı temenni ederken, diğer yandan gizemi sayesinde, güveni ve saygıyı artırmışa benzeyen onlardaki bu kapallığı korumayı tercih ettik.

Bununla birlikte az biraz olsun enikonu düşünme davranışı, şeylerin kendi tabiatı üzerine inşa edilmemiş olsa da Yüce Adalet hakkında az önce üzerinde durduğumuz her şey hakkında hiçbir

şeyin oluşmadığını anlatıp gösterecektir; gizemciliğe gelince, bilgimizde asla hata yapılmayacağını anlamamak için çok kötü, zavallı yargılarda bulunmak gerekir ne yazık ki. İnsan, fikirlerinden oluşan çemberi boşu boşuna yayıp genişletiyor. Onun ışığı her zaman sadece onu sarıp sarmalayan engin gecenin, karanlığın içinde gezinen ve önemli sonuçlar doğuran bir kıvılcım, bir parıltıdır. Evlilik, nihayetinde açıklanarak sunulduğu halde evlilik, daima bir gizem değil midir? Bu durumda, bize kendini sunan mutlak gerçekle yeniden tanışalım, onu mutlulukla, sevinçle karşılayalım. Bir de, kendisi ile birlikte ispatını da yanında getiren her yeni fikre hoş geldin diyelim.

Her yetkenin, doğanın her yasaının bir mekanizmanın parçası olması bakımından kendini ortaya koyup gösterdiği bir gövdesi ve bir fenomeni vardır.

Böylelikle, örneklerle zaman kaybetmemek adına, tüm varlıkları canlandıran ve onlara ilk kez gerçekleşip oluşmalarına olanak sağlayan bir gücü de ele alalım: Bu güç çekim gücü, çekiciliktir. Çekim gücü, öyle ki, mekanizma parçaları bakımından, kapsamında kendini ortaya koyan, yani, mesela, gezegen sistemimiz olarak kendini gösteren tüm varlık mevcudiyetlerini, her türlü varoluşu içine alır.

Ama yine de çekim gücü, hiçbir evrenselliği olmayan bir yasa ya tabidir: Bu yasa dengedir. Denge olayına gelirsek, bu denge kendini nerede gösteriyor? Hangi araçlardan oluşuyor, hangi aşamalarla oluşuyor? Şimdiden cevaplayayım: karşılaştırıp ölçüştürmeyle. Ne zaman, iki ya da daha fazla varlık, kendilerini dengeler gibi aralarında bir çekim gücü ilişkisi içinde olsa, yasa, mekanizmasının parçasını keşfedip ortaya koymuştur: Dünya ve Ay, Jüpiter ve uyduları, Güneş ve sistemi, ilaçlarını ölçüp biçen baharatçıda, paralarını hesaplayan bankada kullanılıp orada iş yarayan ölçümle aynı anlamda ölçüştürmelerdir.

Canlı yaşayan varlığın içinde, yasa kendini gerçekleştirmekten çok yaratır, yasa onunla düzenlenir; varlık bilince ve zekaya sahiptir. Bu yasa kavramına göre, canlı varlığın içinde özel bir mekanizma parçası, bir kafaîcinin varlığı gerekir.

Henüz her şey bu değil, bununla kalmıyor; yasa bir fikirden daha fazlasıdır, beyin tarafından sezilip algılanan bir kavramdır; bir aşk, ateşli bir şekilde sürüklenen bir coşkunluk, varlık içinde tutku türünden bir şeydir, ahlaki hayatın ilişkilerine, bağlantılarına uygulanarak oluşup meydana gelir. Yasanın bu yepyeni dönüşümü bakımından diyorum ki, yeni bir mekanizma parçası lazım, bu parçayı evli çiftlerin içinde keşfettiğime inanıyorum.

Böylece cereyan edip gider, evlilik felsefesine göre, evrensel teşekkül şöyledir:

Tabiatı tek bir güç vardır: Çekim gücü;

Tek bir yasa vardır: Denge;

Tek bir fikir vardır: Denge kavramı, başka anlamlar ve ifadeler açısından, ilişkilerin, şeylerin mantığının tanınıp bilinmesi bilgisi, her felsefenin ona indirgendiği bir olgudur;

Tek bir duygu vardır: Aşk, ilişkilerin ülküselleştirilmesi ve niteliklerine özgü bölünmeleriyle (cinsiyetlerin ayrılması) oluşup meydana gelir;

Tek bir din vardır: Gerçek ve kişisel ilişkilerin, bağlantıların bütünlüğüne ve mutlak gerçekliğe saygı ve güven, YÜCE ADALET.

Her zaman ve her yerde tek ve aynı ilke: Özgürlükteki ideale, ruhtaki aşka, akıldaki denkleme, maddeye ve çekim gücüne bağlı olan Yüce Adalettir. Ayrıca her yasa gibi, her varlık bir mekanizma parçasını teşkil eder ki, yönetmekle yükümlüdür, evli çiftin aşk çağrısı ile birlikte gerçekleştirildikten ve aile topluluğu içinde daha da kendini oluşturduktan sonra sonuç olarak biz onu Yüce Adalet olarak tanıdık.

Bir adım daha gidelim ve evlilik teorimizi ya da adalet mekanizmamızın teorisini tamamlayalım.

XXXIX

Ulaştığımız noktada ilginç bir olgu söz konusu: Her iki cinsiyeti birbirinden soğutan, alakasız hale getiren, Yüce Adalet'i ortadan kaldırmakla tehdit eden idealin bayağılaşıp bozulmasıdır.

Aileye özgü ilköğrenim başlangıcı, ilköğrenim girişimi yarım bir öğrenim girişimidir. Uzun bir süre baba otoritesi altında çocukların güven duygusu, ev ve ailenin din duygusu desteklenmelidir. Ama erkek kardeşten kız kardeşe doğru dönüp bakarsak, artık aynı davranış, hareket ve çalışma etkinliği söz konusu değildir ve yavaş yavaş basit bir alışkanlığa, bir anı özelliğine, sevimli, duygulandıran bir olguya indirgenir, bu aktivite kaybolma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Aşkın yeniden, genç insanların yapısındaki bilince güç verip kuvvetlendirmesi, kendisine getirmesi gereklidir: Halbuki bu aşk artık aralarında varlık bulamaz, onlar varlık veren evlilik birliği içinde soluğu tükenip bitmiştir. Erkek kardeşten kız kardeşe doğru, babadan kız çocuğa, oğuldan anneye doğru olduğu gibi, babadan kaynaklanan bu kan bağı ve aile, bir aşk uyumsuzluğu, aklın kavramasının kolay olduğu tüm hukuk mevzuatının, yasaların kutsayıp takdis ettiği bir aşk bağdaşmazlığı yaratmıştır.

Aile bakımından bakarsak, evlilikle ilgili aşktan olumlu anlamda tamamen farklı ve aynı birey içinde olan aşka özgü iki tür cinsiyetin verasetini kesinlikle hesaptan çıkarıp, gücü azalıp zayıflayacağına tersine yıllar geçtikçe artan bir anne ve baba sevgisi söz konusudur. Çocuklar bakımından, sevmezlik ve isteksizlik az değildir: Aldıkları eğitim onların ve onları meydana getirenlerin arasında aşılıp geçilmez bir namusluluk ve dürüstlük duvarı hasıl etmiştir ve yükseltmiştir.

Bununla birlikte bu namusluluk ve dürüstlük dediğimiz olgu güvendir, saygıdır, adalettir. Üstelik sonuç olarak, karşılıklı sevgi ve duygulanımlardan kaynaklanan aynı nedenle, eşler, aralarında ve çevrelerinde, edep, adabı muaşeret kuralları, doğruluk ve erdemlilik, ana ve baba sevgisini geliştirip büyütmüş olacaklar, dahası, yine aynı bu sebeple çocuklarına ve onların karşısında bir başka dayanılmaz aşk fikrini ekip büyütecekler. Aile, namusluluğun ve dürüstlüğün ana merkezidir, tahtıdır; nasıl ki ailelerde baba şefkati, yaş ilerledikçe artıyor, edebe aykırı her düşüncüyü, her aşk arzusunu uzaklaştırıyorsa, çocuklarda da, saygı, giderek büyük bir hayranlık ve sevgi halini alarak namusluluk ilkesi içinde cinsel aşk eğilimi bastırılır.

Erkek ve kız kardeşler arasında uyuşmazlık, anlaşmazlık olasılığı zayıftır; bununla birlikte vardır ve şeyler hemen hemen yaklaşık olarak aynı şekilde oluşur.

Uyuşmazlığın nedenleri şunlardır: Alışkanlık, ailesel yakınlık ve içtenlik ideale az elverişlidir, aşk yoktur; onları kabalaştıran şeylerin ve aşka özgü ülküleştirmenin güçlüğüne eklenen şeylerin ortak kullanımı; genç insanları aşka değil eşitliğe iten, aile saygısını ve aileye özgü adabın etkisi altında bol bol yüklenmiş olan kardeşlere özgü dostluk; çekicilik, gönül akması eğilimi olmayan kişileri ve soğuk kalpleri bağlayan, mizaç, şekil, ruh ve karakter benzerliği; bir araya gelme zorluğuna neden olan kanın isteksizliği.

Aşkın oluşması için sürprizlere, zıtlıklara, tamamen başka bir düzen anlamında da bir arada beraberken gerçekleşen adaba, aile hayatının dışında belli bir olağan dışılığın oluşmasına ihtiyacı vardır. Birbirini çok iyi tanıyan kişiler arasında aşk kabalaşıp bayağılaşır ve edepsizleşir; hatta eşler arasında yakınlığın bile sınırları vardır. Üstelik ailede, gelenekler, iffetli ve temizdir, sevgi içtendir, kişilerin sürekli alışkanlıkları vardır, dahası erkek ve

kız kardeş arasındaki aşk fikri korkunç görünür ve mahremiyle zina yapan ırklar, ahlakı bozuk, günahkar ırklar oldukları gibi tartışma götürür bir söz ortaya konulabilir.

Hristiyanlık, dayılar ve kız yeğenler, erkek yeğenler ve teyzeler, erkek ve kız kuzenlere dek giden bir akrabalık ve kan bağı yayıp genişletti. Sanırım, Yasalar zinciriyle konulmuş olan sınırla yetinmek zorundayız, yeter ki, bununla birlikte doğanın, ona şiddet uygulayanlara sık sık onulmaz felaketlerle karşılık vererek, benzer birliktelikleri savunan yasayı cezalandırdığını unutmayalım. Herkes bilir ki, hükümdarlara özgü ve asil ailelerin zayıflayıp yok olmasının birinci nedeni, cinsel birlikteliği zorlaştıran ırka özgü kibir ve gururdur; Paris sağır ve dilsizler Enstitüsünün yüksek düzeyde Profesörü olan Bay Rémy VALADE'den şunu öğrendim; çocukların yapısındaki sağırlığın birinci nedeni ebeveynleri arasındaki kan bağı olduğudur.

Ailelerin ve ırkların birleşip karışması, o halde, tabiatın öngörülleri, Yüce Adalet'in tevekkünü, Hristiyanlığın ana üssü olan şehrin merkezinin, toplumsal sözleşmenin asıl ilkelerine göre oluyor. Kent sayesinde, adalet mekanizması son ilerlemesini elde eder, bu, cumhuriyete özgü istencin üçüncü ilkesi olarak kısa ve öz bir şekilde, Kardeşliğe işaret eder. Evli çift, aile, şehir böylece bunlar birlikte hukuka özgü üç seviyeyi şekillendirirler. Birincisi, hem ilke hem destek olarak diğer ikisine hizmet eder; üçüncüsü bütün bireysellik niteliklerden genel anlamda kurtulmuş, akli sayesinde ve bireysel hareketlerin tümündeki yüksek ortaklık gücü sayesinde, evliliğe ve aileye, onların ihtiyaç duyduğu güven, iş, geçim ve geçim gereçlerini temin eder.

Özekliği, maddeselliği içinde göz önüne alıp üzerinde düşünülürse, toplumsal sistem tamamıyla cinsiyetlerin ayrılığına dayanır: Bununla birlikte *Ahlak İlmi*, *Tabiat Tarihi*'nden sonra gelir; toplumsal egemenlik öncelikle madensel, bitkisel ve hayvani olarak

üç hakim evreyi sürdürür; aynı zamanda fizyolojik, estetik ve adli bir yasa olan evlilik, evren'in kutsallığı gibi kendini gösterir.

XL

9. Aşk kavramının yöntemi ve disiplini

Şimdi, tamamen bu konu üzerine hakim olan bir zorluğun üstesinden gelebiliriz: Söz konusu olan aşkın disiplini, yöntemi.

Aşk, Yüce Adalet'in bu oluşumu içinde, harekete geçiren güç olarak kendini gösterir: Yani o kışkırtıp hareketlendirici, bir ele-başı, güç veren bir etkidir. O olmadan bilinç gücünü kaybedip yığılıp kalır, kadın erdemini kaybeder alçalır; erkek, miski avare bir hale gelir ve sert, acımasız vahşiliğine geri döner. Oysa öylesine memnun etmesi zor olan, diğer taraftan kendisi ile ilgili araştırma yapmak yasak olan, kendisi ile ilgili araştırma yapmak söz konusu olunca, artık Yüce Adalet'in üretici gücü olmayıp, ortadan kalkan aşk nasıl çalışır? Herhangi bir şekilde toplum-ların felaketi, belası gibi, hayatîyetleri ve bilinçleri içinde on-ları bozup, onlar zarar veriyormuş gibi, bu şekilde gördük onu: Hangi düzeltici güç onu bozulmaz bir maya kılacak, bir tohum haline getirecek? Gerekli, söylemeliyiz ki, aşk itaatkardır; bu bir nesnedir, bu bir evlilik vaadidir, sözdür: Evrensel duygunun baş eğmez, boyun bükmez olarak nitelediği, özü kural tanımamakta ısrar eden bu aşkı nasıl bir kurala bağlarız, nasıl evcilleştiririz?

Başka bir incelememizde, fikirlerin temizlenmesi ve mutlak koşulun dışarıda bırakılıp elenmesinin nasıl gerçekleştiğini gör-dük: Bu, aşkın disiplinine ve evliliğin korunması bilgisine ulaş-a-cağımızı gösteren işlem sayesinde.

Mevcudiyetinin üremenin içinde olduğu aşkın esnek bir du-rumu vardır ve ideal içinde hareket ettirici motor güçtür. İdeal sayesinde, organik içgüdü'nün üstüne çıkar ve ruhu kavrayıp ele geçirir, kah arzunun kanatları üzerinde, üç kat göklere alıp götü-

rür, kah çılgınca bir yırtıklıkla, içindeki kavuşmanın sabırsızlığıyla acele eder. İşte size bir kaç satırla aşkın fizyolojisi.

İdealin aşkı taşıyıp götürdüğü bu doruk noktasında onu sabit tutmak ve onu zapt etmek ümidi, her tecrübenin yalanladığı ve şeylerin tabiatının açıkladığı bir yanılsama, bir düştür. İdealin her uygulanışı ve icraatı kaçınılmaz bir şekilde eksiktir, tamamlanamamıştır, falsolu hareket eder. Ayrıca bunun nedeni şudur; gerçek, kesinlikle idealin gelip geçici olan bir ışığını yeniden üretemez. Çünkü mutlak ve gerçek birbirleriyle çelişirler ve de öyle ki biri bize diğerinin bilgisini verse de, öyle çabalarız ki, ancak ruhun tükenip yorgun düşmesiyle, sık sık da acı veren bir hayal kırıklığıyla, tamamıyla onu gerçekleştiren bir nesnede ideali ve mutlağı yakalamak için uğraşırız.

Nefes alışının sonsuzluğu içinde aşka kavuşup onun tadını çıkarmak, ideale sahip olmaktır, böylece bu, çok zor bir şekilde, düşünce sayesinde mutlağın nüfuz etmesi gibidir. Diğer taraftan aşka karşı koymak nasıl ki, güzel olan şeyi güzel bulmada ve onu sevmeye kendimize engel olamadığımız için mutlağın kavrama gücünden sakınmak daha az imkansız değilse, diyeceğim şu ki, bu da öyledir; töredışı, ahlak dışı bir şeydir. Bu noktada, din akılla anlaşır, çileciliğe özgü tanrı bilim, zevk ve eğlenceye özgü kösnül felsefeyle anlaşır. Ancak Hristiyanlık aşkı Allah'a götürürken, aşkın yerini değiştirir: Onu yıkma arzusundan kaçınmıştır ve dikkatli davranmıştır.

Ama biz ne yazık ki ne aşkın efendisi olabiliyoruz, ne de kendimizi onun etkisinden kurtarabiliyoruz, bu cüzi irademize bağlı olan bir şeydir, din ve erotik şiir onu taahhül etmez: Aşkı aşkla dengelemektir bu, öyle ki kalbimizin efendileri olarak kalarak onun erdemine başvururuz.

Bildiğim bir şey var, o da şu ki; size söyleyeceğim şeyin içinde akla aykırılık var; ama söylemem lazım yine de, çünkü bu

felsefeye özgü mutlak gerçek ve şeylerin mantığı bu şekildedir, çünkü aşkın yanılgıları ve parıltılarına karşı başka bir koruyucu yok ve insanların büyük çoğunluğunun tecrübesi olarak tanımlanır bu:

Aşık sebep olduğu sıkıntılardan kaçıp kurtulmak için ve onda elde edilen kazanımı koruyup muhafaza etmek için gizem, tek tek bütün insanların lehine karşı cinsten bütün insanları, hem ruhen hem de kalben sevmemiz, ancak evlilik açısından karşı cinsten sadece bir tek kadına sahip olmamız konusunda bizi teşvik eder.

Bu imkansız bir şey, bununla birlikte alnımızda böyle yazılıdır... Açıklayayım, belki de, belleğinin ilk defa olarak ayartılıp baştan çıkartılmaya eğilimli olduğu acemi aşıkları ve tutkularının sertliğini, acımasızlığını aşk zanneden egoistleri dışarıda tutarsak bu kolay olur.

Fiziksel olduğu kadar ahlak olarak da aşk, kalbin ve duyuların onu düşünüp hissettiği, sonu tamamen bambaşka olan bir çalkantı, bir krizle başlar. Onu gençliğe mutluluğun son noktası gibi tanıtmak aptallık olur. Düşünen aklı başında bir varlıkta, aşkın amacının sahip olmaktan başka bir şey olduğunu ve zilyetliği beklemeden gerçekleştirilen bu amaç açısından, aşkın ille de zilyetliğe bağlı olmadığını, ortak duygu ve Yüce Adalet sayesinde çaba göstererek gençliğin kafasına biraz olsun sokup yerleştirme fırsatını neden kullanmayalım. Buna karşılık, önce aşkla dopdolu büyük bir zevk yaşarken sonra gittikçe utanca dönüşmesinden, önce kalbin en tercih ettiği olup sonra giderek adaletsizliğe dönüşmesinden, her aşk eğiliminin gittikçe boş bir hayal ve yanılgı haline gelmesinden dolayı, ilk duygusal heyecanları muhafaza etmekten ihtiyat gerekir. Özellikle ahlak güzelliği bizim açımızdan en değerli şey olarak irademize bağlı gibidir. Eğer evlilikte edebin gerektirdiği tüm görgü kurallarına riayet ediliyorsa, eğer görev ve erdem birinci unsur olarak evlilikte yer ediyorsa, aşkın

temayülünün hemen hemen hiç olmadığı zaman da bile, acaba bu birlikteliğin, en iyi koşullar içinde eksiksiz olarak yerine getirildiği söylenebilir mi?

Eskiler bu şekilde hareket edip bu yolda yürüyorlardı, o zaman onlar aşkı evrensel bir ruh olarak düşünüyorlardı; Hristiyanlığa sıra gelince, o zaman o, Allah'ı ve saf aşkı tanımlayıp tanıtmıştır ve bakirelere eş olarak Hz. İsa'yı önermiştir. Hz. İsa erkek cinsiyetin simgeleştirilmiş halidir, aynı zamanda, Bakire Meryem de kadın cinsiyetin simgeleştirilmiş halidir: Her genç kız evlenmeden önce, nihayetinde Hz. İsa'yı sevmeyi öğrensin önce; her genç erkek Bakire Meryem'in şövalyesi haline gelsin.

İşte romancılarımız, drama ve oyun yazarlarımız insan kalbini inceleyip durdular, halkın mutluluğundan ve ahlaktan hiç endişe etmeden gençleri bilgilendirip eğittiler. Saçma sapan ahlak dışı resimlemelerinin, anlatılarının içinde her zaman zafer kazanan, itaatkar, sevgi dolu aşk olacağına, benzer başka bir duyguyu göstermektedirler onlar. Erdemin en had safhadaki miktarı ile kurtulsalar da, bunun sonucu, diyebilirim ki hemen hemen bahtsızlık ve acıyla garantilenir. Komik şaire göre, lirik şair ve şarkı sözü yazarlarına göre aşk bitmek tükenmek bilmez komik bir kaynak sunar: Bu inanç, yön ve kanı değişkenliği içinde tamamen edebi bir devrim vardır...

Diyelim ki her şeyiyle eksiksiz, mükemmel nişanlı bir kız, ama erkek henüz kocası değildir ve o erkek bir aptal olmadıkça, üç aylık bir zilyetlikle, karısının çekici hoşluklarından, güzelliklerinden başını çevirip de başkalarının güzelliklerine gözünü dikmez; kocası açısından da aynı şeyi söylüyorum. Ayrıca, eğer birbirini bulup keşfetmek artık söz konusu olmamasına rağmen karı ve koca birbirlerine sadıklarsa, bahsettiğim bu sadakatleri vicdanlarından kaynaklanır, asla üstün tutmalarından ya da tercihlerinden değil, keşke gençlik bunu bilse.

Bununa birlikte zilyetlik sayesinde, sevisel, kösnül idealizm alevlendiği gibi çabucak da söner, yıkılır ve evliliğin gerçekleştiği gece bütün kadınlar güzeldir; gece bütün kadınları güzel gösterir diye bir söz vardır hatırlarsınız. Akıl her idealin ele alınıp incelenmesini, yani nesnesinin evrenselliği içinde onu işleyip geliştirmeyi salık verdiği için, en azından evlilik gününe dek idealin özel olarak gösterip sunabileceği her şeyden kişi yoksun bırakıldığından dolayı, aşkı inceleyip üzerinde durmak dışında yapacak ne kalıyor?

Hız. İsa'nın On İki Havarisi ya da disiplini şöyle der: Sizin aranızda erkeklerden her birinin bir kadını olsun, kimse yalnız kalmasın. Burada her erkeğin bir kadına ihtiyacı var demek istemiştir. Bir havarinin yetkisini haksız yere kendime mal etseydim, kendimi bir havari yerine koyup onun gibi davransaydım, buna ek olarak şöyle söyledim: Her erkek karısının içinde barındırdığı bütün kadınları sevsin ve her kadın kocasının içinde barındırdığı bütün erkekleri sevsin. Bu bizi şuraya götürür; hakiki aşkı tanıyacaklar ve sadakat onlara güzel görünecek.

Zira esasen öz olarak evrensel olan aşk, evrensellik dahilinde kendini gerçekleştirip, bu şekilde ortaya çıkmaya meyillidir. Eğer birbirleriyle evli olan erkek ve kadın ortak olarak sahip oldukları bölünmezlik olgusu içinde görünürlerse, bu sadece ortak bölünmezliğin kavratıldığı ödevler ve birliktelikle ilgilidir; üstelik fazladan yani ideal açısından, birlik ve beraberlik halinde kalırlar. Onları birleştiren evlilik bağı diğer yandan aynı Aziz Paul'un de demiş olduğu gibi, hiç de ruhlarının ve bedenlerinin kendilerine mal ettiği, yapılarında olan bir şey değildir; Kalplerinin derinliklerinde nefes alan sonsuz aşkın temsil edilmesidir bu. Çünkü karısı için sorumluluğunu yerine getiremeyip ona sahip çıkamayan erkek bütün kadınlar açısından da aynı eksikliğe sahiptir ve erkeğine sahip çıkamayan, ona olan sorumluluğunu yerine ge-

tiremeyen kadın da aynı şekilde bütün erkekler açısından aynı eksikliğe sahiptir ve haklı olarak küçümsenir.

XLI

Devrimin sözcülüğünü yapan Medeni Kanun bu konuya dikkat çeker. Der ki:

Madde 212- Çiftler karşılıklı olarak birbirlerine yardım ve destekte bulunmak, birbirlerine sadakat içinde olmak zorundadırlar.

Madde 213- Koca karısını korumak zorundadır, kadın da kocasına itaatkar olmak zorundadır.

Madde 214- Kadın kocasıyla beraber oturmak ve onun ikamet yeri olarak karar verip hükmettiği her yerde onu takip edip ona riayet etmek zorundadır. Koca da melekelerine ve durumuna göre karısının hayati ihtiyaçları için gerekli olan her şeyi ona temin edip karısını kabul etmek zorundadır.

Madde 203- Çiftler evliliklerinin ürünü çocuklarını yetiştirmek, büyütme, beslemek görevlerini birlikte yapmak üzere anlaşmışlardır

Madde 146 ve 165- Açık bir şekilde bildirilmediği ve rızanın hiçbir şekilde bulunmadığı durumda evlilik yoktur.

Aşk kelimesi telaffuz edilmiyor, bildirilmiyor, varlığı ve mecburiyeti zorunlu değil: Bu yüzdendir ki, yasa koyucu benim dikkatimi cezbediyor. Aşk evli çiftlerin gizemidir; hiçbir şey dışarıdan görüldüğü gibi değildir, aşk kendine hakim ve itaatkardır, evlilik sayesinde şekillenip güzelleşmiştir. Evli çiftlerle ilgili bir mütalaada bulunacak olursak şunu ispatlayıp noktayı koyacağız; düşünüyorum: Birbirlerini seviyorlar ve aşka galipler.

Kadının karşısında erkeğin çektiği ilk duygu tamamen aşktır; Ama uzun süre bu duygu üzerinde sabit kalamayacaktır: Duyuların sarhoşluğundan çabucak ruhun tapınına geçiş yapar ve hala

kendinin bir sevgili olduğunu zannederken aslında kendisi bir dindar, bir aziz olup çıkmıştır.

Bilincinin kendini seyredip durduğu bir ayna olarak erkeğin kadında gördüğü her şeye göre, o şekilde olmaya, öyle olmaya yöneliktir. Kadına da yazık, her ikisine de yazık; ya aşkın varlığını göstermesi bakımından yanılıyorsa, ya erkeğin gizemli beklentisine karşılık veremezse!

Şehvetin ve duygusal aşkın hor görülmesi: Şehvetli düşüncelerden dolayı allak bullak olarak kıvranan erkek, karısını seyretsin diyelim, yüzü kızarır, bu yüzden mutludur, çünkü onu ıstırabını ortadan kaldıracak bir sığınak olarak görür. Şüphesiz evlilik töreninde, taç ve yüzüğü ondan alıp kabul ettiği gibi, ondan kaynaklanan edebi de kabul etti; ama bu edep kadının kişiliğinde görünüp onda temsil edilir, sadece kadın iffetli ve sadık kalmayı bilir. Hadi bakalım, ispatla bunu ey kadın! Erkek mi; kendinde değildir, yorgundur, hastadır, kadın zevk vermek için ortaya sürülür, bunun için uğraşır, cinsel zevkten kendini alıkoymasının erkek için hiçbir anlamı yoktur; onun gözlerinde fedakarlık bir varlık göstermez: Erdem ona göre borcun yerini tutar. Genç kız sabırsızlık göstermeksizin yıllarca sözlüsünü bekleyecektir, onun yokluğunu bir hediyeymiş gibi sahiplenir; kocasının ismiyle kendi isminin karışması, kocasının ismini alması onun için yeterlidir. Kadınların genel olarak bilinci, kalplerinin engin cömertliğinin delili ve göstergesidir, onların yüce gönüllü olduğunu ortaya koyar; bizden daha fazla, şehvetlilerden, uçarılardan, sadakatsiz insanlardan nefret eder onları küçümserler.

Özgürlüğün ve gücün en üst anlayışı: Şehvet mağlup olduğunda erkek kahraman olur; hiçbir çaba onu bu kadar değerli yapmaz. Kadının etkisi onun üzerinde böyledir, öncelikle kadın iffetliliğini dayanak alarak şunu söylemek istiyor: Karşılık olarak, fedakarlık ve görev bakımından her daim hazır olup, seçkin,

girişken ve kahraman olarak erkeğin kendini göstermesini ister, gerektirir. Artık ne yalakalık, ne övgü, ne okşayış, ne hediye, ne kutlama ister; kahramanlığa susamıştır: Erkeğin giderek bu şekle dönüşmesini ister ve işte o zaman neşesi, sevinci artık bu olur. Erkeğin egoist olmasından nefret eder; ona karşı alçak gönüllü davranması ya da ona içten ve samimi davranması onu çok da ırgalamaz, umurunda olmaz; ne yazık ki onu küçümser, ona sanki esiriymiş gibi gelir. Komuta etme, yönetme ihtiyacı onun yapısında mevcut değildir; o sadece hayran olup sevme ihtiyacı duyar. Kadın, varlığı, şerefi, erdemi, her şeyi erkeğe borçlu olmaktan hoşlandığı, zevk aldığı gibi, her şeyi ondan bekler. Çünkü üretmek ve verici olmak gücün ayrıcalığıdır. Sadık olsun, çalışkan olsun, başkalarına hoşgörülü, anlayışlı olsun ama kendisine karşı sert ve katı olsun. Erkek biri tarafından gözü korkutulmuş ya da cimriliğin kölesi olmuş, haysiyetten yoksun, ezik, köle gibi görüldüğü takdirde kadın ona karşı iğrenme ve tiksinti içinde olur. Bununla birlikte erkek bu iktidarı, kadının hakimiyetini canı gönülden kabul eder: Aşkı zincire vuran kadınına özgü bu erdemin adına böyledir, ama eğer bu kadını değilse içten gelerek hizmet etmek istemez ona; erkek ancak ceza olarak sınanmasına ve engellenmesine duyarlıdır; ödül olarak da onay ve tasvip edilmekten mutlu olur.

Yüce Adalet'in ve emeğin uygulanması: kadın, neyi öğrenirse öğrensin, neye girişirse girişsin, cinsiyetine özgü alını yazısından dolayı, hiç de Devlet adamı, ordu mensubu bir asker, ziraatçı, mühendis olmaz, ama işlerimizde bize birkaç yardımda bulunabilir, ticari işlerimizde bize destek olabilir, bize birkaç öneride bulunabilir. Her halükarda emeğin en tatlı yanını, en hoş parçasını ona göre o almıştır: Çoban olmuştur, bahçıvan, iplik yapıp çamaşır imal etmiştir, ev hanımı olmuştur; onu gün ışığına çıkartmak için dans, güzel konuşma sanatı, mimik sanatı gibi bazı

sanatlar yaratılmıştır. Adaletine gelince, o da felsefesi gibidir: Bu imandır, dindir. Dua eden kadın yücelir: Diz çökmüş erkek, dans-ta hoplayıp zıplayan duran bir erkekle aynı derecede komiktir.

Bununla birlikte alışageldiği gibi bunların hiçbirisi, kadının görevini teşkil etmez: Burada devrimin gerçekçi yanını oluşturan karakterlerimizin ve geleneklerimizin korunması için öne sürülmüş olmasıdır, kişiliği içinde ideal bilincimizi durmadan bize belletmekle görevlidir. Ne alaka, söyleyin bana, buna benzer bir gelecek, bir kader ve zevk arasında ne alaka var? ...Bir adamın üstünde onu ihmal etmeyen, onunla ilgilenen bir kadının varlığı gereklidir; bir kadının üzerinde, erkeğe özgü erdemlerin bir araya gelip oluşturduğu bir erdemler topluluğunun kocasında olduğunu tahayyül ettikten sonra, kendisinin bir korkağa, bir cesede bağlı olduğunu hissederse yıpranır, tükenir.

Anlaşıyor ki bir erkeğin zaferi, bu harikulade yaratığın üzerine hükmetmektir ve şu söylenebilir: “Kendim ülküleşmişimdir, idealim ben, benden de daha fazlasıyım ve bununla birlikte ne yazık ki bensiz hiçbir şey olmaz. Kanımda, içinde, hayatımın, tüm varlığımın içinde, öyle ki, vücut da, ruh da bana aittir: General için asker ne demekse öyle, baba için oğlu neyse öyle, eski zamanlarda patron için müşterisi veya kölesi nasılsa öyle. Buna rağmen veya bundan ötürü, ben varım ve toplumun yöneticisi olmalıyım: Komutayı, yönetimi kadına bırakıp ona boyun eğsek alçalır; kadın değerini yitirir ve biz de tabii ki yok oluruz.”

Bütün kadınların arasında iffetli bir anneye sahip olduğumdan dolayı çok mutluyum, bununla birlikte, aldığı köylü eğitiminin fakirliğine rağmen sıra dışı bir duygu ve akıl yapısına sahip olmasından dolayı da mutluyum. Önceden beni gençlik hayalleriyle allak bullak olmuş, kafası karışmış bir şekilde gördüğü zaman bana demişti ki: *Bana asla bir kıza aşkıdan bahsetme, onunla evlenmeyi ve ona bağlanmayı düşündüğünden de bana bahsetme.*

Anlatım dahilinde kesin ve iyi niyet özü de dahil, içinde yasaklama olan, kesin ve kararlı olan bu öğüdü uzun zaman sonra anladım: Öylesine kırılğan, hoş bir şey olan aşk, bir kadının ağzıyla nasıl bu kadar kınanıp eleştirilir? Bu sert ve katı ahlak nereden kaynaklanıyor? Bilmiyorum, ama şunu açıklayayım ki, bu güçle ilgili bir şeyi ne okudum, ne de işittim. Şunu mu ileri sürüyordu acaba; çiftler, karı koca birbirini sevmek zorunda değiller mi demek istiyordu ki? Eh peki! Yo hayır; o şunu düşünmüştü, felsefi bir analizin bize işaret ettiği şu: Aşk, Yüce Adalet'in içinde boğulmak zorundadır, demek istedi. Bu tutkuyu okşamak, buna yüz vermek kendini küçültüp aşağılamaktır ve bir de kendini bozup bayağılaştırmaktır. Kendisinden kaynaklanan nedenlerden dolayı aşk temiz ve saf değildir; bilince verilmiş, içgüdü, canlılık ve idealin uyanışı sayesinde aşkın artan etkisini bir çoban gibi, sütü mayalayıp koyulaştırdıktan sonra onu uzaklaştırmalıyız, onu bu işte sadece bir aracı, bir mayalama unsuru olarak kullanmalıyız. Aşk dolu her tür konuşma, nişanlılar arasında olsun, hatta eşler arasında olsun yakışıksızdır, aile hayatına saygıyı yıkar, sosyal vazifelerin gerçekleşmesine, emeğe olan saygı ve sevgiye zarar verir.

Söylediğim her şeyi kısaca özetleyeyim, tabii bunu arkadan gelecek soru dizinleri içinde gerçekleştireceğim.

EVLİLİĞİN DİNE DAYANILARAK ÖĞRETİMİ

SORU - *Evli çift, karı koca ne demektir?*

CEVAP - Tabiatın bütün gücü ve kuvveti, hayata dair her meke, ruhun her duygulanımı, zekanın her koşul ve kategorisinin bir mekanizma parçasına özgü bir şekilde davranıp hareket etmeye ve kendini göstermeye ihtiyacı vardır. Yüce Adalet duygusu bu yasanın dışında hareket edemez, bunun dışında bir oluşum gerçekleştiremez. Ama bütün diğer melekeleri yöneten ve kendi

özgürlüğünün sınırlarını aşıp ötesine geçen Yüce Adalet, bireyin içindeki sahip olduğu mekanizma parçasına hakim olamayarak, insana göre iradesi karşısında etkisiz bir kavram gibi kalıyor, ne yazık ki ve ortaklık çıkmaza giriyor, zorlaşıyor. Tabii elversin de tabiat, Yüce adalete göre çift cinsiyetliliğin bir mekanizması haline geldiği, yüce bir varlığın yarısı gibi her bir bireyden meydana gelerek oluşan hukuki düzene ait olmasın.

SORU - Neden birey Yüce Adalet'in içindeki mekanizmayı kullanma konusunda yeteneksiz ve elverişsizdir?

CEVAP - Çünkü sermaye olarak sadece kendi özündeki cüzi iradeye göre uygun olan haysiyet duygusuna sahiptir, oysaki Yüce Adalet ikilidir, sonuç olarak en azından tam uyum içinde olan iki bilinç içerir ve bunu öne sürer:

Öyle ki öznenin yüceliği, haysiyeti sadece Yüce Adalet'in en önemli ögesi olarak görülür ve aynı zamanda, başkalarının yüceliği Yüce Adalet için nasıl o kadar önemliyse, aynı şekilde, öznenin yüceliği de eşit derecede saygıdeğerdir, önemlidir.

SORU- Hukuk mekanizması parçası içinde neden her iki kişi de birbirine benzemiyor ve neden birbirlerine eşit değiller?

CEVAP- Çünkü birbirlerine benzemiş olsalardı, birbirlerini tamamlamayacaklardı; her ikisi de birbirlerinden bağımsız davranacaklardı, karşılıklı bir harekette bulunmayacaklardı, bu nedenle de Yüce Adalet'in oluşması açısından yetersiz kalacaklardı.

SORU- Hangi sebepten ötürü kadın ve erkek birbirinden farklılar?

CEVAP- Temelde erkek ve kadın arasında melekelerdeki basit bir enerji düşüklüğünden başka bir farklılık yok. Erkek daha kuvvetli, kadın daha zayıf: İşte her şey bu kadar. Oysaki bu enerji düşüklüğü kadına göre, ahlak ve fizik bakımından, birbirleri açısından şöyle bir tanıma yol açabilen niteliksel bir ayrıma neden olur: Erkek kadının ideali olduğu şeyin gücüdür, buna karşılık kadın erkeğin gücü olduğu şeyin idealidir.

SORU- *Aşk nedir?*

CEVAP- Aşk bir gönül akması, bir çekiciliktir, Kuvvet ve Güzellik birbirleri için karşı konulamaz bir şekilde bir duygulanım içinde olurlar, acı çekerler. Kadının doğası ve erkeğin doğası aynı sonucu göstermez. Nitekim tabiatları sayesinde her ikisinin bilinci Yüce Adalet'e uyumlu ve açıktır, her biri hem diğeri hem de kendisi için, aynı zamanda hem bir tanık, hem bir yargıç, hem bir yardımcı haline dönüşürler.

SORU- *Evliliği nasıl tanımlarsınız?*

CEVAP- Evlilik Yüce Adalet'in kutsallık niteliği verdiği bir eylemdir, evrensel uyumun canlı bir gizemidir, hatta dindeki doğa sayesinde insan türünün şekillendirilmesidir. En az yükseklikte olan çevrelerde bile evlilik bir akit niteliğindedir, bunun sayesinde kadın ve erkek aşkın ve duyuların zirvesine çıkarlar. Hukuk ve yasal olarak bir araya gelip bütünleştiklerini ve Yüce Adalet'in gelişmesi yolunda çabalayarak kendi içlerinde olduğu gibi toplumsal yazgıya göre hareket etme iradesini gösterdiklerini beyan ederler. Modestin (III. yüzyılın ilk yarısında yaşamış hukuk üzerine yazılar yazan Romalı bir hukukçu)'ın yaptığı tanım bu tanımla uyumaktadır; insani hukuk, yüce ilahi iletişim. Bay Ernest Legouvé biraz tumturaklı bir şekilde bunu çevirip dile getirmiştir; *karşılıklı geliştirip, mükemmelleştirme ekolü*.

Ailenin bu din duygusu kapsamında, denilebilir ki koca ve baba bir rahiptir, ailenin din görevlisi gibidir; kadın da ailenin idolüdür, gözbebeğidir; çocuk da halktır. Yedi tane öğrenme ve öğretme girişimi vardır: *Evlilikler, yuva ya da sofrası, doğum, buluş çağı, aile tavsiyesi, vasiyet ve cenaze töreni*. Hepsisi de babanın elinde olan şeylerdir, onun emeğiyle beslenir olgunlaşırlar, onun kılıcıyla korunurlar, onun iktidarı altında bulunurlar, onun hükmüne göre oluşurlar, onun düşüncesinin mirası ve devamı; devam ettiricileridir. Yüce Adalet tam da onunla, orda bütün-

leşir, düzenlenir, savunmasını sağlar: Baba, anne ve çocuklarla Yüce Adalet'in düzenini ve örgütünü kurup hazırlığını yapar, mekanizmasını oluşturur, şehrin gelişmesi ve ailelerin birbiriyle karışmasıyla ancak en fazla yayılmayı sağlayacaktır. Yetki de ondadır, ordadır ama geçicidir: Oğlan çocuğu olgunlaşınca baba artık onursal bir unvan olarak oğlunun karşısında bunu daha fazla muhafaza etmez. Sonuçta din inancı kendini onunla, orada korur: Oysaki bir yandan her yerde sembollerin yorumlanıp açıklanması, bilimin alışkanlıkları, töresi ve usa vurumun çalışması durmadan, ara vermeden din inancını zayıflatıp güçsüzleştirir. Din inancı, aile içinde varlığını sürdürür, orada yoğunlaşıp anlam kazanır ve hiçbir saldırıdan korkmaz: Kadının tamamen ideal olarak açım lanıp ortaya çıkışı ne incelenip çözümlenebilir, ne yadsınıp inkar edilebilir, ne de bitip tükenebilir.

SORU - Kapsamında sonradan gelen bütün kadınların embriyonunu, varlığını tanımanın kolay olduğu din sayesinde özgürlüğüne kavuşmuş olan kadın bununla birlikte nasıl oluyor da erkeğin alt sırasında aşağıda kalıyor?

CEVAP - Açıkça belirtelim ki, içeriğinde derin duyguların nefes aldığı inanç bütünü'nün bir nesnesidir kadın, ideal ve kuvvet arasında ölçülebilir bir ortaklık yoktur. Hiçbir bakımdan kadını erkekle karşılaştırmaya sokamayız: Sanayici, filozof ya da kamuda görevli memur olma konusunda muktedir değildir; tanrıça da değildir; o her zaman ya çok yukarıda ya da çok aşağıdadır. Erkek onun için nasıl inancı ve tanrıları için olduğu gibi onun uğruna da ölecektir ama yönetme gücünü ve sorumluluğunu da koruyup muhafaza edecektir.

SORU - Neden evlilik tek karılı, tek kocalı olarak iki kişiden meydana gelir?

CEVAP - Çünkü bilinç eşler arasında ortaktır. Evlilik bozulmadan bir üçüncünün katılımını kabul edemez. Aşk aşka, hayat

hayata, ruh ruha, özgürlük özgürlük için gibi: Sanki evliliğin kanunu bu. Üstelik içine bir kişiyi sokmayı deneyelim. İdeal ölür, din diye bir şey kalmaz, birlik ve beraberliğin soluğu tükenir, son nefesini verir ve Yüce Adalet uçup gider.

SORU - Niçin evlilik kopmaz bozulmaz bir nitelikte olsun?

CEVAP - Çünkü bilincin sürekli değişmeyen bir yapısı vardır. İdealin dışavurumu olan kadın, aşka gelince, yedek bir oyuncu gibi olan başak bir kadının kapsama alanında yedek bir sevgiliye sahip olabilir ve hatta değiş tokuş yapabilir; gücün, iktidarın temsilcisi, dışavurumu olan erkek de aynı şekildedir. Ama adalete gelince; erkek ve kadın hukuka dayanarak birbirlerini harekete geçiren etkenlerdir. Ölüm haricinde birbirlerini terk edemezler, karşılıklı olarak birbirlerine yedek sevgili önerisinde bulunamazlar, çünkü itiraf etmek gerekirse bu ortak oldukları, sahip oldukları haysiyetlerini *karalayacaktır*, şu şekilde de söylenebilir; başak bir anlamda kutsallığa bir hakaret olacaktır, bir günah işlemiş olurlar bu şekilde.

SORU - Yani boşanma olayını ret mi ediyorsunuz?

CEVAP - Kesinlikle. Dini ve medeni kanun, evliliğin bozulmasını ve geçersiz hale gelmesinin hallerini belirlemiştir; kişinin hatası, ahlak dışılık, cinayet, iğdiş edilme, ölüm gibi: Bu sayılan çekinceler yeterlidir. Karı kocaya gelince, bıkkınlık, aşkın zevklerinden mahrum olmaları, mizaçların uyuşmazlığı, merhametin ve iyiliğin yokluğu gibi durumlardan hırpalanıp acı çektiklerinde karşılaşacakları sonuç, bilindiği gibi boşanma olur. Sadece haysiyetli bir eş, kalbinde ve bilincinde oluşan yaraları iyileştirmeye ihtiyaç duyar; diğeri ise evliliğe katlanıp onu çekme hakkını artık kullanmak istemez: onun ihtiyacı olan şey, yapması gereken şey, bir başkasıyla nikahsız bir birliktelik yaşamaktır.

SORU - Boşanan kişilere tekrar evlenmelerini yasaklayarak onları nikahsız birlikteliklere sürüklemek ahlaki midir?

CEVAP - Nikahsız birliktelik ya da cariyelik, doğal bir bağılılıktır, istenildiğinde ayrılma kaydıyla ve sadece aşktan yararlanıp zevk alma amacıyla, toplumun müdahalesi olmadan iki birey tarafından özgürce sözleşip akdedilmiştir. Toplumsal tesadüfler, rastlantılar ve varoluşun güçlüklerinin oluşturduğu birkaç istisna dışında nikahsız birliktelik, zayıf bir bilincin, güçsüz bir aklın işaretidir ve bu yüzden yasa koyucu haklı olarak, evliliğin ayrıcalıklarının ve haklarının onda olmasına razı olmayı reddeder.

Ama toplum bir günde oluşmaz ve bir günlük bir iş değildir; erdem uygulanması zor bir kavramdır, evliliğin yanından geçmediği kişilerden bahsetmiyoruz ayrıca. Oysa yasa koyucunun görevi, en iyisini elde edemediği zaman en kötüsünden sakınmaktır: Aynı zamanda temayülü, evliliği gözden düşürüp nikahsız birlikteliğe onu yakınlaştırmak olan boşanmayı uzaklaştırıp bir kenara atmalıyız, en iyisi, kadınlarla birlikte evlilikte dünyaya gelen çocukların ve toplumsal geleneklerin çıkarı dahilinde nikahsız birliktelikleri ortaya çıkarıp benimsemek gerekiyor. Ayrıca onu yasal birlikteliğe itecek yükümlülükleri uygulamaya sokmak gerekiyor. Antikite tam da bu ilkeleri benimsemişti: İmparator Augustus, nikahsız birliktelik içinde yasal bir yapı oluşturmuştu; Hristiyanlık uzun süre bunu hoş gördü ve kesinlikle onu evlilikten ayırt etmedi bile. Böylece sonuç olarak, eş aldatan, en-sest ilişki yaşayan, zina yapan ve fuhuş yapanların dışında, kadın ve erkek tüm nikahsız beraberlik yaşayanlar yasalaşmış olurlar ve birlikte bir aşk ticaretini sürdürürler. Diğer yandan aralarında ortak ikametleri olsun ya da olmasın fark da etmez. Nikahsız birliktelikte doğan her çocuk babasının adını taşıma hakkına da sahip olur, bunun arkasından bilinen şu özdeyişi söyleyebiliriz; *Peder nikahsız birlikteliğe ön ayak oluyor.* Nikahsız baba, evli baba gibi, ayrıca çocukluğunun eğitimini, geçimini ve nafakasını sağlamak zorunda olacaktır. Kimsesiz kalan, yüzüstü bırakıl-

mış nikahsız kadının da bir ödeneğe sahip olma hakkı olacaktır. İnşallah başka bir nikahsız yaşama yelken açıp da gitmesin de bu ilk birlikteliği olsun.

SORU - *Evliliğin şekli nasıl olur?*

CEVAP - İki tane şekilden oluşur: gazetede ilan edilenler ya da resmi olarak kamuya duyurarak ilan etme; düğün. Burada, düğün, ilk sıra bakımından, hakim ve tanıkların katılımıyla gerçekleşir, ikinci sırada eşlerin aileleri, sonra da ailelerin yakınları olur.

SORU - *Bu usul ve yordamlar ne anlama geliyor?*

CEVAP - Evlilik dediğimiz gibi, aşkın kutsallaşması adına tesis edilmiştir: Bu bir iffet, erdem ve adalet antlaşmasıdır, sonuç olarak bu antlaşmayla eşler, birbirleriyle, birbirlerine karşı, cinsel isteğin sıkıntılarından ve çapkınlık serüvenlerinden kurtulduklarını, yasal olduklarını kamuya duyururlar. Böylece herkesin gözünde kutsallaşırlar, dokunulmazlık elde ederler. İşte sebebi, ilgili sözleşme maddelerinin dışında aynı şekilde aleniyet elde ederler, aile ve herkes düğün töreninde bir araya gelip tanık olurlar. Eşlerin taahhütleri Yüce Adalet ilkelerine göre oluşur, onların varlıklarına, kişiliklerine daha fazla anlam kazandırır; aileye özgü bilinçleri toplumsal bilincin parçası haline gelir ve böylece evlilik, onların saygınlıklarını temin eder, gelişmeyi, ilerlemeyi ve zaferi haykıran, toplumun lehine oluşan bir olgudur.

Berbat örf ve adetlerimiz ve cahilliğimiz bu şeylerin değerini bilmememize neden oluyor, bunları bize unutturuyor. Oysa nikahsız yaşayan kadın sözleşme yapmadan, garantisi olmadan verilmiş bir söz uğruna, devletçe yapılan bir yardımı almak için veya para türünden bir hediye için, kiraya ödünç verilmiş bir mücevher gibi, aşkının, aşklarının sırrını başkalarının gözünden uzak tutar, saklar. Aşkını gizli saklı sürdürür ve aşkı hakkında fazla alçak gönüllü değildir, evli kadın ise sakindir, rahattır, hay-

siyetli ve vakurdur, yüzü kızarmaz, utanmaz: eğer yüzü kızardıysa da masumiyetini kaybetmiş olduğundandır.

SORU - *Bu evlilik teorisi denilen şey görünüşte doğru gibi görünse de çok yanıltıcıdır; ama tabiatın üzerimize yıkıp bizi meraklandığı bir açıklamayı neden doğa ötesi de dediğimiz metafizikten bekliyoruz? Evliliğin inşa ettiği veraset kavramları ve çocukların çıkarı kapsam dahilindedir: Zaten orda bunlardan başka da gerekli olan bir şey yoktur.*

CEVAP - Şüphesiz, bir şekilde çocuklar arada kalıyor, bu duruma iştirak ediyorlar; ama çoluk çocuğun, neslin kendisi ancak Yüce Adalet açısından kurulmuş oluyorsa, insanların o kadar çoğalması, tazelenip yenilenmeleri ve ölümleri ancak hukuki amaçlar dahilinde açıklanıp anlaşılıyorsa da, cinsiyetlerin ayrılığını kesinlikle kabul etmek lazım. Bu düzenimize ve ekonomimize işlemiş olan aşk ve evlilik, aynı amacı güderler ve aynı amaçlarla bir araya gelmişlerdir. Evli çiftten nesle dayanan bir mekanizma yaratan aynı yasa, eskiden bu yana Yüce Adalet'in bir benzerini yaratmıştı: Bu mutlak gerçeğin ta kendisidir.

SORU - *Daha geniş bir açıklama getirebilir misiniz?*

CEVAP - Her varlığın kaderi kendi varoluşu içinde, yaşadığı ortama göre ve yapmakla yükümlü olduğu, sorumluluk olarak almak zorunda olduğu göreve göre belirlenir. Böylece, dünyayı işletip sömüren egemen gücün boyutu ve yapısı, mesela dünyanın boyutlarına göre, dünyanın içinde barındırdığı ölçülerin niteliklerine göre, kurallara göre düzenlenmiştir. Aynı zamanda bu yusuvarlak dünyanın bütün noktaları üzerinde, bütün enlem ve boylamlarında hareket eden İnsanlık, koskocaman dev gibi tek bir bireye indirgenemez: İnsanlık çoğalmalı, sonuç olarak dünyada yapması gereken işlerle ve melekeleri ve gövdesi içinde alanın büyüklüğüyle orantılı ve ölçülü boyutlara sahip olmalı.

O halde insanlık, toplu oluşum, ortaklık meydana getirirken

bu arada bunun arkasından iki soru hasıl oldu: Birincisi, aynı zamanda özgür ve zeki öznelerin, şahısların bu artışı, çoğalmasını ele alıp işletmek için kişilerin yapısında oluşturulup düzenlenmiş, ruhların içine yazılmış bir Yüce Adalet yasası gerekliydi: Bu evliliğin nesnesidir. İkincisi, yeteneklerinin gücü ve hayati anlamda gerekli enerjileriyle doğru orantılı bir meslek edinmesine göre, insanlığa özgü büyük gövdenin meydana gelmesini sağlayan bireyler, sırası geldikçe değişip yinelenir ve tabii ki yeniden tekrar oluşurlar. Nesil sayesinde tabiatın getirdiği, sebep olduğu şey açısından bakarsak, böyle durumların içine girerek, içine işleyerek açıklama yapmak bizim için daha elverişli olacak.

Özgürlük durumu nasıl olursa olsun, yaşayan bir varlık, şekli ve anayasası içinde kesin olarak tanımlanmış ya da sınırlanmış bile olsa, bunun sayesinde, bir görevi, bir amacı, bir planı, bir nesneyi, bir konuyu, bir hedefi, bir fikri düşünüp ona göre davranma ve onu hissetme tavrına vakıf olur ve bunu gerçekleştirebilir. Ayrıca sonuç olarak bir formül, bir tarz, bir ifade, bir tespit, mutlak bireyselliğinin ifadesi olarak tabiata özgü ve toplumsal yasaların evrenselliğini sağlamak için çabalar, uğraşır. Ölümsüz bireylerden oluşmuş bir insan türünü tasarlayın, taahhül edin: Böyle bir an verilmiş olsun, işte o zaman medeniyet diye bir şey kalmaz artık, bu iş yürümez. Uyuşmazlık ve çelişme sebebiyle belli bir süre boyunca varlığını sürdürdükten sonra, sonuç olarak bir mutlakiyet antlaşması yapıp noktalanır ve hareket de sonlanır. O halde insan tiplerini ve biçimlerini yenileyen ölüm, Halka, Özü, İncanın ve Aklın elzem bir koşulu olarak Devrim sayesinde mekanizması tesis edilip düzenlenmiş fikirlerin savaşıyla aynı etkiye sahiptir, aynı şekilde bir üretim karakterleri vardır diyebiliriz burada. (İnceleme VII).

Fakat ölümün elzemliği sadece toplumsal gelişmenin varlığı için değildir; bireyin mutluluğu için de gereklidir.

Eğer ölüm olmaz da tersi olursa, böyle bir durumda yaşadığı müddetçe insan kendi bireyselliği içinde içine kapanır ve sonunda diğerleri için bir engel haline gelir; bu uzlaşılmaz hırçın sessizlik içinde, kendisine, canlılığına, zekasının çabasına, dehasının zaferlerine, kalbinin tutkularına ket vurur hale gelir. Hatta yaşlanmadığı için, beninin onu çok uzun bir süreliğine mahkum ettiği alışılmışlığın kendine özgü etkisiyle bir aptallığın, alıklığın içine düşer: Toplumun gelişmesinin anlamı gibi gelen bu zaferi, mutluluğu, onun kendinden geçip aklını yitirmesine neden olur. O anda ölüm onun için en büyük kazanç olur; onu sevinçle kabul eder ve vatanına adanmış son bir armağan olarak son nefesini seve seve verir; ölümünü vatanı uğruna bir adak haline getirir. Herkes, yani hepimiz, bilime, Yüce Adalet'e, dostluğa, emek uğruna kendimiz feda etmemize göre, bir Léonidas, Cynégire, Curtius, les Fabius, bir Arnold de Vinkelried, bir d'Assas gibi olmayı başarmalıyız. Ölümün çok erken gelmesinden mi yakınıyoruz acaba? Ne kibir ama! Aynı zamanda bekliyoruz onu, eğer elverirse yaşlandığımızda, yaşlılığın bir işareti olarak başımıza gelmesini bekliyoruz: Gençlik elimizden uçup gidiyor, tabii daha genç yaşta da yola çıkabiliriz, Barra (14 yaşında öldü), ve Viola (12 yaşında öldü) gibi çocuk yaşta da ölebiliriz.

Zaten insanı ölüme sürükleyen yani bedeninden uzaklaşmasına neden olan Yüce Adalet, aslında insanı tam anlamıyla yok edip ortadan kaldırmaz. Yüce Adalet bireyleri dengeler, tazeleyip yeniler; ama onları ortadan kaldırmaz, yok etmez. İnsanın fikirlerini ve eserlerini derleyip bir araya getirir ve onları muhafaza eder; insanları fizyonomisine ve karakterine dek, bir yandan onları değiştirip dönüştürürken diğer yandan onları korur; kendi öz aktarımını, iletimini yapmakla görevlendirdiği ilgili ve tek yetkili kendisidir. *Nesli ve vasiyeti* teşkil eden, ölümsüzlüğünün yürütülmesi görevini emanet edeceği, bel bağlayacağı tek olgu yine kendisidir.

Böylece insan, varlığının parçalanıp bölünmesi sayesinde, eylemi içinde, tutkuları içinde, düşüncesi içinde, ruhu ve gövdesi içinde yeniden oluşur, yeniden meydana gelir; ortak bilinç sahibi olduğu kadının kendisiyle yaptığı gibi, kadınla birlikte yeniden ortak bir nesil üretecektir. Evli çiftin gelişip büyümesi anlamına gelen aile, bir yanıyla yargılamanın ve adaletin mekanizmasını geliştirir; ailelerin çoğalmasıyla meydana gelmiş, yaşam alanı, kent, kendi hesabına yüksek bir güç sarf ederek adalet mekanizmasını yeniden meydana getirir. Evlilik, aile, kent hepsi de bir arada, hem tek bir bütün, hem de aynı mekanizmanın kendisidir. Toplumsal yazgı, evliliğe özgü yazgıya bağlıdır, onun müteselsilidir ve bizden her birimiz bu evrensel ortaklık, birliktelik sayesinde, insan türü olarak yaşamımızı sürdürürüz.

SORU - Temelde ortak bir Varlık ve ortaklaşa bir Aklın önceden taahhülü ve tasavvurunu meydana getiren aynı metafizikten doğup çıkarak şekillenen bir bilincin hipotezi söz konusudur. Nitekim bu metafiziğin ciddi bir eksikliği, yolunda gitmeyen bir kusuru vardır. Gittikçe ruhun yalınlığını, düşüncenin bölünmezliğini, benin kimliğini ve değişmezliğini sorunlu hale getirerek, sonuç olarak onların gerçekliğini zayıflatıp bozar.

CEVAP - Acaba neden sanki sentezinin verimliliği, zenginliğin, analizinin gücü sayesinde, çatışkılar, silsileleri sayesinde bu metafizik, saf ve duru varsayımlarda, düşsel yapıntılarda ikamet etmiş olan şeylerin gerçekliğini kurup hazırlama amacını güttüğü gibi aynı şekilde dile getirilmiyor? Bilginin mümkün olma halin, olasılığın, insan için teşkil eden terkinin ilkesidir bu; ciddiyetimizin nedeni ve bağlı olduğu ilke bu ilkedir: Pozitif bilim hakkında bildiğimiz, sahip olduğumuz her şey bize ondan gelir ve onun sayesinde sağlanmış olan anı oluşturan hiçbir şey devrilip batmaz, yıkılmaz. Neden aynı prensip, varlığın mümkünlülüğünü de gerçekleştirmesin? Allah'ın kendisi, yüce

Allah, düzeninin dışavurumu, tüm evrenin ve bütün yaşamların kendinden içkin ve mükemmel düşüncesi olarak kabul edilmiş olan Allah, bu metafizikle beraber öznel olarak usa yatkındır: Köken ve temel bakımından kötülüğü, kusuru ne olursa olsun titreyip sarsılın...

SORU - *Bir toplumu oluşturan tüm insanlar, toplumun her üyesi evliliğe davet edilsin mi?*

CEVAP - Hayır; ama tüm insanlar, herkes, özü bakımından evrensel olup, bir arada, birlikte oturma ihtiyacı duymayan, aşk, evlat edinme, kan bağı, nesep sayesinde evliliğin etkisini kabul edip ona katılırlar, onu onaylarlar.

SORU - *Buna göre mutluluğun içinde elzem olan evliliği yargılamıyor musunuz?*

CEVAP - Tanıyıp, ayır edip seçmek lazım: Tinsel ve manevi olarak ya da canlılık, dirilik bakımından, evlilik bizden her birimiz için mutluluğun tek şartı, tek koşuludur; dinin yüceltip kutsallaştırdığı, gizemli, mistik düğünler buna örnektirler. Sessizliğin veya soyut düşüncenin, hem zaten canlıları zorla alıkoymadığı, hapsedmediği her birey, sever ve de bu aşkın gereği olarak yüreğindeki evliliği oluşturur ve geliştirir. Fizik olarak bu gerçeklik artık fazla geçerli ve doğru değildir. Evliliğin amacı olan ve böylece elde edilebilen Yüce Adalet, ister aile ve evle ilgili girişim sayesinde olsun, ister yurttaş ve yurttaşlıkla ilgili camia sayesinde olsun, ister sonuçta sofü, mistik aşk sayesinde olsun bütün yaş ve varlık şartları içinde mutluluk için evliliğin yeterli olduğunu işaret eder.

SORU - *Ev, aile ve toplumsal ekonomi içinde kadının rolü nedir?*

CEVAP - Kadın ve görevleri; ev ve ailenin bakımı, çocuğun eğitimi, sorumlu kişilerin gözetimi altında genç kızların eğitilip yetiştirilmesi, halka özgü iyilik ve erdem için hizmet ve desteği.

Ama bugün aşkın etkilerini, tohumlarını tanımlayabileceğimiz gösterileri ve milli bayramları ekleyip söylemeye cesaret edemeyeceğiz. Aristokratik töretanmazlık, ahlaksızlık, dini ön yargılar, batıl itikatlar her zaman, hizmetçilik, uşaklık yapan kadınla ilgili olarak, herkese açık törenler, şenlikler ve eğlenceler içinde bir arabuluculuk niteliğine, bir görevli niteliğine sahip olan kadından şehvetperestliğin kurbanını yaratır: Bu değiştirilebilir ve bunun değiştirilmesi gereklidir.

SORU - *Artık hiçbir endüstrinin, hiçbir sanatın, özellikle kadının payına düşmemekte olduğu görülüyor, size de öyle geliyor mu?*

CEVAP - Örtülü anlamda cinsiyetlerin toplumsal ve siyasi eşitliği sorununu yeniden ortaya sürmek, saygıdeğer hanımefendiden daha iyi olan bir şekilde kadının eğitimini ve kabiliyetini açığa vuran *ev kadınının* unvanına karşı çıkmak, bu unvanı protesto etmek her zaman söz konusudur.

Kadın bir yığın şey bakımından faydalı olabilir ve buna mecburdur; oysa nasıl ki edebi anlamda ortaya koydukları hep içten, samimi bir romana indirgendiği gibi, ettiği tüm değer, aşk ve duyguyla Yüce Adalet'in yaygınlaştırılmasına hizmet etmekse; endüstriyel anlamda da ortaya koydukları da son bir analiz olarak ev işlerine indirgenmektedir. Bu döngüden asla çıkamayacaktır.

Erkek işçidir, kadın ev hanımı: Neden şikayet eder kadın? Gelişmekte olan Yüce Adalet şartları ve servetleri ne denli eşitleştirirse, bunların her iki cinsiyeti o denli yükselttiği görülecektir; yani emek bakımından erkek, ev ve aile bakımı yönünden kadın yükselecektir. Erkek her tür patronluğu, her tür işletimi reddedip kabul etmediğinde, kadın kendine hizmet etmesi için bir uşak takımı isteyecektir, onun imdadını duymaz mıyız o zaman? Nerden bulunacak? Her iki cinsiyet eşit sayıda dünyaya geliyor: Bu açık değil mi?

Ev ve aile hayatı kadının kendini en iyi gösterdiği bir alandır. Evlilik haricinde ev erkeğin umuruna gelmez: Okulda, kışlada, misafirlikte, mobilyalı hazır, kiralık konaklarda, otellerde her zaman kendine yer bulur ve tam olarak, değişmeden kendini gösterir, rahatını bozmaz; sevimsiz bir arada bulunmalar, sıkışıklıklar onu ırgalamaz. Kadın açısından, ev ve aile hayatı, şeref ve haysiyetin gerekliliği, dediğimiz o ki, kadının kendisi olduğu yerdir, kendisidir. Kadının yapısında kadın değerlendirilir ve yargılanır. Yoksa tükenir gider, onu anlayamayız. Kız çocuğu, aile anası olması, ev hanımlığı onun zaferi ya da mahkumiyetidir. O halde böyleyse, yuvayı dişi kuş yapar sözü doğru mudur? Bu kahya nitelikli odalığa, uşak, hizmetçi kadınlar, üniformalı uşaklar, sü-rüngenler ve soytarılar mı gerekecek? Artık demokrasi içinde bulunmamaktayız, artık evlenip barklanma durumunda değiliz; yeniden feodalite yani derebeylik düzeni içine ve nikahsız beraberlik düzeni içine düşüyoruz.

SORU - Kadın adına özgürlük kavramı neye bağlı, neye dayanıyor?

CEVAP - Gerçekte özgür olan kadın namuslu, iffetli olan kadındır. Hiç kimse için, kocası için bile aşk heyecanı çektirmeyen bu iffet denilen duygudur. Neden bakire bir genç kız bu kadar güzel, arzu ve istek uyandırıcı ve bu kadar saygıdeğer görünür? O hürriyetin canlı bir sembolüdür.

SORU - Evlilik birlikteliği ve bağlılığını gerçekleştirip aşkın duyurulup ilan edilmesi ile birlikte acaba aşk en iyi evlilikte mi yaşanır?

CEVAP - Çok küçük bir ihtimal. İki insan evlilik sayesinde birbirlerini tanıdıkları zaman, aşk, bu kişilerin yapısında, eserini hasıl edip gerçekleştirmiş olarak kabul edilir. Evlilik gerçekleştirilerek aşk amacına ulaşmış sayılır; bunalım, kriz geçmiştir, fırtına dinmiş bulutlar dağılmıştır, tutku uçup gitmiştir, kış, soğuk geçmiştir, yağmur, fırtına dinmiştir; Kantiklerin Kantiği'nde (İlahi nitelikli şarkı-

nın özelliklerini yansıtan İncilin kitaplarından biridir) söylenildiği gibi. Bu yüzden saf sevgi, saf aşk eğiliminde ve niteliğinde olan evlilik, utanma ve arsızlığa oldukça yakındır ve ona rıza gösteren baba, kınanmayı ve ayıplanmayı hak eder. Aile babasının görevi, çocuklarını Yüce Adalet'in şeref ve saygınlık ruhu içinde evlendirip, barklandırıp çoluk çocuk sahibi olmalarını sağlamak, onları düzene sokmaktır; bu emeklerinin karşılığıdır ve kız çocuğunu evlendirmek, kendi elleriyle oğluna bir kadın seçmek, anne ve babaların sevinci ve mutluluğudur. Keşke gençler tam zamanında, birbirlerine antipati ve iğrenme duygusu hissetmeden evlenseler; ama ne yazık ki babalar onların kişiliğinde aile saygınlığının ve haysiyetinin gerçekleşmesi yolunda hareket etmiyorlar ve sadece cinselliğe ve şehvete düşkün neslin, babalığın yarısı olduğunu düşünüyorlar. Ne zaman oğlu, kızı aşk eğilimi içinde olup onun gerçekleşmesini sağlamak için babasının öğüdünü, tavsiyesini ayaklar altına alıp çiğnediğinde, mirastan yoksun bırakma babaya göre, ilk aklına gelen oluyor ve ödevlerinin en kutsalıdır bu güya ona göre.

SORU - *En erken olarak hangi yaşta evlenmek uygun olur?*

CEVAP - Erkek yaratıcı olduğu, emek harcayıp çalışmaya elverişli bir şekil aldığı zaman; fikirler oluşmaya başladığı zaman ve Yüce Adalet'in idealin rütbelerini söküp ast pozisyona getirdiği zaman: aritmetik açıdan en minimum seviyede, yasada olduğu gibi açıklanacak olursa:

“Erkek yirmi altı yaşını tam olarak doldurmadan, kadın tam olarak yirmi bir yaşını doldurmadan evlenemezler.”

SORU - *Ortalama olarak eşler, karı-koca arasında özel bir yaşam zamanı, samimiyet, sıkı fıkılık içeren bir dönemi var mıdır, mümkün müdür?*

CEVAP - Çocuklar küçük yaşlarda iken erkek, kadına şefkat ve sevginin bedelini ödemek zorunda: Tabiatın gereği böyle bu, hatta çoluk çocuğun çıkarı için de böyle. Çocuk, babanın anne-ye gösterdiği aşkın sahibidir, onların aşkı çocuk için gereklidir:

Ondan zaten fazlasını talep etmiyoruz. Ağabeyler, ablalar er-
genlik çağına gelince, olgunlaşınca, siz karı-koca, anne-baba,
aile edep ve adabı ve de kalbinizin muhafızları, askerleri sizi
hiçbir şey yapmamanız, çekimser kalmanız konusunda bas-
kılar, size egemen olurlar, gem vururlar. Ancak çağ dönümü,
yaşlanma sürecinin başlamasını beklemeyin. Beyin inmesi ola-
sılığı, yaşlılığın zayıflık ve hastalıkları sizi engeller, onları bek-
lemeyin. Ancak, tabiat karşısında sıkıntılar ve iffetsiz hayaller
çukuruna onlarla birlikte peşi sıra gelen, yakasına yapışmış,
musallat olmuş bir şekilde bunlar tarafından takip edilmeye
mahkum cinsel eğilimleriniz açısından kendini tutma konusun-
da siz kazanacaksınız.

SORU - *Genelde şahıs olarak genç bir kadının, koca olarak
tercih ettiği adam nasıldır?*

CEVAP - *En doğru, en eksiksiz adam.*

SORU - *Genelde bir adamın eş olarak tercih ettiği kadın han-
gi kadındır?*

CEVAP - En özenli, en becerikli olan. Erkeğin yapısında bir
kadında olan en önemli nitelikler, çalışkanlığı ve şefkatidir: Bu ni-
telikler Yüce Adalet tarafından kesin olarak belirtilip doğrulanmış-
tır. Kadının yapısında erkekte önemli olan nitelikler, namusluluk,
dürüstlük ve sadakattir: Kesin olarak özenle doğrulanmıştır.

SORU - *Mutsuz sevgilileri avutmak için ne sunulabilir?*

CEVAP - Büyük bir çaba göstererek Yüce Adalet'i uygula-
maya sokmakla başlar, tam bir üzüntü, acı ve yas bedeli ile kayıp
aşkı ödedikten sonra evlenmeyle bu amaç gerçekleşir. Yüce Ada-
let, acıdan sızlayan yüreklerin bir arada bulunduğu bir cennettir
ve Yüce Adalet'i uygulamanın, her türlü şekil ve tarz bakımından
en mükemmel ve en doğru hali evliliğdir.

Hatta ev ve aile ile ilgili diğer incelemeler bir yana bırakılacak
olursa, ikinci evlilikleri meşru ve yasal hale getiren tek neden,
tek gerekçe gibidir. İki çifti, iki nişanlıyı, vakitsiz bir ölümün

sonsuz dek ayırdığı vakidir. Geride sağ kalan, vefat edenin inancını, ona olan sadakatini sürdürür ve bu inanç, bu sadakat daha çok kadına yakıştırılır. Ama genç bir erkeğin yapısındaki aşırı, ölçüsüz bir acı, Yüce Adalet'in yansımasından daha çok kuruntuların ve bencilliğin göstergesi olur; acı, aşkın kendisine karşı bir suç haline dönüşür. Öyle ki acı ve üzüntü çeken bu adam, bu sevgili devadan da, çareden de kaçınır, reddeder.

SORU - *Evliliğe karşı suç ve cinayet olarak nitelendirdikleriniz başlıca olguları, ciddilik ve önem sırasına göre sıralarsanız bunlar hangileridir?*

CEVAP - Eşlerden birinin diğerini başka biriyle aldatması; mahremi ile zina; ahlaksızlık; baştan çıkarıp, kandırıp ayartma; tecavüz; otuz bir çekme yani istimna; zina ve fuhuş.

SORU - Şahsi saygınlık, geleceğe güven ve içilen ant bakımından genel incelemelerin dışında, bu eylemlerin suçluluğunu ne oluşturuyor?

CEVAP - Yüce Adalet bakımından, kaynağında diyebileceğimiz, en kutsal olan ev ve aile inancının, bilgisinin bulunduğu ailenin başına gelmesi ve onu yok edip ortadan kaldırmakla sonuçlanması, suçlunun ve suç ortaklarının yapısına göre bunların ayrımını yapmada ortak karakterdir.

Böylece *eş aldatıcılığı* eskilerin deyimiyle, insani, kutsal ve tanrısal olan her şeye bir saygısızlık, kutsala tecavüz, bizatihi kendi içinde, diğerlerini, yani; iftira, ihanet, soygun, ana-babasını öldürme, kutsala saygısızlık da içeren bir cinayettir. Eski zaman antik trajedisi, destanları bakımından mesela hemen hemen olduğu gibi tamamen bu gerekçe üzerinde cereyan eden, Helen, Clytemnestra, Penelope vs., efsaneleri gibi, destanlar, kahramanlık zinciri hep bu gerekçe üzerinde cereyan eder.

Ensest, daha az canavarca olsa da daha alçakçadır: Aile erdeminin alaya alınması, aşağılanması ve anaya has bilgi ve felsefenin aşağılanmasıdır; çocuğa sarkıntılık, oğlancılıkla aynıdır.

Ahlaksızlık, namussuzluk, çok fazla duygusuzlukla muamele edilen ve günden güne daha çok artan ergin olmayan, şöyle de söyleyebiliriz bir tomurcuk halindeyken kişinin kötüye kullanılması, Yüce Adalet'in yıkılışıdır. Yüce Adalet adına ant içip yemin edenler bununla ilgili olarak kesinlikle hafifletici sebepleri kabul edemezler.

Kadın ve kızı baştan çıkarıp ayartmaya karşı tek bir kelime söylemediği takdirde, hangi anlaşılmaz, hangi tuhaf materyalizme göre yasa koyucu, böylesine ciddi bir şekilde tecavüzü ele alıyor? Bununla birlikte öyle görünüyor ki birincisi, sıklıkla ancak vücuda dokunup eza veren darbeler ve yaralar kategorisi içinde sıralanıyorken ikincisi ruhu yıkıp öldüren şeklinde bu sıralamada yerini alıyor.

Bu her iki cinayet türüne göre, kitaplarla, şarkılar, gravürler, heykellerle vs., *ahlaksızlığa, fuhuşa teşvik* ediyoruz.

Otuz bir çekmenin doğal bir sonuç olarak *hayvanca, kaba* bir yanı var. Tuhaf, acayip bir şey! Evliliğe has istimna, salgı kanalı bakımından, nüfusa hizmet etmek açısından, insanlığın işletim ve müdahalesinin savunucuları tarafından önerilmektedir: Sanki ekonomik hayvanlık aşka özgü hayvanlığın içine kendi onaylı yaptırımını koyuyor!

Zina, özgür iki insanın geçici eğlencesi, tasarrufudur, ama kesinlikle nikahsız karı kocalık değildir bu. Mukayesesiz *fuhuştan* daha fazla kınanacak bir şeydir. Fuhuş, eski feodalite ve savaş zamanlarından kalmıştır. Üstelik yoksulluk gibi bir özrü de var. Ailenin bozulmuş bir üyesi gibi kesilip bir yana atılmış olan bu fahişe kimseye ihanet etmez. Zina yapan kadın ve zina yapan erkek herkesi yanıltır, aldatır. Hiçbir özürleri de yoktur; kınanıp ayıplanmaları gerekir tabii, ayrıca cezalandırılmalıdırlar. Örf ve adetlerimizin bu konudaki ikiyüzlülüğünü gösteriyor, başka bir şekilde davranıyor, başka türlü karar veriyor: Gizli zina alkışla-

nıp benimseniyor. Genelevde suçüstü yakalanmış şaşkın erkek lekelenmiş, alçalmış oluyor.

Eşlerden birinin diğerini başka biriyle aldatması, kandırıp ayartma, tecavüz, zina, fuhuş, boşanma, birden çok kadınla evlilik ve nikahsız karı koca birlikteliği yaşama, evliliğin ve aşkın hastalıklı, marazi tarafını oluşturduğu şeklinde dikkate alınıp böyle değerlendiriliyorken; ensest, ahlaksızlık, küçük çocuğa sarkıntılık, oğlancılık, otuz bir çekme ve hayvani kabalık, aşk ve evlilik bakımından, çok şaşırtıcı, anatomik, doğuştan ve kalıtsal olarak geçen bir oluşum bozukluğu, anomalisi olarak görülür.

Evliliğe karşı yapılmış olan bu kıya, suç ve cürümlerin taşıp çoğalması, modern toplumların çöküşünün en etkin sebebidir: Bu sebepten ötürü, son bir analiz olarak, burjuvaziye özgü alçaklık ve halka özgü aptallık ve cumhuriyete dayanan budalalık ve edebiyattaki ahlak bozukluğu ve devletin içindeki despotizmi de burada söylemeden geçemeyeceğim.

Evliliğe ve aileye karşı yapılan her saldırı ve suikast Yüce Adalet'in kutsallığının hor görülmesi, özgürlüğe ve insan ırkına bir ihanet, Devrim'e hakaret etmektir, sövmektir.

SORU - Adalet'in felsefesi, çok uzun zaman boyunca nasıl oldu da evlilik kavramını anlamadan oluştu ve hareket etti?

CEVAP - Filozoflar adaleti hep dinin içinde aradı, dine özgü ruhun içindeki aşkı erotikleştirip sevisel hale getiren ve ülküleştiren, idealist hale getiren her din Yüce Adalet'in altında kalır, ezilir ve evlilik de nikahsız karı koca hayatı yaşama halinde alçalıp değersizleşir.

Proudhon'un bu eseri 1858'de yayınlanan "Devrimde ve Kilisede Adalet – Pratik Felsefe" isimli eserinin ikinci ve üçüncü kitabını oluşturmaktadır. Kitap, Kardinal- Basençon Başpiskoposu Bay MATHIEU'ya hitaben başlar ve tüm hitapları ona yöneliktir. Metnin başından sonuna kadar Kilisenin ahlak olarak çökmüşlüğüne eleştiri konusu yapmaktadır.

Evlilik ve aşk kavramlarının ilişkisi ve farklılıklarına dair hem Hristiyanlığı hem de gelenekleri eleştirmekle kalmaz, ikinci kitapta da göreceğiniz gibi dönemin ünlü düşünür ve edebiyatçıların - Jean Jacques Rousseau, Béranger, De Lamartine, Roland, De Stael, Necker De Saussure ve George Sand - eserlerini de ele alarak eleştirisinin konusu yapar.

Dönemin anarşistleri ve düşünürlerince misogynist (Kadın düşmanı) olmakla eleştirilen Aile babası Proudhon'un bu kitabındaki eleştirileri herhalükarda günümüz feminist yazınında da - olumlu ya da olumsuz yanlarıyla - ele alınıp değerlendirilmesi gereken değerdedir.

Günümüzün feminizm ve anarşist feminist yazını oldukça çeşitlenip farklılaşmış olsa da tarihsel anarşist yazında tahakküme karşı ortaya çıkan bu derin düşünürün fikirlerinin önemli olduğunu belirtelim.

